

EGER VÁROSÁNAK
TÖRTÉNETEI.

Í R T A

Gattáji GOROVÉ LÁSZLÓ,
több Ts. Ns. VÁRMEGYÉK' TÁBLABÍRÁJA.

(1828-ban a fenti czimen Pesten megjelent munka utánnnyomása.)

E G E R B E N,
NYOMATOTT AZ ÉRS. LYC. KÖNYVNYOMDA BETŰIVEL.
1876.

Eger Városának Történetei.

A). Egernek régiségei a' Mohátsi veszedelemig.

Ritka várost emlékezesített meg Hazánkban az óság annyira, mint a' Heves és külső Szolnok törvényesen egyesült Vármegyékben fekvő Egret, akár gyakori változásait, 's azokkal járó hanyatlását 's emelkedését tekintsük; akár régiségéről, 's több rendbeli vérengző ostromairól elmélkedjünk. Nevezetességet szerzetek e' helynek régi Királyaink is sokszori ott mulatások által. Az itt tartatott Ország' gyűlése, és egy koronás Főnek ezen városban lett kimúlása, a' másiknak pedig temetője, Egernek még több jelességet adnak. Ditsőitette végre e' helyet Polgárjainak hívsége, katonai tűze; sőt még asszonyainak is nemeket meghaladó, és az idegen irók által is magasztaltatott bajnokoskodása. — Méltó tehát minden tekintetből arra, hogy hajdani történetei a' homályból napfényre hozattassanak, és a' feledékenységtől megmentessenek, annyival inkább, hogy a' városnak viszontagságai hazai történeteinknek némelly szakaszait is némű néműképen világosíthatják. Egyébaránt ezen tárgyat az én kevésségem ki nem meritheti, és előre tudom, hogy

tsak töredékeket fogok elmutatni, de az igyekezet mentsen ki mindent.

Találatnak nyomai annak, hogy Eger városa Krisztus Urunk születése után a' harmadik Században Püspökséggel ékeskedő hely lett legyen, a' mit tsudálni nem lehet, főképen ha Petthő Gergely' Magyar Kronikájának 2-dik részében a' 7-dik tudósításban olvassuk ezeket a' jegyzéseket, mellyek a' hit elterülésének első századjáról tétettek: „Hogy Pannoniában is predikáltatott az „új törvény, a' Krisztus' Evangeliuma, (így ír ő) „és így abban — Pápisták voltak, abbót is ki „tetszik, hogy tsak az egy Szerémi Pannoniai ak- „kor tündöklő fő városban a' Római hitért vére- „ket nagy bátran kiontották több szent Püspökök. „Ezek mivel hogy lelki pásztorok voltak, lelki „nyáj, és juhok, az az Katholikus lelkek, és em- „berek nélkül nem lehettek“. — A' második századról továbbá folytatván értekezését Petthő, elő hozza 2-dik Agapetus Pápának Gellért Laureatumi Püspöknek irt levelét (apud Petz Dissert. Praelim. Script. Austria), mellyben a' következő kifejezés találatik: „Hanc etiam in exor- „dio nascentis Ecclesiae, et immanissimi „ma Christianorum persecutione a Doctoribus „ipsius Sedis (Romanae) Catholicae fidei novimus rudimenta recepisse, et deinde a succedentibus praedicatoribus in superioris, atque „inferioris Pannoniae provincias ejusdem fidei „emanasse gratiam.“ — A' régiségek' nyomozói között Kerchelich Boldi'sár (in Hist. Cathedr. Ecclesiae Zagrabiensis parte 1-a cap. 40-o) Lázi Farkas (Volfgangus Lazius de Rep. Romana libro 12-o sectione 3-a, cap. 14-o), és Ti-

mon Sámuel (in imagine ant. Hriae libro 1-o cap. 10-o et 13-o) több városokat neveznek meg Pannoniában, melyek Püspökségekkel diszeskedtek, sőt Kerchelich a' 13-ik lapon úgy vélekedik, hogy Sirmiumban mindjárt a' Katholika hitnek kezdetében állíttatott fel a' Fő Pásztorság: „Sedes „Episcopalis creditur cum Catholicae Religionis „initio Sirmii posita”. — Szeredahelyi Gábor ugyan azt erősíti a' Mursai Fő pásztori székről. — Annyi bizonyos, hogy a' 347-dik esztendőben Sardiciában (Dárdániában fekvő város) tartatott Egyházi közönséges gyülekezetben Eutherius, a' Sirmiumi (Szeremi) Püspök jelen volt, és az abban hozott 21 végzéseket alá írta; Melchior Inchoffer pedig (Annal. Hungar. ad annum 347) azt jegyzi meg, hogy azon gyülekezetben Ursitius Eszéki Püspök is jelen volt.

Azomban még tovább nyomozván a' szorgalmatos Szerző a' hazánkban volt Püspökségeknek régiségét, azt erősíti, hogy Krisztus Urunk születése után 233-ban a' Celleji Püspöki székből Ténax Fő pásztor ült, és 303-ban Victorinus ott szenvedett Martiromságot, hozzá tévén azt, hogy mind a' Celleji, mind a' Petoviai hajdani Püspökségek a' Zágrábi Megyében feküdtek. — A' Cibáliai Püspök Donatus, a' ki Decius Császár alatt a' Keresztényeknek hetedszeri üldöztetése alkalmatosságával, mintegy 253-dikban szenvedett, nem különben Eusebius is, a' ki Diocletianus Császár alatt, a' harmadik századnak végén halt meg, Pannoniai Püspökök voltak. Cibalis helyén most Válpó fekszik. — Tót Országban volt a' Sisciai vagy mostani neve szerint Sziszeki Püspökség.

Megmutatja továbbá rövideden a' szorgalmatos Kerchelich, hogy Singidunuban (most Vég-Szendrő), Mursában, a' mi most Eszék, Curtában, a' mi most Kurta-Keszi, Cárpán, a' mi most Szent-Endre, és Sabáriában, most Szombat-helyen, s' több más városokban is Püspökségek voltak felállítva. Sabáriáról ugyan azont Lázi Farkas is erősíti. — Hogy pedig a' Keresztény hitnek a' 4-dik században már jó lábon kellett állania alsó Pannoniában, annak az a' világos jele, hogy Krisztus Urunk születése után 351-dik (mások szerint 352-dik) esztendőben már közönséges egyházi gyülekezet tartatott Sirmiumban Szerem városában, a' mellyben Photinus és Hilárius kiátkoztattak az Anyaszentegyház kebeléből; — mert az eretnekek, vagy pogányok között a' Fő Papok gyűlést tartani nem szoktak.

Hogy Egerben is már akkor, sőt már egy századdal előbb Püspök volt légyen, Lázi Farkas (de rep. Rna libr. 12-o c. 14-o) és utánna Timon Sámuel is (in imagine ant. Hriae) onnan következtetik, hogy a' Decius Császár alatt megkínoztatott Sz. Cornelius Pápa Decretumjai alatt nem tsak a' Szirmiumi, Cibálisi, Cárpai, Curtai, Sisciai, Bregetiai (felső Pannoniai) Mursai, Petoviai, hanem az Egri Püspök is irva találtatik „Episcopus ab Agria“. — Spondánus Henrik felvetése szerint az így alá irt Decretum 254-ben tétetett fel.

A' Görög Ptolomaeus és Maginus János föld-leirók után a' régi Pannonia' leábrázolását folytatván Timon, azt állítja, hogy az amazoktól leírt Candanum nem egyéb Egernél. Bonfinius Antal (in rerum Hricarum decadis primae

libro 1-o) azt mondja, hogy Eger is a' Metanasták, vagy Jászok' tartományában feküdt, valamint Passium, Panca, 's több városok. — Akár hogy vegyük ezt; de Tomka Szászky János a' középkori föld leírásának 2-dik részében, 3 dik szakaszában (in geographia aevi medii parte 2-a sectione 3-a) Egret mint Moravia Hunnicában, és a' Teteli Vezérségben fekvő várost kitette Egür vizével együtt. E' szerint Egernek nem tsak a' közép korban, melly 800-ban végződik, hanem egyenesen a' Hunnuszok alatt már fen kellett állani.

Tsak azt szükség megjegyezni, hogy az Anyaszentegyház' kezdetében felállított Pannoniai Püspökségek a) (ekkor a' Rómaiak birták azokat

a) A' Rómaiak már Julius Caesar alatt, a Krisztus' születése előtt 59-dik esztendőben kezdték Pannoniát foglalgatni, és ottan Legiókat tartani, mellyek hogy ki ne fogyának, a' fegyver forgatásra alkalmas népeknek oda telepítéséről kellett nékiek gondolkodni. — Véggépen elfoglalták pedig Timon Sámuel szerint is (in imag. ant. Hungariae cap. 8-o) Pannoniát a' Rómaiak Tiberius Császár alatt. Már Decius a' Pannoniában fekvő Legióktól kiáltatott Császárnak. — Minthogy pedig Pannoniának a' Római Császári hatalom alatt volt régi lakossai, és annak nevezetes városai tsak hamar bevették a' Római Catholica hitet, mert Szent Pál maga prédikáltott már az Illyricumbélieknek (ad Rom. 15. v. 9. et Coloss. 3. v. 11.), tehát Püspökjöknek is kellett lenni. Pannonia, és Dácia, a' Hunnuszoknak 373-ban történt bejövetelek előtt se volt üres. Az abban régen felállott roppant városokról, mind Otrokotsi Ferentz, mind Maginus János, mind a' Görög Ptolomaeus, sőt maga Plinius is tesznek említést. Illyen volt A q u i n c u m, most Ó Buda, P e s s i u m, a' mostani Pest, C a n d a n u m a' régi Jászság fő helye, némelleyk szerint a' mostani Eger, B r e g e t i o, közel Komáromhoz, A r a b o n a, most Győr 's a' t. — Még azon kérdésnek felhozása is ide illik: hogy valljon a'

a' részeket) az időnek viszontagságai között, a' pusztító ellenségeknek, kik közé számlálja Kerchelich a' Hunnosokat is, de nevezetesen a' Gothusoknak betsapásaik által eltörültettek. Sőt sok templomok magoknak a' pogáuy Magyaroknak bejövetelek által elpusztítottak, a' mint ezt az

Hunnusok között nem voltak e' Katholikusok, mikor már itt megtelepedve voltak? Megfelel erre Tisztelendő Szent Iványi Márton, a' ki (in dissertat. Paralipom. pag. 164.) azt írja, hogy 396. esztendő táján ama' Magyarok közül, kik anno 373. Scythiából Daciába jöttek, Szent Nicetas predikálásából sokan lettek keresztényekké. Írja továbbá Petrus de Natalib. (Libro 1-o cap. 4-o) hogy Proculus a' Veronai Püspök Pannoniában sokakat az igaz hitre térített. Azon időben élt Sz. Hieronimus Doctor Latushoz írván, örömét ezen szavakkal nyilatkoztatta ki: „Solitudinem patitur in urbe (Roma) „gentilitas, deposuit pharetram Armenius, Hunni di- „cunt psalterium, Scythiae frigora fervent calore „fidei“. Hogyan térítette az ötödik században az Erdélyben uralkodó Hunnosokat Sz. Theotimus, a' Tomitanusok, és Scythák' Püspöke az igaz hitre, tudva vagyon. — Az Avarésekről a' hit' állapotjában kevesebbet mondhatunk, annyi bizonyos, hogy a' hatodik században, az akkori Chágán a' Rómaiakkal szövetséget tévén, a' Sindigumi (vagy Petthő szerint Nándor Fejérvári) Püspök előtt térden állva a' Sz. Évangéliom könyvére megesküdött, mondván: „Esküszöm ama szólló szerint, kinek „szavai megvagnak az Istennek szept papirossiban, az „az írásiban, hogy én mind azokban, a' kik elé adat- „tak, nem hazudok, se tsalárdúl nem szóllok“. De még ebből egyenesen azt következtetni nem lehet, hogy a' Chágán Katholikus volt. Evagrius (libro 4-o cap. 20-o) végre azt írja, hogy Gorda, a' fekete tenger mellett telepedett Magyarok' Királya, Justinus Császár udvarában Constantinopolisban a' hatodik század elején megkeresztelkedett, száz ezerből álló népével együtt, melly miatt ötszétől meg is ölettezett.

igen munkás Katona István (in hist. critica Regum Hriae tomulo 1-o folio 151) olly hozzá tétellel említi, hogy a' sok közzül a' Scitha vendégek egyet se hagytak épségben. De hogy a' nemzetek vándorlásai az alig terepélyesedett Katholika hitnek mennyit ártattak légyen, kiki tudhatja, a' ki a' közönséges históriát tsak valamennyire forgatta.

Tsak ugyan Szent István első Királyunk is, midőn Országában a' Püspökségeket felállította, hogy egy Fő pástorságot se talált abban, bizonyítják a' Pannon hegyén 1001. esztendőben kiadott diplomájának ezen szavai: „Necdum enim „Episcopatus, et Abbatiae, praeter ipsum locum „(montis Pannoniae) in Regno Hungariae sitae erant.“

Béla Királynak nevetlen Irászsza (Anonymus) a' Vezérek könyvének 30-dik részében azt jegyzi meg, hogy Árpád népét az Egür vizéhez vezette, és Usturos és Puruzlou (most Ostoros és Poroszló) mellett tanyáztatta. Ez is tehát Egernek folyóját úgy nevezi, mint a Szászky szerint a' Hunnusok idejében neveztetett.

Közönséges a' vélekedés, hogy ezen patakról, melly a' várost keresztül folyja, vette légyen a' hely nevezetét; mert előbb szokták a' nemzetek a' vizet, mellynek partjait megszállják, megnevezni, mint a' későbbben épült várost. Elmellőzván sokaknak azon állítását is, hogy Eger vize a' partjain valaha nagy bőségben találtatott Eger fáról vette nevét, a' mi Erlau német nevére tökéletesen azért alkalmazható, mivel Erlenau annyit téssen mint Eger-fás kies liget; hanem mindenek felett az a' fontos kérdés támad, hogy a' városnak deák neve A g r i a honnan származik?

Erre Bonfinius Antal után minden szerzők azt felelik, hogy Rátz Országnak Agriánusoknak neveztetett népei, kik a' Rodope hegye mellett volt lakásokat nem tudatik mely időben elhagyván, ide telepedtek, adták légyen az általok épített városnak az Agria nevezetet. Nem léssen kellemetlen Bonfinius szavait itt elő hozni: „Agria ab „Agrianis Illirici populis, qui a Triballorum a) „tergo habitabant, et condita, et nominata est, „qui trejecto Danubio in Partisgorum agro con- „sedere, haud procul a' Tibisco amne.“ A' való, hogy Agria szintúgy görögös hangzású, mint Agrigentum, vagy Argos vagy Agriae insulae, sőt egyik Királyát Illiricumnak, Ágronnak hívták. Mások még is a' földet művelő faragatlan lakossaitól származtatják Agria nevét „a gente aggesti et inurbana nominata in p u t a n t o.

Mikor Szent István első Királyunk 1009 dik esztendőben, a' midőn a' Veszprémi és Pécsi Fő pásztori székek is állítódtak, az Egri Püspökséget alapította, akkor már Eger derék város lehetett, mert pusztába, vagy nyomorúlt faluba senki se tészen Püspököt, sőt már a' vára is akkoriban fen állott. Bizonyítja ezt Bombárdi is (in Topographia Magni Regni Hungariae) ezen szavaival „Ornavit „arcem Agriensem S. Stephanus aedificiis, quam „in deliciis habuit“, nem írja, hogy aedificavit. — Egyébaránt is a' ki az Egri várnak nagy ki- terjedését, falainak rendkívül való magasságát,

a) A' Triballusok alsó Maesiának a' Haemus hegyre és a' Duna között fekvő lakosi voltak, a' mint Ptolomaeus 3-dik könyvének 5-dik részében előadja.

föld alatt való több emeletű üregjeit, 's kerítésének szörnyű vastagságát szemesen most is, noha már csak dűledékek, megvi'sgálja, lehetetlen által nem látnia azt, hogy nem egy rövid emberi életnek munkája ez a' nagy hegyre öszverakott óriási alkotmány. — Több írókban olvastam, hogy épületekkel felékesítette első Koronás fejedelmünk a' várat, de keveseknél találtam, hogy azt építette volna. Timon Samuel is (in Ep. chron. pag. 5-a) azt vallja csak, hogy „Agriam aedificiis excolit“. Smidt Miklós (in Episcopis Agriensibus Tom. 1-o p. 14) nevezetesen azt írja, hogy Szent István építette az Egri várban a' Szent János Apostolnak, kinek tiszteletére a' Káptalant fundálta, roppant templomát, melly mellett a' későbbben felállított Püspöki lakhely, és Kanonokok házai látszattak. Alább meg (ad annum 1009-um) azt állítja, hogy tökéletesen elkészülvén a' nagy templom, a' Király a' várost fallal bekerítettte, hogy azzal a' helyet díszesíténé, egyszersmind pedig, a' polgárokat, és a' Püspököt bátorságosítaná. (Erre a' vár leírása alkalmatosságával még egyszer vissza fogunk térni.) — A' városnak kerítéseit azonban más írók, nagy számmal pedig, 4-dik Bélának tulajdonítják, a' mint alább Timon Sámuel szavaiból a' dolog nagyobb világosságra fog derülni.

Noha az Egri Püspökségnek felállításáról szöllő eredeti ok-levél a' Tatárok pusztítása alkalmatosságával elveszett; senki se fog azon mindazonáltal kételkedni, hogy Szent István első Királyunk légyen annak szerzője, a' mit nem csak Rozgonyi Péter, Egri Püspök, a' Boldogságos Szűz Kápolnáját fundáló 1430-ban kiadott petsétes levelében, hanem Kollár Ádám is (in Hist. Diplom.

Juris Patronatus Hriae Regum libr. 1-o pag. 60-a) 's többen is erősítnek. De leginkább eloszlatja a kétséget 4-dik Béla Királynak alább gyakran elé fordulandó diplomája, ezen tiszta kitétellel: Sancta Mater Ecclesia Agriensis, in honorem S. Joannis Apostoli, et Evanselistae dedicata, cujus fundator, et dotator S. R. Stephanus Primicerius R. Hriae, et Apostolus miro modo fuit, et est etc. — Legtöbben a' régi írók között abban is megegyeznek, hogy az atyáskodó bölts fejedelem 1009-ben Catapanust tette abban legelső Fő pásztornak; megegyeznek abban is, hogy örömet mulatott, sőt lakott is Egerben, és az emelkedő épületekben nagy gyönyörűségét találta. — Az Egri Püspökséget nem csak Szent István, hanem Szent László 1092-ben, és második András is igen sok szép fekvő jószágokkal, sőt a' mint Bonfinius (Decade II. libr. 4-o pag. 232) bizonyítja, a' templomot kintsekkkel is gazdagították. Az Egri Püspökségnek méltósága, fényje, és gazdagsága kinyilvánosodik 4-dik Béla Királyunknak petsétes leveléből, mellyet 1261-dik esztendőben Lambert Püspöknek idejében adott ki, a' mellyben elé számlálván a' fentebb kitett Királyoknak adományait, következő kifejezéssel rekeszti be irását. „Itaque supra omnes Ecclesias cathedrales Regni Hungariae per tot donationes, et libertates per S. Reges donatas, et concessas sedebat ut Domina gentium in sede Majestatis suae, diademate pulchritudinis coronata”. Igen is szépségének fényje mint valami ékes korona ragyogott, és magas székében olly méltósággal sugározott, mint a' Nemzetek

Fő Asszonya. Helyesek tsak ugyan 4-dik Bélának kitételei, mert Bombardi (in Topog. mag. Regni Hriae libro 6-o §. 3-o) az Egri Püspökségnek valahai jövedelmét száz ezer darab aranyokra teszi; ugyan azért Bélának adományi levele arra kötelezte a' Fő pástort, hogy ezen gazdag jószágokból a' Magyar Országi Királynak negyedik fiját táplálni 's nevelni tartozzék. De hogy valamellyik Hertzeg erre szorult volna valamikor, vagy hogy ezt valamellyik Király kívánta volna teljesíttetni, a' történetekben nem olvastam.

Második István Király, a' ki a' Római Királyi tizmet legelőször vette fel, 1129-ben Turótzai bizonyosság-tétele szerint (in Chron. parte 2-a cap. 63) Egerben veszedelmes betegségbe esett, annyira, hogy kiki tsak halálát lesné, melly esetet Gróf Bors és Iván hasznokra fordítani akarván, az árulóktól hirtelenséggel Királynak kiáltatták ki magokat. Azomban István Istennek bölts végzéséből fölgyogyúlt, és a' felség-bántó Ivánt tsak hamar lenyakasztatta; Gróf Borsot pedig a' Királyi udvarból elűzte, 's olly hozzátétellel küldötte Görög Országba, hogy tehetetlenek, és alkalmatlanok légyenek ezután még maradéki is az udvari szolgálatra.

Ugyan ezen második István két esztendővel későbbben, az az 1131-ben hasmenést kapott, és minekutánna penitentzia tartásának jeléül, halálához közelgetvén szerzetesi ruhába öltözött volna, Caesar Baronius elő adása szerint, (Tomo 12-o §. 14-o) tsak ugyan Egerben hosszas nyavalygása után meghalálozott. Siettetten kimulását a' Kunoknak a' beteg Király' ágyához való csoportos tolakódása, kik könnyezve vádolták a' Magyarokat, hogy

ezek őket öldösik, Tatár Vezérjek különösen keseregvén a' beteg fejedelem előtt. hogy az ő véreit 's rokonit az élők számából a' Magyarok már ki törlötték. A' Kunokat mód felett szerető Király, a' Vezérnek, és előtte siránkozó Kunoknak panasszaira felháborodván, mérgesen ezt felelte: „ha egészségem megtér, minden közzületek „megöletett személyért, tized fogok kivégeztetni; most pedig életem felől teljességgel ne esetek kétségbe”. Mellyre hajlandóságának bővebb jeléül kinyujtá kezeit a' Kunok felé, kik azoknak tsókolására sietvén, seregesen rohantak a' Király ágyára, melly nyomakodások által a' Királyt annyira elbádjasztották, hogy ezen jelenés után tsak hamar kiadá lelkét. — Smidt Miklósnak vélekedése, az említett könyvének 61. lapján oda üt ki, mintha 2-dik István húzamos betegeskedése alatt Egerben egy Püspököt is (hihető Andrást) nevezett volna ki, a' ki őtet a halálra elkészítette, és a' holt testét Váradra elvitette.

Mártirius az Egri megyének akkori Püspöke alatt 1143-dik esztendőben, a' Szászok, a' kiknek ő igen különösen kedvezett, a' megyének több városait, úgymint Eperjest, Kassát 's a' t. megszállották, és lakni kezdték. — Ugyan ezen Mártirius alatt telepedtek le Magyarországban mintegy 1150-dik esztendő táján a' Cistercita szerzetes papok is, kiknek harmadik Béla 1183-ban szép 's kedvező kiváltságokat engedett, tsak hogy Magyarországot az eretnokségtől, melly a' külső tartományokat pusztította, 's mirigyestette, megójják. a)

a) Péterffi Károly (in sacr. concil. Hriae parte 2-a) azt írja, hogy 1190-dik esztendőben szállottak be Pásztu-

Nevezetes leginkább Eger városa arról, hogy Imre Király 1204-dik esztendőben a) itt végezte életét November végével, vagy azért örömet mulatván e' városban, a' mint Katona István (in Hist. Crit. ad hunc annum) előnkbe terjeszti, mert Eger nekie kedves helye vólt, vagy azért, mert az akkori Püspököt Catapanust, a' ki nékie Cancellarius is volt, igen szerette. Tsak ugyan a' derék Fő pásztor nem kímélte költségét, hogy a' jóltévő Imre Királynak tetemei Constantia elmaradott özvegyének (a' ki az Arragoniai Királynak leánya volt) jelenlétében, egy Uralkodóhoz illő fényel a' várban lévő fő templomban eltakaríttassanak. b)

ba (most Pásztó, vagy Pásztoha, mező város Heves Vármegyében, a' Gyöngyösi Járásban); és azt a' Boldogságos Szüzzről nevezetett Apátságra emelték, mellyet azután századokig birtak, mind addig, míg azt a' vallásbéli szakadások miatt nem kénytelenítettek elhagyni, mellyhez tsak a' Törököknek a' hazából lett kiűzöttetése után mintegy 1690-ben, Zsolnai András Apáturjoknak munkálkodása által juthattak, és annak legfőbb részből álló (mert egész Pásztót ma sem birják) tulajdonságába mai napig megmaradtak, noha most a' Pásztói Klastromban nem lagnak.

- a) Palma Ferentz (in notitia Rer. Hricarum tom. 1-o p. 262.) Imre Király' halálának idejét négy, Turótzai János pedig (cap. 70-o) két évvel előbbre teszi, de a' mint Katona és Smidt bizonyítják, hibásan. Hibázik Palma abban is, hogy Imre Királynak sirját a' Cisterciák' templomába helyezteti, mellyet ő maga (a' Király) épített, mert majd minden történet-írók megegyeznek abban, hogy a' várbeli Sz. János Apostol templomába temettetett el. Olvasd Katona Istvánt (in Hist. Crit. Regum ad annum 1204).
- b) Telekesi István Püspök úgy vélekedett egy levelében, hogy az Egri várbéli templomba, nevezetesen a' torony

Catapanus után első Tamás lett az Egri Megyének Fő pásztor, a' ki második vagy Jerusálemi Andrásnak igen kedvelt embere vala, és a' Királyt 1217-ben a' szent földre a' Győri, és Pétsi Püspökökkel együtt elkísérte, 's onnan a' Királlyal szerentsésen vissza is jött.

1219-ben kezdődik az Egri Prépostok emlékezete, melly méltóságban legelőször is Cletus, második András Királynak Cancelláriussa fordúl elő, a' ki Tamás után a' Fő pásztori rangot is elnyerte. Második Cletusnak igazgatása idejében, hogy az Egri Kanonokok millyen szükölködő állapotra jutottak légyen, megtetszik Honorius Pápának 1226-ban a' Püspökhöz írt leveléből, mellyet Smidt Miklós az említett munkájának 139. lapjába befűzött. Akkoriban, Vályi András és mások szerint, Egerben 36 Kanonokok voltak. — Ugyan ezen Püspök a' Seraphicus Szent Ferentz Rendén lévő szerzeteseket 1232-dik esztendőben a) a' Fundátor szent atyának még élteben befogadta, és Egerben szép helyet mutatott ki nékiek, a' honnan a' társaság azután az egész hazába széljel elterült.

Kétséget nem szenved azomban, hogy a' Szent Domokos fiai is ugyan azon idő tájban te-

alatt volt Sz. János Apostol Kápolnájába két Magyar Királyoknak holt testei takarítottak el; de mellyik Királyé légyen a' második holt test? sehol nem olvashattam. A' Telekesi levelét Smidt Miklós a' 3-dik darabnak 359-dik lapjába béiktatta.

- a) Ezt Pázmán Péter is említi; Barkótzai mindazonáltal ezt az időt az 1225-dik évre határozza. Vályi Lexiconja szerint pedig most is azon a' helyen vólnának a' városban a' P. Franciscanusok, a' hová a' 13-dik században legelőbb telepedtek.

lepedtek meg Egerben. a' kiknek Magyar Országba való jöveleket Ferrárius 'Sigmund, és Málvenda Tamás írók 1221-re teszik. Egerben való lételekről Bombardi, a' Topográfiaja 6-dik könyvének 4-dik szakaszában bizonyosságot tész. Péterfi Károly pedig (in sacr. conc. parte 2-a pag. 279) még azt a' világosítást is adja, hogy a' Dominicanusok Egerben Szent Mihály temploma mellett laktak, de ez a' Klastrom (későbbben) a' vár' építésére fordított.

Vége második Cletust nem csak az emlékezetesíti, hogy 1232-dik esztendőben ő állította fel a' Cisterciáknak Beeli, vagy Apáthfalvi Apátságjokat a), hanem ő építtette Egerben a' Szent Jakabról nevezett betegek és szegények házát is, a' szenvedő emberiségnek hasznára azt vagyonsitván is.

Második Cletus alatt 1241-dik esztendőben történt a' vad Tatár tsordáknak Magyar Országba való berohanása, a' melly valamint az egész hazát feldúlta, úgy Eger városában, 's az Egri Megyében sem hagyott semmit épségben. Siránkozásra méltó módon festi le Rogerius Nagy Várad Kanonok, a' ki a' dühös Tatároknak kegyetlenkedéseket maga is keservesen érezte (in carmine miserab. Hungariae) Egernek akkori szenvedéseit. A' várost tudniillik a' várral és templommal együtt, a' szél is élesztvén a' tüzet, lángba borították, a' lakosokat és más a' hely oltalmára oda

a) Ez az Apátság ma is fenáll, Szent Iványi Jó'sef, a' Losontzi Plébánus viseli tzmjét. Abbas Beatae Mariae virginis in coelos assumptae trium fontium de Beel, seu Apáthfalva. Most az Apátság az Egri Kis-papok nevelő házának (Seminariumnak) sajátsága.

futott embereket felkontzolták, sőt sok Kanonokokat is megöldöstek, a' templomnak és Püspöknek kintseit elragadozták. Ezen alkalmatossággal a' levél - tár és privilegiumok is oda lettek. Az egyházi jószágok pedig mind elpusztítottak. Benedek, a' Nagy Váradí Püspök, az Egret pusztító Tatárokkal olly tzélból mert szembe szállani, hogy azoktól ez elrabolt kintseket vissza vegye; de szerencsétlenül, mert a' fortélyoskodó Tatároktól az ő vitézzei is megverettettek, és széljel üzettek. — Az Egri vár, még akkor úgy szóllván erősség se lévén, hanem inkább tsak kies kilátású, 's mulató hely, a' rabló ellenségnek gátot nem vethetett, mint Esztergam, Szent Márton, és Fejérvár, a' mellyekbe az öldöklő Tatárok be nem juthattak.

A' Fő pásztort 2-dik Cletust az Isteni gondviselés oltalmazta. Mert ő, a' Sajónál történt szerentsétlen tsatában életben maradván, a' Királyt (4-dik Bélát) Dalmátiába elkísérte, és a' vad pogányoknak kitakarodása után, a' mint 5-dik István Királynak a' Püspökség részére 1271-dik esztendőben kiadott petsétes levele bizonyítja, Magyar Országba a' Királlyal vissza is tért a), a' hol

-
- a) Ötödik Istvánnak fen érintett Királyi erősítő levelét ha Smidt Miklós olvasta volna, bizonyosan munkájának 158. lapján azt nem vélte volna, hogy Cletus Püspök valamely várban bátorságba tette magát, és abban szíve fájalmában meghalt. — A' mit még inkább sajnálni lehet Smidtben, az, hogy ő nem látta 4-dik Béla Királynak 1261-ben kiadott petsétes levelét, mellyet különös szép szavai miatt Katona István (in Hist. Crit. Tomo 6-o pag. 326.) az olvasó világgal közleni szükségesnek tartott. Mi is tartozhatott az Egri Püspökök élete leírásához inkább, mint ezen két Királyi újító petsétes levelek.

nem sokára az élők között kiköltözött. (Katona Steph. in Hist. Crit. R. Hriae, Tomo 6-o p. 582.)

Cletusnak halála után Lámberet viselvén a' Püspökséget 1243-ban, minden gondját arra fordította, hogy mind a' várost, mind a' megyét újra megnépesítse, és a' még életben maradt lakosokat összevgyűjtse, és az égésnek, 's egyéb szomorú pusztításoknak nyers nyomait eltörölje, és az épületeket, bár sok költségek reá szánásával is, helyre állítsa, 's talám épen ezen tzelből szállította a' maga pénz-tárjába az Egri Káptalannak dé'smájit.

Itt az a' környülállás érdemel megjegyzést, hogy a' Tatar pusztítás után a' Magyar Királyoknak a' Püspökök kinevezésében gyakorlott Patronatusi igaza változást szenvedett, és ezentúl a' Káptalanok választották a' Püspököt. Legelőször (ha jól olvastam) a' Veszprémi Káptalan kezdett illy szabadsággal élni. Panaszolkodott is erről 4-dik Innocentz Pápának 4-dik Béla Király. Tsak ugyan volt is ezen pontban közel 200 évekig a' Magyar Országi uralkodóknak rövidségek, míg a' Constantiai Egyházi Gyülekezetben 'Sigmoid Királynak azon régi jus vissza nem adatott, hogy a' Király jövendőben maga szabadon választhasson 's nevezhessen mind Püspököket, mind Érsekeket.

— Katona István ad annum 1205 azt írja „Ita „Reges nostri jure Patronatus 2 saeculis usi sunt, „duobus illud remiserunt etc”. Ugyan azt olvashatni Verbótzai hármaskönyvének első részében 20-dik tizmjében. Sőt ha a' harmadik századnak elejére vissza térünk, már 2-dik András Király alatt a' Spalatai Káptalan szabadon 's önkényesen választotta 1217-ben a' Spalatai Érseket, 's noha

az akkor a' városban mulató Király egy alkalmazottnak tetsző férjfiat ajánlana, még sem azt, hanem egy kebelbéli Kanonokot emélenek az Érsekségre, (olvasd Thomas Archidiaconust in Histor. Salonitana Capit. 26-o et Steph. Katona in Hist. Crit. Tomulo 5-o ad annum 1217).

A' Káptalan által teendő választásnak módját, és a' választandó személynek minéműségeit is előadja tsak ugyan 5-dik Istvánnak fen előhozott, 1271-ben készült, és Lámberth akkori Egri Püspöknek adott petsétes levele, mert abban az a' kitétel található, hogy senkit se lehessen Püspöknek választani, ha tsak nem nemes ágyból való, és nem törvény tudó, és így a' Király által bemutatott három erköltsős, és próbált jámbor életű férjfiak közül az választassék, a' ki teljes korú lévén alkalmazatos lehetne a' Király fíjának oltalmazására: minthogy a' régi Királyok meghagyása szerint, a' Püspök a' kis Királyfi mellé mintegy nevelőnek 's táplálónak van rendelve a' kit, ha a' hitetlenek és gonoszok megtámadnának, oltalmazni köteles volna, — mellyekből kinyilvánosodik, hogy akkoriban is a' Király candidált; hanem a' Kanonokok, a' három közzül egyet szabadon választottak. De térjünk vissza a' történetek' rendjére.

Minekutánna Béla Király a' pogányok által felégetett Esztergam városát (mert a' vár épségben vólt) helyre hozta, és Budának is formáját megadta, 1261-dik esztendőben minden gondját Egerre fordította, melly még akkor is a' tűznek

szomorú következéseit csak siratta, de a' Fő pásztor-
nak minden erőlködése mellett is magát hamvaiból
felemelni nem tudta. Béla Király tehát, kit méltán lehet az Ország második atyjának nevezni, Eger
városát is újra felépíttette, főképen pedig az öreg
várbeli templomnak királyi bőkezűsége által haj-
dani fényét vissza szerezte, és azt az Isteni szol-
gálatához megkívántató drága edényekkel, 's más
templomi szerekkel, mellyekből a' Tatárok által
kivetkeztetett vólt, megajándékozta. A' szegény-
séggel küszködő polgároknak házait nagylelkűsége
szerint megújította, és hogy jövendőben az
ellenségnek berohanásától menté tétettének, körül
falaztatta és beárkoltatta a' várost a). Végre, hogy
semmi végzetlenül ne maradjon, Lambert Püspök
kérésére az elenyészett fundacionale diploma helyett más újat adott ki, mellyben a' Püspökségnek
ajándékozott jószágokat névszerint kitévén, a'
pásztori székhez tartozó désmákat és több kiváltsá-
gokat is megerősítette, hozzá adván, hogy ha a'
Királynak négy fiai leendenének, (a' mint feljebb
említettük) a' negyediket a' régi Királyok akarátja

a) A' mint a' ma is fenálló kapuk és bástya-omladványok
szerint itélni lehet, sőt a' régi rajzolatok is mutatják,
Eger a' váron kívül csak a' belső városból állott, és azt
a' Hatvani kaputól, a' Rátz, vagy Szent Miklósi kapuig,
és onnan a' patakon által a' vár alljáig nyúló kétszeres
kőfal kerítette körül; másik oldalát formálta az a' bástya,
melly a' Hatvani kaputól a' mostani Kanonokok
házainak és kertjeinek hátulsó végén nyúlt el, 's a' várral
megint öszve vólt kaptsolva. A' Hatvani, Maklári,
's Rátz hóstyák (külső városok,) nem különben a' Sántz,
és az új, vagy Károly városa 's egyebek mind későbbben,
nevezetesen pedig a' Törököknek kiűzettetések után
épültek.

szerint, a' Püspök nevelni és oltalmazni tartozzék.

Azomban Béla Királynak adományi levele sem maradhatott sokáig a' Püspöki levél-tárban; mert azt más levelekkel együtt Sámuel, Sibininek fija, a' ki hihetőképén *conditióból* élősködő író deákja (*Conditionarius Ecclesiae Agriensis*) vólt a' Püspöknek, nem tudatik mi okból megégette, és hamuvá tette; melly képtelen vakmerőségéért és hivségtelen tettéért (*propter excessum infidelitatis*) a' vétkes Sámuel nemességétől, mellyet Cletus Püspöktől nyert vala, megfosztatott, és szolgaságra vettetett; de a' gonosztévő Orosz Országba szökött, és megszabadúlt, a' mint ezt Katona István (ad annum 1271) 5-dik István petsétes levelének felhozásával hosszasan eléterjeszti, 's azzal azt a' környülállást is megvilágosítja, hogy az Egri Püspökök is hajdanában nemességet osztogathattak, mint most osztogat a' Primás Hertzeg, mint Esztergami Érsek és a' Zágrábi és és a' Győri Püspök.

Ötödik István Király tehát Lambert Püspöknek kérésére, minekutánna a' Heves Vármegyei gyűlésből kinevezett 25 Megyebéli Nemesek, a' szükséges nyomozásnak megtétele után a' kereszt-re tett esküvésekkel, a' Püspöki választásról, désmákról, jószágokról, és kiváltságokról, a' mint a' Fő pásztorok eddig is azoknak birtokában vóltak, bizonysgot tettek, kiadta 1271-ben az újító, 's már többször említett Királyi petsétes levelet, mellyben a' Püspökségnek minden jussait és birtokait, ugy a' mint azok Szent István, Szent László, második András, és 4-dik Béla Király által ajándékozva vóltak, megerősítette.

Lámbertnek kimúlta után második András lett a' Megyének Püspökje, a' ki pásztorkodása' kezdetében mindjárt 1275-dikben mind azon házi telkeket, bor és másféle dé'smákat, 's más különböző adózásokat, mellyeket előzője elfoglalt, a' Káptalannak önkényesen minden per-patvar nélkülül visszaadta. Ezt második Márton Püspök is, (1307-ben) sőt első Tamás Esztergami Érsek is (1315-ben) megerősítették. — Két dolgot fejt meg azon kívül 2-dik András Püspöknek érdekelt petsétes levele, úgymint: hogy akkor némelly Kanonokok a' hegy-tetőn, az az a' várban, némellyek a' vár alatt, és így a' városban is laktak; másodsor, hogy akkor is még többen voltak 12-nél a' Kanonokok. Sőt Smidt Miklós, többször említett munkájának 252-ik lapján azt hozza elő, hogy II-ik András Püspök alatt a' Kanonokok száma a' harminzat meghaladta. Azon kívül 40-en voltak az Oltár-mesterek a), és hozsonnégynél többen a' Káplánok; hanem II. Márton ugyan ezen Megye'

a) A' régi időnek buzgó keresztényei fundálván az oltárokat a' templomban, azokhoz bizonyos számú miséket kötöttek, sőt ezen oltárokat más jövedelmekkel is, sőt a' Fejedelmek, Hertzegek, 's a' Királynék jószágokkal is gazdagították. Ilyen volt például az altaria sanctae crucis, mellynek egy bizonyos pap volt az oltár-mestere, az azon oltárhoz kötött miséket a' fundátor szándéka szerint ez végezte, és azon oltárhoz ragasztott több jótéteményekben, és az ahoz kötött földekből, malmokból, 's egyebekből járó hasznokban tsupán ez részesült. Hogyan gazdagította Mihály Püspök a' Szent Mária Magdolna oltárát egy malommal Egerben, eléadja Smidt Miklós a' 310-dik lapon. A' Szent Imre Hertzeg oltárát hogy ajándékozta meg Erzsébet királyné Fejérvárát, leírja a' 337-dik lapon.

Fő pásztor a' Kanonokok' számát huszra szállította. — Ez különösnek nem fog tetszeni, ha Kerchelich Boldi'sárnál (in Hist. Ecc. Zagrab.) írva látjuk, hogy Zágrábban is voltak hajdan 30 Kanonokok, és 3 Prépostságok, hasonlóképen ha Péterffinél (in Sacr. Conc. Hriae, Viennae 1742. Par. 1-a pag. 163) olvassuk, hogy az Esztergami Káptalanban már 38 Kanonokokat is lehetett számlálni.

Ötödik István Királynak halála után annak igen fiatal fija, 4-dik vagy Kun László foglalta el az uralkodói széket. Ez az ifjú Király második András Egri Püspököt minden per nélkül, mellyet, ha hivségtelenségbe esett vólna, ellene előbb indítani kellett volna, méltóságától és jószágaitól, másoknak abbeli hazug vádolásaira fosztotta meg, mintha ő is az ellene törekedő Magyarokkal szorosabban barátokzván, a' Király ellen követ fújna, 's a' törvényes hatalmat pártosan felforgatni akarná; sőt a' Király az elfoglalt Püspöki jószágokból több helyeket a' maga hiveinek és követőjinek el is ajándékozott, és az Egri úgy nevezett, vagy is az Eger folyója által formált völgyet elpusztíttatta, és sok falukat lerontatott; sőt ez idő tájon, a' mint alább látni fogjuk, maga Eger városa is a' tűznek és rablásnak kitétetett. — Nem sokáig tartott mindazonáltal az ártatlan férjfiúnak méltatlan szenvedése, mert a' Király az ő hivségéről meggyőzöttetvén, és a' vádoknak hamis koholásait, 's helytelenségét által látván, Andrásnak Püspöki méltóságát és elfoglalt jószágait, annyival inkább 's örömeztőbb vissza adta, mert kivilágosodott, hogy minekutánna a' pártosok, a' kik a' Kunok eránt mutatott különös hajlandóságát

a' Királynak, melly a' Hazafiaknak megvetésével vala összeveksoltva, nem szívelhették, a' zenebona' zászlóját kitették volna, a' Püspök volt első, a' ki közöttök megjelenvén őket a' támadásról hathatós szavakkal lebeszéllette. Ugyan azért, hogy ő minden javainak épségébe vissza tétethessék, a' Király mind előszöri hirtelen ítéletét, mind a' Püspöki birtokokról másoknak tett minden előbbeni adományait megsemmisítette. Sőt ugy látszik, hogy 4-dik László a' Püspököt személyesen tette vissza Egri székébe, legalább a' Fő pásztori rangnak, és javainak visszaadásáról szóló Királyi levelet 1281-dik esztendőben Eger városában maga személyes jelenlétében készítette a), és tette fel, mellynek befejezésében az is foglaltatik, hogy S z e n h o l m b u d a faluja is, a' mit maga a' Püspökség szerzett volt, a' széknek vissza

a) Vályi András, Magyar Országí Lexiconjában Eger neve alatt tett jegyzéseiben úgy vélekedik, hogy alig épülhetett fel a' várbéli templom csak valamennyire a' Tatár pusztítás után, már azt a' Kunok dühe és belső zenebonák 4-dik László, és 3-dik András alatt a' várral együtt újra megrongálták, és mindenek pusztán állottak. Ezt bizonyosan főképen az 1279-ki esztendőről kell érteni, a' mellyről Katona István is ezeket említi: „In ipso regno bona fidelium vastabantur, ecclesiarum, ac piorum jura diripiebantur, libertas Ecclesiastica concubatur“. A' Nemes káptalan petsétje is a' Tatárok rablása után 1281-kig kétszer újított meg. Egy ugyan ezen évben a' Káptalan által kiadott oklevelében a' végén ez az írás olvasható: *Praesentes sigilli nostri post plagam Tartarorum secundo renovati munimine roboratas extradeditimus litteras etc.* Óh de hányszor újított meg ez a' hitetes, Szent Jánost a' maga sassával képező petsét még ezután is.

adattatik. Ugyan azért ezen oklevelet is mintegy újító adományi levél gyanánt lehet tekinteni (Smidt. pag. 205. 206. etc.).

Második Mártonnak halála után az Egri Kanonokok 1322-dik esztendőben Telegdi Csanádinust, a' Nagy Váradí Prépostot Egri Püspöknek választották, melly választásokat a' következő 1323-ik esztendőben az Esztergami Érsek is jóvá hagyta; megint egy új bizonyosága a' Káptalanok szép szabadságának. A' választást erősítő levél Péter Prépostnak, és az egész Káptalannak vagyon titulálva.

Azomban harmadik András Királynak halála után a' Magyar Országi fejedelmek szabad választása alkalmatosságával eredett zűrzavarok között Venczel, Otto és Robert Károly országlása elején is sok jószágok és faluk a' Püspöki széktől elszakadtak és a' nyughatatlankodók által elfoglaltattak: ugyan azért igen idvességes volt Telegdinek azon gondolatja és szándékja, hogy mind ötödik Istvánnak, mind 4-ik Lászlónak adományi és a' Püspöki jószágokat magokban foglaló leveleit Károly Király által is 1326-ban megerősítette, és a' Püspökség részére kiadatni annyival könnyebben eszközölte, mivel a' Király és az Ország Naggyai előtt bebizonyította, hogy azon jószágok 4-dik Béla idejétől fogva állhatatosan a' Püspöki székhöz tartoztak. Tsak ugyan első Károly, és első Lajos Királyok alatt Eger valamint tsendességét és nyugodalmát vissza kapta, úgy lassan lassan a' Kun László alatt kapott sebeiből gyógyulni, épülni, emelkedni, és virágozni kezdett. — Budai Ferentz Prényi Miklós élete leírásában az 1320 dikban élt Egri Kanonokok' neveit így adja elő: Újvári Domokos, Zempléni

Péter, Borsodi Benedek, 'Sombori Jakab, Hevesi István, Ungi Benedek, Keményi Lőrincz, Szabóltsi Dávid 'sa' t.

Első Lajos Király 1362-dik esztendőben October hónapjának 17-dik napján Makláron (városka Heves Vármegyében, közel Egerhez, melly most a' kis Prépostsághoz tartozik Kis Tályával együtt) mulatván, héti vásárokról szólló szabadság levelet adott a' Káptalan birtokában lévő A l - M a g y a r i nevű falu' részére, hogy abban hetenkint minden Pénteken héti vásárt lehessen tartani. Most már ez a' falú Eger városával egy testbe forrott össze, és a' Maklári utsza neve alatt esmeretes. Hanem valljon az Egerben most is Pénteken tartatni szokott héti vásároknak eredetét nem kell-e ebben az előhozott első Lajos Király privilegiumában keresni?

Szétsényi Mihály Püspök, Eger városát azzal tette nevezetessé, hogy abban 1371-dik esztendőben 6-dik Majusban, az az: a' Megyének Pátronusa', olajban főtt Sz. Janos Evangelista' napján Megyebéli Zsinatot, vagy is Egyházi-gyűlést tartott. Tisztelendő Kaprinai István hazai írónk közli egész kiterjedésében Mihály Püspöknek a' Leleszi Préposthoz írt és őtet az Egri Papi gyülekezetre meghívó levelét, melly költ Egerben, a' mondott 1371-dik esztendőben Martius hónapjának 12-dik napján. A' levélnek foglalatja azt mutatja, hogy a' zsinatnak tárgyai az erköltsök jobhítása, és a' támadók' letsendesítése és megszéldítése lettek légyenek, valamint ezt a' Papi törvények parantsolják.

Tudva vagynak a' történetekből azon zenebonák, mellyek első Lajos Királynak kimulása után az Országot szaggatták és zavarták. A' Fő-

Rendűek közzül sokan 'Sigmond Királynak szabadon vagy törvényesen tett választását el nem esmervén, főképen Horvát Jánosnak, a' ki Mária Királynét fogságba ejtette, nógatására az új fejedelem ellen pártot ütöttek, és Lászlót, az Apuliai Királyt Nápoly Országból a' Magyar trónusra (ez lévén 9-dik Bonifacius Pápának is akaratja) kihívták, mellyre Nápolyi László megjelent Dalmatiának Jádra városában, a' hol a' Pápa követje által Királynak, de nem a' Magyar Koronával, meg is koronáztatott. — Palma (in notitia rer. Hircarum parte 2-a pag. 169) világosan kiteszi, hogy az öszveesküdtek Nápolyi László nevében elfoglalták Budát, Esztergamot, E g r e t, az Ország-
nak még több nevezetes városaival és erősségeivel együtt. Következésképen Eger is 1402-ben elpártolt 'Sigmond Királytól, sőt Vindeck Eberhard (in vita Sigismundi tomo 1-o, cap. 17-o) azt állítja, hogy Ludányi Tamás, az akkori Egri Püspök, fő személyt játszott a' felzendültek között; a' mi magának 'Sigmond Királynak a' Szegvári Gróf részére 1414-ben adott kegyelmező leveléből még jobban kinyilvánosodik, mellyben ezen kifejezés találtatik: „Thoma de Ludán dudum Episcopo Agriensi cum plerisque suis complicibus, in suscepta perfidia stante“.

Ludányi, másképen vas fejű Tamás Püspök, Vindecknek további előadása szerint, a' Királyi széket elfoglaló 'Sigmondnak hatalmától tartván, elébb Erdélybe, onnan azután Lengyel Országba szaladott, és ott sokáig tartózkodott, míg végre a' Krakkói Püspök kérelmére 'Sigmond engedelmet adott nékie a' hazájába, de nem a' Püspöki

székébe való visszajövetelre. — Budai Ferentz állítása szerint 1410-dikben is még Lengyel Országban lakott. Nem is tetszett ki azomban Ludányinak semmi tettéből, sem szavaiból, hogy ő a' Fő pásztori méltóságba vissza vágyódott volna. Hihető, hogy a' megbántódott Királynak látását örömet távoztatta, külömben 1403-ban, a' mikor 'Sigmond minden pártütőknek közönséges kegyelmezést hirdetett, ő is visszatérhetett, és annak részese lehetett volna. a)

Hatalmának vissza nyérése után fő gondja volt 'Sigmond Királynak, hogy Egret, mellynek várát Ludányi Tamás Lengyel Országba való menetele előtt Debrő Istvánra bizta volt, a' támadók kezéből kiszabadítsa, melly szándékjának végre hajtását Rozgoni Simonra bizta, a' ki később Ország-Bírāja lett. — Nem legkedvesebb foglalatossága vala ez Rozgoninak, mert a' Király, mivel többfelé kellett hadi erejét osztani, nem adhatott zászlója alá többet 400 lovas fegyvereseknél, holott a' várban a' fellázadtak ellent álló erejek sokkal nagyobb vala. Ő tehát embereinek

a) A' Dalmátiai Püspökök is elhagyván 'Sigmondot, a' Római Széknek kívánsága szerint Lászlóhoz, az Apuliai Királyhoz állottak. Mert azt hozta magával a' Hazafiaknak akkoriban elterjedt érzése, és lelke, hogy a' szabad választáshoz ragaszkodjanak, és mihelyt megszegte az Uralkodó ígéretjét, vagy tartozásait, mást hívjanak a' trónusra, ha mindjárt két három felé is kellene a' Fő Rendeknek szakadni. Akkoriban a' Püspökök, mint megannyi katonáskodó hadi Vezérek, a' kiknek azon homályos idő szakaszban a' nyelvek tudása, tudományok, és a' hatalom még több tekintetet, és bizodalmat szerzett az Orzágnak kormányozásába is több befolyást gyakoroltak.

kis számában, és gyenge készületeiben úgy se bizhatván, a' mézes szavakat vette elé, mert az ékesen-szóllásnak adományával meg vala áldva. Tsak ugyan a' várbéli őrző sereghez intézett kies beszédjével úgy megpubitotta azoknak szíveit, hogy azok magokat a' Király kegyelmére bizván, minden fegyver tsörgés nélkül nékie a' várat feladnák a). — E' volt Eger várának legelső bezárása, és bekerítése, noha ekkor se állott ki még semmi ostromot, de bizvást lehet következtetni, hogy már akkor némű némű erőssége volt, különben magát védelmező állapotba nem tette volna, se Rozgonit, kapuit betsukván bástyáji alá nem várta volna.

A' vár ugyan Rozgoni Simon Vezérnek a' támadók seregétől feladatott, de Debrő István, a' vár' Kapitánja, előbb mint ez megtörtént, titkon elszaladott, és Erdélyben megállapodván ott is zenebonáskodott. Soha ő 'Sigmondhoz nem állott, és végre Erdélyben meghalt, mint örökös párt-ütő.

1406-dik esztendőben személyesen is meglátogatta 'Sigmond Király Eger városát, és innen írta a' Ciliai Gróf Hermánnak, és Horvát Országgi Bámnak, a' Zágrábi Püspökséghez tartozó, de ő általa mint a' Püspökség igazgatója által tartóztatott bor és gabona tizedeknek vissza adása iránt szóló levelét. Hihető, hogy valamint akkor, 1406-ban tudniilik, a' Jászságban, úgy Heves Vármegyében is azért mulatott a' Király, mert

a) Ezért, 's más érdemeiért Rozgoni Simont 'Sigmond Király nem tsak Ország Bárósággal, hanem sok jószágokkal is megajándékozta.

katonákat gyűjtögetett, kiket Bosniába által kellett követjeinek küldeni (Georg. Pray libro 4-o Annalium Regni Hriae). Semmi újság se lévén azon zűrzavaros időkben, az üresen maradt Püspökségi jószágoknak az Ország Naggyai által történt elfoglalása, az Egri Püspöknek falujit, és des'máit hevenyében magáévá tette Rozgoni István, Simonnak testvére, a' ki 'Sigmondnak igen kedves embere vólt, és idővel Po'sony Vármegyei Fő Ispány lett. — Mindazonáltal nem sokáig bírhatta azokat Rozgoni István is, mert kevés idő vártatva a' nálánál hatalmasabb, és 'Sigmondnál még nagyobb kegyelemben álló Lengyel Vezér Stiboritsi Stiborovits foglalta el a' Király akarattal ugyan azon Püspöki birtokokat, 's ezentúl úgy használta mint magáéit. A' mellyekkel 'Sigmond meg akarta jutalmazni abbéli szolgálatját, hogy ő a' Lengyel és Cseh seregekkel nem csak felső Magyar Országot, nevezetesen a' Morvával és Lengyel Országgal határos részeket, 'Sigmond eránt való hivségekből megtartotta, hanem az öszve esküdteknek több várait is a' Királynak vissza nyerte. — Ennek rokona-e, vagy fija volt a' kisebb Stiboritsi Stiborovits, a' ki 1410-ben (Ludányi Tamás elmenetele után 7 esztendeig üresen állván a' szék) Egri Püspök lett, nem lehet tudni.

'Sigmond Király Budáról dátálja azon kiváltási levelét, mellyet 1406-ban Februariusnak 6-dik napján, szintugy mint első Lajos, a' már Eger városával öszveragadott, de a' Káptalantól biratott Almagyari útszában Pénteken szabadon tartható héti-vásárok' eránt, B r i c t i u s Prépostnak az egész Káptalan nevében beadott kérésére adott ki. De

minthogy a' városi lakosok ezen héti vásárnak tartását tovább is gátolták, a' Király egy újabb parantsoló petsétes levelével, melly 1424-ben költ, az Al-magyarai útszához kötött Pénteki héti vásárt megerősítette, és az Egrieket, kik a' Királyi adományt tsekélységnek nézni, 's az ellen törni nem iszonyodtak, minden ebbéli gántoskodásoktól dorgálás mellett eltiltotta. — Azon időben a' fentebb említett Rozgoni István Po'sonyi Gróf volt az Egri Püspöki jószágoknak és várnak igazgatója, üres lévén akkoriban a' Fő pásztori szék, a' mi több oklevelekből kitetszik. Tsak ugyan nékie szállott 'Sigmondnak parantsoló levele, hogy tudniillik ő, mint Fő Kapitánja a' helynek, az Egri gazdákat, kik zavarják a' vásárok folyamatját, tsillapítsa le. Ha ő jelen nem volna, az ő tőle a' várba kinevezett fő Porkoláb Sebestyén sikeresítse a' parantsolatot.

1412-ben Ulászló a' Lengyel Országi Király majd öt hónapokig mint vendégje 'Sigmondnak Magyar Országban töltvén idejét, a' két Királyok együtt utaztak a' hazában, hogy ennek nevezetesebb városait a' Lengyel uralkodó láthassa. Nagy Váradon nevezetesen, vagy inkább környékén, vadászattal mulatta kedvelt vendégjét 'Sigmond. Eljött véle Egerbe is, a' hol a' két fejedelmek a' kereszt-járó napokat, és az Áldozó Tsötörtököt is együtt töltötték el, és tsak az innepnek eltelése után indulának innen vissza Budára. (Lego apud Dlugossum in Hist. Polon. libro 11-o).

1424-dik esztendőben Rozgoni Pétert, a' Veszprémi Fő-pásztort 21 Egri Kanonokok Püspökjöknek választották, és az Egri székre írásokban meg is hívták; de 'Sigmond Királynak azt a'

választát vették, hogy a' kinevezés, a' mint a' Constantiai közönséges gyülekezetben is már megállapítatott, a' koronázott fejedelmet illeti, azért választások helyt nem állhat; mivel mindazonáltal Rozgoni a' Királynak szíve szerint való embere vala, tsak ugyan még is őtet nevezte ki az Egri Megye kormányzójának; sőt a' Solymosi László magva szakadtával a Királyra szállott jószágokat is nékie, de arra a' végre ajándékozta, hogy abból a' Boldogságos Szüz tiszteléről nevezendő Kis Prépostságot kérése s' kívánsága szerint felállítsa, mely először Zemplini Prépostságnak neveztetett, de Rozgoni 3-dik Péter az Isten Anyja tiszteletére a' várbéli nagy templomhoz ragasztott Kápolnát felállítván, az Egri várról kezdett hivatatni, és mai napig is Praepositura Beatae Mariae Virginis de castro Agriensi nevezetje alatt fenáll a), és a' Kis Prépost Egri Kanonokegyszer'smind; mert valamint mostis vagynak Kanonokság nélkül való Prépostságok, ugy hajdanában még többek voltak.

Rozgoni Péter' állapot (fundáló) levelének szavaiból kivilágosodik, hogy Szent István Király, midőn az Egri Püspökséget és Káptalant alkotta, ugyan akkor a' tiz Esperestségeken kívül két Prépostságot is állított melléje, hanem a' kissebb Prépostság a' Tatároknak dühe által megsemmisítettett, és 1430-kig Juliusnak 13-dik napjáig, a' mikor azt Rozgoni újra felemelte, hamvaiban

a) Ma az Egri Kis Prépostságot Fő Tisztelendő Durtsák János Kanonok Úr viseli, és így írja magát: Praepositus Beatae Mariae Virginis de castro Agriensi, 's mint kis Prépost ma is két falut bír.

elenyészve feküdt. — Péterfy Károlynak észrevétele szerint (in sacris conciliis R. Hriae) ezen kis Prépostnak állott hajdanában kötelességében, a' Zemplin Vármegyében fekvő Plébániákat vizsgálódva látogatni, innen származik. Praepositus Zempliniensis hajdani deák neve. A Szent Péter Prépostja a) (Praepositus S. Petri de arce Agriensi) Bereg és Szabolts Vármegyékbe, ugy a' többi Kanonokok a' többi Vármegyékbe jártak széljel, a' mi igazi Canonica Visitatio volt, mert Kanonokok által tétetett meg.

1440-ben Első Ulászló a' Magyaroktól egy rend-szerint való követség által Lengyel Országból a' Királyságra behivattatván, ámbár Albertnek özvegye Er'sebet élt, sőt Februariusnak 22-dik napján fia gyermeket is hozott a' világra Komáromban, kit Lászlónak nevezett, kapva kapott az új Király az alkalmatosságon, és szép hadi sereggel Magyar Országba belépett. Késmárkot, a' hól 12 napokig mulatott, választván első pihenő helyének. Ulászlóval tartott az akkori Egri Püspök Rozgoni Simon, és minekutánna a' Király részére elfoglalta, és maga embereivel megrakta

a) Ma Szent Péter Prépostjának Fő Tiszt. Tót Imre Kanonok Úr írja magát. Szent István Király Prépostja tüzimjével pedig Fő Tisztelendő Nováky József Kanonok, és mostani Vicarius Úr van felruházva, a' kinek fáradhatatlan munkásságától és olvasottságától várva várjuk a' régi könyvekből már régen szedegetett, és barátságából általam is forgatott azon nyomos jegyzéseit, melyek az Egri Püspökök lajstromára, és más egyházi dolgokra új világosságot fognak önteni, és mind Szent Iványi Mártonnak, mind Ambrosovszky Mihálynak a' Püspökökről tett jegyzéseit főkéletesíteni fogják.

és őriztette Eperjest, Késmárkon az uralkodónál megjelent, és a' módokat felfedezte, melyek által mind Budát kézre keríteni, mint Er'sébet hadának ellentállását erőtlentíteni lehetne; mert nem kell arról elfelejtkezni, hogy Er'sébet Királynéval tartott egy része az Ország Rendjeinek, kik a' három hónapos kis Királyfit Lászlót, a' mint Dlugossus (lib. 12-o col. 732) előadja, Pünkösöd napján Székesfehérvárban meg is koronázták, azután Győrbe küldötték.

Májusnak negyedik napján indúlt ki Késmárkból Ulászló, minden kísérő seregeivel, és a' hozzá állott Ország Naggyaival együtt, azután Szébenen, Eperjesen és Rozgonyon keresztül folytatván útját, 14-dik napján Májusnak, az az Pünkösöd előtt való Szombaton Egerbe érkezett, 's a' Pünkösdi innepeket itt töltötte el. A' Király a' várba szállott, a' többi fő emberek a' városban széljel telepedtek, és mind a' Fő papoktól, mind a' néptől örömmel fogadtattak. Tsak ugyan Pünkösöd' második napján Egerbe érkezett az a' hir hozzája, hogy a' kis Királyfiú László Pünkösöd vasárnapján Fehérvárott megkoronáztatott légyen; de arra mind a' Magyarok, mind a' Lengyelek feltételekben annyival kevesebbé tsüggedeztek, mivel Rozgonyi Simon Egri Püspököt, a' Lengyel és Magyar Tábornak egy részével Budának Ulászló részére teendő elfoglalására előre kiindították vólt már Egerből. Rozgonyi- Budát az oda való polgárság akarattal foglalta el, és birtokának bátorságosítására a' városnak minden oltalom tornyait Ulászló ön katonájival rakatta meg, azon feljúl, hogy magát jobban megerősítesse, több napokig a' fő városban maradott maga is.

Pünkösöd harmad napján, az az Májusnak 17-dik napján kiindula Ulászló Eger városából, fegyveres és fegyvertelen követőjével együtt, és az nap' Kompolthon. más nap, pedig Hatvanban (mind a' két helyek Heves, vagy akkori nevezet-je szerint Hevesújvár Vármegyében fekszenek) tartották éjjeli szállásokat; utazása alatt is mindenütt az új Királyhoz tsatolván magokat a' főbb emberek. Midőn végre Májusnak 19-dik napján Buda felé sietne, az akkori Nádor Ispány Heder-vári Lőrincz két fijaival, Ország Naggyaival, és számos Nemesekkel, nem különben a' Budai polgárság is a Királynak köszöntésére, úgy a' mint ezt Rozgoni Püspök eszközlötte 's elrendelte, eleibe jöttek. — E'képen az új uralkodó köz örvendezések között nagy fénnel lépett be a' fő városba Szent Háromság előtt való Szombaton, és Májusnak 26-dik napján nagy pompával ülte az Urnapi Butsujárást az Egri Püspökkel együtt, misét a várbeli Boldog Asszonyunk templomában hallgatván.

Midőn ezeket Er'sébet Királyné hallaná, és naponként inkább tapasztalná, hogy az Ország Fő Rendjeinek nagy része Lengyel Ulászló Királynak hódolna, hogy a' fija számára a' thronust, és a még hívségében megmaradott felső M. Ország-nak részét, nevezetesen Bártfát, Lőtsét, Kassát, Eperjest, Körmöztz-Bányát, és a' többbit, (Dlugossus előszámlálja azokat bővebben) megtarthassa: a' Cseheket fíjának óltalmára behívta az Ország kebelébe, a' kik Giszkra János (kit Sárosi Grófnak is nevezett a' Királyné) Vezérjek alatt a' hazába berohanván, nem tsak a' nevezett városokat elfoglalták, hanem az Orzágnak távulabb lévő

részeit is dulni és égetni kezdték, sőt sok ezereken hullottak el a lakosok között ezen pusztító vendégeknél öldöklő vasa alatt, a mivel nyilván megbizonyították, hogy nem a thronusnak általma, hanem a prédálásnak kívánsága vezérelte be őket Magyar Országba. Nincs különben, a mint alább ki fog tetszeni, mert még akkor se akartak kimenni, és a fosztásoktól 's vér-ontástól meg szünni, mikor a fiatal László Királynak védelmekre semmi szüksége nem volt.

A Husszita Cseheknek kár-tételeit igen sokáig siratta anya országunk; de a szabad választásnak belső mivoltával a szív-hasogató tünemények, szenvedések és zürzavarok össze vagynak szőve. Ezt a kis rajzolatot a következő eseteknek helyesebb megértésére előre kellett botsátani.

Ulászló jó karba hozván dolgait, és az Ország Naggyainak meghódításával megerősítvén Királyi székét, szükségtelennek tartotta tovább a Lengyel seregeket Magyar Országban tartóztatni, hanem őket hazájokba annyival gyorsabban vissza indította, mivel a köz hírek szerint a Tatárok készültek betörni Podoliába. 1442-ben tehát Husvétnak, mely akkor Aprilis hónapjának első napjára esett, eltelése után, a Lembergi Nádor Ispány Oszdrován, vagy a mint Dlugossus nevezte Odrovász Péter készületeket tett a Lengyel katonáknak haza indítása eránt, a kiket hívsegekért és fáradságokért kelleténél túl megajándékozott a Király; minthogy pedig Rozgonyi Simon vitéz Egri Püspök, két esztendő alatt a Lengyel Fő Vezérrel Oszdroványival szoros barátságot kötött, a seregeket, 's a Nádor Ispányt személyesen nem csak elkísérte Egerig, hanem itt őket

gazdagon meg is vendégelte, Egri borral vidámitotta, és minden kitelhető módon mulatta, mert felvan jegyezve, hogy már 1400-ban bőven természetett az Egri hegyeken a szálló. — A' Lengyeleket egészen körül fogta az öröm, és az ezzel egybe kaptsolva volt vendégeskedésnek és dorbézolásnak lelke, a' mint ezt Callimachus Filep (Lib. 2-o de rebus Uladislai) igen elevenen festi le, annyira, hogy mindenről a' mi körülöttök történt egészen megfejtkeztek. A' jó kedv gondatlanabbá tette őket, mint sem az ellenséges Cseheknek közel léte engedhette volna. A' dolgoknak szerentsés folyamatja közönségesen vigyázatlanná teszi, és inkább eltompítja az embereket mint az egymást érő tsapások. — Minekutána a vigadozásoknak vége lett, Egerben mindenek mély álomba merültek.

Giszkra a' Csehek Tábornokja, a' Lengyeleknek Budáról lett elindulásokról, és Eger felé jöttökről előre szelet kapván, megparantsolta volt Telefusnak, a' Kassai vár' Igazgatójának, hogy a' Csehekkel titkos utakon gyarsan Egerre rohanjon, és a' várost égesse 's dulja fel; mert a' Husszíták mindég tsak a' prédára ásitoztak. Ez seregével a' hirnél sebesebben Eger alatt termett, és éjjél után, midőn minden ember mélyen aludna, nagy tsendességgel a' bástyákon által mászott; a' mi annál könnyebb vala, mivel se ellentállókra, se strázsára nem akadott, következésképen katonájival a' várost egyszerre elborította, kik hogy a' városiakat elrémítsék, több házakat meggyújtottak, azután zengedező énekkel, trombiták harsozásával, és fegyverek tsörögtetésével tudtára adták a' hortyogó lakosoknak, hogy ők elfoglal-

ták már a' várost. Egyszer'smind a' fegyvertelen Lengyeleknek és Magyaroknak öldökléséhez, és a' házak' kirabolásához hozzá láttak; a' Lengyeleknek társzekereiket, és vonó marhájikat is (mert a' Hussziták mindég tsak a' prédára ásítottak) mind elragadozták, a' mit annál könnyebben végbe vihettek, mert a' Lengyel katonák első álmoknak bódulásában egészen fegyver nélkül lévén, azt se tudták mit miveljenek. Nem is tsuda, mert a' lángok, jajgatások, kiabálások, mészárlások, 's több nem vélt iszonyatosságnak jelenségei, el rémitették a' felszerkenő népséget. Első ijedségében pedig mellyik ember tudná magát hirtelen elhatározni?

Jól vólt felvetve Telefusnak les-hányása, és titkos berohanása, mert Odrovász Palatinust is, a' ki szállásából a' sikoltásokra kiment a' rablók közzé, elfogta, és magával a' többi rabokkal együtt elvitte, nem külömben a' barmokból 's többféle tábori szerekből álló prédát is utnak indította.

Azomban a' Magyar és Lengyel Katonák az álomból és első félemlésből magokhoz jövéen, 's a' történt dolgokat, főképen pedig a' rajtok elkövetett tsúfságot mind jobban jobban fontolgtatván, annyival könnyebben eltökéltették, hogy azt magokon száradni nem hagyják, mert úgy vélekedtek, hogy az ennyi zsákmánnyal megterhelve szaladó, ugyan azért nehezen haladó Cseheket utól érni, és a' prédának tőlök való kitsikarása mellett megbosszulni, nem volna lehetetlenség, annyival inkább, mivel a' fosztogatásban ellankadva lennének. — Ez a' gondolat tsak hamar felfegyverkeztette, és még az nap' kiindította őket Egerből. Nem sokáig kellett a' rablók után lovagolniok, már nap

lemente előtt közlítették az ellenséghez. Telef, a' Vezér, távúlról emberi szózatokat és ló dobo-
gásokat hallván, semmit sem kételkedett, hogy
rögtön üldözik őtet az Egriek, kik a' végbe vitt
ragadozásért most bosszút akarnak rajta állani;
de nem segíthetett magán szaladással, mivel
a' múlt éjtszakát csak nem egészen utazással töltvén
el katonáji, ki valának fárasztva, 's egyébaránt se
lehetett futniok, mivel az elrablott portékákkal
meg voltak terhelve; tehát az ellent állásra ren-
delte csoportját.

De ne hogy az öszve tsapás' alkalmatosságá-
val Odrovászt a' Nádor Ispányt, kinek váltságá-
ért sokat reménylett, elszalassza valami módon,
annak személyét valami S o l o m a, vagy mások 's
nevezetesen Dlugoss szerint S t o m a nevű próbált
barátjára bizta, hogy ez véle előre valamely kö-
zel fekvő Cseh sereghez siessen, és ott őrizze a'
fő embert az ő további rendeléséig. Azután a'
szekereket, bútorokat, 's egyéb portékákat Kas-
sa felé előre elküldötte. Végre a' Csehekhez és
Austriai Németekhez (kik hasonlóképen Er'sébet
Királyné ügyét oltalmazták, 's most keze alatt
voltak) fordulván, bátorságra inté őket, azt hoz-
ván elé, hogy az utánok nyomuló katonaság egy
megzavarodott, fegyver és rend nélkül való sere-
getske légyen, melly a' mult éjtszakai rémüléssel
tele, haboz minden eltökéllés nélkül, sőt azt se
tudja mit tselekszik. Sok abból rakva van még az
Egerben kapott sebekkel, sok pedig el van gyen-
gítve. A' mellett még olly balgatagok ezek a' fe-
lénk jövő katonák, (folytatá ébresztő beszédjét
a' Cseh Vezér) hogy nem lévén a' városban, a' hol
kellett volna bátorságok 's erejek sajátságjoknak

oltalmazására, most már elköltözésünk után eszmélkedtek fel, 's vélünk szembe szállani vakmerős-ködnek, mintha nyílt helyen és tér mezőn könnyebb volna tulajdonukat markuukból kitekerni, mint oda ben a' falak között megőrizni. Hozzá adta még szavaihoz, hogy a' józanabb 's vitézebb része az ellenségnek már kezeik között fogva lenne, a' kik őket nyomokba üzni bátorkodnak, most is borosak és álmosak, vagy sebesek, alig lévén erejek 's eszek a' lovak igazgatásához. — Azomban a' Cseheknek és Austriaiaknak sokkal nagyobb dühösséggel kellene öldökölni az eleikbe jövőket, a' kiktől, ha meggyőzöttetnének, kegyelmezést úgy se reménylhetnének, mint a' millyen-nel a' Lengyelek fognák őket megtámadni, a' kik tsak holmijeknek elvesztésén való fájdalomban mérgelődtek fel ellenek. Emlékeznének továbbá arról is, mitsoda kegyetlenségeket és iszonyúságokat követtek el a' Király katonáji kevéssel ez előtt Kassának ostromlása alatt, az őrizetben volt Cseheket, (ezt az ostromot Ulászló hadi népe félbe szakasztotta, 's így Kassa a' Hussziták kezében maradt) ugyan azért készebbek legyenek tüzesen hartzolva mint bajnokok meghalni, mint magokat megfogadni engedni, kiket különben is az ellenség, mint valami barmokat fel fogna mészárlani; végre bizonyosak lehetnek, hogy mennél nagyobb heveséggel rohannak üldözőjükre, annál biztosabban megtarthatnák a' fáradságosan nyert martalékot.

Alig rekeszté be Telef szavait, 's már az Egri bosszút szomjúhozó telekezet megérkeze, 's két oldalról, egyik felől a' Magyarok friss lovakon ülve, másik felől a Lengyelek a' rablókra

títotték. De olly vitézi módon fogadta őket Telef, hogy sem embereiből, sem azoknak lovaiból semmi bádjadtság se tetszenék ki, mert a' Huszitáknak erejét mind az életek' meghagyása felől való kétségbe esés, mind a' zsákmányok' megtartásának kívánsága tsudaképen öregbitette; a' Magyarokat pedig és Lengyeleket, nem tsak gonoszúl elvesztett holmijeknek most lehető vissza nyérése, hanem a' reájok háramlott gyalázatnak letörülhetése is gyullasztotta, igen szégyenlén azt, hogy a' magokénál kissebb számú sereg ittasságokat és mély aluvásokat olly hirtelenséggel tudta használni, és őket tsak nem mindenjeből kivetkeztette, — mellynek emlékezetét tsak a győzedelem moshatná ki. — Mind a' két felekezet illy nyomos ingerektől lelkesítve viaskodván, sokáig kétes volt az ütközetnek kimenetele, míg nem végre a' fáradság és lankadtság miatt kéntelenek vóltak a Csehek állásokból kimozdúlni. A' Lengyelek törték által legelőször soraikat, de Práy György (libro V. Annal. Regni Hriae) azt jegyzi meg, hogy a' Magyar lovasságnak nagy száma mintegy elborította Telefusnak tsoportját. Akár hogy történt légyen, a' Csehek elborítottattak, és lekaszaboltattak, a' kik elszaladni készültek is, a' lovak által eltiportattak, következésképen igen kevesen szabadúlhattak ki. A' Cseheknek holt testei elborították az ütközet mezejét. Igy nem tsak az egész martalék kézre került, hanem Telefus Vezér is sok Austriaiakkal a' győzödmesek által elfogattatott, a' ki Égerbe vitetvén. Rozgoni Simon Püspöknek, a' ki noha derék vitéz vólt, de most a' fosztó Csehek nyomozására ki

nem ment vala, által adattatott, és a' Fő Pásztor parantsolatára szoros őrizet alá vettetett.

Soloma fő Husszita azomban semmit sem tudván maga sorsosainak bal esetéről, a' gondviselésére bizott Odrovász Vezérrel és Nádor Ispánnal bátorságos helyre jutni azért gyorsalkodott, ne hogy ha társai vesztenének, az Egriek utánna is sietnének, és a' Lengyel Palatinust kiszabadítanak. — Legalkalmasabb helynek nézte ő Odrovásznak elrejtésére, a Zudar Jakab' birtokában lévő Onodi várat, a' hová azért biztosan behelyezettette a' foglyot, mert Zudar kevéssele ez előtt Er'sebet Királynének részére állván, szövetségessé lett volt a' Cseheknek. Azomban a' fogoly Nádor Ispány látására más gondolat ötlött a' vár Kapitánynak eszébe, hogy tudniillik jó volna ezt az alkalmatosságot a' megsértetődött Ulászló Király megengeszteltetésére használni, annyival inkább, hogy Austriába költöztvén már Er'sebet, Ulászlónek ellenben ereje, pénztárja, 's tekintete naponkint öregbedvén, az utólsó fogna a' Királyságban meggyökeresedni. Semmit sem késett Zudar feltételét teljesítésbe hozni, mivel úgy vélte, hogy lehetetlen lészen a' Királynak illy nagy nemből eredett, egyébaránt is nagy tekintetű férjfiúnak visszanyerésén nem örvendeni. Ő tehát Ondrovászánt (Katoná István Ordrovásznak írja) Budára a' Királynak felvitte, 's tsak ugyan ezen ajándékért Ulászló nékie elpártolása vétkéet engedte.

Mind ezekkel azomban be nem elégedett Rozgoni Simon Püspök, a' ki egyébaránt is tüzes katoná volt. El nem felejthette ő, hogy a' Csehek azzal, hogy városát éjtszaka haramia módra fel

dulták, ő reá is nagy tsufságot mázoltak. Sereget gyűjtött azért, és azt a' Lengyelekkel négy ezerre szaporítván, 1442-ben Májusnak 25-dik napján reá ütött a' Királynéval tartó Selmetziekre, és őket szerentsésen hatalma alá hajtotta; sőt Cseh László, a' Rozgoni táborában lévő Al Vezér előre nyomult Giszkra János a' Hussziták Fő Vezére ellen, és nem messze a' már Cseh birtokba esett Richnó várától sátorait felütötte; hanem egy részről a' Püspök bővebb fontolóra vévén, hogy sok gyalúlatlan és tanulatlan katonáji volnának, kik a' próbáltabb Cseh Német sereggel nem mérkezhnének, más részről Giszkra is (néhol Izkrának iródik) több esztendei szerentséjét egy napnak kotzkájára kitenni idvezségesnek nem tartván, a' két tábor között, kivéven az előjáró tsapatoknál történt némelly aprólékos öszvetsapásokat, határozó ütközet nem következett, hanem kiki tanátsosabbnak vélte ezen a' háború által elpusztított földön (ez a' Giszkrától elfoglalt Richnó várának környéke lehetett) várákozással bádjasztani, és mintegy éhségre juttatni ellenkezőjét inkább, mint megtámadni. De mint-hogy ezen üres 's puszta helyen egyik rész se vesztegelhetett sokáig, végre eltávoztak egymástól a' vetélkedők, 's Giszkra visszatért Kassára.

Nem sokára Giszkra és Rozgonyi Püspök között úgy ment a' békesség tökéletességre, hogy a' Püspök saját testvérének Rozgonyi Györgynek leányát adta Giszkrának feleségül, 's így sógorává, vagy inkább vejévé tette ellenségét. Azt is ígérte Rozgoni, hogy az Eger és Onod között kézbe ejtett Cseh és Német hadi foglyokat Teleffel együtt vissza adja, ellenben Giszkra is min-

den elfogott Magyar fegyvereseket haza botsáson. Azt írja Pray György (in Hist. Reg. Hriae Tomo 2-o ad annum 1443) hogy a' Püspök Ulászló Király javallásából adta unokáját Giszkrának, hogy őtet a' kis László Királytól, kinek ügyét védelmezte, ez által elvonná. — Azomban Kállimachus Filep történet-író 11-dik könyvében azt az észrevételt teszi ki, hogy sokan kételkednek azon, ha jó lélekkel köttetett-e ez a' békesség, mert Er'sebet Királyné a' kötést jóvá nem hagyta, a' Csehek pedig a' foglyok visszaküldésében megszegett hiteket, mert noha a' Püspök a' rabokat Egerből mind elbotsátotta, ők még sem botsátottak el tsak egy Magyart is. Sőt az említett összebékülés után Giszkra a' Szepességben Podgróztét, vagy is Várallyát, melly az Ipjáé volt, tsalárdsággal bevette, a' mit a háboru idejében nem tudott magáévá tenni. — Annyi bizonyos, hogy a' békesség sehogy fen nem állhatott, mert 1443-ban Augustus hónapjában Ulászló maga küldé újra hadi néppel Rozgonyit Giszkra és a' Csehek ellen, a' ki maga követjei által azt izené a' Püspöknek, hogy nem olly feleség kedvellő ő, hogy az aszszonyért Királyát (Er'sebet fiját tudniillik a' kisded Lászlót) elhagyja.

1444-ben, midőn Cancelláriussa volna Ulászlónak Rozgoni Simon, de háborura is készülné a' Fő Pásztor, helyette az Egri Püspökséget a' Szent Benedek Rendjén lévő Szerentsi Apátur Miklós. Tapolitánai Püspök igazgatta. Tsak ugyan ezen évben Rozgoni Simon Királyt a' Törökök ellen való hadba elkísérte, és a' Várnai szerentsétlen tsatában Királyával együtt elveszett. Melly sokszor kellett azon bátorságtalan időkben a' Fő

Papoknak pásztori páltzájokat a dárdával, és a' Püspök süveget a' sisakkal felváltani, és a' tsa-ta mezején vérzeni, 's melly gyakran történt, hogy a' midőn az Egyházok fejei elhullottak, a' hazának oltalmi is elenyésztek!

Rozgonit követte a' Püspöki székben Heder-vári László, a' ki 1447-ben Egerben egy környék-
elő ok-levelet irt alá, a' mellynek tartalma sze-
rint az Egri és Szarvaskői Várnagyoknak, vala-
mint az Eger völgye igazgatójainak a), nem kü-
lömben az Egri gazdáknak is meg parantsolja,
hogy a' Lajos és 'Sigmund Királyok Privilegium-
jai szerint Al-Magyar falujában a' Káptalant a'
heti vásárok tartásában háborgatni ne merészel-
jék. Tsak ugyan ezen héti vásárért sok nyughat-
atlanságot szenvedett az Egri Káptalan.

1451-ben Hunyadi János, a' mint Turótzsi
János (Chron. Par. 4-a cap. 28.) eládja, minek-
utánna minden ellenséges szomszédokkal békessé-
get kötött, keményen eltökéllette magában, hogy
a' haramiáskodó Cseheket öszvetörje, vagy meg

a) Ide tartozik az, a' mit Budai Ferentz Magyar Ország
polgári Históriájára való Lexiconjában a' 2-dik darab-
nak 190-dik lapján illy szavakkal jegyez meg: „Ezen az
„Eger völgyén (Eger folyó vizének vagy patakjának men-
„tében) akkor egynehány Frantzia faluk voltak, mely-
„lyeknek lakossai, a' mint tartjuk, még a' 11-dik század'
„középe táján jöttek oda, valami nagy éhség alkalma-
„tosságával a' Lüttichi Püspökségből. Ezek még Heder-
„vári László idejében, sőt azután is tovább 100 eszten-
„dónél megtartották volt a' magok Frantzia nyelvét,
„de már ma úgy megmagyarosodtak, hogy azt sem lehet
„tudni, mellyek voltak a' Frantzia, 's mellyek a' Magyar
„faluk.“

korlátolja, 's 'e' végből a' Lo'sontz mellett magát megerősítő Giszkra táborát legottan megtámadta. Ezen nevezetes tsatában jelen vala a' maga zászló alljával a' vitéz Hedervári Püspök is, hanem a' Hunyadi hadi népe között találkozott árulók a' Giszkra kezére játszották a' győzödelmet. Az Egri Püspök, lovától megfosztva, megsebesedve, 's megsántulva, semerre nem tudván menekedni, Giszkrától elfogattatott, a' ki is a' hatalmába esett Hedervárral, 's vér szemet kapott Cseheivel nagy pajkosan Egernek tartott. Megérkezése után mutogatta a' foglyot a' vár Kapitánjainak, gondolván, hogy azok a' Fő pásztornak kiválthatásáért a' kapukat annál könnyebben ki fogják nyitni, mivel maga a' Püspök, Várnaggyainak kivülről parantsolá, hogy a' várat Giszkrának adnák fel. De a' Várnagyok mindnyájon azon Megyéből származott Magyar buzgó hazafiak lévén, által látták, hogy egy embernek mostani nyomorúsága, azon közönséges és nagy inség mellett, melly a' város feladásából az egész környékre háramlanák, elenyésznek, következőleg a' közönséges rosszat egy ember szenvedésének eleibe tették, és így se Giszkrát, se Hédervárit meg nem hallgatták; hanem a' Cseheket feltételek betöltése nélkül a' várnak bástyái alól elmenni hagyták.

De még is 1453-ban, hihető akkor, mikor 5-dik László Király pénzt adván Giszkrának, ötet arra birta, hogy a' Szepességből kiköltözzék, Hedervári Püspök a' fogságból kimenekedett, és az Egri székbe vissza tért; sőt még ugyan ezen évben Eurum nevezetü Püspöki birtokában Heves Vármegyében a' Tiszánál ezelőtt fen állott,

de megszűnt rév-vámot, és a' vizen való által járást a' Király nékie visszaajándékozta. a)

1458-ban Mátyás Király alatt, a' mint Bonfinius (Dec. 3-a libro 10-o) elé adja, megújította a' Cseh haramiak ellen, kiket Komorovszky Miklós és Valgatha vezérlettek, a' háború, és annak folytatása a' Királynak Fő Lovász Mesterére Rozgoni Sebestyénre bizattatott, a' ki általköltözvén a' Dunán Egernek tartott, hogy itt magát Hedervári László Püspökkel egyesítse, 's azon két kastélyokat, mellyeket ama' haramják Eger és Széts között állítottak volt fel, és a' honnan széljel jártak prédálni, feldulja 's földig lerontsa. A két kastélyoknak nevei Vadna és Golgoz. Szerentsés volt Rozgonyinak az Egri Püspökkel, 's annak lovas katonáival való egyesülése, mert az egyesült sereghez állván a' parasztság is, Valgatha Cseh Vezért is elfogta, és Mátyás Királyhoz Budára felküldötte, a' kastélyok lerontattak, és a' hét százra menő Cseh katonák 8 nap alatt mind levágattak; a' Lengyel származású Komorovszky azomban még is eltudott illantani, hanem Telephust későbbben László Püspök a' Sáros Pataki győzedelem után, a' hol 2000 Cseheket kaszaboltak le a' Magyarok, rabságba ejtette, és Axámit Al-Vezer is megölettetett.

Ugyan ezen 1459-dik esztendőben Hunyadi Mátyás Királyunk, minekutána Tisza-Várkonynál Szilágyi Mihály hátyyával összevebékéltett, eljött

a) Smidt Miklós in Episcopis Agriensibus Tom. 2-o ad annum 1456. két oklevelet hoz elé, mellyekből ki nyilvánosodik, hogy a' Szent Ágoston Rendjén lévő szerzetesek birták Egerben a' Szent Miklós templomát, mellynek újítása ugyan azon évben munkába is vétetett.

Rozgonyi Sebestyén Tábornoktól és Szilágyitól kísértetve Egerbe, hanem kevés ideig mulatott a' városban, a' Patai fából épült vár ellen, melyben a' Csehek annyira erősítették volt magokat, hogy azt Rozgonyi tőlök elvenni nem tudta, kelletvén seregeit vezérelni. Nem is foganat nélkül, mert nem tsak Patát, hanem Szétsét, Salgót 's több helyeket is a' Csehektől hol ostrommal, hol alkudozással elvett a). — Végtére tsak ugyan megtörettetvén a' Hussziták, kik Magyar Országot, mint tolvajok 28 esztendőig rongálták, és pusztították, Vátzon a' Királlyal békességre léptek, és a' hazából kitakarodtak. Telefus János vissza ment Cseh Országba, és ott koldulásból élt. Giszkra itt maradott, és a' Magyar Király mellett vezérkedett a' Törökök ellen, sőt Mátyásnak esküdt hívségét holtáiglan megtartotta.

1460-dik esztendőben Kovátsits Márton állítása szeriut (in Supplementis ad vestigia Comitiorum Tomo 2-o pagina 151) Egerben Ország Gyűlésének kellett tartatni, a' mit ő a' Királynak Bártfa városához intézett, 's ott ma is meg lévő

a) Az 1459-dik esztendő még arról is nevezetes, hogy ekkor Kaprinaynak állításához képest (a' II dik résznek 261-dik lapján) Mátyás Király Budán Martiusnak 8-dik napján költ potsétes levele által 4-dik Béla és Robert Károlynak a' Püspökség részére adott Privilegiumát 's adományát megerősítette. Ugyan az nap' a' Boldog Asszony Prépostságának, melly magát az Egri várról nevezi (de Castro Agriensi) jussait is megerősítette. Harmadszor: ugyan ezen évben parantsolá a' Király a' Nagy Szállási és Árokszállási gazdáknak, hogy a' Káptalanhoz tartozó Szent Endrei pusztában letelepített lakosokat ne háborgassák. (Olvasd a' diplomát Smidt Miklósnál, Episcopi Agrienses Tomo 2 o pag. 76-a).

hivogató leveléből következtet, mely Dietának határ napja Pütkösd táján lett volna. Ezen Bártfai városi közönséghez intézett levele Mátyás Királynak, Várkonyban 1460-ban Májusnak 17-kén adott ki, akkor, mikor ő ott az anyja bátyyával Szilágyi Mihályal megbékélt. De én úgy vélekedem, hogy ekkor Egerben nem Országos, hanem valamely különös gyűlés tartatott. Ezt a levélnek írása módja is erősíti, mert azt jelenti Mátyás Király a' Bártfaiaknak, hogy arra a' végre adjanak küldöttjeiknek bizonyos utasítást, hogy azon felső részeknek ügyei (a' hol tudniillik még akkor a' mint láttuk nyughatatlankodtak a' Hussziták) mind jobban igazgattassanak, mind elláttassanak. Másodszer azt írja, hogy meg fog ő maga a' bátyyával Horogszegi Mihályal, és más Praelatusokkal és Ország Zászlósival jelenni. Azt írja továbbá, hogy az Ország-Birája Palotzi László is ott léssen, a' kit hasonlóképen elhitünk (ügymond). Ezekből ítélje meg az olvasó világ, ha Ország Gyűlés volt-e ez, vagy tsak valami különös összejevetel? — Azomban ezt az egész dolgot 1459 dik esztendőre kell tenni, mert ekkor volt Mátyás Király Várkonyban, és onnan ment Szilágyival Egerbe, honnan ő, a' mint olvastuk, Pata' ostromlására, Palotzi László pedig a' Csehek ellen Kassa felé ment, 's őket a' Kassaiak segítségével meg is verte. (Forgasd Katona Istvánt Historiae Crit. Tom. 14. ad ann. 1459). Az legalább világos, hogy a' Király a' Bártfaiakat tanátskozás végett, hogy mi módon lehessen a' Cseheket megtörni, hivta oda. — 1461-dik esztendőben is volt Mátyás Király Egerben, a' hol September hónapjának 13-dik napján a' Garistban lakó Paulinusok-

nak, az 1460-ban Csupor Györgytől nyert fekvő jószágaitak petsétes levéllel megerősítette. Ezt a diplomát Hevenesí Gábor kéz iratai között lehet olvasni.

Több bizonyossággal lehet állítani, hogy 1468-ban mindjárt az esztendő elején, Martius hónapjában Mátyás Király Ország gyűlést tartott Egerben. A' mit nem tsak Bonfinius, (Dec. 4-a libro 1-o pag. 572) és Pálma (in not. rerum Hung. Tomo 2-o) hanem Smidt Miklós is (in Eppis Agriensibus. Tom. II-o pag. 87.) sőt Heltai Gáspár is a' maga Kronikájának 2-dik darabjában 175-dik részében erősítenek. Itt ő huzomos ideig tanátskozott a' Magyar Országi Rendekkel a' Cseh Király Podiebrád György ellen az akkori Pápa II-dik Pálnak javallásából kezdendő háború felett. — Jelen volt ezen a' Dietán, mint házi gazda is az akkori Egri Püspök, Sileziai vagy Alemánus János (Joannes Alemannus, seu Silesius, etiam Wratislaviensis dictus); de halljuk ezen Dieta folyamatjának bővebb környűllásait.

Mátyás Erdélyből ki jöven, és a' Tiszán által költözvén Egerbe jött, és ott az öszvegyűlt Rendek között néhány napokig mulatott. Nem kis munkába került a' háború eránt való kérdésnek eldöntése, mert a' Római Pápa parancsolatja szerint mind a' Törökökkel kellett hadakozni, mind tulajdon apóssa ellen, a' ki eretnek lett, és a' Cseh Országi Katholikusokat nagyon rongálta és keserítette, — e' mellett az ott terjedő szakadásnak megfojtására Mátyást a' Német Császárnak követei is ébresztgették, igérvén nékie mind fegyvert, mind eleséget, mellyeket bőven fognának nékie Austriából szolgáltatni; a' Pápa is

küldött ötven ezer darab aranyokat. — Azombar a' Király semmihez se akart a' Rendek akaratja nélkül kezdeni; hanem az egész dolgot az igen népes Ország gyűlésének eleibe terjesztette. Két felé szakadott a' vélekedés, egy része a' Magyaroknak azt vitatta, hogy mivel a' hatalmas Mahomet Császár intselkedéseitől is lehetne tartani, meg kellene most más táborozástól szűnni, mert az Ország elégtelen kétféle háborúnak elviselésére, mivel mind pénzben, mind katonában szükséget szenved; mások ellenben azt felelték, hogy nem lehet henyélni a' Magyaroknak, különben belső zenebonákat koholna, egyébaránt is ő hadi munkára lévén szűlve, el győzné az inséget és nyomoruságot, de még attól is lehetne félni, hogy ha Cseh Országból Morvába be hatna az eretnokség, onnan Magyar Országba is könnyen elterülhetne, és így a' Magyarok sziveibe befészkelhetné magát. Azon közben mindnyájan a' Király beszédjére várakoztak, a' ki a' Pápának, és Fridrik Császárnak a' pénz és másféle segedelemről tett ígéretjeket magában foglaló, és ötet a' Cseh háborúra ébresztő leveleiket a' köz gyülekezet előtt elolvastatta, azután Királyi székéből a' Karokhoz intézte ékes 's egyszer'smind szívre ható beszédjét, mellynek a' volt a' foglalatja, hogy ő tulajdon Apóssa 's jóltévője ellen nem örömet rántana fegyvert, ha nem kívánná azt a' közönséges java a' hazának, melly kizár minden személyes különös mellékes tekinteteket. Ő előbb volt tagja 's védelmezője a' kereszténységnek, mint veje Podiebrád Királynak; de magok az ipja által elnyomatott Cseh és Morva Országi Püspökök és

Katholikuskok is a' Magyar Királynak pártfogásához folyamodtak.

Mátyásnak beszédjét nyomosította, sőt a' Karokba mintegy új lelket öntött az a' Török követtség, mellyet Ujlaky Miklós Vajda Egerbe vezetett, mert a' pogány szó-szólok Mahumet Császárjok nevében a' Magyaroknak barátságot ajánlván békességet kértek, és kegyesen ki is hallgatattak. — Mátyás, meg akarván rémíteni a' Török követeket, megmutattatta nékiek Draculát, Transalpinának Tiránussát és kegyetlen Vajdáját, a' ki gyakran megverte volt a' Törököket, most pedig a' Király fogva hozta volt Egerbe, melly látományra a' Törökök megrettenvén, még inkább esdekeltek a' békességért: — Mátyás azt adatta nékiek válaszul (mert Bonfinius szerint nem bocsátotta őket maga eleibe) hogy a' Király maga a' hazai törvények szerint nem köthet békességet a' Törökkel; ha azt tenné, a' Királyságból kiesnék, 's nem is kellene azt pusztaszavakkal, hanem tselekedetekkel kötni; ha azért a' pusztításoktól, berohanásoktól, erőszak-tételektől, 's ragadozásoktól óvniák magokat a' Törökök, és tsendességben élneek a' Magyar Királyal, önkint megkötödnék, meg is erősödnék közöttök a' békesség. — A' Török követek ezen izenettel is beelégedvén, 's azt fegyver nyugvás gyanánt vévén, Egerből kiindultak, és Ujlaki Miklós által bátorságnak okáért egy darabig elkísértettek.

A' Cseh háború ezen környülállások között végre közakarattal elhatározottak, és a' szükséges segedelmek megigértettek, 's olly serénységgel gyűjtettettek öszve, hogy a' legelső seregek igen rövid idő alatt már Eger mellett öszvetso-

portozhattak. Mátyás Király is csak hamar Egerből ki mozdulván Budára jött, és ott fegyvereseit rendbe szedte, szaporította, és már 8 nap mulva Podiebrád Györgynek hadat izenhetett, végre Posony felé Aprilisban megindulhatott, és már Aprilis végével (1468) Lavv, Morva Ország szélén fekvő város mellett egész erővel táborba szállhatott.

1471-ben, a' mint Bonfinius (Decade 4-a libro 3-o) megjegyzette, az Ország Naggyai Mátyás Király ellen bizonyos okokból (nevezetesen mivel a' sok pénzbeli segedelmezéseket elunták) öszve esküdván, a' Lengyel Királynak Kázmirnek fiját II-dik Kázmirt annyival könnyebben be hívták az Országba, mivel Mátyás Podiebrád holta után hadaival Cseh Országban tanyázott. Kázmir az ajánlott Királyi széknek elfogadása után, Octobernek 2-dik napján Krákkóból 12000 emberrel kiindulván, már ugyan azon hónapnak 29-dik napján Sárosnál állott, 's November elején seregestől Egerben is a) megjelent s már 9-ber hónapjának 9-kén Hatvanánál állította meg hadi szereit. — Hanem csak hamar elenyészett Kázmirnak minden dicsősége, mert a' Cseh Országból visszatért Mátyáshoz hajlottak újra a' Fő Rendek, nevezetesen Esztergami Érsek Vitéz János is, az öszve esküdtek feje, 's így a Magyar Király nagy erőt indíthatott meg Kázmir ellen, a' ki noha már Nyitraig a' felső

a) Smidt Miklós (in eppis Agriensibus tomo II-o pag. 147) Kázmirnak erejét 20,000 emberre teszi, de Bonfinius csak 12,000 említ. — Azt sem teszi ki, hogy Alemannus János akkori Püspök hív maradott-e a' Királyhoz? vagy pedig a' pártosokhoz adta magát?

részeket mind birná, de az Ország készületeitől megijedvén, 26-dik X-berben kiindult Nyitrából, és üres kézzel tért vissza Lengyel Országba.

Ezentúl egy darab ideig semmi nevezetes viszontagság sem érte Egret. II-dik Jánost, az Alemannust, Rangon Gábor követte a' Püspökségben, a' ki Veronai származású Franciscanus Barát, vagy Vadding szerint Minorita létére, igen nagy eszű és különös ékesszóllással bíró férjfiú volt. Jelen volt Capistran János mellett (tsak ugyan véle jött ki Olasz Országból Pannoniába) a' Belgrádi 1456-ban történt ütközetben, és a' hadi népet tüzes beszédjével hathatósan lelkesítette. Éles elméje, sőt legböltsebb tanács - adója volt Mátyás Királynak. Elkísérte a' fejedelmet a' Lengyel táborba, 's az ő javallatai által eszközöltetett Wratislaviánál a' békesség. — Jelen volt Székes Fejérvárt Rangon 1476-ban Decembernek 10-dik napján, a' midőn Mátyásnak második felesége Beatrix, Ferdinánd Nápolyi Királynak a' leánya oda megérkezett, 's a' Király által a' sátorba vezetett jegyest Olasz nyelven ő köszöntötte, és a' Királynak érzéseit annak kies szavakkal tolmátsolta. Mátyásnak kérésére végre 1477-ben 4-dik Sixtus Pápa ezt a' derék Egri Püspököt a' Cardinálisságra emelte, 1480-ban pedig az Apostoli Széknek követségével díszesítettetett fel.

Kedves embere volt Mátyásnak Dótzsi Orbán Egri Püspök is, a' ki Egerben Mátyás Királytól levelet kapott 1487-ben, mellyben azon panaszolkodik a' Magyar Uralkodó, hogy noha már Béts hatalmában volna, de Német Ujhelyet 7 hónapi kemény ostromlás mellett annál kevesebbé tehetné magáévá, mivel mind a' pénztár, mind a' fegyvere-

sek ereje kimerített; azért félő, ne hogy győzödelmeinek folyamata félbe szakadjon. A' Püspök legottan gyűlést hirdetett Egerbe. Azt azomban nem lehet tudni, Heves Vármegyei közgyűlés lehetett-e ez, a' mit Dótzsi, mint a' Vármegyének örökös Fő Ispánja indíthatott, vagy más vidéki nagyobb gyülekezet, mellyben több Fő Urak is megjelenhettek? Az írók, nevezetesen Bonfinius, csak azt teszik ki, hogy *conventum indixit*, és *in Agriensi conventu delectum habuit*. — A' gyűlés tartás következtében segedelem pénzt szedett, nem csak a' maga Megyében, hanem távolabb lévő barátjaitól is. E' mellett hadi népet gyűjtött, 's azt a' maga tehetségéből kiállított katonákkal számosította, kiket a' begyűlt pénzekkel együtt Egerből a' Királynak Német Ujhely alá küldötte, és azokat pótolta is, melly gyors segedelmezéssel arra vitte a' dolgot, hogy a' várat Mátyás hathatósabban kezdvén ostromolni, ez magát a' Király kegyelmére támaszkodva. Egernek és vidékenek ditsőségére feladta. Mikor pedig Mátyás a' várba való igen fényes bemenetelét tartaná, már ekkor kísérorji között lehetett az Egri Püspököt is látni.

Ugyan ezen Dótzsi Püspök, jelenlétével Mátyásnak temetési fényét is Székes Fejérvárt, 1490-ben magasította. A' mi több, mint Királyi Helytartó ugyan ezen évben Május hónapjában Pest mellé a' Rákos mezejére Ország-gyűlést hirdetett, nem ugyan a' maga, hanem a' Királyné nevében. Komáromból Aprilisnek 17-kén dátálta a' hivatató írást, mellyen a' magáén kívül 4 Püspökök 's 3 Fő Rendeknek, és a' Királynénak petsétjei látszattak. A' Dietának a' volt a' tzelja, hogy ottan a.

Re: dek új Királyt választhassanak, és Májusnak 15-dik napján a' legválógotottabb nehéz és könnyű lovag sereggel maga is megjelent ott személyesen. — Megjelentek a többi Püspökök is magok zászló-alljaikkal, 's Cseh vagy II-dik Ulászló az ő ékes szóllásának, és hazai nyelven tartott érzékenyítő beszédjének köszönhetve, hogy Pesten Királynak választatott, ámbár nem sokáig viselhetette nyugodalmasan a' koronát, mert az őtse Albert, azon szin alatt, hogy őtet is némelly Rendjei az Országnak Királyoknak kivánták, ugyan azon évben Augustusnak 9-dik napján már Pest alatt 8 ezer emberrel a' Pesti mezőn táborba szállott, és noha először János Váradi Püspök, későbbben pedig maga Ulászló hozzája Budáról kijövén, őtet, hogy balgatag feltételétől elálljon, hathatósan megintette, de Albert feltételétől még se akart elállani. — Elindult ő ugyan Pestről, tettetvén magát mint-ha Ulászlóval Bátori István közben járására megbékélt volna, hanem prédálui kezdett. Egernek tartván mindent az uton semmivé tett, sőt a' mint Bonfinius és Tubero Lajos (in comment. libro 2-o §. 11-o) írják, Egernek épen nem kedvezett, hanem azt nagy részében fel per'selte 's hamuvá tette. A' várat mindazonáltal el nem foglalhatta, mert a' sok ágyúik által onnan ideje korán elűzetetett.

Sietett ugyan Albert ellen, a' Püspök Orbán 400 katonájival, ugyan ezt követték más fő Pásztorok is, de Albert nagyobb számú seregének nem írhattak. — Bonfinius (pag. 685) azt írja, hogy Eger városának akkor se kőfalai, se sánztjai nem vóltak. — A' merre tsak fordúlt a' békétlen Albert, nem tsak a' Megyének falujit, és

Uraságok kastélyait, sőt még a városokat is mind felgyújtotta, hanem a véle ellenkező lakosokat, sőt barmaikat is mind elhajtatta. A mi még több, a táborában katonáskodó Tatárok, a tsendes polgárokat magokkal hurtzolták rabságba, hogy ott őket még kínosabban sanyargathassák. Végre minekutánna Eger környékében mindenféle gabona, bor, és széna termést felprédáltak, és megemésztettek a kegyetlenkedő tsoportok, Kassa felé elláboltak.

Tsak ugyan II-dik Ulászló 1491-ben, minekutánna a másik vetekedő társát Maximilián Császárt meggyengítette, mindjárt új esztendő napja után kiindult Albert öttse ellen, és 17 ezerből álló hadi erejével olly végből állott meg Egerben, hogy itt a mindenfelől zászlója alá siető fegyveres tsoportokkal táborát még inkább teméredkesítse. — Egerből, a hol 3 napokig mulatott, Januáriusnak 15 dik napján, a mint Wagner (Diplom. Sár. pag. 140.) erősíti, írt a Bártfaiaknak, hogy hozzanak nékie segítő sereget Szikszóhoz, mert arra fogja útját Egerből venni. — Egerben a Püspök is Dótz Orbán 400 katonákkal szaporítottá volt a Királynak hartzoló embereit. — El hallgatom azt, hogy ugyan ez évben Juniushan 700 lovagokkal jelent volt meg a derék fő Pásztor a) Fejérvár alatt, a Maximilián Császár ellen

a) Dótz igen kedves embere volt mind Mátyásnak, mind Ulászlónak; az első idejében a Királyi Kints-tárnak ő volt a gondviselője, sőt Bátor Istvánnal ő őrizte a Koronát, végre Királyi Helytartó is volt. Mind Galeotus (Capit. ult. de laude Hungar.) mind Bonfinius (Dec. 1-ae lib. 1-o pag. 4-a) egészen elvannak ezen hasonlít-

ősze gyülekezett táborban, s addig el se ment onnan, míg ezt a' Magyar Királyok sirjával nevezetéstett várost Ulászló a' Császártól vissza nem foglalta.

Szikszból kimozdulván a' tábor, a' Sajónak tartott, s végre Kassa mellett telepedett meg, Albert sátorainak által ellenekben; hanem midőn mind a' két fél ütközetre készülne, Albert Bátyyával Februáriusnak 20-dik napján (1491-ben) olly formán békélt meg, hogy Ulászló nékie nem tsak némelly Sileziai városokat engedne által; hanem esztendőnkint is adna még 3000 darab aranyokat. Illyenképen az ostrom alatt vólt Kassát elfoglalta ugyan a' Magyar Király, de Sáros, Eperjest és Szebent az öttse tartotta meg.

1494-ben tavaszkor megint meglátogatta Ulászló Eger városát, a' mint Smidt Miklós (Eppi Agrien. Tom. II-o p. 155.) bizonyítja, mivel azon keresztül utazott sok fő emberek kíséretével Lótse felé, a' hová a' már akkor Lengyel Királyságot viselő Albert öttset is olly tzállal rendelte vólt, hogy ott együtt a' Török Császár törekedéseinek meggátlásáról, a' ki az Ország szélén nagy hadi készületeket téssen vala, tanátskozhassanak, és ellene segedelmeket kereshessenek. — Minthogy pedig a' Király Egerbe való lejövetelének híre előre elfutamodott vólt; sok nevezetes férjfiak sereglettek ösze a' városba, kiket tisztelettételből az akkori Püspök Bakats Tamás eleibe vezetett a' beérkező Királynak. Igy igen nagy innepi fényvel fogadván nem tsak a'

hatatlan Püspöknek ditséreteivel telve, kinek esztendői jövedelmét 30 ezer darab aranya teszik.

Fejedelmet, hanem számos és nevezetes kísé-
rőit is, mindnyájoknak alkalmas uri szállásokat
rendelt a városban; szóval semmit sem hagyott
el Bakats, a' mivel Uralkodójához tartozó tiszte-
letét kinyilatkozhatta. — Hasonló pompával el-
kísérte Uri vendégjét Egerből a' Lőtsei Gyűlésre,
melléje adván az igen gazdagon, 's nagy számmal
felkészített vasas lovagjait. — A' Lőtsei öszve-
találkozásnak pompáját is Bakats leginkább emel-
te a' tzifrán felkészített Magyar Nemes ifjak so-
rával, kiket önnön udvarában a' tudományokban
nevelt, 's fegyver forgatásban gyakoroltatott.
Mert a' nevendékeknek nem tsak ruhájokon tsil-
lámlott a' sok arany készület, gyöngyök, és rojt,
nem tsak nyakokban ragyogtak az arany lántzok,
hanem még a' lovaik is igen drága tzafrangokkal,
és tzifra szerszámokkal, 's mesterséges nyergek-
kel vóltak felékesítve. Ily nem látott dísszel lo-
vagoltak a' két Királyok előtt.

Bakats Tamás, a' ki Ulászlónak egyszer'smind
Cancellariusza vala, az Esztergami Érsekségre ma-
gasztaltatván, Esthei Hyppolit lett helyette Egri
Püspök, a' ki valamint külföldről származott, úgy
leginkább Olaszországban tartózkodott, 's ott is
költötte el nagy jövedelmeit; hogy pedig a' Püs-
pöki szék az ő távulléte miatt ne szenvedne, Va-
jai István Nicomediai Püspököt nevezte 1501-ben
maga Helytartójának, a' ki valamint minden lelki
tehetségekkel tündöklött, úgy helyesen is kormá-
nyozta a' nagy kiterjedésű Egri Megyét a).

a) Hogy 1500-dik esztendőben 14 Kanonokok, kik között
hármán Préposti tzimmal díszeskedtek, számláltattak lé-
gyen Egerben, kitetszik a' Nemes Káptalannak azon iktató

1511-dik esztendőben II-dik Ulászló királyi levelével az Egri Káptalannak petsétjét megújította a). Fen tartódott az erről szóló ok-levelé Fejérvári Károly kéziratának gyűjteményében, melly gyűjtemény most Ts. Jankovits Miklós Pest Vármegyei Tábla Biró Úrnak tulajdona. Ezen a' petséten Sz. János Evangelista az Idvezítő ölében elalva szemléltetik, és az Egri Fő templom segrestyéje boltozatján le van ábrázolva; ugyan ott láthatni a' nemes káptalannak 1256-dik és 1438-dik esztendei tsupán egy Sas képező petsétjeit, nem különben az 1597-kit, a' mellyen Szent János egy székbe ülve festetik le, lábainál lévén a' Sas: végre az 1699 ki petsét azért legfeszesebb, mert Szent Jánosnak, és a' Sasnak kitételén kívül igen tisztán lehet a' körében lévő deák betűkbe foglalt írást olvasni: *Sigillum Authenticum Capituli Agriensis*. A' többi 4 petsétekben a' körülírás Gothus betűkbe foglaltatott.

De hogy az Egri történetekre vissza térjünk, 1512 ben, a' mint az akkori Kanonok és Fő hely-

leveléből, melly szerint Rimaszétsi Lászlót a' maga jószágába behelyezettte. (Smidt Miklósnál a' II-dik kötetnek 203-dik lapján.)

- a) Már ekkor visszatért volt a' Király Cseh Országból, a' hová a' Csehek zenconájának letsendesítésére is, de legfőképen a' Hazánkban dühösködő Pestis miatt vette be magát, Perényi Péter Nádor Ispánra bizván az alatt Magyar Országának igazgatását. Melly nagy pusztítást tett légyen 3. esztendők alatt ez a' döghalál, tsak onnan képzelhetni, hogy abban tsak a' Szent Ferentz szorosabb rendű szerzetje 386. lelki-atyákat vesztett el. (Fridrich. Hist. Prov. Salv. p. 19.)

tartó Keresztúri Péternek a' Bártfaiakhoz írt leveléből kivilágosodik, Megyebéli Zsinat tartódott, mert abban az jelentetik, hogy a' város Plébánussának Szent János Evangelista napjára Egerbe kellett jönni. — Smidt Miklós úgy vélekedik, hogy erre a' Zsinatra Esthei Hyppolit Egri Püspök és Cardinálisnak is megkellett jelenni. — Katona István azt teszi hozzá (ad annum 1512,) hogy ez a' Megyebéli Zsinat Egerben Májusban, épen akkor tartódott, mikor Rómában az 5-dik Lateranumi egyházi Fő gyűlekezet öszveült, a' mellyben Bakats Tamás Esztergami Érsek és Cardinális is jelen vólt.

Ritka tsapás érdekelte az Országot, melly Eger városára is ki ne terjedett vólna. Ilyen vólt a' Dó'sa vagy Székely György által Pesten támasztott parasztok zenebonája, a' kik a' Törökök ellen gyűlekeztek ugyan öszve, és a' keresztnek ruhájokra való felvarrásával Kurutzoknak (a' Crux szótól) nevezték magokat; hanem azon fegyvert, mellyet a' Pogányok ellen kellett felövedzeni, a' Magyar nemesség ellen fordították, és azt tűzzel vassal emésztették. Pray György jegyzései szerint (in Hist. Reg. Hriae Parte II-a p. 560-a) 400-nál több Nemes embereket lekontzolván házaikat szabadon dulták, a' határjaikat haramia módjára pusztították, és prédálták, úgy hogy a' merre a' szem tsak láthatott a' Budai várból, mindenütt tsak füstölgő falukat, s' öszve döntött kastélyokat szemlélt. — Elhallgatom azt, hogy szentségtelenítették a' templomokat, mitsoda kinok között végezték ki Telegdi István, a' Királynak Kints-tartóját, s' Csáki Miklóst a' Tsanádi Püspököt, 's a' többi iszonyatos tetteket el-

mellőzöm, csak azt emlitem, hogy Dósa Budáról Barnabás pártos Al-Vezérjét Egerbe küldötte, hogy Egret és vidékét pusztítván, és az ott összegyűlt fellázadtakkal egyesülvén, úgy térne győzödelmesen Budára. — Ez a kegyetlenkedés, és az Eger környéki Nemességnek öldöklése 1514-ben Aprilis végén, vagy Május elején történetelt. — Timon Sámuel előadása szerint a' lán-
gok prédája lett akkor Eger, vidékjével együtt; 's nints is különben, a' felháborodott parasztok dühe mindent a' mi elejekbe jött kegyetlenül lekasza-
bolt, mindent a' mi kezekbe akadott irgalom nél-
kül elrabolt. — Olvasd ennek a' támadásnak bő-
vebb környüállásait az 1822-diki Tudományos
Gyűjteménynek IX-dik Kötetjében a' 24-dik lapon.

Négy hónapok teltek el az alatt míg a' Ne-
messég felkészülhetett ellenek, és a' vad pártoso-
kat szakaszonként megtámadhatta, 's porrá törhet-
te. — Azt írja Hazai Irónk Istvánfi Miklós (libr.
5-o pag 46. ad annum 1514), hogy Hypolit Egri
Püspöknek derék katonáji a' felzendülteket nem
messze Egertől, nem különben Prényi Ferentz
Váradai Püspök Nagy Váradnál derekasan megver-
ték, el is széljesztették. — Egyébaránt a' Heves
Vármegyében támadott pártosok Debrónél töret-
tek össze, a' mi életben maradhatott és a' Dósa
táborába (melly hasonlóképen széljel szóratott)
nem szaladhatott, Lengyel Országba, és más rej-
tek helyekre bujdosott. — Így szokta a' bárdolat-
lan, 's magát hamar elbizó paraszt, a' szabadságot
felszabadítója ellen használni.

Timon Sámuel, jegyzéseit folytatván azt emlí-
ti, hogy Hypolit Püspök az öreg templomnak
elégett fedelét jeles adakozósággal újra felállítot-

ta. — Külömben is igen szép minémúségekkel volt ez a' Cárdirális felruházva, tsak azt lehet sajnálni, hogy több Olasz Országi Megyéknek is ő lévén Fő Pásztor, Egerben nem lakhatott; ugyan azért hozták a' Budán 1514-ben öszvegyűlt Ország Rendjei az 53-dik törvény tzikkelyt, melly azt határozta, hogy Heves Vármegyének Fő Ispánysága, minthogy az Egri Püspök az Országon kívül mulat a), adassék világi embernek, úgy mindazonáltal, hogy ha a' Püspök maga székébe visszatér, vagy ha más Pásztort nyerend a' Megye, megint térjen vissza a' Fő Ispányság a' Papi Méltóságra b).

1406-dik esztendőben az Egerben lévő Augustinianusok Kormos Fileptől, és Borsos Antaltól szép jószágokat nyertek, 's ezen időben hazánkban már 20 Klastromokat birtak, és 200 tagokat számláltak, és már 1502-ben Egerben Kőrösi

-
- a) Smidt Miklós előadása szerint, még 1815-ben az Egri Püspöki Megyét Hypolit távúl léttében mint Hetytartó Bonzágnus János Olasz Pap igazgatta.
- b) Hypolithusra nehezteltek az Ország Rendjei már akkor, mikor az 1495-ki Országos Gyűlésben a' 30-dik törvény tzikkelyt írták, melly így szól: „Externis beneficia Ecclesiastica non conferantur; collata autem, si ad residentiam vocati non venerint, Beneficia ecclesiastica quocunque nomine censeantur, extraneis, et forensibus nationibus non conferantur, et si quibus collata fuissent, illi per Majestatem Regiam ad Residentiam vocentur ad terminum per Majestatem, et Dominos Praelatos, et Barones praefigendum, et si venire recusaverint, beneficia illorum Majestas Regia incolis hujus Regni de se benemeritis conferendi habeat facultatem.“ Illy végből hoztatott a' 31-dik tzikkely is: „Vicariatus externis non conferantur.“

Máté Provincialissok alatt Kapitulumot tartottak. Kormos tudniillik a' Füzesi portiójába, Borsos pedig 1404-ben örök bevallás mellett, egy fél malom jövedelmének birtokába helyeztette őket. 1420-ban Borsodban is kaptak szép jószágokat. Ez a' Szerzet Egerben a' Szent Miklós templomát bírta, melly most a' Rátzoké, és a' mellyről az utza is Sz. Miklós utszának neveztetik.

Hypolitus halála után üres lévén az Egri szék, 's egy darab ideig üresen maradván, a' Püspökség jószágait 2-dik Lajos Király bizonyos Praefectus-sa által igazgattatta, a' kit ugyan tsak 1520-dikban az ifjú Fejedelem Egerben meglátogatott, és ez alkalmatossággal annyira megkedvellette az igazgatónak egy megszelidített, és a' madár fogásra megtanított sólyom madarát, meg az ott lakó alakos madarászt, a' ki többféle szemfényvesztésekkel mulatta a' nézőket, hogy mind a' kettőt magának általadattatni kívánná, mellyre a' jószágok gondviselője azt felelte, hogy a' Király könnyen teremthetne ezerféle örömöket magának, nékie pedig minden gyönyörúsége tsupán ezen madárban volna. Tettette magát tudniilik, hogy nem örömet válna meg madarától, mindazonáltal ha ötet a' fejedelem, az eddig való jövedelmektől, és sáfárkodását illető számadások alól feloldozná, úgy mind a' sólyom madarat, mind a' bűbajos madarászt oda ajándékozná. — Reá állott a' képtelen kívánságra az ifjú Király, és feloldozásáról petsétes levelet is adott a' Praefectusnak, kit ez által a' pénztárjában heverő 40 ezer darab aranyoknak, mellyek a' számadása szerint mind Lajost illették, által adásától menté tett. — Hallott-e valaki ennél drágábban vásárolt só-

lyom madarat? — Nem így vesztegette a' pénzt a' szajkóra Octavianus Augustus Császár, bár az őtet néven Caesárnak szóllította. — De a' Király fiatal lévén gondatlanul költötte mind pénzét, mind betses idejét, és kiki úgy mulatta, 's ámitotta őtet, a' mint hasznát látta: a' sok hizelkedők arra szoktatták volt őtet, hogy a' mit megszeretett, azt akár minő nagy Királyi kegyelmének ígérése mellett elkérte magának, sőt annyira viték, hogy ha a' nagy urakon lévő szép ruhákat megkedvellette, azokat se pirúlt el magának elkérni, pedig a' Törökök már mozogtak, és fenték agyaraikat az Ország ellen. Az Ország Nagygjai azomhan, hogy a' Királyt megérlelhették, és megokosíthatnák, annak házasításáról kezdetek gondoskodni, és esztendő végével Annát, Ferdinándnak testvér hugát számára el is jegyezték. (Katona Ist. Hist. Crit. tomo 19-o pag. 188 etc.)

Szalkai László Egri Püspök alatt, a' ki tsak hamar Esztergami Érsek lett, semmi nevezetes történet nem adta elé magát a' városban. Az ő következője Várdai Pál igen kedves embere vala II-dik Lajos Királynak, a' ki őtet Májusnak 23-dik napján 1525-ben a) Budáról elküldötte harmad magával a' Hatvani zenebonás és igen lármas gyülekezetbe, azzal az izenettel, hogy a' Király Verbótzai Istvánnak Nádor Ispánná lett választását helyben hagyja, melly alkalmatossággal

a) Ugyan ezen évben Januariusban Budáról egy Királyi rendeletet küldött Sáros Vármegyének, hogy ez az új tudományt hirdető papokat büntetéseknek, elvételére küldje az Egri Vicariushoz. Ugyan azt írta a' Bártfaiaknak is. (Katona István ad annum 1525. Tomo citato).

nyomban Ország Cancelláriussának tevék ötet a' nyughatatlankodó Urak. (Budai Ferentz' Lexicon II. Darab pag. 687.) A' következő, és siralmas következőseire nézve elfelejthetetlen 1526-ik évben, a' hatalmas Török Császár II-dik Solimán temérdek néppel elborítván a' hazának alsó részeit, Várdai Pál Egri Püspök is kötelesnek érzette magát az Ország védelmére felállani. Melly végre a' Püspöki páltzát kevés időre félre tévén, a' birtoka alatt lévő jószágokból gyűjtött sereggel maga is a' régi szokás szerint felfegyverkezvén, a' Tólnánál táborozó Királynak segítségére sietett, a' Mohátsi szerentsétlen tsatában mindazonáltal nem vett részt, mert ötet Bátáról a' Király Budára küldötte a' Királynéhoz, a' ki ott várta a' hadakozás' kimenetelét, a' mint Broderich István (in appendice rerum Hungaricarum) bizonyítja.

B). Egernek esetei várának első ostromáig.

A' Mohácsi szerentsétlen tsata és II-dik Lajosnak eleste után két Királyai lévén Magyar Országnak, Eger is mind a' kettőnek részéről rongálatott. Legelőbb Zápolya János foglalta el a' várost, a' ki Tokajnál lévén hadaival megállapodva, Királynak kikiáltatott. Ursius Vellejus Gáspár azt állítja, hogy Bodó Ferentz Zápolyának Vezérje Tokajból ekkor jött 1526-ban tudniillik Novembernek 30-dik napján, Egernek elfog-

lalására. a) — Zápolya továbbá az Egri Püspököt, a' ki ötét Istváni szerint (libr. 9-o pag. 25.) November 11-dik napján a' Fejérvári templomban megkoronázta, Esztergami Érseknek, helyette pedig Egri Fő Pásztornak Erdődi Simont, a' Zágrábi Püspököt nevezte ki, a' ki Zerneg állítása szerint volt is Egerben, de tudunkra a' Megyét nem kormányozta. De Vagner (in annal. Sep. par. 4-a p. 87) megmutatta, hogy Zápolyát nem Várdai, az Egri, hanem Podmanitzky István Nyitrai Püspök kente fel Királynak. Nem különben Prényi Péter Korona-örzöt (Visegrádon tartódott ekkor a' korona) Abaúj és Temes Vármegyéknek Fő Ispánját, Erdélyi Vajdának nevezé az új Király.

Azomban valamint maga ditsóságát, úgy Egernek birtokát se soká tarthatá meg Zápolya, mert 1527-ben Augusztus hónapjának első napján Ferdinánd nagy erővel bejövén Magyar Országba,

- a) 1526-dik esztendőben September hónapjának 16-dik napján több Vármegyéknek választott Nemesei, Várdai Pál Egri Püspökkel együtt öszvegyülekezve lévén Miskoltzon, több városoknak, nevezetesen Bártfának és Kassának írtak, hogy segítő tsoportjaikkal Heves Vármegyébe Verpelétre (Mező-Város a' Tarnai Járásban) siessenek, a' hová Zápolya János Erdélyi Vajda is, a' mint hirmondója által nékiek megizente, számos jó készületű hadaival el fogna érkezni, hogy a' Töröknek az Országból hogyan lehető kiűzéséről tanátskozhassanak. Az így megírt leveleket Várdai Pál Püspökön kívül, Heves, Gömör, Borsod, Torna, s Abaúj Vármegyék Nemesssei nevek hozzá tételével hitelesítették; de Zápolya, a' ki nem a' Haza oltalmáról, hanem inkább a' maga emelkedéséről gondolkodott, nem jött Verpelétre, s így semmi fogauatja sem lett a' Nemesi gyülekezetnek.

őket Budának oda hagyására kényszerítette, és a' fő Városba, előbb Gyórt, Komáromot, Esztergomot elfoglalván, csak ugyan azon hónap 20-dik napján győzödelmesen bement. Hozzája állott Várdai Pál, ez előtt Egri Püspök, most Esztergomi Érsek, és az Austriai első Ferdinándot Novembernek 10-dik napján 1527-ben Fejérvárt egész fénnnyel megkoronázta.

Zápolya, Budáról lett kiköltözése után Hatvanon és Gyöngyösön keresztül Eger alá jött seregeivel, előre ide küldvén a' táborában volt, 's általa kinevezett Egri, de valóságos Zágrábi Püspököt, Erdődi Simont. Hogy még Sz. Bertalan napján, az az Augustus 24-kén Egerben táborozott legyen, valóságosítja a' Szebeniekhez ez napon a' város adart volt táborából írt levele. — Csak ugyan Egerből küldött széljel az Országba környékelő irásokat, és a' felső városokat nevezetesen a' nekik tartozó hívségben való megmaradásra hathatósan és olly hozzá tétellel intette, hogy Ferdinándnak, a' Cseh Országi Királynak, mint külső embernek felszólításait, a' ki még meg sints koronázva, de a' hazának köz ellensége, be ne fogadják, és el se menjenek az általa hirdetendő Ország-gyűlésre; hanem inkább hirmondóit és levél hordozóit fogják el. Olvashatni erről bővebben Pray Györgyöt (in epist. Procerum Tomo 1-o folio 308). — Zápolya csak akkor mozdult el Tokaj felé népével Eger alól, mikor hallotta, hogy Ferdinánd Budáról ellene igen híres hadivezérjét Gróf Salm Miklóst megindította.

Miket követett el ekkor Eger körül a' Salmi Gróf, bőven előnkbe terjeszti Ursinus Velinus Gáspár (de bello pannonico pag. 44). Mi-

dőn nem messze volna Egertől a' Német Táborkok (igy ír a' Szerző) a' hová élelem-gyűjtés végett igyekezett, és a' polgárság az ő közelítéséről tudósíttatva volna, eleibe ki jött, és nékie az eddig Zápolyától birt várnak és városnak általvételét ajánlotta; de ő tábora számára csak pénzért adandó eleséget kívánt, a' mit ha megkapna, a' várost elkerülvén más uton fogna Zápolya után sietni. Az Egriek a' szükséges eleségnek kiszolgáltatását a' Grófnak szentül megígérték; de szavokat meg nem tartották, mellyért a' Vezér haragra és bosszúra ingerlődvén, megparantsolá Gróf Hardeg János Al-Vezérnek, hogy seregével nem csak elöntse Egret, hanem a' házakat is rabolja ki. — A' minek hallására mind a' polgárok, mind a' gazdagabb Papok elrémülve hagyák oda a' várost, de még is gabonájokat magokkal, a' mennyire hirtelenséggel lehetett, elzepelték. — Az oda haza maradt Egyház szolgálói, és lelki atyák, a' ki nem költözött lakosokat felkergették ugyan a' várba, 's annak nyilásait betsukták, de azok az első ágyú durranásra, sőt csak Gróf Hardeg látására, annyira meg félemlettek, hogy a' várból mind elillantának; a' kik a' felnyitott kapun hirtelen ki nem tolakodhattak, az ablakokból, vagy a' falakon lebotsátkozván, mind a' völgyek és hegyek közt bújtak el. — Illyen formán üresen találta ugyan Gróf Hardeg mind a' várost, mind a' várat, hanem a' bor 's gabona, a' mit hamarsággal eltakarítani nem volt módjok, kezeibe akadván, szekerekre rakatta, és a' nagy hadi sereg után Tokaj felé vitette. E' mellett a' várba is némi őrző csapatot helyezettett.

A' Salmi Gróf táborozásának és törekedéseit

nek a' lett a' következése, hogy Zápolyát Tokajnál megverte, és Bodó Ferentz Vezérjével együtt Erdélybe szalasztotta: de ezzel a' vérengzésnek végét nem vethetett, mert János Király Erdélyben egy gyűlevész népből álló hadi sereget szerkeztetvén hamarjában öszve, még azon az őszön 1527-ben Bodó Ferentz és Erthy Ferentz Vezérjeit azzal Egernek elfoglalására küldötte. Szerette tudniillik ezt a' várost, mint hadakozásinak közép pontját, és a' többi környékek igazgatására legalkalmasabb helyet, tovább is hatalma alatt megtartani. — A' vezérek e' várost könnyen megvehették, mivel Ursinus Gáspár írása szerint (libro 5-o p. 43,) sem tornyai, sem bástyáji akkoriban nem valának: „Oppido haud difficulter potitos esse, „quod neque muris inclusum, neque propugnaculis munitum facile cuius injuriae opportunum „erat.

Bodó azomban még tökéletesen magáénak nem mondhatta a' győzödelmet, mert a' felső várból a' német és magyar őrzők, kik között 50 lovasok is voltak, kitörvén, Zápolyának erre a' nem vélt támadásra zürzavarba esett paraszt katonájit meg szalasztották; egyébaránt se értettek azok a' gyáva gyalogok a' katonai fogásokhoz, és rendhez, nem tsuda hogy megijedtek; de még a' Bodo táborában volt lovasoknak sem volt idejek lóravagy fegyverre kapni, azért majd mindnyájan a' várbeliek által vagy elfogattattak, vagy levágattattak; némellyek még is oda hagyván lovaikat, tsak gyalog szaladhattak el. Így még az ágyuk és tábori szerek is a' győzödelmes őrzők kezeikbe estek. — Hasonló tsapás érte Zápolyának a' Szepességről jött, és az Egri völgyet prédáló 400 lovasait is;

mert a' reájok rohanó várbéliektől körül vétettet-
vén majd mindegy lábaig a' viadal helyén maradtak.
— Ekkor által látta Bodó, hogy képzeleténél több
erő kívántatnék a' Várnak megvételehez; azért se-
regeit pótolni kezdette, 's táborát minden módo-
kon iparkodott jobban megerősíteni. Őszvehuzta
huszárjait, a' kikben feküdt legnagyobb tehető-
sége, 's bizodalma. Így próbálta azután a' várat
ostromolni. — Egy darabig igen jól viselték ma-
gokat a' németek a' várban, nevezetesen a' Püspök-
nek Várnagyja Márkfi István is mindent elkövetett
az erősségnek megtartására; de tsak ugyan erőt
vett rajtok utóljára Bodó, és Ura lett a' várnak;
melly alkalmatossággal maga természeti vadságá-
nak többféle jeleit adta, mert azokat az ártatlan-
kat is, a' kik az éltárokhoz ragaszkodtak, mind
lekaszaboltatta, a' mise mondó ruhákat a' lovára
teríttette, és így feltzifrázott paripáján lovagolt le
a' várból a' városba, a' várbeli Tiszteknek fejeiket
Erdélybe Zápolyához küldötte; de Márkfi, és a'
Püspöknek néhány jó emberei kiszabadultak, 's
nem estek a' dühösködőnek körmei közzé. — So-
kakat továbbá a' vár körül felakasztatott, többek-
nek orrait, füleit, ajkait lemetszette. — Ezen ke-
gyetlenkedések és szerentsétlenségek között a'
Káptalan petsétje is elveszett; ugyan azért Sza-
laházy Tamás Püspöknek (a' ki Ferdinánd által
1527-ben emeltetett e' Fő Méltóságra) kérésére
megengedte a' Király, hogy a' Káptalan új petsé-
tet csináltathasson magának, mellynek szinte az a'
hitelessége legyen, a' mi volt a' réginek. Az egész
Királyi 1528-ban Julius 2-dik napján írt ok-leve-
let olvashatni Schmidt Miklósnál (in Episc. Agrien-
sib. Tomo 2-o p. 312) és ugyan ott a' 310-dik

lapon találtaik Ferdinándnak 1527-ben 9-ber hónapjának 30-dik napján költ Királyi adománylevele is, mellynek erejével a' Zápolya és Bodó részére állott, 's ez által fölség-bántásba esett némmelly nemeseknek jószágait, az Egrí várat oltalmazó Kézi Ferentznek, Izdentzi Miklósnak, Márkfi Istvánnak a' Várnagynak, és Szalaházi Püspök több hív embereinek, tsak ugyan a' Fő pásztor kérésére, azon szolgálatok tekintetéből ajándékozta, mellyeket a' várnak ostroma alatt, mint annak hív védelmezőji életek kotzkáztatásával tettek, sőt a' Zápolya Vezérjeit kétszer meg is verték. Mellyből az nyilvánosodik ki, hogy a' vár még mind eddig a' Püspöknek sajátja volt.

Hogy Eger várának elvesztét Ferdinánd, a' ki Fejérvárt magát November 3-dik napján megkoronáztatta, és részint ott, résszerint Budán tartózkodott, meghallotta, 1200 lovast, és száz németet Kattzianer Pál, és Bakits Pál vezérlések alatt sietséggel Bodó ellen küldött. Ezen hadi seregben vitézkedtek még Pekri Lajos, a' ki Zápolyát elhagyván Ferdinándhoz állott vólt, Török Bálint, Paksi Gáspár, és Majlát István is. Maga Bakits is ez előtt Zápolya seregében vezérekedett, és tsak ezen évben állott Bátori István Nádor Ispán unszolására az új Király bívéségére. Ugyan ez a' Bakits foglalta vólt el a' Mohátsi veszedelem után a' Győri Püspökség jószágait, azonképen, mint Bodó az Erdélyinek falujit. De Bodó Ferdinánd népét, nem Egerben ugyan, hanem Keresztesnél elkészülve várta. Hadi lineája úgy vala elrendelve, hogy annak jobb szárnyát kétszáz Lengyelek és Tatárok formálnák, bal szárnyán pedig a' Huszárok állának, a' közepében a' gya-

log haramiákhoz hasonlítható hajdúk foglaltak helyet, ezek lévén egyszer'smind a' legtanulatlanabbak. Mindent végbe vitt Bodó, a' mit egy okos és bátor Vezértől várni lehetett; de mint-hogy fegyveresei nem csak próbálatlanok voltak, de szavát is ritkán fogadták, kétszáz lovasaival megzavarta azokat Bakits Pál, azután a' lovasságot megverte, végre megtörte a' gyalogságot is. Az ütközet déltől kezdve késő estvéig tartott, a' mikor maga Bodó is, sebeket kapván fogságba esett, és a' Király vezérjeitől Egerbe vitették. — Sokat használt Bakitsnak a' diadalára, hogy ő Bodó tsavargó emberei közül kettőt elfogván, azoktól Bodó táborának fekvését kitanulta, 's ugyan azért támadta meg legelőbb a' Tarárokat, 's Lengyeleket.

Mihelyt Zápolya seregének végső veszélyét az Egri várban lévő strázsák meghallották, és a' megsebesedett 's elfogatott vezérjeket Bodót a' vár falairól megpillantották, legottan kinyitották a' Király hadi népének a' vár kapuit. Így került Eger városa és vára másodszor megint Ferdinánd hatalmába. Ez a' tsata Novemher hónapjának közepe táján történhetett (1527).

Nem késtek a' győzödelmes vezérek a' foglyot 16 szolgáljával és az ütközetben nyert 9 zászlókkal együtt Esztergom felé Ferdinándhoz megindítani. Bodó kíséreléssel Gyöngyösre érkezvén, nem csak azokat jól leitatta, hanem bűjában maga is bővetskén hörpentett a' borból; maradt mindazonáltal még annyi ereje, hogy kísérelései elszenderedések után ötöt szolgálji egy derék lóra felültethették. El is bódorgott még azon éjjel Gyöngyöshöz két mértföldnyire fekvő faluig, és

ott hált a' tűz mellett egy szegény embernél. Hogy más nap felébredett, és józanabb ésszel ellillanását fontolni kezdette, igen 's annyira elszégyenlette magát, hogy önkint kísérfőjéhez Gyöngyösre visszatért, és (a' mint Istvánffy Miklós 9-dik könyvében írja) Pekri Lajosnak feladta magát. Már akkor az ör-állók az ő szolgájit, kik urokat az elszökésre készítették, felkontzolták volt, és a' fogoly felkeresésében fáradoztak, 's tsak ugyan szemközt is találta vissza fordúltában az ötet nyomozókat. Így vitetett ő Esztergomba Ferdinánd Király eleibe, a' ki ötet, noha kétszáz magyarok nem tsak esedeztek, hanem kezességet is vállaltak érte, még sem botsátotta szabadon, hanem meg akarván a' templomok kirabolását, Gosztonyi János Erdélyi Püspöknek megölettetését, és jövedelmeinek törvénytelen elfoglalását, 's más iszonyatos tetteit büntetni, előbb ötet Bétsbe, azután a' Német-Újhelyi tömlöztbe küldötte, a' hol ő életét végezte, de Zápolyának hóltig hive maradt.

1529-dik esztendőben Zápolya János Solimán Török Császár segítségével Budát elfoglalván, Magyar Országnak több városai között magáévá tette Egret is, és Solimán által a' Királyságban a' koronának általadása mellett megerősített; így lett harmadszor 3 esztendők alatt Zápolyaé Eger városa. Olvasd Pray Györgyöt in epistolis Procerum (Tomo 1 o pag. 357).

1530-ban, a' mint Ursinus Velius Gáspár 8-dik könyvében de bello Pannonico írja, Sere-di Gáspár Első Ferdinándnak vezére Kassánál seregeket gyűjtven, és a' földmivelőket is felfegyverkeztetvén, azokkal egyenesen Egernek jött,

és a várost Zápolya katonájitól megint vissza foglalta. Ezekből a sok ostromokból és tsatázásokból Egernek megrongáltatását, inségeit, és pusztulását képzelné könnyebb, mint lefesteni. Álmélkodni lehet, hogy omladványok garmadájjá nem változott, annyival inkább, hogy a fegyver zörgések között a Püspök Szalaházy Tamás, és ennek 1537-ben történt halála után Frangepán Ferentz Egerben nem lakhattak; hanem mint valami számkivetettek bódorogtak, ott a hol magokat bátorságban vélték lenni.

1538-dik esztendőben a két Királyok, Ferdinánd és Zápolya küldöttjeik által Váradon az egész Haza által annyira óhajtott békeséget megkötötték egymás között. Ezen egyességnek 22-ik pontjában az a nevezetes kitétel foglaltatik, „hogy mind azok a jószágok, mellyek az alatt a zürzavarok alatt, míg a két Király az egyedül való uralkodásért egymás között versengtetek, a világiak által elfoglaltattak, a törvénytelen bitanglóktól elvétettetvén, az Egyházi személyeknek és Püspököknek vissza adattassanak, és azoktól békével birattassanak.“ — Erre annál nagyobb szükség volt, mert Luther tudománya már 1524-ben sarjadozni kezdvén, azon egyenletlenségnek és meghasonlásoknak zajjai között nem csak gyorsan lábra kapott Hazánkban, hanem azt a főbb emberek is beszíván, több helyeken kimozdították székjeikből a Püspököket, és kezét tettek jószágaikra. Az új vallás e mellett annyival könnyebben terjedhetett, mivel a Római udvar sem a Zápolya, sem a Ferdinánd által kinevezett Püspököket meg nem erősítette. Illyen helyben hagyás nélkül halt meg Szalaházy

Tamás is az Egri Püspök. A' Római Pápa pedig azért késett a' helyben hagyással, hogy annál inkább iparkodjanak a' Fő Papok Királyaikat a' költsönös megbékülésre serkenteni.

Már az 1537-ki Diétán, a' 19-dik törvénytikkelynek erejével meghatározott volt: „Hogy a' világiak kezében lévő templomok kiszabadításának, 's tőlök elvétetessenek, 's hogy Ó Fel sége ne ajándékozza többé semmi világinak az „egyház jövedelmeit“, melly törvénytikkelyre a' B. betű alatt azt a' jegyzést teszi a' szerkesztő, hogy akkoriban az Egri Püspökségnek jószágait már Prényi Péter, a' Nyitrainak jövedelmeit pedig Török Bálint, és így többen bírták; mert Mohátsnál több Fő Pásztorok elesvén, szerették a' világi méltóságok legottan az üresen maradt jószágokat elfoglalni, hogy igaz maradjon, hogy minden zűrzavarokban és tzivódó vetékedésekben legelőbb a' Religió, a' religió szolgálja, és religió fundusa szenvednek.

A' mi még ide tartozik, az, hogy Prényi Péter Korona-őrző, Erdélyi Vajda, Abaúj és Temes Vármegyének Fő Ispánja, a' Zápolya János dolgait kormányozó Martinusius Györgyöt titkon nem szívelhetvén, 1539-ben Zápolyának Isabelával Székes Fejérvárt tartott lakodalma alkalmosságával, Seredi Gáspár Vezérrel öszve beszélt, és Ferdinándhoz úgy ígérkezett vissza a), ha az

a) Prényi Péternek különös tulajdona volt az állhatatlanság, mert ő 1527-ben a' Szegednél történt tsata után Zápolyát, kinek addig a' részén állott, és a' kitől a' Vajdaság méltóságával felékesítettett volt, elhagyta, és Ferdinándhoz állott, sőt 1527-ben Novembernek 2-dik nap-

ötet maga Kantzelláriussának kinevezné, a' melly méltósággal Seredi jelentésére fel is ruházta őtet Ferdinánd; hanem ő eszének változtatását Zápolya Jánosnak 1540-dik esztendőben történt kimúlásáig titokban tartotta. (Volf. Bethlen. Hist. de reb. Trannicis Tomo 1 o lib. 3-o). Ugyan azon 1539-ki esztendőben már Frangepán Ferentz lett Egri Püspök, a' ki kezdetben hasonlóképen Zápolyának követője volt, a' kitől gyakran ízben követiséget is vállalt mint Kalotsai Érsek; hanem az Érsekségi jószágok pusztulásban lévén, a' Várad fenn említett békekesség után nevezte ki őtet Egri Püspöknek Zápolya, mellyben Ferdinánd is megegyezett. Zápolya halála után pedig az egész Ország Ferdinándot illetvén, köteles volt ahhoz állani Frangepán. Sokat is bizott a' Német Császár az ő hűségéhez, okosságához, és ékesen szóllásához (Budai Ferentz Lexicon II-dik Dar. 68 ik lap.)

Midőn azt írja Révay Péter, hogy Tatával

ján, a' Visegrádon őrizete alatt volt Koronát, 's egyéb Királyi ékességeket ő hozta 1000 lovasoktól kísértetve Fejérvárra, és Ferdinándnak megkoronáztatása alkalmosságával a' Királyi páltzát ő tartotta, pedig ő volt 1526 ban, az az esztendővel előbb főeszköz, hogy Zápolya Tokajnál Királynak kikiáltassék, és Fejérvárt meg is koronáztassék, ő lévén a Korona-őrző. — Solimán Császár 1529-ben Mohátshoz jövé, Szeretsen János, és Bánfi János az elfogott Prényit, feleségével 's gyermekeivel a' koronával 's egyéb az őrizete alatt volt Királyi jelekkel hozzája vitték, de Solimán őtet mindenestől Zápolyának által adta, 's egy szelid feddés után őtet úgy bocsátotta el magától, hogy még a' kezében lévő várakat is meghagyta nékie, azután a' mint lattuk 10 esztendőig marada Zápolya iránt való hűségében.

és Egerrel Prényit 1-ső Ferdinánd megajándékozta, hogy ez alatt nem a helynek valóságos birtokát, hanem a' vár kapitányságot és katonai fő tisztséget kellessék érteni, világos onnan, hogy Frangepán előbb volt Egri Püspöknek kinevezve, mint Prényi Várnagynak, már hogy adhatta volna a' Püspöknek városát, lakhelyét, és birtokát Prényinek Ferdinánd, mellynek akkor a' Király se vala Ura, hanem Frangepán. De még jobban erősíti állításunkat az, hogy midőn 1545-dik esztendőben a' Nagy Szombati Diéta az elfogott Prényi mellett közbe vetette volna magát Ferdinánd előtt, és ő mellette az egész Ország nevében kezességet vállalt, csak hogy szabadon bocsátódjék, a' Király azt válaszolta: „Hogy mihelyt Prényi „Egret vissza adatja, mellyet ő a Püspökségtől „már régen elfoglalt, nem fog ő róla elfelejtkezni.“ Istvánfy Miklós pedig azt teszi ki, hogy „mivel Perényi Egret sok ideig minden igaz jus „nélkül bírta, és annak jövedelmeit húzta, negyven ezer aranyokat kivánt Ferdinánd büntetésül „ő tőle.“ — Nints különben; a' váraknak igazgatása hajdanában igen pompás méltóság lévén, az Eger-Vári Kapitányságra azért magasztalta őtet a' Király, mert a' pogány ellenségnek gyakori betűtései miatt a' Fejedelem költségén számos fegyveresek tartattak az erősségben, ő pedig a' Vezérségre alkalmas férjfiú vala.

Nagy világosítást nyújt Dobronoki György (in hist. S. J. Hung.) azon jegyzésével, hogy a' Püspök Frangepán Ferentznek 1541-ben történt halála után (4 esztendeig üresen maradván a' fő papi szék) foglalta el Perényi Péter az Egri Egyháznak birtokait. Akár előbb akár utóbb, az

bizonyos, hogy törvénytelenül tette magáévá, és még 1548-diktan is birta az özvegye. — El nem mellőzhető a' fentebb érdeklött 1545-ki Nagyszombati Országos-gyűlésnek 53-dik tizkellye, mellyben az rendeltetik „hogy az Egri „Püspökségnek jövedelmei és désmáji mások kezéből ki vétetessenek“. Tehát Prényin kívül még mások is birtak azon jövedelmekből. a)

A' nagyra vágyó, és függést nem esmerő Perényi Péter tehát a' várnak nem őrzője, és a' Püspöki jószágoknak nem védelmezője, hanem birtokossa lett önnön hatalmával, és valamint valását, Szirmai Antalnak (Zemplén Vármegye történetei leírásának 65-dik lapján előhozott) bizonyítása szerint b) még 1530-ban egész familiájá-

a) Ezen tizkelyre Vormátziából Aprilisnak 30-dik napján 1545-ben Ferdinánd Király ezt a' feleletet adta a' Fő Rendeknek „Non postremam sibi hactenus fuisse curam decimas ipsas de manibus saecularium personarum excipiendi, et Ecclesiae ipsi Agriensi restituendi, tum ad ejusdem arcis defensionem, tum ad Ecclesiam isthuc reparandam ejusque Ministeria ad honorem Dei Optimi Maximi continuanda. In causa tamen hujus rei hactenus delatae hoc fuisse; quod arcem ipsam, et Ecclesiam (cui Regia Majestas Sacra Praelatum et Episcopum jam pridem alioquin praefecisset) Petrus Perény praeter honestum et aequum intertenuisset, nec hactenus Castrum ipsum saepius a Majestate sua admonitus reddendum curasset. Quare cum primum arcem ipsam e manibus Petri Perény exceperit (quod futurum brevi credit) Majestas sua Sacra providebit mox, tum idoneo, et sufficienti ejus Ecclesiae Episcopo, tum etiam ut decimae ad eandem arcem administrentur, et applicentur, arxque ipsa praesidio sufficienti, et rebus aliis necessariis, ita provideatur, ne quid auxilio Dei timendum sit illi periculi.

b) Nadányi János is (in flore suo Hungariae) ad annum

val megváltoztatta, úgy az Egri várból mindenféle terjeszti vala az eretnekséget, és ezen végre (Istvánfy Miklós irónknak szavaival élek) Vittenbergából hozott alkalmas férjfiakat tart vala maga mellett. — A' „Historia diplomatica“ a' 4-dik lapon, és 18-dik §. alatt még jobban fejez ki mindent: Prényi, ugymond, az Egri várnak igazgatását Ferdinándtól megnyervén, minden tehetségét arra fordította, hogy a' Luther vallását az Egri járásban elhintse, és foganatosítsa, sőt azokat, kiket másutt az eretnekségért kárhoztattak, általmába fogadta; ugyan azért seregesen tódultak ezek ő hozzája mint pártfogójokhoz, mert őket udvarában táplálta, hogy kimenvén az Egri Megyébe, ott a' lakosokat a' Vittenbergai kutból merített tudománnyal megesmerkedtessék. Nem kevesen az ekétől szaladtak el, és még is legottan az Isten szavának magyarázóji lettek. — Így többfelé szakadván a' híveknek szivei és érzései, annál sokszorosabb tsapás érte az Egri Megyét, mennél tovább folytatta Perényi a' várnak és hadi seregnek kormányozását. A' tavúl lévő és Megyéjékbe a' vár Kapitány miatt be nem jöhető Fő Pásztorok az Isteni szolgálatokba bele nem avatkozhattak, a' híveket nem bátoríthatták, nem oltalmazhatták. A' jószágok más vallásúaknak, kik azt fegyverek erejével tették magokévá, kezében vol-

153.) Prényiről következő kitételeivel ugyan azt erősíti: Petrus Perényi illustri domo natus, districtus Agriensis Dynasta ditissimus, ejusque filii, Franciscus, Georgius, et Gabriel, cum omni familia domestica primi nob. Hinc Lutheri doctrinam hauserunt, ac suo exemplo multos in errorem traxerunt.

tak, vagy elzálogosítottak. — Tsudálatos az, hogy noha Perényi annyira kedvellette az új tudományt (mellyet az ő udvari Papja S i k l ó s i Mihály és Sztárai Mihály izlettettek meg vele) még is Istvány Miklós bizonyítása szerint későbbre Kálvinus vallására ment által.

1541-ben még Bétsben lévén Frangepán Püspök, arra utasítatott és intetett Ferdinándtól, hogy a' Katholika vallást Megyéjében régi lábra vissza állítani igyekezzék, és az eretnekségnek gáttot vessen; de minden jószágai Perényinek birtokában lévén, 's e' tárgyban mindenütt ellentállókra találván, tsupa intésével keveset eszközölhetett, következképen az 1537-ki fentebb érdeklött 19-dik tzikkelynek semmi foganatja sem lett; mert Prényi, fegyverében 's erejében bizakodván, haláláig ki nem botsátotta a' jószágokat, sőt a' Káptalan falujit is birta. Ugyan azt művelték más ő hozzá hasonló indulatú Nagyok is. — 1542-ben a' Püspöknek távúl létében Ország László viselte a' Fő Ispánságot Heves Vármegyében.

Prényi Péter Egernek nem igazgatója, hanem Ura lévén, Varkótzit Tamásnak adta a vár Kapitányságot, mellyet ez híven viselt több esztendőig. Elvitte Varkótzit 1541-ben Buda alá egynéhány ezen Magyarokkal Prényi, mikor Roggendorf Vilhelm, Ferdinándnak Tábarnokja azt Isabellától vissza foglalni akarta, de Buda Solimán táborá közelítésének hírére az ostrom alól felszabadúlt. 's Prényi Várnagyjával Egerbe, a' maga Cárthágozába vissza tért. Vaskótzit Egerből gyakran ki tsapkodván, sok kárt tett a' környékben tanyázó Törököknek. Ő építette meg Eger várának egyik oldalát, mellyet osztán ő róla Varkótzit, vagy

Várkuts bástyájának 's fokának hívtak. Maga Prényi pedig, a' ki az építői mesterséghez igen jól értett, a' várat kétfelé vágta, és azt külsőre és belsőre úgy osztotta el egy vastag kerítéssel, hogy a' kettőnek csak egy kapu és híd által lehetne együtt való közösülése, a' mit ma is jól lehet megkülömböztetni. — Az öreg templomnak Sanctuariumából szeglet - tornyot formált, de a' munkákat tökéletesen el nem végezte. A' város felé szolgáló kapu felett láttatott egy kő még a' mostan élő lakosok emlékezetére is, mellyen ezt a' felírást lehetett olvasni: „Haec nova constructio „hujus arcis Agriensis, caepta per Spectabilem, „ac Magnificum Dominum Petrum de Perén, Co- „mitem Perpetuum Cottus Abaujvariensis, Ta- „vernitorum Regalium Magistrum, Summum Can- „cellarium, Regisque et Regni Hungariae Capi- „taneum Generalem circa festum S. Georgii A. „D. 1542.“ Ez a' nevezetes kő-emlék, midőn 1806- ban Fuchs Ferentz Egri Érsek, a' belső kaput elbontatná, a' kapu homlokáról levétetett, és az Érseki kertnek üveges-háza ajtajába alsó küszöb- nek, betűivel lefordítva alkalmaztatott, holott méltó lett volna a' régiségnek ezen nyomát egy díszes fedél által az idő mostohasága ellen óltal- mazni, és a' jövődségnek fentartani.

Igen szerentsétlen volt Prényire nézve az 1542- ki esztendő, mellyben ő nékie, állhatatlanságáért, képmutatásáért, és erőszakoskodásáért meg kelle lakolnia. — Azt írja Bethlen Farkas (in hist. de rebus Transilvanicis Tomo 1-o libr. 3-o) hogy rosszúl ütven ki Ferdinandnak Solimán ellen foly- tatott táborozása, a háborúnak bal kimenetelét némellyek az abban jelen volt Prényinek tulajdo-

nították, mások pedig Fejedelme előtt azzal vádolták, hogy országolni, és királykodni kívánna. Annyi bizonyos, hogy a' Magyar Rendek az 1531-ki Májusnak 18-án kezdődött Veszprémi Országos gyűlésben szóba hozták azt, hogy Perényi Péter választassék Királynak; ebből ugyan semmi sem lett, hanem ő későbbben Követjei által azt kérte a' Török Császártól, hogy őtet vegye ki mind Zápolya, mind Ferdinánd' hatalma alól, és fogadja maga ólálma alá, Solimánnak tökéletes engedelmisséget igérvén, a' mint ezt megjegyezte Budai Ferentz, Perényi élete leírásában. — Az ő fényét nem csak lovagjainak nagy számából, mert 1532-ben midőn Solimán másodszer érkeze Moháts alá. 700 huszárokkal jelent meg tiszteletére, hanem onnan lehet képzelni, hogy mikor valahová ment, 100 nyergelt paripákat lovagok nélkül vezettek előtte, következésképen pompájával feljúl mulván Ferdinánd udvarát, azt hitette el a' Király magával, hogy nékie igen sokat kellett ragadoznia. Sőt Pray, Jovius után még azt hagyta emlékezetben, hogy Prényinek egy a' Magyar Vezérekhez írt, és arról szóló levelét, hogy új kormányt kellene a' hazában felállítani, az Egri Püspök Frangepán elfogván, Ferdinándnak eleibe terjesztette. Elviselhetetlenül fájt tudniillik a' fő Pásztornak, hogy az ő elfoglalt jószágainak jövedelmeit nem csak lovas katonájának tartására fordította, hanem a' maga új vallású követőjinek újabb jutalmakat is ígért azokból. Ide járúl az is, hogy Perényi Egerből barátkozott a' Törökökkel, és nékiek a' háború alatt teli időben ajándékokat küldött, a' mivel nem csak az illendőséget, hanem a' hadi törvényeket is által hág-

ta. — Akár mi okokra nézve, de csak ugyan Joachim Brandeburgiai Marchio, és Fő Vezér parantsolatjára Prényi az Esztergomi várban Liskánus Márton Spanyol születésű Kapitány által elfogattatott, és a' nyakában lévő arany-lántztól megfosztatott, még a' drága tzoboj-prémű mentéje se hagyattatván meg nekie, a' mit a' Magyarok látván. Pray szerint tizenkét ezeren mind lovagok pedig, oda hagyák a' Német tábort, és haza térének.

Elfogatásának napját és hónapját nem találom feljegyezve, bizonyos mindazonáltal, hogy Juniuban még (1542-ben) Egerből írt levelet, mellyben magát a' Király Cancellariusának és Summus Regni Capitaneusnak írja. Későbbi leveleiből hasonlóképen biztosan lehet következtetni, hogy már Szent András havában Német Újhelyen be volt tsukva.

Liskánus vagy Katona szerint Lascanus a' foglyot Bétsbe leendő felkisézés végett a' hajók Kormányozójának Medicesnek adta által. Bétsből Ferdinánd parantsolatjára Német Újhelyre azon tömlőtze vitetett, a' hol kevés esztendőkkel ez előtt életét rekesztette Bodó, Zápolya Vezére. Könyörögtek ugyan Prényinek kibotsáttatásáért nem tsak Heves, Ung, Abaúj, és Zemplin Vármegyék, hanem 1545-ben a' Nagy Szombati Országos Gyűlésben a) a' Karok is kezességet

a) Ugyan azon Ország-gyűlésnek 54-dik tikkelyében az rendeltetik, hogy Szarvaskő várát le kelléssék rontani, és a' várhoz tartozó jószágokat az Egri Püspökség jószágaival öszve tsatolni. Ezen várnak nevét Szegedi (in rubricis juris Hungarici, parte 2 a folio 42. sub litt. e.) egy a' vadászoktól a' magas kösziklára üzetett, ku-

vállalván érette az 55 ik tizikkely foglatjával kérték ötöt a' tömlöztből kiszabadíttatni. Végre tulajdon fija Ferentz, a' ki atya állhatatlanságáért zálogképen Török fogságban tartatott, most kimenekedvén, a' Királynak rabúl ajánlotta magát. a' ki atya helyett Német-Újhelyben maradni kívánna, de ekkor még Ferdinándot a' megengedésre lehetetlen vala reá venni, hanem két évvel későbbben az ismételt kérelmeket elúnván, valahára azt felelte, hogy ha a' fogoly az Egri Püspökségnek igazságtalanúl elfoglalt javait vissza adandja, és a' bitangolásért és erőszakoskodásért 40 ezer darab aranyokból álló büntetést fizet, tehát ki fog menekedni. — Melly feltételnek, a' fiai a' kívánt summának felküldésével eleget tévén 1547-ben, az utánna való esztendőben tavaszkor mindjárt Prényi Bétsbe hozatott, hanem szabadulásának édességét nem kóstolhatta, mert 1548-ban a' mint Terebesi sir-irása is valósítja, régi, vagy inkább hatodfél esztendei raboskodása ideje alatt kapott betegségének sullyától elnyomattatván, 47 esztendő korában tsak ugyan Bétsben megszűnt halandó lenni; holt teste azonban nem Terebesen, hanem Sáros-Patakon a' várbeli templomba takaríttatott.

Mennyire szívén feküdt legyen az Országnak, mind az Egri Püspökség, mind a' vár, kitetszik először a' fentebb is érdeklött 1545 ki Országgyűlésnek 53. tizikkellyéből, mellyben az rendeltetik, hogy az Egri Püspökségnek jövedelmei, és dézmái a' világiak kezéből (leginkább a' Prényiánusok bitangolták azokat) kiszabadíttassa-

tyáktól sarkaltatott, és mindenek szemei láttára a' mélységbe leugrott Szarvastól származtatja.

nak, és a vár fentartására fordítassanak; kitetszik másodszer az 1546-dik esztendei 45-dik törvény tizikkelyből, mellynek foglalatjával a Király arra kérettetik, hogy Püspököt nevezzen Egerbe, mert Frangepán Ferentz Kalotsai Érsek, és Egri Fő Pásztornak, Timon Sámuel szerint 1541-ben történt halála óta üres vólt az Egri szék a), és a várba alkalmas védő-sereg helyheztessek be. Mert ezt az erősséget még azon időben a fogságban tartott Prényinek felesége Székely Klára, és annak fija Gábor birván, nem elegendő móddal őrzötték azt, azon veszedelemhez képest, mellyel az ólálkodó Törököktől fenyegettetett. b)

- a) Budai Ferentz, Frangepán élete leírásában azt említi, hogy a Püspök még 1543 ban is élt Pósonyban, a hol Januarius hónapjának 22-dik napján írta alá tulajdon testamentumát, mellynek egyik pontja szerint, egy ezüst táblát, 2. ezüst palatzkot, egy gyöngyökkel kirakott Püspöki süveget, egy gyűrűt, és a könyveit az Egri Anyaszentegyháznak hagyta. Így tehát nem 1541-től fogva, a mint véli Timon Sámuel, hanem 1543-dik óta állott üresen az Egri pásztori szék.
- b) Hogyan buzgólkodtak legyen a Vármegyék az Egri várnak megtartása iránt, kitetszik azon útasításból, mellyet a Sáros Vármegyei Karok és Rendek a Nagy Szombati Országos Gyűlésre menő Követjeiknek, Bertold Mártonnak és Kapy Györgynek adtak, s melly szóról szóra így következik. „Quia vero partes istae superiores Turcarum excursionibus maxime patent, propterea, quod nullus est usque ad Pesth fluuius, aut mons, neque nullus ita munitus locus, qui eos remorari, aut impedire possit; instent, et laborent Domini Nuncii, ut certa, et bene firmata praesidia ad Agriam quam primum collocentur, quae non modo eum locum tueri, sed etiam excursiones hostium prohibere possint, et ei arci de victualibus, et munitionibus necessariis bene et mature provideatur, cum palam sit eo loco (quod

Eleget tett a' Király a' tzikkely két pontjainak, mert 1548-ban a' Zágrábi Püspököt, és a' maga Cancelláriussát Oláh Miklóst, az Egri Fő Pásztorságra magasztalta, Po'sonyból 23-dik 9-berben költ Királyi petsétes levelének ereje által. — Hogy pedig Eger várát annál kevesebb munkával által vehesse a' Király, Augsburgból 1548-dik esztendőben Bőjt más hava 19-dik napján Bornemisza Pál Budai Prépostnak azt az útasítást küldötte írásban, hogy ez a' Fő Papi személy Egerbe menvén Ó Felsége nevében, mind az özvegy Zékel (Székely) Klárát, mind annak fijasát Prényi Gábort, mind a' Várnagyot Várkoch (vagy Várkóts) Tamást arra intse, hogy a' majd oda jövendő Gróf Sálm Miklósna adják által az erősséget, és követsége kimeneteléről mind a' Felséget, mind a' Sálmi Grófot, mind Bátori Andrást tudósítsa.

Az özvegy Prényiné, és a' fija több intést

„Deus avertat) per Turcas capto, et occupato, partibus
„istis nihil aliud. quam extremam vastitatem, et per-
„niciem, usque ad ipsos Poloniae fines restare. Quodsi
„casu quo praesidia Agriae poni non possint, ut saltem
„in aliquo certo, et idoneo loco supra Agriam circa
„Miskóltz, et Sajó Szent Péter copiae collocentur, ad
„defensionem illarum partium, et ad continendos in ali-
„qua quiete, et securitate colonos, qui alioquin in
„perpetua anxietate, et fuga versantur, et nisi aliquam
„spem defensionis videant, loca inculta relinquunt“. —
Minthogy pedig ezen régiségnek évje, 's napja nintsen
kitéve, Vagner Károly (in Diplom. Comitatus Sárosien-
sis pag. 40 a) azt 1547-ben gondolja irottnak lenni. Ko-
vaesies György Márton azonban in Vestigiis Comitiorum
apud Hungaros (Budae 1790. pag. 673-o et 674-o) az úta-
sításnak idejét 1545-re határozza, mert mind a' két idő-
ben Nagy Szombatban volt az Ország Gyűlése.

nem várván, annyival inkább készek voltak a' várat a' kinevezett Biztosoknak által adni, mivel a' Király a' Prényi Péter vétségéért büntetés gyanánt már lefizetett 40 ezer aranyokat is vissza küldötte nekik. — Nagy Boldog Asszonyok napja volt az a' szerentsés nap, mellyben a' Sálmi Gróf, Bátori Andrással az említett tzeleből Egerbe megérkezének, kiknek Prényi Gábor, és a' Várnagy Varkóti tiszteletből elejekbe mentek, és minekutána őket bevezették, önkényesen, több parantsolatot vagy erőt nem várván nem tsak a' várat, mellyből magok azután kiköltöztek; hanem a' Püspökség jószágait is által adták.

Első gondja volt a' Grófnak, hogy a' várba egy alkalmas Igazgatót behelyheztesen; az ő választása addig is, míg mást rendelhetue oda, a' lovasság Vezérjére Zay Ferentzre esett; második gondja az volt, hogy a' helyet jobban megerősítse, 's több szeglet-bástyák, 's töltések által támogassa. Mindeneket Zay Ferentznek okosságára bizván, maga Bátori Andrással a' Szolnoki várnak is építésére Egerből kimozdult; ebbeli ipárkodása le van írva bővebben a' Szolnok vári viszonyosságoknak leírásában, a' Tudományos Gyűjteménynek 1820 dik évi folyamatjában. — Egerből Sálmi Miklós, Nádasdy Tamásnak 21-dik 7-berben azt írta: „Nos cum gentibus Reg. Mattis hic Agriae immoramur, Dnorum Magnatum, et Nobilium, nec non Comitatum conventum expectamus, quorum hactenus pauci comparuerunt. (Pray Tom. 2 o Epist 91-a). — Tsak ugyan Egerben is végezte életét ez a' derék Gróf, a' ki 1550-dik esztendőnek a' vége táján betegségbe esvén, oda vette volt magát. Holt teste Bétsbe vitetett, és a

Sz. Dorottya templomába tétetett el. Bátori András is, az Országos fő Kapitány, Septemberben betegem feküdt Egerben, a' hová ő a' Rofi és Abádi táborból a' Salmi Gróffal jött vólt be, de Bátori nyavalyájából kigyógyult, (olvasd Praynál in ep. Procer. Tomo II. Epp. 92. et 101.), és a' táborába, mellyel Szolnok várának építését bátorságosította, vissza sietett. — Erről bővebb említést tettem a' fentebb érdeklött Tud. Gyűjtemény' 1820-dik évi folyamatajának 9-dik kötetjében. — Azt jegyzi meg Budai Ferentz. Bátori István Szatmári Commendáusnak (de a' ki egészen más személy a' fentebb említett Országos Fő Kapitánytól) élete leírásában, hogy őtet küldötte legelőbb is 1550-ben Gróf Salmi Miklóshoz Egerbe Martinusius, azzal az izenettel, hogy légyen a' Gróf eszköz abban, hogy őtet Ferdinánd fogadja kegyelmébe, mivel ő el akar pártolni Isabellától, Zápolya János özvegyétől. Bátori Octobernek 12-ik napján érkezett Egerbe.

Pray György (in Hier. Part 1-a pag. 216). közli Ferdinánd Királynak azon petsétes levelét, mellyet ez a' Király az új Egri Püspöknek Oláh Miklósnak Bétsben 1548-dik esztendőben Karátsion hava 20-dik napján az iránt adott ki, hogy a' Püspökség jövedelmei miképen intéztessenek el, és hová fordíttassanak. A' diplomának rövid foglalatja ezekből áll: minthogy nem tsak a' fő templom, és Püspöki lakhely, hanem az egész Egri vár, az előbbeni zúrzavaros esztendőkben, és a' gyűlladások és égések által is majdnem omladványokká tétettek, és elpusztítottak, de a' mellett a' Törököknek kitsapongásaik és kóborlásaik miatt öröket, és hadi népet kellene tartani; azért a' Ki-

rály a' Püspök megegyezésével azt kívánja, hogy 2 Várnagyok lakjanak a' várban, kik közül egyik Tisztartó is lehet. Ezek alatt több lovasok és gyalogok szolgáljanak, a' kik a' Püspök előtt, hogy a' várat oltalmazni fogják, olly hozzá tétellel mondanak esküvést, hogy az ő halála után a' helyet minden hozzá tartozandóságokkal a' Királynak által adandják, és szintugy védelmezendik. — A' Tisztartó és Íródeák továbbá igazgassák a' jószágokat, és szedjék a' Fő Pásztor nevében a' jövedelmeket, úgy hogy ez a' Controllor gyanánt tekintendő író szintugy tudjon minden bevételeket, mellyek, előbb levonattatván a' Püspök élélére, asztalára, Várnagyok, és tselédek tartására fordítandó fizetések, háromfelé osztatódjanak mind addig, míg békességesebb idők lesznek. Egyik részét tudniillik vegye magának és nemzetségének a' Püspök, másik részéből építtessék fel a' fő templom, a' Püspöki ház, és a' megrongált vár, és ezen rendbeli költségekről nekünk, vagy kirendelendő Biztosunknak számoljanak mind a' Tisztartó, mind az Íródeák; harmadik részét pedig a' Várnak Fő Kapitánja, a' pattantyusok', lovas, és gyalog katonák, 's más várbeli strásák és szolgák tartására fordítsa. — Mivel továbbá mind egyik Várnagy mellett száz lovas, és 150 gyalog fegyvereseknek kellene lenni, következésképen 500 embernek kellene az erősségben virasztani; tehát a' mennyiben a' jószágok jövedelmei, és a' járandó désmák azok fentartására elegendők nem lennének, a' Király fogná azokat a' köz segedelemből vagy más kuforrásokból pótolni, tsak hogy a' katonaságnak meghatározott száma meg ne kevesítessék, és a' fizetések minden hónap-

ban pontosan megtéessenek. Ha pedig ostrom alájönne az erősség, vagy annak bekeríthetése csak gyanítatnék is, a' Császári még számosabb és alkalmasabb őrző-seregről maga fog gondoskodni, nemkülömben a' hadi szereknek, ugymint puska-pornak, golyóbisoknak, ágyúknak, bombáknak, 's apróbb fegyvereknek idejékorán való beszállítása iránt megteendő a' szükséges rendelkezéseket. Végre, mivel a' támadók a) vakmerősége miatt már 3 esztendő óta a' két száz lovasok segítségével se lehetett dézsmák és jövedelmeket beszedni, tehát több népet fog a' Király adni, és Fő Kapitánjainak is parantsolatba fogja hagyni, hogy a' dézsmák szedőknek segedelmezzenek. Mind ezekről bizonyossá tve Oláh Miklóst Ferdinánd Királyi szavábau.

Ezen egyességnek következtében Dobó Istvánt nevezte ki a' Püspök második Várnagynak az Egri várba; Zay Ferentzet pedig 1550-ben őszkor az elkészült Szolnoki várba tévén által Igazgatónak a' Sálmi Gróf (addig együtt tették Dobóval a' szolgálatot) üres helyét 1551-ben Oláh Miklós Püspök Metskei Istvánnak adta (olvasd a' fentemlített Tud. Gyűjtemény 9-dik kötetjének 23-dik lapját.). 1549-ben Nádasi Tamás Ország Birája, Sibrik Gergely nagy törvény tudó és Tanátsnok, Istvánfi Pál Kir. Tanátsos, Bornemiza Pál Budai Prépost és Bárdelláti Ágoston Váti Püspök, mint Királyi Biztosok Erdélybe hi-

- a) Kik lehetnek a' támadók, gyanítani lehet a' környülállásokból, hogy vagy a' Zápolya Sigmund Erdélyi Vajda hatalma és Török iltalom alatt volt emberek, vagy más új tudományt követő Urak voltak, kik szabadon foglalták, és erővel tartogatták a' Püspökség jószágait, és a' dézsmák edességéhez már hozzá szoktak volt.

vattatván Martinuzius Györgytől, hogy az Ország-
nak Ferdinánd részére leendő által adása felett
alkudoznának, Egerben megállapodtak, és onnan
Aprilis hónapjának 24-dik napján Ferdinándnak
azt írták, hogy ők Erdélybe, melly tele van Len-
gyekekkel és Törökökkel, be nem mehetnek, ha-
nem addig míg Martinusius az összevejövetelre
más helyet választ (Kassát és Eperjest javasol-
ta nékie Istvánfi Pál) addig a' Szepesi várakat
fognák megnézni. Végre abban nyugodtak meg,
hogy Nyirbátorban légyen az összevejövetel, mivel
a' Tiszán által jönni a' Váradai Püspök sem tar-
totta tanácsosnak.

1550-dik esztendőben már az egész Ország
tudta, hogy Egret a' pogányok tsak azért is tzél-
ba vették, mert az Egervári vigyázók a' várból
gyakran kitörvén, háborgatták, üldözték a' szom-
széd Törököket, kik közül sokakat rabságba hur-
tzoltak a' várba, melly kegyetlenségek iránt a' Török
többször terjesztette panaszát Po'sonyban a' Ferdi-
nánd által felállított Kormányszék a) eleibe, melly

a) Ezt a' Kormányszéket azért ítélte tanácsosnak Po'sonyban
Ferdinánd fen tartani, mivel maga gyakran Országain
kívül mulatott, — 1549 ben nevezetesen Cseh Országban,
(amnak is Királlya lévén) 1550-ben az Augsburgban fo-
lyó Német Országai Diétán, mivel a' Római Császársá-
got is viselte, — máskor másutt tartózkodott. Ennek a'
Kormányszéknek, akkoriban a' Nádor Ispányi hivatal
úres lévén, Útlaki Ferentz Györi (és későbbre Egri) Püs-
pököt nevezte Elölülőjének, a' kit egyszer smind a' Kirá-
lyi Helytartói legfőbb Méltóságra is felmagasztalt. Azon
Kormányszéknek tagjai voltak az egyházi rendből a'
Veszprémi, Nyitrai (Turzó Ferentz a' Kir. Kamara Elöl-
ülője) és Vátzi (Spaladier, vagy Sbardellatus Agoston)
akkoriban élt Püspökök, és a' többször említett Budai

1550-ben Julius hónapja 9-dik napján írt hathatós levele által megintette mind Dobó Istvánt, mind az akkor még ott lévő Zay Ferenczet, hogy ezen fegyver nyugvásnak ideje alatt ne háborgassák és ne károsítsák sem a Törököket, se az azok hatalmától függő lakosokat, mert a Török Császár azon alkalmatossággal, midőn Constantínopolisban Rustán Bassa valami tizig való Egri katonáitokat felkontzoltatni parantsolta, azt a kinyilatkoztatást tétette, hogy mivel Ferdinánd nem adott elégtételt a Törököknek, majd magának léssen gondja a ti megbosszúllástokra,

Prépost Bornemisza Pál, a ki Erdélyi, 's azután Veszprémi Püspök lett. — A világi Rendből Mérey Mihály, a Királyi Tábla Elölülője, mint Kir. Tanácsos, Sibrik Gergely Tanácsos, Révai Ferencz Vice Palatinus, Ballassa Imre, és Istvánfi Pál vettek részt az igazgatásban. Ehez a Fő Székhez tartozott a Sálmi Gróf és Bátori András is, mint Tárnok Mester, az Ország Fő Kapitánjai, Battyáni Ferencz, Nádasdy Tamás Ország Birája, Zomorai, a Kir. Ügyek Igazgatója, 's a t. kik mindnyájan, a mikor Po'sonyba jöttek, a legfőbb helyeken ültek. Ezen Igazgató Széknek kezében hagyta Ferdinánd a maga titkos petsétjét, és a parantsolatok a Király nevében adattattak ki. Ez a Kormányszék már régen állott, mert ezt Ferdinánd még 1528-ban, előbb mint sem a Regensburgi Dietára menne, állította fel, előbb Budán, és azt Óvárról Márt. 8-kán az Országba széljel küldött környékelő irásában ki is hirdette. Mellynek fejei voltak Bátori István, mint Nádor Ispán, Várdai Pál az Esztergomi Érsek, Szalaházi Tamás Egri Püspök, mint Cancellarius, Gerendi Miklós Erdélyi Püspök, és Kints-tartó, Bátori András, mint Tárnok Mester, és Turzó Elek Ország Birája, és többen. — Budának elveszte után tétetett által a Kormányszék Po'sonyba. Olvasd erről Ferdinándnak környékelő levelét Praynál, in epistolis Procerum Tomo 1-o Epp. 124-a. — A Gyűlés a Helytartó házában

mert nem ő, hanem ti töritek fel a' bizonyos időre kötött tsendességet.

Minthogy pedig a' Budai Bassa panasszát a' Po'sonyi Fő igazgatásnál ismételte, azon feljűl a' Szegedi Sangzsák Mustapha is az Egri Őrizetnek prédálásait, mellyeket a sok tanúkkal megfogna vítatni, bejelentette, és azoknak a' fegyver-szűnés eltelésével leendő vissza tromfolásával is fenyegetődzött; tehát Julius hónapjának 20-dik napján még velősebben írt a' Po'sonyi Kormányzék az Egri Tiszteknek, hogy ha még sem szűnnek

reggel és délulán egyaránt tartatott. Az előlülőnek fizetése harmadfél ezer, a' Királyi Kamara Praefectussáé nyöltzszáz, a' Tanátsnokoké négy száz, a' Királyi Fiscusé pedig 384 forintokból állott; az első Titoknak két száz, a' második száz hatvan forintokat húzott. — Ez a' szék mintegy kivonatja volt mind a' N. M. M. Helytartó Tanátsnak, mind a' Kamarának, mind a' Nádor Ispányi, és Tárnoki hatalomnak, szóval öszve voltak ebbe majd minden Fő világi székek öntve. — Az Egri Püspök Oláh Miklós lévén azomban ekkor Ferdinándnak Cancelláriussa, azt rendelte ő reá nézve a' Király azon petsétes levelében, mellyet Bétsben 1549-ben a' Fő Kormányzéknek fentartandó rendszabásokról adott ki, hogy minthogy az Egri Püspöknek, mint Cancellariusnak, akár az Országban, akár az Orzágon kívül mulasson a' Király, mindég személye mellett kellene lenni, és így a' költségekből hijánosságot nem szenvedhetne, annakokáért ő minden Tanátsnokok előtt kapja ki hónaponként a' Kamara Praefectussától a' maga fizetését. „Idcirco Rex Ferdinandus in mandatis dedit (igy ír Schmidt Miklós) „Quaestori suo, ut Olaho muneris sui ratione in aula „versanti, ratam annuae pensionis singulis mensibus citra „omnem cunctationem praebet, uti manifestum fit e „diplomate, quo ordo per Locumtenentem, et Consiliarios Posonii in Consilio Regio a' Ferdinando servandus „praescribitur“.

meg sérteni és károsítani a' szomszéd Törököket, úgy a' kárt, zsákmányolást, és költségeket rajtok fogja Ő Felsége megvétettetni rendelni, és egyedül a' Vár Kapitányokat fogja érni a' büntetés. — Azomban Dobó és Zay magok mentségeket a' tett vádok ellen Posonyba elküldötték, és a' mint a' Kormányszéknek Augustus 19-kén (1550) Posonyból küldött írása világosítja, azok el is fogadtattak. — Maga a' Felség első Ferdinánd is írt két ízben az Egri Várnagyoknak, hogy az eddig elfogott Törököket a' Keresztény rabokkal, nevezetesen az Egervári katonákkal, kik kezében vagynak, kívánván a' Budai Basa feltserélni, azokat küldjék Fortzia Pallavicini Vezérjéhez, a' ki a' feltserélést eszközölni fogja. — E' tárgyban kiadott több rendelkezéseit a' Posonyi Kormányszéknek, össze szedte Kovácsics Márton György, az Expeditiones Regiminis Hungarici ab anno 1549. usq. 1556. kézírású gyűjteményében, a' II-ik kötetnek 211, 212, 213, 214, 231, 345, 246, 249, 252, 263 's több számai alatt. A' kéz-íratokat a' Nemzeti Museumban Pesten fel lehet találni.

1550-dik esztendőben Augustus hónapjának 9-dik napján a' Posonyi Kormányszék írt magának a' Felségnek, hogy mivel az Egri Kapitányoknak állítása szerint mind élelemben, mind hadi népben, mind tábori készülétekben fogyatkozást lát az Egri vár, mellyre a' mint a' mozdulatokból látszik, feni fogát a' pogányság; jó volna előre megrakni a' szükségeseikkel az erősséget. Ágyúkat, 's bombákat Bobek Ferentz, a' felső részeknek Vezérje, a' ki nints messze a' helytől, szállíthatna Egerbe, a' Spanyol gyalog katonákat, a' kik

minden haszon nélkül hevernek Pápa alatt, oda lehetne rendelni, 's több efféle (ugyan azon kézfrátnak 152. szakaszában.) — Ezen Levelek sok tekintetekre nézve méltók az olvasásra a).

- a) A' Régiségekben gyönyörködők kedvéért ide iktatom a' Kormányzéknek Egret tárgyazó írásait eredetiségekben és egész kiterjedésekben: „Ad Dominos Steph. Dobo, et Fran. Zay Officiales Agrienses Regiminis Hung. Mandatum, ut ab insultibus in Turcas abstineant, et ad repellendam eorum vim, ac depopulationem parati sint. — Egregii Domini, Amici honorandi! Salutem etc. Allatum est ad nos constanti rumore varias, et ea pergraves querimonias quotidie fere ad portam Imperatoris afferri de insultibus, damnis, et injuriis, quas Turcae in Comitibus (itt hiba lehetett a' leírásban) hujus Regni simul et coloni sub ditione, et imperio ipsorum existentes a D. Vestris, et earum gentibus per haec tempora passi sunt, atque in dies singulos patiantur, usque adeo, ut perductis ad conspectum Oratoris Regiae Mattis Constantinopoli existentis circiter 8, aut 10 captivis Christianis, qui ex vestris militibus fuisse asserebantur, hisdemque per Rustán Bassam contrucidari jussis idem Bassa palam affirmavit Turcarum Principem ad punitionem Agriensium curam habiturum, quando id Mattas Regia negligere videretur. Cum autem aliunde quoque certis ex locis intelligamus, Turcas istiusmodi vestris, et Vestrorum hominum crebris et assiduis insultibus provocatos jussu Imperatoris sui, vel obsidionem istius Arcis Agriensis, vel devastationem parere omnis circumquaque Regionis nullis curatis induciis, quippe quas a vobis multo jam ante violatas esse, violarique in dies asserunt: nos quidem querimonias Turcarum, contra Dnaones Vstras non omnino veras esse existimamus, cum tamen permagni intersit conatus hostium mature praevinire, adeoque plurimum oporteat ita et Dnaones Vstras, et ceteros fideles, ac subditos Regiae Mattis sub induciis se se gerere, ne quam justam occasionem Turcae aliquid violenter aggrediendi capere possint.

De hogy melly nyomorúlt állapotban lett légyen Eger, és környéke, Verántz Antalnak, mint Egri Kanonoknak a' maga Püspökjéhez Oláh Miklóshoz 1550-ben 7-bernek 26-dik napján írott le-

Cum praesertim aliquoties Sacra Regia Majestas de observandis firmiter induciis in omnes partes, et Dnacionibus Vestris imprimis dederit Mandata. His de causis volumus Dnaciones Vestras etiam, atque etiam diligenter hortari, Regio etiam Nomine, autoritateque requirere, ut si quid forte hactenus utrinque accidit, in posterum ita se se studeant gerere, atque ita gentes suas in officio contineant, ne ullum possint praetextum Turcae ostendere novi aliquid aggrediendi contra arcem istam Agriensem, vel aliam partem, aliumve locum subjectum Ditioni Regiae Mattis, nam si quid Turcae ausi fuerint attentare D. Vstrae cogitare possunt, quod propter communem, constantemque hunc rumorem, qui ubique de insultibus D. Vstrarum, hominumque suorum, contra inducias circumfertur quidquid accidit mali, D. Vestris imprimis adscriptum eat, quae nos pluribus de causis Dnacionibus Vstris perscribenda esse duximus, valeant eadem feliciter. Posonii die 9 a Julii 1550. Locumtenens, Capitanus Generalis, et Consilarii etc. (Kovatsits in praecitati manuscripti pag. 173).

A' másik ehez hasonló, és az Irónak 183-dik lapjára iktatott levél így következik: Ad officiales Agrienses Regiminis Hung. mandatum, ut a violentiis contra Turcas abstineant. Egregii Domini, et Amici! etc. salutem etc. Tametsi nuper copiose satis ad D. Vstras scripsimus, de his quae praeter inducias quotidie a Dnacionibus Vstris, earumque hominibus fieri constanti rumore circumferuntur, cum tamen Passa Budensis denuo graviter adversus Dnaciones Vstras conquestus sit, nunciavit etiam Mustafa Sandiacus Szegediensis se se ingentem vim pecuniae repetiturum, ubi iterum ad tractus ventum fuerit praedae nomine, quam a Dnacionibus Vstris, earumque hominibus sub his induciis actam esse se se comprobaturum innumeris testibus affirmat; visum est pluribus de causis, et praesertim pro officii nostri

veléből kinyilvánosodik. Tudd meg, így írá Verántz, hogy Egerbe épségben megérkezvén, a' Kanonokoktól testvéri módon fogadtattam, és az Esperestséget ezen hónapban el is foglaltam, a' háza-

ratione D. Vstras rursus etiam hortari, ac monere diligenter, ut quoque pacto res hactenus acciderint, sic se se in posterum studeant gerere, ut omnis facultas, occasioque querelae, et Turcis, et Christianis penitus erepta sit, sibi que certo existiment quidquid ex ditione Turcica, Turcisque vel subditis, vel militibus per vos, aut vestros sub Induciis ablatum fuisse in proximis tractibus fuerit compertum, futurum, ut jussu Mattis Regiae vel cum personarum punitione integre resarciatur, et si quid practerea tumultuum a Turcis Vestris injuriis irritatis fuerit conceitatum, unde Matti Regiae vel curae, vel sumptus accedant, vel unde ceteris subditis suae Mattis detrimenti aliquid contingat, id totum vobis ipsis imputatum, a vobisque severe per suam Mattem exactum iri, quippe cum Mattas sua pluribus Edictis observari firmiter inducias ab omnibus suis subditis, fidelibusque debere, jam pridem in omnes partes denuncia-verit, seque ad id Turcarum Principi firmiter obstrinxerit. Valeant Dnaones Vstrae Posonii die 20-a Julii 1550. Sacrae Regiae Mattis Locumtenens, Capitaneus Generalis, et Conciliarii Posonii constituti“.

A' Királynak pedig a' 293. lapon elő hozott levele szóról szóra így hangzott: Ad officiales Agrienses mandatum de captivis tempore induciarum inductis remittendis. Ferdinandus Dei Gratia etc. Egregii, fideles nobis dilecti! Cum Passa Budensis graviter identidem conqueratur de diversis captivis Turcicis per vos, et alios nonnullos fideles nostros sub his induciis per haec tempora interceptis, petatque eos dimitti, et offerat, si id fiat, vicissim se quoque eos, quos habet ex nostris dimissurum, commisimus propterea Fideli nostro Spectabili, et Magnifico Marchioni Sphortiae Pallavicino Supremo Marschallo Bellico nostro, ut ex omnibus locis captivos hujusmodi ad se adduci curet, constitutoque cum Passa certo die, et loco, ad quem captivi utrin-

mat repedésekkel tele pusztaságban találtani, mellyben az előtt katona lakott, és a' melly majd tetejéig körül volt rakva ló-ganéjjal, a' minek el takarítása nekem sok gondot és költséget okozott. — Sokan itt a' magok jövődjök állapotjok iránt kétségbe esnek. Elég vékonyok a' jövedelmeim a' háború közelgetése miatt, a' melly nem csak az Egri járásban, hanem az egész Országban gyúlladozván, nem hiszem, hogy az öt esztendő's békesség végéig tartson. (Mert öt esztendei fegyver nyugvást kötött vólt Ferdinánd 1542-ben Solimánnal, úgy hogy a' Töröknek esztendőnként 30 ezer darab aranyat fizessen). — A' Szolnoki kastély az ellenségnek való ellentállásra építve már készen áll. Gróf Sálm Bátori Andrással Tisza-Abádnál beszélgetés kedvéért öszve jött, onnan Szolnokba ment, hogy oda őrizetet, és ágyúkat szállítson, Bátorinak, és a' Sálmi Grófnak vagynak 10 ezer emberei 's a' t. — Két nap múlva, az az September 28-kán Püspökjének írott levelében pedig Egernek szomorú sorsát így festi le Verántz: „Egernek régi formájából semmi sem maradt meg, minden borzasztó, undok, szomorító abban, Márs fijainak szabados kitörései itt min-

que adeecantur, restitutio eorundem pariter utrinque fiat, quare comittimus vobis, ut cum ab eodem Sphortia admoniti fueritis, omnes captivos, qui sub his semestribus induciis apud vos in captivitatem inciderrunt, ad manus ipsius Sphortiae mittere debeatis, significantes eidem, quotnam ex Vestris apud Turcas sub eodem semestri spatio abducti sint captivi, ut hi quoque repeti, et recuperari queant. Secus Datum etc. Ezen Levélnek napja noha nints kitéve, de a' több levelek foglalatjával öszve hasonlítva hinni lehet, hogy 1550 ben Augustus hónapnak végével íratott.

dent elrútítottak. A' nép annyira elhagyta magát, és olly rettegésben van, hogy a' hólnapot se ígéri magának. Akár merre fordítod szemeidet, nem akad egyéb elődbe a' katonáknál, romladékoknál, rémülésnél, megbántásnál, sértegetésnél, ragadozásoknál, veszélyeknél, és kétségbeesésnél. — A' várban a' Püspöki Palotának fedele, néhány ablakai és egy kamarája, a' melly kissebb helyre állítatott van meg; az egész még sok híjjával vagyon. A' templomon eddig még majd semmitsem dolgoztak, ha kiveszem a' fedelét, mellyet épen most végeznek el, a' többi toldalékjai, és hozzá ragasztásai a' templomnak, szeglet-bástyává változtattak, tudniillik ez a' bástya öböl a' napnyugoti, vagy a' Káptalan háza felől való oldalon állítatik. a) Igaz, hogy ez egy erős, és arról az oldalról az egész várat kimondhatatlanul jól védő alkotmány lesz. A' pompás és nagy konyhat is elvégezték, és egy alházat is állítottak, mellynek mind formája díszes, mind kinézése kies. A' többi részét a' várnak, a' bástyázatok, szeglet-tor-

a) Most a' várnak napnyugoti oldalán a' tömlöztartónak háza vagyon, mellynek ajtaja előtt áll egy feljül keskeny és aláfelé szélesedő kő, ezen feljül írással: „Nicolaus Olahus, — Ecclesiae Agriensis Episcopus, Consiliarius, et Cancellarius Regis Romanorum, Hungariae etc.

ANO DOMI. M. D. W. II. az ötvenes szám helye ki van kopva vagy ásva, de bizonyos, hogy az 1552-ki esztendőt kellésék érteni, mert 1542-ben nem vólt még Egri Püspök Oláh, 1562-ben pedig már Esztergomi Érsek vólt. Ez a' kő is a' várbeli valamelyik épületből véte-tett ki, de kevés betsben tartatik, mert a' Tömlöztar-tónak pad gyanánt, feleségének pedig mosogató-szék gyanánt szolgál, és a' fentartásra igen méltó régiség illy illetlenül rongáltatik és vásíttatik.

nyok, halmozott dombok, omladékok, a' katonák házai, istállók. színek, állások, 's több ilyen alkotmányok foglalják el, mellyek körül állanak az ágyúk, tábori készületek, 's egyebek; úgy hogy ha ide találsz Püspök jönni, méltábban teheted fel a' sisakot, mint a' Püspöki süveget, inkább kezdedbe foghatod a' kardot, mint a' Fő pásztori páltzádat, inkább öltözhetsz mely-vasba, mint palástba: mert inkább leszel tábori ember, mint Egri Püspök. — Én várom parancsolataidat 's a' t.

1550-ben a' 63-dik törvénytzzikkely adta az Egri Káptalannak azt a' szabadságot, hogy nem tsak a' Leleszi, és Jászói Conventeket, hanem a' Váradi Káptalant illető helyekre is kimehessen törvényes végre hajtásokat tenni, mivel Váradi Isabella hatalma alatt volt, a' Conventekben pedig alig vólt egy két Szerzetes.

Hogy 1551-ben számos katonaság nyűsgött Eger körül, kitetszik Bethlen Farkasnak az Erdélyi dolgokról írt historiájából, a' ki (seditioni) II ae Tomo I-o a' 483-dik lapon) azt jegyzi meg, hogy Castáldus János mintegy hét ezerből álló gyalog és lovas sereggel Egerbe jött, és azt 25-dik Juniushan meghaladván úgy ment be Erdélybe, hozzája tsatolván magokat Bátori András, és Nádasdi Tamás, kezek alatt vólt népekkel.

1552-dik esztendőben észre vévén Ruszkai Dobó István, és Metskei (néhol Mitskei, Neskei) István Egri Várnagyok, hogy a' Török Vezér Achomát, vagy Amhát, Eger várát vette czélba: elvégezték magokban, hogy a' várbeli őrizetet meg számosítsák. Ugyan azért Metskei személyesen elment a' Szikszói Gyűlésre, és az ott számosan öszve sereglett Rendeket arra kérte, hogy Eger

várának óltalmazására küldjenek segítséget, de a' Rendeek azt felelték, hogy a' kik az Egri jószágok' jövedelmeiből részesülnek, azok a' várnak védelméről is gondoskodhatnak, sőt nem is kellett volna a' várnak őrzését azoknak felvállalni, a' kik veszély idején erejekben nem bizakodhattak. — Azomban sok jó Hazafiak találkoztak, kik fegyveresekeket gyűjtván a' várnak védelmére siettek, annyival inkább, mivel elhagyattatásokat, és az ott lévő hadi népnék kevésességét a' Várnagyok Oláh Miklós Püspökjöknek, és Ferdinándnak tett felírásokban panasolván, a' Király a' felföldi Vármegyéknek és Nemeseknek annál gyorsabban küldötte a' segedelmezés iránt parantsolatait, mivel az Egret fenyegető veszélyről a' Posonyban felállított, 's fentebb is említett Helytartói szék által már több ízben egymás után tudósítatt.

Tinódi Sebestyén régi verselő és történet Iró, a' ki több váraknak ostromait, és a' Martinúzi haláláig viselt háborúkat írta le Ferdinánd alatt, és a' Kolosvárt legelőbb nyomtatódott munkáját 1553-ban nékie ajánlotta, az Egri várba szállított erőt illy rendel írja le: Először, a' várban voltak a' jövedelmekből tartatni szokott 200 lovak, 2-szor 200 drabantok, vagy gyalogok, melyekhez 3-szor még fogadtak 80 drabantokat; 4-szer, a' Püspökség' jószágaiból behivatván a' Várnagyok a' Tisztartókat, azok által jó gyalog puskásokat öszve szedettek 110. ötödszer, Ferdinánd rendeléséből bejött Gersei Pető Gáspár, hozván magával 40 lovasokat; hatcdszor Zsoltai István hasonlóképen 40 lovasokat vezetett be; hetedszer: Bornemisza Gergely 250 gyalogokkal; nyóltzadszor, Bollyki Tamás Borsod Vár-

megyéből 50 puskásokkal, érkeztek ; 9-szer, Abaúj Vármegye Koron Farka; Hadnagysága alatt küldött 50 gyalogot ; 10-szer, Prényi Ferentz és Mihály, Nagy Barnabás alatt 25 ; 11-szer György a' Kassai Kapitány, Kendi Bálint alatt 50, és Regetzből is Fekete Bálint alatt 14, 's így öszvesen 64 drabantokat küldének, 12-szer a' szabad városok Lőkes Mihály alatt 100 ; 13-szor, Bátori György, Nagy Pál vezérsége alatt 30, 14-szer, a' Jászói Prépostság Jászói Márton alatt 40 ; 15-szer, Sáros Vármegye Bor Mihály alatt 76 gyalogokat adának : 16-szor, Szepes Vármegye Szentzi Márton alatt 40 drabantokkal ; 17-szer, Ungvár Vármegyei Szalakai György és Nagy Imre 18 gyalogokkal ; 18-szor, Homonnai Gáborné, Somogyi Ferentz és Nagy Tamás alatt 24 gyalogokkal ; 19 szer, Figedi János egyvelgesen 27 lovasokkal és gyalogokkal segedelmeztek ; 20-szor, Gömörből Kis Péter Antal 50 gyalog puskással érkeze ; 21-szer, Kassáról Blaskó Antal, és Zádornik Ambrus alatt jöttek 230 gyalogok, a' kik tudniillik a' Szolnoki várnak védelmére vóltak kirendelve ; de Szolnoknak a' Törökök által lett elfoglalása után érkezvén, igen helyesen találták fel magokat, és Egernek fordultak. Nem így tselekedtek a' Seredi 200 puskássai, kiknek béreket ő még Kassán megadatta előre ; hanem a' Töröknek hírére egytől egyig, kivévén a' fen kitett 50 legényt, elszöktek, vagy inkább Kassára vissza tértek ; de elfogattak, de vasra verettek, és büntetésül a' legalább való 's izasztó munkákra alkalmaztattak, és csak Egernek megszabadulása után későre, minekutánna félesztendeig szenvedtek vólna, bostáttattak sza-

badon. — 22-szer, a' néma Barátok a) adtak négy gyalog embert. — A' Káptalannak drabantjai fizetésért sem akartak a' várba bemenni. — Behívtattak azon kívül 13 Seb-orvosok, 's egy Bálint, meg egy másik Márton nevű Pap is a' várban maradt, de egyik sem tudott prédikálni. Tinódi szerint hatvan öt hijjával 2000-en vóltak a' várban, de ezekből is szöktek el nem kevesen. Hozzá kell még a' feljebbi számhoz érteni azokat a' mesterembereket, kiket a' szomszéd falukból a' Várnagy Dobó István beparancsolt, és a' kik 7 kovátsokból, 5 átsokból, 4 molnárokból, 8 mészárosokból, 14 sütőnékből állottak. Ezeken kívül az Igazgató 180 parasztoakat parancsolt még be, 's azoknak foglalatosságaikat ki is rendelte. Végre gyermekeket, és másféle asszonyokat 45 ig valókat lehetett ott számlálni.

Minckutánna Dobó a' várat hosszabb ideig eltartható eleséggel, és hadi készületekkel tele rakatta, a' katonaságot a' várnak végső lehelletekig való óltalmazására felesküdtette, azt különösen hozzá tévén, hogy a' ki az el-

a) Ezek a' Cárthusianus szerzetesek vóltak, a' kik nem messze Egerből, a' segedelem völgyében (in valle auxilii) az Istennek szolgáltak, kikről Bombárdi is (in Topogr. magni Regni Hriae libri 6-i §. 4-o) tészen említést, és mi még másutt is elé fogjuk hozni. Ugyan ott azt is említi, hogy Dominikánus Szerzetesek is laktak Egerben. Ugyan ezt Péterffi Károly (in Sacris Conciliis pag. 279) illy kifejezéssel állítja: „Dominicani fuerunt Agriae prope Ecclesiam S. Michaelis, hoc claustrum Agriae conversum fuit in aedificium arcis,“ következésképen a' várban kellett a' klastromnak feküdnie. Vélhetőbben Prényi által rontatott el.

lenséggel titkon suddogni, vagy a' feladásról csak szót ejteni vakmerősködnék, azonnal halál fíja lenne. — Ő magának tartotta fen legfőképen az ágyúzás igazgatását, a' strázsák felosztását, és a' munkások elhelyeztetését, Metskei István pajtás-sára bizván a' helytálló fegyveresek kormányját. Azomban a' köz-legénységnek mindenütt rendelt lovas al-vezéreket, és vigyázó hadnagyokat.

Minkeelőtte Eger várának ostromalefestődnék, maga helyén léssen itt egy két szóval annak milyenségét, és kiterjedését érdekelni. — Ne képzelje senki, hogy a' mostani omladékjain is kitetsző roppant bástyázatok, és kőkerítések olly állapotban voltak a' Püspökségnek felállítása idejében; mert minden történet-írók azt jegyzik meg, hogy noha a' legnagyobb várakhoz hasonlíthatott kiterültségére nézve, de inkább mulató helynek, és ékesség gyanánt állította fel azt Sz. István (ha ő állította) mint oltalmúl. — Istvánffi Hazai Irónk azt tartja, hogy Sz. István előtt már a' régiek építették ezt a' várat, de az első Király munkálkodásának is vólt része benne; de halljuk a' Szerzőnek saját szavait: „Eam luxitate, et magnitudine vel capacissimis parem Veteres, et ipse ejus conditor Stephanus primus Pannoniae Rex ad amoenitatem magis, quam tutelam aedificaverunt.“ — Vályi András is Magyar Ország leírásában azt állítja, hogy Sz. István csak felékesítette a' várat, Tagadhatlan, hogy az első Király személyesen megjelenvén Egerben, azon éjszakra fekvő dombról, melly iránt van ma is a' dés'ma széke, leülve nézte a' várbeli munkának haladását, és a' munkásokat gyorsaságra serkentette; de ezeket inkább az egyházi épületek-

ről, mint egy új várnak alkotásáról kell érteni. — Az a' hely, mellyen ült Sz. István éjszak felől, és az építőket vis'gálta, Istvánffi szerint Királyi-széknék (Sedes Regia) neveztetett. Ő maga a' vár leírásában is így nevezi. — Bombardi (in Topographia magni Regni Hriae libro 6 o cap. 6-o) illy kifejezéssel él: „Arx ad delicias, et pietatem prae, quam ad resistendum hosti comparata fuit,“ megint más lapon azt mondja: „Agría erat S. Stephano Regi deliciis, a quo aedificiis exultam fuisse reperio:“ hogy ezt a' várról kellessék érteni, kétséget nem szenved, mert a' várban rakatta ő az épületeket.

Vályi az első kötetének 572. lapján Eger leírását folytatván azt jegyzi meg, hogy a' Tatárjárás által elpusztult vár 6 esztendő alatt felépített ugyan valamennyire; de a' Kunok zenebonáskodása által ismét új inséget kénytelenített szenvedni. — E' sanyarú környülállásokhoz képest 3-dik László, és 3 dik András Királyoknak országzások alatt pusztán állott vala a' maga romladoszásiban, míg végre helyre állíttatott; kivált első Károly, első Lajos, és 'Sigmund Királyoknak uralkodások alatt, mikor a' vidék ment vala a' zenebonáskodóktól, időt vehetett, hogy magát, 's erejét 's falait az ellenségeskedéshez készíthesse. — Nints külömben; az erősség még a' következendő Mátyás és Ulászló alatt is temérdekesedett, és keményült. A' Királyok nem tsak a' helynek alkalmas volta miatt (mert három oldalát a' természet három mély völgyekkel védelmezte), 's nem tsak emelkedettségére, és alapjának keménységére nézve, mivel kősziklás hegyen feküdt, kedvelték e' várat, hanem azért is, mert fekvése

miatt felső Magyar Országnak mintegy kapuja és kultsa vala.

A' mi a' várnak területét illeti: az hajdan, egy 1407-ben készült hiteles, s' általom is látott földkép (mappa) szerint igen formátlan vala, annyira, hogy az egy nagy békának testéhez hasonlítana, és tsupa kiszegelésekből, és könyökökből (ilyeneket 15 lehetett azon szemlélni) állana. Vóltak a' vár körül jó távolságra, a' szőlő termő és kopár hegyeken 15 strázsa házak is, mellyekből kettő az Egyed hegyén vólt felállítva. Ezeknek most nyoma sem látszik. A' föld-képen ez a' hibás deák írás látszott: „Mappa totius terreni Civitatis Agria, et ad civicum jus Agriensem pertinentem cum omnibus suis appertinentiis, et arcem episcopalem repraesentans, per me quoque Eppaem Szarvasköensem Geometram anno 1407 assumptam Paulum v. Neunfeld, Eppatus Szarvasköensis Geometram m. p. Copiata per Laurent. Junior. Bedekovich. Jazigum, et Cumanor. Jur. or. Geometram 1806. mense Augusto.

Már feljebb említettük, hogy Prényi Péter annak tekintetéből, hogy ezt az igen tágas várat lehetetlen légyen a' régi állapotjában az ellenségnek ostroma ellen védelmezni, az egészet pedig megerősíteni feljül múltna az ő tehetségét, kétfelé szakasztotta a' helyet, és belső várnak tette azt a' részt, mellyban a' napnyúgotra néző Káptalan klastromja, vagy Monostorja (mert hajdanában együtt laktak a' Kanonokok), a' fő templom, a' Püspöki Palota, és a' Püspökségnek tömlötze, 's azon túl még egynehány házak állottak, 's azt egy kemény kőfallal, 's alája ásott árokkal a' külső vártól úgy választotta külön, hogy annak

a' külső várral való közösülése tsak egy úgy nevezett Setét Kapu, 's előtte lévő felhúzható híd által tartatnék fen. Második kapuja a' várnak dél felől leszolgált az alatta elterült városba, mellynek homlokát ékesítette a' Prényi emlékezetére vésett felírás, mellyet már eléadtunk. Ezen kapu mellé rakatta Várkótzai, a' már másutt leírt véd tornyát, melly a' Várnagyról Várkótzai tornyának, 's a' mellette lévő nyílás is Várkótzai kapujának neveztetett akkoriban. Ezen szeglet toronynak maradványai mai napig is láthatók. Az ostromnak, Istvánffi Miklósnál és másoknál eléforduló leábrázolásából az világosodik ki, hogy a' belső várnak három kapuji, és több ajtóji voltanak. Tsak ugyan az éjszaki kapuról Vályi is térszen említést. Másik szeglet tornya a' belső várnak napnyugat felől volt felállítva, nem messze a' Monostortól. — Ezeken túl maga Dobó is állított volt fel a' belső várban egy új bástyázatot, a' mit azért Dobó bástyájának hívtak. Volt egy másik szeglet torony is a' várban, mellyet az ott el esett Bolyki Tamásról, a' Borsod Vármegyei katonák Hadnagyáról, Bolyki toronynak neveztek. Még egy más nevezetes bástya is említetik az ostromban, mellyet Sándor bástyájának neveztek. — Tinódi Sebestyén azt állítja, hogy Prényi Péter nem tsak szent hely részét vagy Sanctuáriumját a' templomnak, ágyúzó helyé változtatta, a' mint feljebb láttuk; hanem annak két tornyait is körül palánkoltatta, és gyepvel megtöltvén alkalmatossá tette arra, hogy onnan is lehessen azon dombos helyekre oda kilőnni, a' honnan az ellenség kirakott ágyújival a' várnak árthatott volt.

na. Tsak ugyan Dobó is helyheztesett mindegyik toronyba húsz embert az ostrom előtt.

A' mint a' belső várnak ma fenálló romlaidékjai mutatják, háromszoros kőfallal volt az bekerítve; a' középső fal szintűgy megvölt 4 védő szegletekkel erősítve, mint a' felső, és szintűgy meglátszanak azon is, mint a' felsőn, az ágyúzó lyukak; a' harmadik, vagy legalsó kerítés pedig millyen lehetett, bajos megítélni, sőt ezen kerítéseknek sokszorozása későbbben is tétetődhetett. — Úgy látszik, hogy a' városnak kerítése a' vár bástyájhoz volt foglalva.

A' külső vár, melly az elszakasztás után is a' belsőnek nagy védelmére szolgált, és Sándor várnak (Arx Alexandrina) nem tudom mi okból neveztesett, sokkal nagyobb kiterjedésű volt a' másiknál. Most 72 házak, és szép tág útszátiskákat lehet Sántz külső városkának nevezetje alatt a' helyén szemlélni. Kétszeres fallal volt körül véve, mellyeknek alapjait a' Sántzi lakosok, midőn az épitendő háznak helyét vájkálják, meglelik; úgy a' bástyáknak menetele és kerülete még most is észre vehető. A' lakosok ezt Jantsár várnak is nevezik, vagy azért, hogy a' Törökök birtoka alatt a' Jantsárok, vagy gyalog katonák laktak talám ezen osztályban, vagy azért, mert az ostrom alkalmatosságával ezen külső vár alatt tanyáztak, 's ezen helyet talám ők vívták. — A' külső várban találtatott egyik védő szegletet Csabi tornyának, valamint a' mellette lévő bástyát is Csabi bástyának hívták. — Volt a' hegy ódala felől a' napkeleti szegletben egy másik kemény alkotású kerek torony is. Ezen kívül volt egy az ó kapu felett. Nevezetes volt e' várban a'

Bebek Imréről neveztetett bástya. Egyébaránt kő fala a' belső vár bástyáival öszve vólt foglalva, 's szintúgy árokkal, fonásokkal, palánkokkal 's föld töltésekkel meg vólt erősítve, a' mit annyival inkább megkelletett tenni, mivel Pray György szerint (in annalibus Reg. Hriae Tomo 5-o libro 6-o) a' külső várnak falai vékonyak vóltak. Igen természetes, hogy egyik kapuja a' belső vár nyílásával szembe nézett.

Mi móddal osztotta fel Dobó katonájit, kit mellyik pontnak védelmére állított ki, én elmellőzöm, valamint az egész ostromnak folyamatját is; mert ezekről magyarul eleget irtak, mint Tinódi Sebestyén, mind Decsy Sámuel Osmánographiájának 5-dik részében a' 221-dik §-tól kezdve a' 232-dik §-ig, mind Budai Ferentz, Dobó István elete leírásában, mind Vályi András, Magyar Ország leírásában ezen szó alatt Eger, mind közelebbről Gróf Teleki Jó'sef az Aurora nevű Zsebkönyvnek 1822-dik esztendei kötetjében, mind mások. Deákul pedig elég környűllállásosan leírta Istvánffi Miklós (Historiarum libro 18-o.) — Én az ostromok olvasásában gyönyörködő olvasókat tehát a' fent kitett Irókhoz utasítom. Még tsak azt teszem hozzá, hogy 200 Nemesek is (a' mint némelly Irók feljegyzették) nem vélvén magokat másutt bátorságban lenni, az Egri várba költöztek, és ugy látszik, hogy ezeknek, vagy a' Vezéreknek feleségei és leányai vóltak azok a' katonás derék személyek, kik a' várnak vivása alatt nemeket meghaladó elszánással vitézkedtek a' bástyákon, és a' kiknek ditső tetteiket nem tsak hazai Irónk Baróti Szabó Dávid, költeményes munkájának első darabjában, hanem Sartóri, Szerdonáti Ferentz, és

más külföldi könyv - szerzők is magasztalások közt festették le; mert ezt a' ditsőséget a' várban volt 14 sütő asszonyoknak bizonyosan nem lehetett tulajdonítani.

Istvánffi Miklós meg nem egyezvén Tinódival azt mondja, hogy 1904 katona fogott volna fegyvert a' várban, a' mester-embereken és más szölgálatra valókon kívül. Tinódi 90 fő, és al-tiszteket számlál elé, akik a' külső és belső várban vezérkedtek. De mind ez mi volt a' 60 ezerből álló (mert legtöbbben az Irók közül ennyire teszik számokat) roppant Török tábor ellen, melyet Achomát, vagy Ambát, némellyek szerint Akmet Beglerbeg, vagy 3 ló-farku Natóliai, 's igen fő rangu biradalombeli (de nem nagy Vezér, mint Decsy hibásan nevezi) Bassa, és Szolimánnak Tanátsosa, a' Budai herélt Basával Alival vezérlett. Sőt ezen nevezetes vár-vivásra több Begek, és Basák egyesítették erejüket. Nevezetesen jelen voltak Hannivár a' Belegrádi, Arslenes a' Fejérvári, és Dervitsch a' Pétsi Begek, vagy is két ló-farku Commandánsok, nem különben Mehemetán a' Szendrői, Mustapha a' Szegedi, Veli a' Hatvani Begek. Illiricumból oda jött a' Camber Bég, Ulemannes a' Bosniai Basa, 's többen.

A' várbeli bátor magyarság, jóllehet Szolnok vára elfoglalásának híre már elterjedt, még sem rettent meg, sőt a' Török közelítéséről a' kémek által tudósítván, Zóltai István, Pető Gáspár, és Fígedi János, minekutánna magok mellé vették a' helyeket és utakat esmerő Fekete Jánost, kevés lovasokkal, és 90 gyalogokkal a' várból nagy merészséggel elindultak, és az előljáró Tö-

rök seregnek, melly a' Fejérvári Bégé Arslaneszé vala, az Isaszegi a) erdőnél lest hányván, több pogányokat, lovaikkal, butyraikkal és drágaságaikkal együtt elfogtak, és a' zsákmánnyal épségben a' várba vissza tértek. Nevezetesen ez alkalmazossággal sok bársony-ruhákat, drága prémeket, Hyppopotamus farkakat, mellyekkel a' Törökök lovaik' nyakát ékesítették, Persiai és Phrygiai sátorokat, főre való ékességeket, mellyeken az arany és gyöngyök tsillámlottak, úgy gazdagon készített turbánokat, öveket, drága ló szerszámokat, drága pántzélokat, sisakokat, nagy szép gyöngyös tollakat, nyakba vetőket, hadi szerszámokat nyertek.

Tanátsosnak tartotta Dobó, Eger városát felégetni, és a' malmokat előre elrontatni, hogy az ellenségnek ott semmi menedéke ne legyen. A' templomok, és Káptalan házai, és más épületek fedelei leverettek, és midőn Szolnokból Ali oda érkezett, minden pusztá volt már; öt nappal későbbre érkezett Amhát is a' tábor derekával, és a' többi Begekkel, kik Egret mindenfelől bezárták, és Septembernek 11-dik napján 1552-ben az ágyúzást elkezdték.

Tsudálni lehet, hogy noha ezen idő tájban Maximilián Hertzeg Rima Szombatnál, Móritz Szász választó Fejedelem Gyórnél, 's Bebek Ferentz Fő Kapitány meglehetősen számú hadi néppel táboroztak, Egernek szabadítására még is egyik sem sietett, noha kiki tudta, melly tsekély számú katonaság feküdjék ottan.

a) Isaszeg nem messze fekszik Gödöllőhez, Pest Vármegyében, és most Gödöllővel együtt Hertzeg Grassalkovits tulajdona.

Az ostromnak 12-dik napján módját ejtette annak Dobó, hogy már az igen igen nagy szorongatásokban lévő várból Szalkai Balásnak, a' Szarvaskői Vár-Kapitánynak írhasson, arra kérvén őtet, hogy a' Vármegyéket, nagy Urakat, és szabad városokat Egernek óltalmára hijja meg. De Szalkai Balás leveleire se jött senki segítségül.

Pelsőtzi Bebek Ferentznek, Gömör Vármegye Fő Ispánnának pedig a' Szász Fejedelem Mórítz a' Győri táborból 1552-ben October 15 dik napján Eger iránt illy értelmű levelet írt: „Minck-
„utánna ebbe az Országba egy lovasságból és
„gyalogságból álló erős hadi sereggel bejöttünk,
„és Győr mellett táborba szállottunk, igen szükség-
„ges, hogy a' Töröknek iparkodásairól, és tze-
„lozásiról tudósítást vegyünk, főképen arról,
„hogy millyen számmal légyen a' Török Eger alatt,
„és mit miveltek azok eddig ottan? 's meddig
„akarnak ott maradni? vagy talán el is távoztak
„már, vagy mikor akarnak onnan eltávozni?
„'s merre szándékoznának fegyvereket fordíta-
„ni? más dolgokról is, a' mellyek naponként
„közöttök történnek. szükséges, hogy bizonyossá
„tétessünk; végre arról is, hogy mit reménylhetünk
„a' bezárt Egri várbeliek iránt, hogy azokhoz
„alkalmaztatván magunkat, intézeteinket annál he-
„lyesebben tehesük. Azért néktek a' Királyi Fel-
„ség nevében parantsoljuk, 's személyünk szerint
„intünk, hogy ezen emberünk által a' fen kitétekről
„valami bizonyos jelentést küldjetek nékünk, és
„ezután is, a' mellyeket megtörténhetőknek és
„megjegyzésre méltóknak látnátok, mindenkor
„nékünk megírjátok, 's a' t.“

Írt ugyan azon hónapnak 23-dik napján

a' Posonyi Fő Kormányzék is Nádasdinak, az Ország Birájának némelly módokat, mellyek által a' Törököt Eger ostromától más felé lehetne vonni; ha tudniillik a' könnyü magyar lovasságot sietve Bebek kívánsága szerint Kassára küldené, mellyel a' föld népe öszve kaphatná magát, és a' Törököt elérímthetné, hogy Egret oda hagyván, Kassa felé fordulna, ugy is a' mint hallatik, a' pogányok az ostrom alatt eleségben fogyatkozást szenvedtek, és gyakran a' Magyarok által megvertetvén elgyengültek. — Nevezetes a' levélben egy szakaszotska, mellyet szóról szóra ide iktatni méltónak tartottam : „Veniunt ad nos frequentes nuncii, qui Agriam etiam nunc vehementer oppugnari una voce asserunt, nemine suppetias ferente, et quod mirandum est, narratur in exercitu Turcarum, quod antequam gentes istae Regiae Mattis, cum quibus est etiam Vestra Spec. ae Magn. Dnatio, in Hungariam venissent, jam diu et numerus earum, et intentio et tempus etiam, quo militare debent, Turcis fuere cognita, et propterea, quod sic proceditur, quemadmodum illis fuit manifestum, illi quoque a praescripto suo ne latum quidem ungvem discedere volunt, sed securi omnium periculorum, quae a gentibus Regiae Mattis potuissent illis fieri, ab Agriae oppugnatione non cessant, et sic optimae illae Hungariae reliquae videntibus oculis nostris, in conspectu nostro non vastantur modo, sed oppugnantur, et possidentur“ (olvasd Praynál in epistolis Procerum).

Maga Ferdinánd is írt October 13-dik napján Bétsből Balassa Menyhért Vezérjének, hogy a' Fő Nemes Uraktól és Vármegyéktől Királyi leve-

lének ereje mellett kérendő, és elérkezendő segedelmeket keze alatt lévő seregéhez tsatolván, legottan Eger szabadítására siessen. — A' Vármegyéknek pedig más nap kemény hangon írt levele által szemekre veti Ferdinánd, hogy többszöri parantsolatja, és a' Po'sonyi Diéta rendelkezése után se seregettek Balassa Menyhért zászlója alá, és így magok megmaradásokkal, és házi népjek megtartásával sem gondolnak semmit, pedig ha Eger Török iga alá jutna, ők magok is a' Nemes Urak, feleségeikkel és gyermekeikkel együtt elvesznének. Inté azért őket, hogy az ő saját példáját kövessék, a' ki maga fegyveres népét már leindította, és erejeket Balassa Menyhért hadaival egyesítsék, hogy Egret felszabadithassák 's a' t. De mind ezeknek foganatjok nem lett. A' Német Országi nyughatatlanságok, melly miatt Ferdinándnak legfőbb erejét oda kin kellett tartani, vóltak okai annak, hogy ide be a' pogánynak terjedő hatalma ellen sikeresebben nem lehetett munkálódni.

Az alatt makatson lövöldözvén a' falakat a' Musulmánok, sok derék Hadnaggyait Dobónak, 's ezek között Bálintot, az áldozó-papot is megölték; a' Legénységből is sok elhullott, de a' mint a' belső hartzolóknak száma kevesedett, azon mértékben öregbedett a' megmaradottaknak bátorságok, jöllehet a' sok felől szakadatlanúl folytatott ágyúzás annyira lerontotta a' bástyákat, hogy a' vár udvarán járó gyalog embereket a' Törökök kívülről is láthatták, el annyira, hogy ha az ör-állók rettenthetetlen férjfiak nem lettek vólna, a' nyilásokon keresztül lóháton is be lehetett vólna a' várba

ugratni, mellyben majd minden épület kő-omladványyá tétetett volt.

Különös bizodalommal viseltettek az őrzők az Istenhez; bár segítségek sehonnan se érkezett, és a' Jésus nevének segítségül hívásával viaskodván, még akkor sem estek kétségbe, mikor a' kerítéseket több ízben megmászván a' pogányok, zászlóikat már a' falak tetején lobogtatnák; hanem inkább néki tüzesedve a' vakmerőket vitézi bátorsággal a' mélységbe ledöfték, és azon nevezetes próbatételen, melly Mindszent havának 12-dik napján történt, Decsy szerint 2000 font puskaport lövöldöztek el a' várbeliek, a' háromszoros reá rohanást próbáló Törökségre.

Amhát Beglerbeg, az utolsó reá rohanást erejének öszve vonásával October 16-kán próbálta, és nem boldogult; sőt igen nagy veszteséggel vissza verettetett. — Eleget biztatták ekkor a' Jantsárokat mind a' Tsauzok, mind maga a' Jantsár Aga, és régi győzedelmeikre emlékeztették, de ők nem bizván többé magok erejéhez, sőt elhitetvén azt magokkal, hogy a' reájok megharagudott Isten maga viaskodik a' Magyarok mellett, az ostromlást félbe szakasztották; ugyan azért Amhát, Ali Basának könnyezve vetette szemére, hogy őtet ezen betstelenségbe ejtette, mert egészen más-képen találta a' dolgot, mint Ali nékie festette, azt állítván, hogy a' Török Császárnak ily nagy készületei ellen senki sem mer tsak motztzanni is. — Eger, úgymond, nem akol 's hányt vetett hely, mint te megvetőleg erősítetted, az őrzők sem tsetsemő gyermekek; sőt nem láttam még embe-reket, a' kik a' fegyvert illy bátorsággal forgatni, a' bal eseteket olly gyorsasággal tudták vól-

na orvosolni, és minden veszélyeknek úgy ellent tudtak volna állani, mint ezek. Ugyan azért ez az ostrom a' Császár fegyvere-ditsóságének legtöb- bet ártott; nem véltem volna (így fejezte be Acho- mást szavait), hogy Eger alól illy gyalázatosan kellessék elmennem.

Ősz lévén az idő, a' hideg esszések és fer- getegek elkövetkeztek, mellyek a Török Vezért az elköltözésre birták, ne hogy ha a' föld még jobban ált áznék, az ágyúk és tár-szekereket maj- dan megmozdítani se tudja. Azomban az a' hír is szárnyalt táborában, hogy egyfelől Mórítz a' Szász Fejedelem a' Németekkel, más felől Castáldus és Bátor az Erdélyiekkel a' bekerítetteknek ki- mentésekre sietnek; e' két okból, de főképen azért, mert a' vár megvételehez, minekutánna népe megkevesedett, és egészen elkedvetlenedett, re- ménysége se lehetett, October hónapjának 18. nap- ján táborával együtt Eger alól elköltözött, és va- lamint ő Constantinopolis felé útnak indult, úgy a' többi Basák is magok váraikba vissza tértek, minekutánna Egernek falai alatt 38 napokat hijjá- ba töltöttek, melly alatt 13-szor próbálták reá rohanással megvenni a' várat, és majd nem harmad részét a' pogányságnak, Sámbukus, vagy Zsámbo- ki János szerint (in rerum Turcicarum narratione hist. Agriae obsidione ad annum 1552) elvesztették.

Elmenetelek előtt egy fő Török a' várbe- liekhez így kiáltott be: „Ditsérlek, és bajno- koknak vallak benneteket Egriek, ne féljetek már semmit. Részünkről véletek elég nagy kárunkal hartzolván, elhagyjuk az ostromot, vetkezzetek ki a' fegyverből, és nyugodjatok, míg jövő esz- tendőben eltelvén a' tél, megnagyobbított tábo-

runkat ide vezetjük, hogy letörüljük ezt a' szennyet magunkról, és a' költsönt vissza fizessük.

Azt mondja Istvánffi Miklós Hazai történet írónk, hogy a' várnak illy rettenthetetlen bátorsággal és állhatatossággal lett védelmezése, a' külső nemzetek előtt elvesztett Magyar vitézi névnek betsületét vissza szerezni látszatott. Mert soha az előtt a' hazában nagyobb megátalkodással a' pogányság várat nem ágyúztatott, mint ezt, a' melyet csak onnan is lehet képzelni, hogy az ostromnak megszűnése után többet öszve szedtek a' várbeliek 12000 nagy és nehéz ágyú golyóbisoknál, és azt az udvaron egy halomba garmadázták öszve, a' kisebb golyóbisokat ide nem számítván.

A' várnak illy maroknyi néppel az ellenségnek olly temérdek ereje és sokasága ellen lett megtartása az Al-vezérek és Hadnagyok katonai tüzeinek is tulajdoníthatik, mert kiki a' maga helyét elcsüggedhetetlen vitézséggel óltalmazta, de leginkább ditsőité a' két Előljárókat, Dobó Istvánt és Metskei Istvánt, kiket semmi veszély el nem rettentett, mint a' villám megjelentek ők ott, a' hová a' sürgető szükség őket hívta, életjüket minden kíméllés nélkül kotzkáztatták, és személyesen olly elszánással és buzgósággal viaskodtak, hogy példájokra a' katonaság még nagyobb bátorságra gyúlladna. — Egy pertzentés alatt úgy tudták a' környülállásokhoz képest a' rendeléseket megváltoztatni, hogy a' fenyegető veszedelmek elhárítódtak. De legtöbbet tett a' hely megtartására nézve a' szoros rendtartás és nagy katonai fenyíték az árulóknak nyomon lett meg-

büntetése a), szóval az egésznek pontos, gyors, és helyes kormányozása.

A' pogányok eltakarodások után következett

- a) Hegedüs István, kit Seredi György Kassai Kapitány küldött volt Egerbe egy csoportoska gyalogsággal, hogy akarta a' pogányoknak a' várat árulás javaslása mellett feladni, és hogy büntették meg az árulót Dobó, és Metskei Várnagyok, azok kedvéért, kik Tinódinak avult könyvét és verseit még nem forgatták, szóról szóra ide iktatom.

Törökök szinetlen üvöltnek vala
Nagy sokféle nyelven beszóllnak vala
Magyarúl, Németül, Tótúl, Olaszúl,
Lengyelöl, Deákól, és vad Oláhól,
Oly szép beszéddel üvöltik azt mondják:
Császár, Basák, hitekre azt fogadják
Várt a' Császár kezébe ha adják
Öket nagy békével el kibotsátják.
Kis lyukatskán István halgatja vala
Egynéhány barátival titkon szólla
Sokat ő melléje már hajtott vala
Egert elveszteni akarja vala
Szólla Hegedüs István feleinek:
Dobó Istvántól ostrom pénzt kérnének,
Ha nem adna várból ök kimennének
Mert lám a' Törökök jót beszéllenek.
Azt hamar Dobó, Metskei megtudák,
A' több Hadnagyokat hamar hivaták,
Hegedüs Istvánt hivaták, megfogák
Tsöpögtetik, erőssen megvallaták,
Vár piatzán három fát állatának
Nyelve vallása szerint felakaszták
A' párt tartók füleket mind letsapták
Választák heljibek Pribék Imrehét, s a' t.
Im melly nagy veszedelem lészen vala
Hogy Hegedüs miatt Eger vész vala
Egész föld Törökké lészen vala
A' Palaszok órunkról el esik vala.

Egervári történeteket, hogyan törtek ki tudniillik a várbeliek a Török tábornak elindulása után, és hogyan ölték meg sok Török szolgákat, és Jantsár strázsákat, hogyan hozták be Egerbe a nyert sátorokat és más hadi eszközöket, a néhány másákra menő puskaporral együtt, hogy sütötték ki továbbá a várnak örömeiben, hogy megszabadultak, trombita és dob szó között minden ágyúikat, és kisebb fegyvereiket, úgy hogy nem csak a szomszéd hegy völgyek, és erdők, hanem a távolabb fekvő vidékek is rengettek bele, miképen adtak hálát a Seregek Urának, hogy őket tsudálatosképen megtartotta, és a magát elbízó ellenséget megalázta, mind ezeket a fent elé hordott Magyar Irok lerajzolták, hozzá tévén még azt is: miképen küldötték Vajda Jánost, Dobó Segédjét, Iván Györgyöt, Somogyi Andrást, és Kőszegi Albertet, a Budai, Fejérvári, és Hatvani Begeknek igen gazdag zászlóikkal együtt Bétsbe Ferdinándhoz, hogy Egernek Isten segítségével lett megtartását hirül vigyék. Végre, hogy ajándékoztattak meg mind a Felségtől, mind Oláh Miklóstól, mind a Szász Fejedelem Móritzától, és Bászpriaktól, sőt más Bétsben lévő nagy Uraktól is, bőségesen előterjeszték.

Azt is eléadják az említett Irok, hogy a sok szenvedések miatt a Várnagyok az igazgatástól már idegenkedvén, kérték a Királyt, hogy szabad legyen hivataljokat letenni, melly kérésekre Ferdinánd hajolván, elküldötte S v o r c i a Pallavicini Vezérjét Egerbe, a ki oda érkezésével mind a Kapitányoknak, mind a Hadnagyoknak zsoldjokat lefizetvén, Dobótól a kulcsokat által vette, Metskeit pedig még két vagy 3

hónapig tisztjében azért marasztalta, hogy az alatt ideje légyen alkalmas Várnagyról gondoskodni a' Királynak. és tsak ugyan Oláh Miklós Püspöknek ajánlására rövid idő múlva Deák Gergely, másképen Kálnói Bornemisza Gergely, a' ki Dobó és Metskei után legfőbb eszköze volt az Egri győzedelemnek, a) lett ott Vár Kapitány, melléje rendeltetvén még Zarkándi Pál. Parkándisza Hergely hivségét Ferdinánd a' Sáros Vármegyében fekvő Bartusfalvi jószágnak 1553-ban Bőjt elő havának 20-dik napján Grätzban kiadott petsétes levelének ereje mellett tett oda ajándékozásával jutalmazta meg, el nem felejtkezvén se Zsóltai Istvánról, se Petó Gáspárról, se Figedi Jánosról, b) se a' Hadnagyokról. sőt még a' köz legénységről se; amazoknak 1553-ban Bétsben ki adott diplomájában hasonlóképen fekvő jószágokat adott, emezeket pedig pénzel jutalmazta meg. Tudjuk a' történetekből, hogy Dobó Istvánt

-
- a) Mikor a' pogányok az Egri vár alá vájatott minát ásták, hogy azt puskapor által felvettessék, Dobó ellenébe más lyukat ásatott; mikor a két ásás annyira közelített már egymáshoz, hogy egy kis lyuk által öszve is szakadt, ezen a' lyukon Bornemisza Gergely egy mordályal a' Törökök pallérját hasba lőtte, kinek hirtelen halálát a' többiek látván, onnan nagy ijedve mind kitakaródtak. Noha sok tűz és fegyver között forgott Gergely, még is tsak egy sebet kapott a' jobb kezén, de az sem volt veszedelmes.
- b) 1560-ban élt még Figedi János, és Egerhez tsak egy mértöldnyire lakott, a' mikor arról panaszkodott ő ellene Verántz Antal Püspök a' Királynál, hogy ő egy Protestáns Prédikátort tart magánál, a' ki tanításainak hallgatására az Egriek is eljárnak, a' mint bizonyítja Budai Ferencz II-dik kötetjének 19-dik lapján.

Bátori András után Erdélyi Vajdának, Székelyek Grófjának és így Ország Zászlóssának nevezte 1553-ban Ferdinánd, Szent-Iványi Kendi Ferentzel együtt, de millyen szerentsétlen kimenetele lett mind nékie, mind Metskeinek, leírja életjek leírásában Budai Ferentz; az olvasót tehát oda utasítom.

Az Egri várbéli őröknek vitézségeket, hogy az egész Ország, és méltóképen tudta betsülni, az 1553-diki Dietának 25-dik tzikelyéből kitetszik, mellyben az rendeltetik, hogy mint-hogy az Egri Katonák az ostrom alatt nehéz sebekbe esvén 's megtsonkítatván, sőt némelly tagjaikat elvesztvén, egészen elnyomorodtak, következőképen a' magok taplálásokra tehetetlenek, de némelly derék Nemesek és vitéz férjfiak Török fogságba is estek, mellyből magokat kiváltani nem tudják; tehát azon férjfiaknak, kik az egész Hazának használtak, méltó, hogy az egész Ország-nak, 's Hazának bőkezőséget érezzék, 's az egész jobbágyi háztelekre háramló, tiz pénzekből álló, 's közöttök, és a' foglyok között, a' szükség és érdem szerint kiosztandó segedelem adattassék. — Ugyan ezen segedelem pénznek kiszolgáltatása az 1554-ki Po'sonyi Ország Gyűlésnek 18-dik tzikelyében így sürgettetik: A' tiz pénzekből álló, és a' tavalyi Sopronyi Dietán az Egri katonák, és fogságba esettek számára ajánlatott segedelem, melly öszve is szedettetett, de bizonyos Vármegyék Vitze-Ispánnynainál van letartva, idő haladék nélkül Mosótzai Lászlónak, a' Királyi Kamara Perceptorának, a' ki az Ország Rendjei által ezen pénz beszédésére rendeltetett, mindenünnen hijánosság nélkül adattassék kezéhez,

hogy ez a' pénz azoknak kiosztathassék, a' kiknek számára van rendelve, és így a' Vitze-Ispányoknak különös hasznokra ne fordíttassék.

1554-dik esztendőben Octobernek 16-dik napján a' Hatvani egy ló-farku Basa, vagy a' Török kifejezés szerint a' Sándsják Bé g Velirabló katonáit Eger környékére, nevezetesen Poroszlóra olly titkos tzélből küldötte ki, hogy az Egrieket az alattavalóiknak való segedelem hozásra birhatná. Jól ütött ki a' fortély; mert ellenek indúlt a' vár Kapitánnya Bornemisza Gergely, Nagy Balással, és mintegy negyvened magával, kik a tsalárdságról semmit sem tudván, körül vétettettek. és Bornemisza Gergely elfogattatván Constantinopolisba küldetett, a' hol is Nagy Balással együtt a' Jedikulába vagy hét toronyba záratott a). Végre 1555-ben a' már Vezérségre emelkedett Achomát, vagy Akmet, ki ő reá az Egervári ostromkor tett ellentállásáért haragudott, a' derék, 's nagyobb szerentsére méltó vitézt a' szégyen-fán vesztette el; hanem Bornemisza, vagy Deáki Gergely megbosszúllásának a' Nagy Vezér se örvendhetett sokáig, mert tulajdon leányának és Vejének Rustánnak vádolására az Ásiából haza érkezett Solimán ötet is tsak hamar aztán megszínóroztatta.

Ekkor már az Egri Püspökséget nem Oláh

-
- a) Illyen hadi fogoly vala Paksi Jób, Bátori András lovagjainak Hadnagya, a' ki az ostrom alatt 200 huszárokkal a' Törökökre ütven, elfogott, és Constantinopolisba rabságra küldetett, mellyből Zay Ferentz és Verántz Antal Követeknek közbe vetésekre későre ügygel bajjal szabadúlhatott ki. (Lásd Budai Ferentz Lexiconjának III-dik részét, a' 39-dik lapon.)

Miklós, mert ez a' Soproni Diétán Pünkösöd hava 6-dik napján Esztergomi Érseknek kihirdettetett; hanem Újlaki Ferentz viselte, kit még 1553-ban Szent Mihály havának 10-dik napján emelt vala Ferdinánd e' méltóságra. Újlaki alatt is folytatta Zarkándi Pál, Bornemiszának baj-társa az Egri várnak igazgatását.

Minekelőtte az Egri történeteket tovább folytatnám, szükségesnek találtam jelenteni, hogy szemeim hirtelen gyengülni kezdvén, lehetetlen vala a' két első szakaszokat magamnak személyesen elolvasni, 's a' mi még gyalulást kívánt volna, jobban megegyengetni; következésképen a' superrevisiót másra, a' ki ezen történetek folytatjába annyira beavatva nem volt, bizni kényszerítetvén, némelly apró, véletlenségéből azokba betsúszott hibák igazítatlan maradtak, mellyeket, noha a' dolgok rendjét meg nem tsonkítják, de mivel némellyektől, főképen a' kik soha semmit sem írtak, azok nagyító üvegen nézethetnének, tanácsosnak tartottam itt felhozni. — Ilyen az első szakasznak 27-dik lapján M a k l á r mező-városának birtokosa iránt igazítatlan maradt hiba, mert Maklárnak az Egri Érsek a' tulajdonosa, nem a' Kis Prépost, de mivel Kis Tályá mellett fekszik Maklár (per errorem calami) Novai helyet, melly második faluja a' Kis Prépostnak. ez is nékie vala tulajdonítva. — Ugyan azon szakaszban, és lapon, ha a' munkát által olvashattam volna, Budai Ferentznek a' Prényi Miklós élete leírásában ejtett tsekély félszepségét abban kellett volna helyre hoznom, hogy azon ott elé számlált, és 1321-ben élt Kanonokoknak veze-

ték nevei, tulajdonképen nem vezeték nevek, hanem az Esperestségekről szóllanak. Így Pétert, nem Zemplini Péternek, Benedeket, nem Borsodi Benedeknek hívták; hanem Péter Zemplini, Benedek Borsodi, István Hevesi Fő Esperestek valának. Így kell a' többiek vezeték neveit is az Esperestségekről érteni, és azokra alkalmaztatni. — Illyenek végre a' 32-dik lapon (ugyan azon szakaszban) meg nem igazítva nyomtatott kitételek: „21 Egri Kanonokok“ — — „Az Egri székre meghívták“ mind a' két helyen Egri helyett **V e s z p r é m i t** kellett volna olvasni.

Azomban szemeimnek bádjadózása folyton tartván, nem felelek róla, hogy más ilyen aprólékok is, mivel irásomat nem superrevideálhatom, igazítatlan ne maradjanak, noha az ilyen tsekélységek, valamint a' történetek valóságát meg nem sértik, úgy a' dolog rendjét se zavarják meg, a mit az egésznek összevetéséből még világosabban lehetne által látni, ha az egészet befejezhetném. — De menjünk által Eger városának további történeteire.

C) Eger sorsa a' Töröknek a' Hazában léte alatt

Nem szűnt meg a' Török Szultán Szolimán. ezután is Eger ellen agyarkodni. Ezt Ferdinándnak Konstantinápolyi Követjei Verántz Antal, és Zay Ferentz (ugyan tsak a' valahai Szolnoki, későbbre Egri Kapitány) 1555-ben, nevezetesen

8-bernek 10-dik és 9-bernek 1-ső napjaiban írott leveleikben, sőt még 1557-ben is gyakran tudtára adták Ő Felségének, olly hozzátétellel, hogy a' Török Császár nem csak Eger, hanem Pápa, Palota, Nagy Szombat, 's több Magyar - országi városok, sőt Béts ellen is feni a' fogát.

Ugyan azon 1555-dik esztendőben, midőn a' fent említett két Követek az Á'siában táborozó Szolimán kivánságára Ainazán városába érkeztek volna, oda jöttek a' Csepeli szigetből 2 Rátzkevi Török Követek, a' kik a' Császár előtt arról panaszkodtak, hogy a' feljebb való esztendőkben az egri Magyarok nékiek sok károkat okoztak, sokat érő portékájikat és jószágaikat elfogdosták, s embereiket levagdalták, kivált pedig magok káraik' okának Zayt vetették, mivel ő volt akkoriban egyik Egri Kapitány: azért tele torokkal azt sürgették a' Basák előtt, hogy őtet mindjárt ott fogják perbe, és mind a' kárért, mind a' vér-ontásért vele tétessenek eleget. — Szolimán csak ugyan sarkalta Zayt, hogy a' károkat fizesse meg, 's ezen panaszért nékie sok baja lett. (Budai Ferentz, Zay életében.)

1555-ben az Ország Rendjei a' 15 dik törvény tziikkely tartalma szerint újonnan sürgették az Egri Püspökséget (melly most üres vala) illető dé'smáknak a' vár' fentartására leendő fordítását, újabb bizonyosságára annak, hogy ez a' több okokra nézve jeles erősség a' köz figyelmet mindenkor megérdemlette. Ugyan azon tziikkelybe foglaltattak a' Sárosi és Murányi várak is, mellyeknek erősítése is, hogy a' dé'smákból tétetődjék, rendeltetett.

1556-dik esztendőben 18-dik Septemberben Bétsben költ petsétes levele által Ferdinánd az

Újlaki Ferentznek (1555-ben Februáriusnak 1-ső napján történt) halálával üresen maradt Egri Püspökségnek Igazgatójává, vagy Administrátórává a' Csanádi Püspököt Bodi Györgyöt tette, azért, mert noha ez a' Szék Verántz, vagy Igaz Antalnak volt szánva; de ennek még bizonyos ideig a' követséget kellett a' fényes Portánál folytatni, azomban az Egyház Fő nélkül nem maradhatott, mivel a' mint az adott Királyi utasításokból kitetszik, el kezdett a környékben hatalmazni az eretnokség, (Verántznak kinevezése előtt már, a' mint későbbre írt saját levelei erősítik, Maklárig és Tályáig elterült volt az új vallás), következőleg mind magának kellett hirdetui hatósággal az Isten igéjét, mind azt mások által hirdettetni. Továbbá ugyan azon utasítások foglalatjához képest köteleztetett Bodi az Esztergomi Érsek (Oláh Miklós) parancsolatinak engedelmeskedni, és ha valamely Plebanus vagy hibás életet viselne, vagy Luther' tudományához állana, azt szabadságában állott megfenyíteni, sőt hogy végbe mehessen a' büntetés, meg fogná a' Király a' Várnagyoknak parantsolni, hogy a' Helytartó Püspök Úrnak elegendő erőt és segédelmet nyújtsanak.

A' Királyi utasítások értelmében továbbá Bodi Vicáriust tetszése szerint tehet, de Kanonokokat nem; hanem az érdemes tagokat eleibe terjesztheti kinevezés végett a' Királynak, tisztjévé tétvén egyszer'smind, hogy minden Fő papoknak az otthon való ülést szívekre kösse, valamint az Isteni szolgálatnak buzgósággal való végbe vitelét s. — Egyébaránt köteleztetett az igaz hitet oltalmazni, 's a' Luther tanítását hintegetőket fel-

keresni, megbüntetni, és ő maga személyesen mind Egerben, mind Kassán, mind más Királyi városokban prédikálni. — Lészen pedig az Egri Püspökség jövedelmeiből a' Helytartó Úrnak esztendőnkint 400 Magyar forintja, léssen 200 tseber közönséges bora, 200 báránnya, azon kívül a' kíséretéhez szükséges 10 lovagok tartására való költsége; de minthogy ezen zűrzavaros időkben, és Török világban 10 lovasok az ő bátorságára nem volnának elegendők, meghagyja Ő Felsége az Egri Kapitányoknak, hogy a' mikor valahová induland a' Püspök, elegendő számú hadi embereket rendeljenek mellé. — Azon kívül, minthogy ő az Egri Püspöknek suffraganeussa, különösen kapjon még 200 forintokat. — Minthogy pedig nagy részét az esztendőnek Egerben kell nékie tölteni (lehetett is, mert az ő Csanádi Megyéjét 's lakhelyét a' pogányság birta), meghagyá Ő Felsége a' Kapitányoknak, és Tisztviselőknek, hogy nékie, 's hozzá tartozandójinak illendő szállásokat készítsenek a' várban. — Végezetre inti a' Várnagyokat, hogy a' Püspökségi Helytartó Úrral az Ország és a' Fejedelem javának élémozdításában egyetértőleg munkálkodjanak, következésképen a' nehezebb tárgyakban, és a' várat érdeklő dolgokban úgy tegyenek határozást, ha érzéseiket 's véleményeiket előbb egymással közölték.

Azt mondja Schmitt Miklós (Episcoporum Agri. T. II-o p. 20 a), hogy Újlaki halála után ő esztendőig azért hagyattatott üresen a' Püspöki Szék, hogy a' jószágok jövedelmeiből Egernek bástyáji, 's többi épületjei (mellyek az ostrom alatt tsaknem egészen összeomlottak) helyre

télessenek, de azért is főképen, hogy bőséggel lehessen katonákat a' várban tartani, kik mind Egret, mind környékét védelmezhessék.

1557-dik esztendőben, Karátsony havának 28-dik napján Prágából botsátott diplomájával Ferdinánd a' Török országi követségből visszatért Verántius, vagy Igaz Antalt ez előtt Pétsi Fő Pásztort nevezte ki Egri Püspöknek, ugyan azon feltételek mellett, mellyeket 1548-ban Oláh Miklós eleibe tett, és a' mellyeket mi azon évi viszontagságok eladásában már eléhordván, itt nem tartjuk szükségesnek megint ismételni. A' pontoknak veleje tsak oda üt ki, hogy a' Püspök jövedelmeinek harmad részéből, a' vár, a' templom, a' püspöki palota, és több a' Törökök dühe, 's vivása alatt megégett épületek felépítesenek, 's mivel a' vár a' Török birtokainak határ szélén fekszik, azt mind eleséggel, legalább fél esztendőre valóval, mind őrzőkkel, mind hadi eszközökkel meg kell tölteni. Ha a' püspökségi $\frac{1}{3}$ rész jövedelem elegendő nem lenne, a' Király kintstárából pótolná a' költségeket: az élelemre valókat, ha nem volnának szükségesek, el is lehetne adni, és megint maga idejében mást lehetne szerezni. — Az is világosan kitétetik ezen petsétes levélben, hogy a' mit a' Jászok, és Kunok, kik a' korona jobbágyai, nem külömben Heves, Pest, Szolnok, Csongrád, és Zsolt Vármegyéknek parasztjai, mind Török alatt lévők, a' többi Török alatt lévő falukkal, és városokkal együtt fizetnek, úgy a' Tárkányi völgyben feküdt, de a' pogányok által elpusztított Cárthusianus szerzetesek jószágaiból, malmaiból, és szőlőjökéből járó jövedelmeket is a' mi Számtartóék szedje,

akár pénzben, akár borban, akár eleségben legyenek azok, 's ezekből gabonát, 's egyéb szükségeseket szolgáltatasson az Egri vár számára is. — A' Király Számtartója, 's a' Püspök Tisztartója, mindent egyetértőleg rendeljenek el. Kell pedig a' két Kapitány alatt a' várban lenni 200 lovasnak és 300 gyalognak most tsendesség idejében, 's ezt, ha egészen megkötetnék a' békeség, a' költségekkel együtt kevesíteni lehetne; hogy ha pedig tsak gyanú volna az elkövetkező ostrom iránt, Ó Felsége legottan fogna gondoskodni a' szükséges hadi szerekről, 's a' t.

1556-dik esztendőben 10-dik Januáriusban Bétsben írt diplomájának erejével Ferdinánd azon jószágokat, mellyeket ez előtt a' Tárkány mellett volt és a' segedelem völgyéről neveztetett Cárthusianus néma szerzetesek birtak, az Egri Kanonokoknak ajándékozta, mivel ezen Frantzia eredetű, 's S. Bruno által a' legszorosabb módon fundált szóttalan remetés papokat, lakhelyekkel együtt, Akmetnek Egret megszálló tábora elpusztította volt. — Ezen, és a' következő évben még több adományokban is (a' mint Schmitth Miklós a' 3-dik Kötetnek 21-dik lapján elészámlálja) részesítetett a' kegyes Királynak nagy lelkúsége által az Egri Káptalan.

1558-ban az új Egri Püspök, ama' tudományos leveleiről, ékesen szóllásáról, 's munkás életéről elhíresedett Verantius, vagy Igaz Antal, egy Bétsből az akkori Pápanak 4-dik Pálnak Septembernek 12-dik napján tett felírásában keseredve panaszolkodik, hogy ámbátor most alig hozná be egy ötöd részét régi jövedelmeinek a' Püspökség, még is annak nagy része az Egri

várban lévő tisztek, és ezer főnél többre menő őrzők tartására fordítatik, mert úgymond 3 oldalról a' Török, negyedik oldalról a' pártosok (nem tudhatni mit ért a' rebelles szó alatt, ha tsak nem az Egyháztól elpártolt új vallásukat, vagy talám Zápolya 'Sigmond embereit) olly közléről ólálkodnak, hogy tsaknem mindennap szemléltetnek. A' pártosok kegyetlenebbek ő Felségének hivei iránt, mint a' pogányok, a' kikkel együtt dulják a' jószágokat. — A' pénznek nagy része é' mellett a' vár erősítésére, és a' megrongált épületek helyre állítására fordítatik. — Melly okoknál fogva a' Püspökségben való megerősítést az Annatának, vagy első esztendei jövedelmének (melly akkoriban a' helyben hagyásért a' Szent Széknek szokott volt adattatni) elengedése mellett magának megküldtetni kérte (olvasd ugyan azon könyvnek 23-dik lapján).

Ugyan azon évben a' Püspök Jákusits Ferenztet tette vala Egri Kapitánnyá, de ez az engedetlen vitéz Előljárójával öszve nem férhetvén, tsak esztendeig viselte hivatalát. Nevezetesen egykor a' Törökre kitsapván a' várból jó kövér martalékot nyert tőlök, mellynek egy harmada a' szokás és törvény szerint a' fő pásztort illette volna, de Jákusits a' sürgetés után sem akarta azt kiadni; melyre Verántz, hogy tisztességesen válhasson meg tőle, általengedte ugyan a' maga jussát, de őtet a' szolgálatból elbotsátotta, és már 1559-ben Zelemeri László volt az Egri várnak gondviselője. Egyáltaljában ezen évben igen sokféle foglalatossága volt Verántzknak, mert Ferdinánd Augsburgba hívta őtet magához, hogy vagy Romába, vagy Angliába küldje a' derék férjfiut kö-

vetségbe. Junius 24-kén Augsburgba érkezvén nagy örömmel hallotta a' Felsőgtől, hogy a' követség elhalasztódik. — Azon közben míg ő haza tért, a' Budai Basa és a' Törökök sokat rontottak, és raboltak az Egri vidékeken, ugyan azért nagy tűzzel siettette az építéseket, és erősítéseket, de e' mellett még se állhatta meg, hogy a' Basához 28 dik 7-bris egy feddőző levelet ne küldjön a). Nints különben, többféle az alább következő levelekből kitetsző munkálkodásai nem engedték, hogy ő bár az ezen évben tartatott Országos gyűlésben megjelenhessen.

Mivel pedig Egernek az ellenség által leendő megszállásáról újabb hírek támadtak, a' gondos Ferdinánd azt frá a' Püspöknek, hogy azt hallotta, hogy lovasság nem is hál a' várban, 's alig van 40 gyalog fegyveresse, sőt az öreg katonák el akarják hagyni a' szolgálatot; inté azért Verántiust, hogy a' várat jó állapotban tartsa. — Ő Egerből Octobernek 15-dik napján (1559) következő módon felelt a' Királynak: „Igaz, a' mint az itt vizsgálódó Biztosok is bizonyították, hogy nints a' várnak elegendő gyalogsága; mert a' parancsolat szerint rendelt 300 gyalogoknak a' várost is őrizni kell, mivel a' város tsak árokkal (vallo) van körül fogva; így ezek a' strásák mind a' két helynek oltalmára elégtelenek. Dobó és Zárkándi idejében, de Deáki Gergely alatt is még 300 gyalog tsak a' várban, és 200 a' városban tarta-

a) Így irt ezen évben Augustus hónapnak 24-dik napján Telekesi Imréhez a' Kassai Kapitányhoz, hogy ne engedje Balassa Zsigmondnak a' Püspökséget illető dé'smákat elragadozni.

tott, mellynek 4 kapuja volt (Tinódi is 4 kapukat említ), most pedig a' városban tsak 100 áll strá'sát, 200 a' várban; de minthogy ezek is, hol Felsőged' táborozó népének segedelmezésére, hol a dé'smák beszédésére a' lovasoknak egy részével kiküldettettek, de a' vár' szükségei megszerzésére is széljel mennek, innen esik, hogy kevesebb számmal maradnak ide haza. Azért ha a' mondott 300 gyaloghoz még 200, vagy legalább 150 hozzá adattatnék, melly a' város kerületét szemmel tartaná, ugy ez a' szám tsendes időben mind a' város, mind a' vár' oltalmára elegendő lenne. — Addig míg ez meg nem történik, 100 Legénynek le kell a' várból jönni, 's így teljes számmal 300-zon oda fen nem lehetnek, hogy nappal a' 4 kapunál strá'sáljanak, és éjjel az ároknál viraszszanak, mert mindent nem bizhatunk a' polgárookra. — Mihelyt Egerbe jöttem, a gyalogságot megolvastam, de mivel negyvennégynél kevesebbnek találtam, a' hijjánosságot kipótoltam, és tsak harminztat hagyván a' városban, hetvenet a' várba vissza parantsoltam, sőt hogy a' várban sor szerint strá'sáljon a' lovasság is, elrendeltem, parantsoltam, addig is míg felséged a' kért szaporítást meg engedné. — Az öreg lovas katonák nem tsak el nem mentek, vagy el menni nem akarnak, sőt inkább sokan Prényi Urtól (talám Gábortól a' Péter fíjától) és Bebektől, meg más Uraktól elszakadván, többed magokkal és pedig lovasokkal Egerbe jöttek, 's ezek ugy oltalmazzák bér nélkül a' helyet, mint a' fogadott embereink. — Jóllehet pedig a' 400 zsoldos lovagoknak száma némelly legények elmentekkel apadna, kiket K a t o n á k n a k nevezünk, de teljes az öregek szá-

ma; a' mi apad, az a' máshonnan jöttekkel kipó-
toltatik, úgy hogy Egerben 200 lovasnál kevesebb
soha sintsen, még pedig a' gazdákon kívül, kik
most hatvanhatan vagynak. — Szeretem, hogy Fel-
séged mástól is hallja, mitsoda állapotban légyen
a' vár 's más dolgok itten. — A' némellykori fo-
gyatkozásnak az az oka, hogy a' Püspökségnek
harmad rész jövedelméből nem tsak 400 lovast
nem lehet esztendeig tartani, hanem még a' 300
gyalogoknak, 's tisztviselőknék fizetések sem te-
lik ki. — A' 400 lovast, ha tsak Felséged kegyelmes
igérete, 's vélem tett' egyessége szerint más
pénz-tárból nem nyújt segedelmet lehetetlen iga-
zán kifizetni; de mivel két esztendők ólta a' se-
gedelmek nem érkeznek, a' köz-legénységnek
morgása 's elmenetele innen származik. Azon-
ban, hogy azok, kiknek feleségeik, gyermekeik
itt vagynak, s háboru idején nyereséget remény-
lenek, itt nem hagyják a' helyet, képzeltel Fel-
séged. — Én a' Kamarát illető fizetést is az e-
gyességem tartalmához képest megtettem; nem kü-
lömben a' 200 lovasoknak zsoldjokat is a' dé'smá-
im jövedelméből, tsak hogy el ne illantanának, meg-
adattam, és a' mennyiszer tsak lehetséges, tse-
lekedni fogom ezt olly reménységben, hogy Felsé-
ged tudván, hogy én erre az egyesség szerint
köteles nem voltam, ezen áldozatom iránt te-
kintettel léssen. Bár több tehetségem volna,
hogy Feltéged javáért többet áldozhatnék, annyi-
val inkább, hogy a' Hazának is egyszer'smind
költsonözném azt. De minthogy az ennek a' vég
várnak őrizetére, és jó karban való tartására meg-
kivántató költségek felülmulják az én javaimat,
méltóztassék Felséged ezen erősség iránt bővebb

adakozóságot mutatni. Én ugyan mind a' katonák megmaradására, 's táplálására, mind a' várnak mennél buzgóbban lehető megőrzésére a' lehetőségig mindent elkövetek, de tehetetlen vagyok olly nagy tehernek elviselésére, a' ki 's a' t. (e MSS. Agriensis Bibliothecae Tomo 2-o pag. 498.)

1560-dik esztendőben, a' mint Verántznak Februarius 21-dik napján Egerből a' Királyhoz írt levelében említetik, Reghi Kelemen és Zsoltai István vóltak már Egerben a' Vár Kapitányok, az a' Zsoltai tudniillik, a' ki 1552-ben Dobóval olly vitézül óltalmazta a' helyet az ostromló pogányságnak vad dühe ellen; az a' Zsoltai, a' ki Bornemiszsa Gergellyel együtt esett a' Hatvani Begnek Velinek a' fogságába, a' mellyből kiszabadulván, ismét szerentsésen forgatta fegyverét a' Törökök ellen. Verántz több leveleiben ditséri a' Király előtt ezen magyar Hősnek bajnoki tüzét, szemeségét, gyorsaságát, maga mérséklését, 's más elékelő tulajdonságait. — Ugyan azon fen érdekllett irásában panaszképen jelenti a' Felsőnek a' Fő pásztor, hogy ő ugyan kikel mint az egyház Feje a' Luther tanítóji ellen, de az új vallás mind e' mellett széljel terül, és az újítók Jász-Berényt is eltöltötték. Javasolja azért, hogy ő Felsőge távoztassa és tiltsa el 20 mértföldnyire Egertől az új Prédikálókat. Hozzá teszi még, hogy egy Bernatsky Farkas nevű Ifjat, a' ki azzal ditsekedett, hogy nem sokára Zápolya 'Sigmondé léssen (vagy inkább az annyáé Isabelláé, kinek seregei Munkáts környékén, és a' felső Várme gyékben táboroztak, 's Kassa és Eger vidékét ijesztgették) Eger vára, elfogatott 's a' t.

Novembernek 22-dik napján írott leveléből u-

gyan azon Főpásztornak kitetszik, hogy most ugyan az építési munkák szünnék Egerben, de a' köveket most is vágják. Decembernek 7-dik napján Bétsbe a' Modrusi Püspöknek küldött leveléken arról tészén jelentést, hogy még Kápolnában tartják (még a' Kanonokok is) az Isteni szolgálatot, hozzá tévén, hogy az öreg templomnak tágitására elköltött már 100 forintokat, de tavaszkor még többet fog költeni 's a' t. — Futólag tsak az méltó még itt a' megjegyzésre, hogy itt a' Sz. Mihály Kápolnáját kellessék érteni, melly a várban feküdt, és a' mellyet hogy légyen még is hova járni, megbővitett. Azután 1564-ben, a' mint Ferdinándnak ezen évben benyujtott esedező leveléből kitetszik, tsak ugyan az öreg templomot is jó karba hozta, pedig minden segedelem nélkül, a' mint ezeket Schmitth Miklós (Tomo 3 o pag. 95) elészámlálja. — Az is tagadhatatlan, hogy ő négy esztendőnek lefolyása alatt 28,599 forintokat költött az omladozott várnak felépítésére, a' mi az akkori idők' felvetése mellett álmél-kodást gerjesztő summa.

1560-dik esztendőben Verántz kérésére Ferdinánd, a' többi Királyoknak az Egri Püspökség részére adott petsétes leveleit Juliusnak 6-dikán Bétsben kiadott írása által megerősítette a).

- a) Nagy kedvességben volt Verántz még a' Törököknél is, a' mint a' Hatvani Sandsjáknak 1561-ben Aprilisnak 14-dik napján ő hozzá irt leveléből kitetszik, mellyben Mahumet a' Sandsják ötöt Attyának nevezi. — Ellenben Bebek Györgyel, ki a' Püspöki dé'smákat maga számára foglalgatta, sok visszálkodása volt; ugyan azért 1560-ban October 8-dik napján Egerből írott levelében Bebeket bevádolta Ferdinándnak, hogy az a' Budai és Fileki Törökökkel barátkozik.

1561-ben az iránt küldött az Egri Fő pásztor Ferdinándnak egy panaszos levelet, hogy Kerecsenyi László a' Gyulai várnak kapitánnya az egész nagy Kunságot, 's több városokat is arra kényszerítetett, hogy azok ezentúl nem az Egri Püspöknek, hanem nékie adjanak katonát, nékie szolgáljanak, nékie is dé'smáljanak, hozzá tévén azt, hogy ha ő így megfosztódik a' segedelem kutyfejeitől. Eger várát a' Törökök ellen védelmező állapotban nem fogja tarthatni. Ezeket az igazságtalanul kitsikart szolgáltatásokat 's dé'smákat a' Gyulavári kapitánynak is egy levele által szemére lobbantotta; a' Király azonban azt válaszolta, hogy Debretzen, és Szeged várossinak, nem különben a nagy Kunságnak is kell a' Gyulai várnak erősítésére esztendeig szolgálatot tenni.

1562-dik esztendőben Ferdinandnak kívánságára a' Tridentinumi Egyházi Gyűlésre azért nem akart menni, mert félt, ne hogy az újítók, kik ellen egész méltóságával kellett bartzolni, távúl létében az egész Megyét elöntsék. Nem is tsuda, mert már az Egri várbeli Tisztek, és fegyveresek is, befogadván a' Luther tudományát, szövetséget kötettek egymással, és hitet tettek le arról, hogy ők az Evangéliomi vallástól soha el nem állanak, sőt annak főbb tzikkelyeit Ferdinandnak, a' kinél már be vóltak vádolva, mentségeikkel együtt Egerből Februariusnak 6-ik napján írt levelek mellett bemutatták, a' mint ezt a' *Historia Diplomatica* (de statu religionis Evangelicae, period I. §. 39-o pag 7-a) világosan eléterjeszti. — „Azok a' vádok (így fejezték ki magokat az említett írásokban a várbeliek), mellyekért a' mint ők mind a' Comissariusoknak adott paran-

tsolatokból, mind Bétsből haza érkezett saját Követjeiknek tudósításukból értették, Ő Felsége reájok neheztel, koránt sem igazak. Mert ők sem a' Haza, sem a' Felség ellen öszve nem esküdtek. Ő nékiek se pártot ütni, se az őrizetjekre bízott Egri várat az ellenségnek kezébe adni szándékjok nem volt, sőt inkább készek, valamint eddig úgy ezentul is utolsó tsepp véreig Ő Felsége ellenségeivel viaskodni; következőképen őrálló helyeiket védelmezni fogják mind éjjel mind nappal. — Minthogy pedig az eretnekségről is igazságtalanul vádoltatunk (így folytaták mentségeiket), holott mi vallásunkat, és tudományunkat a' Sz. Írásból a' Zsinatok, Sz. Atyák' és Római Püspökök bizonyításaiból meritettük, hogy kitisztuljunk a' hamis vád alól, jónak tartottuk a' mi vallásunknak, és tudományunknak summáját Felségednek megküldeni, sőt beajánlani is, hogy tisztán állallatná ártatlanságunkat, és hívségünket“.

Mi választ adott erre a Király? az Írók fel nem jegyzték, annyi bizonyos, hogy ők Luthert elhagyván a' Tisza körül terjedő Calvinus oktatásaihoz állottak, vagy azért, mert az követőjinek még szabadabb életet engedett, vagy inkább azért, hogy nem akartak 's mintegy szégyenlettek a' Szászokkal, és Németekkel egy vallást tartani, mivel ezek Lutherhez hivek maradtak, a' Magyarság pedig seregesen Calvinushoz hajlott, kinek tanítását Magyar vallásnak nevezik vala, már nevéért se óhajtván a' német vallást követni (olvasd Schmitthnél az említett könyvnek 37-dik lapján.)

A vitézséget azomban az Egri várbeliektől most sem lehetett megtagadni, a mint erről For-

gáts Ferentz a' Váradí Püspök (libro 12-o p. 290) egy nevezetes példát hoz elő. Gémesi Ferentz tudniillik az Egri várból 150 lovasokkal a' Rosályi várba vette magát, hogy onnan a' Szatmár alatt táborozó Törököket tsapkodhassa, 's gyengíthesse, 's tőlök prédát nyerhessen; annyival inkább kötelesnek érzette magát ez a' derék Vitéz Rosány várát oltalmazni, mennél több nemesek, 's parasztok vették volt magokat vagyonjaiakkal, és házok népével Rosályra a' Törökök dühe elől, 's mennél több arany és kiats vala a' némű némű bátorságot ígérő várban elrejtve. Hogy ezt a' Szatmár környékén fekvő Budai és Temesvári Basák megtudták, legottan két ezer Musulmánokat küldöttek Rosály felprédálására. -- Gémesi a' több ott lévőkkel nem tsak derekasan oltalmazta a' helyet, hanem Baksai Tamást 50 válogatott legényekkel valami kis ajtón az ellenségre kibotsátotta, ki reménytelenül reá tsapván a' Törökökre, olly rettenésbe hozta őket, hogy azonnal megfutamodnának. Segítették a' várból helyesen arányozott ágyúzások a' győzödelmet, más részről öregbítették a' rémülést a' kergető Magyarok a' karóba húzott Török fejeknek fitogtatásával. Rövideden, az Egri lovasságnak rettenhetetlen bajnoksága a' veszedelemben forgó várat, 's abban lappangó népséget megszabadította.

Ugyan ezen évben Zsóltai István Egri Kapitány száz lovasokat küldött a' várból Matyus Demeter Hadnagyának vezérlése alatt Balassa Jánosnak a) a' Bánya városok igazgatójának, a' ki

a) Valaha Zay Ferentz mellett volt 2-dik Kapitány a' Szolnoki várban; Hont, és Zólyom Vármegyéknek Fő Ispánnya

a' Sásvár nevű fő Török hatalmában lévő Szétséni erősséget ostromlotta; hanem Hászsán a' Fileki Beg Sásvárnak hívására 800 lovas Mohamedánusokkal Szétsén alatt teremvén, hirtelen támadta meg Balassa táborát, úgy hogy annak maga elszorozására időt sem engedett. A' következés megmutatta, hogy az okos gyorsalkodás gyümölsős szokott lenni; a' magyar lovasság legottan hátrálni kezdett, Balassa, 's következőképen az Egri segéd sereg is megverettetett. Matyus Demeter a' Hadnagy szaladása között lovastól az Ipoly vizébe ugrott, 's nem tudván a' tulsó meredek partra kivergődni, abba elmerült. Haszsán a' tsatának reája nézve szerentsés kimenetele után 650 keresztény fejeket szedett öszve.

Olvasásra méltó még ezen 1562 diki évből Verantius Püspöknek azon levele, mellyet a' Budai Basának Rustánnak Egerből Sz. Mihály havának 26-dik napján az iránt írt, hogy jószágait ne háborgassa fegyver nyugvás idején, és a' Törökököt tiltsa el a' foglalásoktól, a' kik most is kéri birtokait általadatni. Másodszor Magótsi Gáspárt, Serényit, Sárközit, és Bebek Györgyöt, kiket az ő Al-Basáji tsendesség idején fogtak el, adja vissza; így ő maga is az Egerben lévő, és Fok-tónél Aprilis 26-kán elfogott Kalotsai Török Kádit. (Birót) pénzért, 's váltságért kiadandja, (Lege in MSS. Agr. Bibliot. Tomo 4-o folio 42).

Minthogy ezen időkbén a' kóborló Törökök miatt veszedelmes volt a' hazafioknak hiteles levél készíttetés végett Egerbe járni, tehát az 1563-ik

is volt, és a' régi Zólyomi várnak Kapitánnya. Ez a' Balassa János testvére volt a' hires Menyhártnak.

esztendei 53-ik törvény tizikkelyben országosan az rendeltetett, hogy az Egri Püspök a' jövő Dietáig két Kanonok Urakat a' maga' Káptalanjából Gyulára rendeljen, kiknek egyike egyszer'smind Gyulai Plébánus légyen, hogy ezek előtt tétetessenek az Ügyészi bevallások.

Minekutánna belőlről az új vallást követőknek visszálkodásai, kívülről a' fenyegetődző ellenségnek intselkedései elég soká nyughatatlantották a' fő Pásztort, végre 1563 dik esztendőben kérte a' Fejedelmet, hogy bizonyos ideig, míg az ellenségtől való félelem megszűnék, Egernek igazgatását, és oltalmazását venné által, és nékie bátorságosabb lakhelyet rendelne, mivel egyébaránt is nékie sok papi foglalatosságai lévén, a' várnak jó karban tartására elégtelen volna; de inkább is illeti a' Királyt a' hadi seregről való gondoskodás, mint a' Püspököt; most főképen, midőn a veszély nőttön nő. — Melly kérdésnek és javallatnak nyomosságát a' bölts Ferdinánd által látván véle egyességre lépett, és a' várat a' várossal, 's a' Püspökségnek jószágait, minden ahhoz járuló jövedelmeivel által vette, azon petsétes levélnek erejével, mellyet Bétsben ezen 1563 dik esztendei Karátson havának első napján 18 pontokban adott ki, és a' melly maga eredetiségében Pesten Ts Vadassi Jankovich Miklós Táblabíró Úrnak kézirati gyűjteményei között most is látható.

Ezen a' hazai történetekre nézve igen betses diplomának foglalatja szerint, által vette a' Feltség addig a' meddig mind az Egri, mind a' Szarvas-kői várakat, ezen veszedelmes időknek tekintetéből, az ahhoz tartozó falukkal együtt, de úgy,

hogy Verántznak lelki és egyházi hatalma mindenekben feumaradjon, annyira, hogy még a' várba helyheztetendő Igazgatók is köteleztessenek a' fő Pásztornak bátorságosító segedelmet nyújtani. E' mellett a' Püspöknek kiváltságairól szőlő pertsétes levelek adattassanak őrzés végett a' Pos'onyi Káptalannak. — Hogy pedig biztos lakhelye legyen Verántznak és a' Püspökségből az ő részére járt jövedelmek helyett némű némű pótlást kaphasson, általadódik nékie a' Turótzai Prépostság, minden haszonvételeivel, legkisebb teher nélkül, mellyet addig, míg Egret alkalmasabb időben vissza lehetne adni, szabadon birhassa. Mellynek birtoka mellett fizessen még a' Zempléni Harmintzad hívatal nékie esztendőnkint 8000 Rforintokat, 's ezen fizetésnek ideje az idén múlt első Augustustól számítassék. — A' Felső a' Kapitányoknak, és tiszteknek kinevezése előtt Verántznak vélekedését és tanácsát meg fogja hallgatni, hanem a' kinevezendőnek mind a' Borsod, mind a' Heves Vármegyei Fő Ispánságot is által fogja adni, ne hogy a' többféle kormányozások zürzavarokat szüljenek, és ha eddig az lett volna a' szokás, hogy a' mondott két Vármegyének Al-Ispánnyai a' püspöki jövelemből fizetődjenek, most is abból fognak kielégíteni. Azon feljül a' Püspöknek désmájiból veendő negyedjei az oltár mestereknek, és Plébánusoknak, úgy azok szőlőjünek szabad mivelése, 's termése kihagyattatnak; egyébaránt az idei bor, búza, 's minden más termést az Egri várnak tartására úgy kellett engedni, mintha ez az egyesség még aratás előtt kötődött volna. — A' Püspöknek, és kísérijünek azomban valabányszor Egerbe jön, szabad lészen szokott

lakhelyébe a' várban beszállani, de a' melly szálást jelen nem létében a' vár Fő tisztjei is használhassák. A' diplomának 13-dik pontja arról nevezetes, hogy abban az uralkodó megparantsolja, és útasításba is beiktatja a' Vár kormányozójának, hogy az Egri megyebéli papságnak, különösen pedig a' Káptalannak, és a' Fő pástornak, 's egyházának, valamint az egész katholica hitnek oltalmazását kötelességének tartsa, és minden jussait 's birtokait Verántznak úgy védelmezze, hogy annak semmi jószágába, de az Egri völgybe, várba, vagy városba se szenvedje bemenni az eretnek prédikálókat, vagy oskola-mestereket, 's a' t. a' mint ezeket a' Magótsi Gáspárnak adott Királyi, 's alább eléhozandó útasításokból bővebben ki fognak tetszeni.

Azon közben a' Király nem sokára a' Verántznak adott Turótzai Prépostsághoz terheket is kötött, tudniillik, hogy ő Sellyei jobbágyaival az Érsek-Újvári erősséget őriztesse, hogy a' Turótzai Conventet 's templomot megújítsa, és ott Szerzeteseket, 's tanítókat tartson, hogy fizessen esztendőnkint a' Jesuitáknak 400 forintokat, 's a' t. Mellyeken a' fáradhatatlan Püspök megérzékenyűlvén Po'sonyból December hónapjának 8-dik napján azt válaszolá a' Császárnak, hogy nékie feltételek nélkül adatott a' Prépostság; ő ugyan a' Klastromot és szerzeteseket helyre teendi, de se a' Jesuitáknak adózója nem lészen, se embereit Újvárnak őrzésére, lévén elég népe az Esztergomi Érseknek, oda nem adja a). Ő ugyan az ígért

a) Lakásul a' Püspöknek Érsekújvár volt rendelve, és ő az Érsekújvári lakosokkal sok jót is tett, a' mint erről való

8000 forintok helyett 7000 forinittal is megelégszik, de a' Zemplini harminczad ezt sem fizeti; tehát tétessen a' Felső kielégítése iránt jobb rendelést, mert nagy és az országban halhatatlan áldozat volt a' Hazának, és Felsőgednek javára az Egri Püspökséget így általadni 's a' t.

Zsótai után Forgács Simon, a' Váradai Püspöknek Forgács Ferencznek testvérje viselte kevés ideig az Egri várnak gondviselését, melly idő alatt igen gazdag prédát nyert a' Törököktől, mellyről későbbre Verántz Antal is kívánta magát részeltetni; de a' Király 4-ik Májusban (a' következett 1564-dik évben) hozott végzése által a' marialékok egészen Forgácsnak hagyta.

Mihelyt Egret a' Király a' Püspöknek hatalma alól kivette, legelső gondját arra fordította, hogy a' helynek egy tapasztalt, szemes, és bátor kormányzót adjon; a' választás Magótsi Gáspárra, a' Gyulavári Kapitányra esett, a' ki a' Császártól Bétsben 1564-ben Bőjt elő Havának 9-dik vagy némelly Irók szerint 10-dik napján költ levele által kineveztetvén, egyszer'smind következő útasításokat is kapott a' Felsőgtől: — 1-ször Hiszszük, hogy Magótsi ezen mind a' Hazának, mind a' kereszténységnek fenntartására alkalmas fekvésű várat, mellyet mind a' Törökök, mind a mi ellenzőink nyughatatlanitának, épségében megtartandja, mivel Gyulai Kapitánysága alatt, de több táborozásokban is bajaokságának nem kis jeleit adta. 2-or Hívségében és erköltsében bizakodva nem tsak az Egri, és Szarvaskői

ditséreteit Schmithnél a' 3-dik résznek 94-dik lapján olvashatni.

váraknak őrzését, gondviselését, és kormányozását; hanem az egész püspökségnek birtokait, 's jövedelmeit, mellyek nem csak a' püspökséghez, hanem a mi koronánkhoz is tartoznának, a' milyenek a' Jász és Kun kerületekből való bevételek, teljesen, és minden határ-tétel nélkül általadtuk nékie, hogy azokról tetszése szerint rendelkezessen, mindazonáltal ezen szokásba jött feltétel mellett, hogy 3-szor Az egyházi 's lelki dolgokba, valamint a' hit, 's szertartások tárgyába magát bele ne avassa, hanem azokat, mellyek úgy se tartoznak ő hozzá, azon férjfiakra bizza, kiknek tisztjek az azokról való gondoskodást megkívánja. Ó csak a' váraknak őrizetére, 's a' katonai rendnek fentartására ügyelvén, tartsa magát hivatalának határjai között, 's így 4-szer Az egyházi jószágok egészen 's magok épségeken Verántz Püspök számára meghagyatván, nem létszen szabad Magótsinak azokból sem valamit elajándékozni, se elidegeníteni, se a' jobbágyság alól valakit feloldozni. 5-ször A' szegény népnek szerfelett való dolgoztatásától, és zsarolásától eltiltatik, hanem a szokott munkák mellett maradjon. Ne is merészeljen a' jószágokból valamit a' katonáknak szolgálatjok fejébe kiosztani, a' honnan úgy is a' jobbágyoknak sanyargatása, és a' birtokoknak pusztítása következhetnék; hanem a Tisztek a' régi szokás szerint zsoldjoknak kiadásával elégíttessenek ki, sőt 6-szor A' Püspöknek a' maga jussainak fentartásában és valakin k kibetsülésében, megyéjének határjában oltalmára, és segítségére légyen, és a' Fő Pásztorat tisztelje. 7-szer Mivel Verántz a' Püspökségről le nem mondott, se mi őtet künözdíteni nem szándéko-

zunk, sőt minden jussait épségekben akarjuk megtartani, tehát megengedjük, hogy a' vár Kapitány nékie is tegye le a' hitet arról, hogy őtet a' hely Fő Patronusának, és Püspökének lenni megesmeri, és nem tsak mihelyt parantsoljuk a' várat nekie visszaadandja, hanem annak jussai ellen soha sem fog semmit mozdítani. 8-szor Akarjuk, hogy a' Püspökség jószágaiban a' jobbágyok szintugy mint ez előtt, földes Uroknak esmerjék Verántzot, tsak hogy ő a' várbéli szolgálatok, és jövedelmek dolgába bele ne avassa magát. Szabad légyen nékie, ugy a' mint esedezett, szállójét a' maga költségén miveltetni, de a' várnak minden kára nélkül; a' melly szállók pedig régtől fogva az erősséghez tartoztak volna, azt akarjuk, hogy azok most is a' várnak birtokában maradjanak. 9-szer A' Püspök azon Vármegyének, Borsodnak tudniillik és Hevesnek a' Fő Ispánságát mellyet eddig maga viselt, egész tekintetében úgy engedje által, hogy ő szolgáltatson azokban helyette igazságot, mit a' Püspök a' sokféle igazgatásokból eredhető zavarok elhárítása végett megigért. 10-szer Minthogy a' Püspöknek tizedjeiből erednek a' Plebánusoknak, ol-tár mestereknek, és más egyházi személyeknek negyedjei, ezeknek számokra, ne hogy szolgáló papok nélkül maradjanak az egyházok, azok fenhagyatnak; a' melly hely megüresednék, oda helyhezteszen legottan a' Püspök a' negyedeknek (quartáknak) és őket illető szállóknak általadása mellett más egyházi személyt. 11-szer Mikor Egerbe jön a' Fő pásztor, nékie lakás, 's többféle szükségéire több házak rendeltessenek a' várbán, mellyeket az ő elmente után a' várbéli tiszték is

használhassanak. 12-szer Azt rendeljük, hogy az oskola-mester, a' Püspökségnek ügyészsze, a' 4 Káplánok, és Al-Ispányok (a' Hevesi és Borsodi) a' Levéltárnok, a' harangozó, sekrestyés, a' Püspökség jövedelmeiből fiztessenek, ha az hajdanában is szokásban volt. 13-szor A' Püspöknek, 's az egész Egri megyének oltalmazását Magótsinak megparantsoltuk, azon szerint a' Catholica hitnek, a' Püspök, és Káptalan birtokainak védelmezését is reá birtuk, 's megint kimondjuk, hogy a' mennyiben lehetséges leend, az eretnek predikállókat és tanítókat, sem Egerben, sem az Eger völgyében, se a' várossal határos faluban meg ne szenvedje, és se tartatni, se ápolgattatni (nec teneri, nec foveri) meg ne engedje; szóval az Egriek sorsát annál, a' mellyben általvette, rosszabbá ne tegye, hanem inkább jobbítsa. 14 szer A' Püspöknek abbéli kívánságára, hogy a' dé'smák széljel ne szaggatódjanak, és más embereknek ki ne adódjának, rendeljük, hogy azok magok egészségeiben a' fizetésekre, és Egernek szükségeire fordíttassanak, sőt ha maga a' Püspök némelly dé'smákat által akarna adni, vigyázni kell, hogy senki maga örökségévé ne tehesse azokat. 15-ször Minthogy a' Sárosi, Kassai, Szendrői, Szatmári és más várat az Egri Megyének désmájából kellene élelemmel megrakni, tehát a' majd Egerbe jöendő Királyi Biztosainkkal egyetértőleg határozottassék meg a' nevezett vég helyekben eszten-dőnkint megkívántató eleségnek mennyisége, mellyet Magótsi oda behordatni, és berakatni engedjen. — Ezen a' dé'sma mennyiségen túl a' többiről szabadon rendelhet Magótsi, és az erőszakos foglalásokat eltilthatja. 16-szor Ha mi, vagy

következőink feloldozuók ötet a' vár kapitány-sága alól, vagy önkint letenné azt; az Egri és Szarvaskői várakat mindennemű gabonával, borral, szénával, liszttel, szalonnával, juhokkal adja által, hogy a' ki utánna Kapitány leend, a' vár megtartását könnyebben eszközölhesse; nem külömben a' hadi készületeket, bombákat, puska-port, ágyukat, taratzkokat, apróbb fegyvereket, golyóbisokat, 's a' t. azon szám és mérték szerint szolgáltatassa vissza, a' mint azok jegyzék mellett fognának nékie általadódni. 17-szer 400 lovasokból, és 300 gyalogokból álló sereget tartson, és amazok között 150 lovas légyen az ő vezérlése alatt, százat pedig a' második Kapitány vezessen, 150 lovas három vagy négy élemedett, 's a' hadi tudományt értő férfiaknak hadnagysága alá adattassék. Minden száz gyalogoknak is alkalmas vajdája légyen, minden tsoportnak légyen zászló tartója, dobossa, trombitássai, 's a' t. Hogy ez a' rend megtartódik-e? minden három hónapban a' mi Biztosaink által megvi'sgáltassék. 18-szor Minthogy ő tészén minden al-tiszteket 's azokat hivataljoktól meg is foszthatja, sőt mind ezeket, mind a' közkatonákat megbüntetheti; akarjuk hogy kit, 's miért változtatott, 's büntetett meg, nekünk mindenkor megirja, reménylvén, hogy se káromkodókat, se tévelygőket, se tolvajokat a' mult 1563-dik esztendei Po'sonyi Dietának tilalmai ellen nem fog befogadni. 19-szer A' Törökökkel kötött békességet tartsa fen, 's ha alattvalóji küzzül az ellen vétene valamellyik, büntesse meg; ha pedig nem várbéli, hanem külső a' tsendesség felbontója, azt adja fel nekünk írásban. Ha a' Török rohanna az Egri Megyének paraszjaira, és adót zsarolna, álljon ele-

ikbe, 's a' szomszéd Kapitányoktól segítséget kérvén, igyekezzék őket elkergetni. A' prédának harmadrészét magának tarthatja, két részét katonáji között osztsa fel. A' Basákat, Begeket, és Sángjziakokat (ló fark nélkül való kisebb Török Igazgatók) ha elfogná, küldje fel hozzánk. 20-szor Egernek erősítését, és szükséges épületeknek felrakását, az Ország Gyűléseiben teendő határozások szerint a' Püspökségnek jobbágyaival, 's a' Fő Papok, Bárók, és Nemesek segedelmezésekkel, de azoknak megerőltetése nélkül, minden szorgalommal tegye meg. Az épületek dolgában kövesse a' mi Biztosainknak, és Kőmives mestereinknek, kiket oda küldendünk, tanácsokat, 's minden hozzá valókat kész pénzel szerezvén meg, a' költségeket számadásaiban mutassa be nékiünk minden esztendőben. 21-szer Ha az ágyú golyóbisokban, kötelekben, vagy a' só eszközökben fogyatkozás támadna, ő ezeket a' vár jövedelmeiből vásárolja, és pótolja ki. — Kivánjon adó helyett salétromot a' Debretzeniektől, és azt háború idején illő mennyiségben tartson Egerben. Ha salétromja (hihetőbben kész puska-pora) a' szükségben feljül is volna, azt adja által nékiünk más várainknak oltalmára. 22-szer Az ostromnak megtörténhetését eszében forgatván 6 hónapra való eleséget mindenkor készen tartson a' várban. Ha az enni valók megavasodnának, azokat eladhatja és idővel frissebbeket szerezhet, de tsak úgy, ha nem látja az ostromot közelíteni, melly veszélyt, ha mi elébb megtudnók, Egerbe nékie hírül adjuk. 's akkor mind Egernek, mind az Orzágnak védelmére több foganatos rendeléseket teszünk. **Ő maga is azonban hív kémeket tartson, ne hogy**

a' hazug hirekkel, az előre való készülétekre teendő nagy költségekbe keverjen bennünket. 23-szor Valamint néhány évvel ezelőtt, úgy most újlag megirtuk a' Vármegyéknek és Városoknak, hogy a' veszély' közelgetése idején mennyi számú népet szállítsanak, és tartsanak is az Egri várban addig, míg a' mi katonáink oda elérkezzenek. 24-szer A' mi Királyi Helytartónknak (Váradi Pál volt az) tisztjébe bele nem elegendvén Magótsi úgy fog annak rendelkezéseitől függeni, mint a' többi kapitányok. 25 ször Minthogy olly sorsra jutott Eger vára, hogy az Kapitány nélkül el se lehet, azért ő állandóul, de főképen ostrom idején ott lakjék. 26-szor Ezen feltételek mellett határozatlan, 's a' mi tetszésünktől függő ideig adtuk által Magótsinak Eger vára' gondviselését, mellyeket ő által ne hágjon, hanem úgy viselje magát, a' mint egy jó, 's vitéz férjfiuhoz és szemes Kapitányhoz illik, 's a' mint letett hite, és tisztje kívánja. — Ha szövevényesebb, és nehezebb ügyek adnák elé magokat, mellyek az ő belátását feljűl múlnák, azokról minket, vagy az Ország Kapitánnyait további utasításának vétele végett idő haladék nélkül tudósítson'. (Ex Manuscript. Agrien. Bibliothecae Tomo II-o pagina 103 's a' t.) — Ugyan ez az utasítás a' Püspöknek is saját kérelmére kiadatott. Hasonló értelmű utasítás adatott a' fenemlített 1564-ik évben Bőjtelő havának 9-dik napján Bétsben az Egri, és Szarvaskői várak általadására kirendelt Királyi Biztosoknak, úgymint a' Csanádi választott Püspöknek Bornemisza Gergelynek, és Bethlenfalvi Turzó Ferentz Tanátsosoknak.

Mind ezek mellett még is e' vala az az esz-

tendő, melyben a' Luther vallása valamint a' környékben, úgy Egerben is leginkább harapózni, és terülni kezdett. A' buzgó katolikus hívek, 's pásztoraik azt vélvén, hogy ha a' kehellyel való élést, 's a' papoknak megházasodhatását a' Római Széktől kinyerhetnék, mind a' magok felekezeteik hitekben megerősödnének, mind az eltévelyedettek az Anyaszentegyház kebelébe visszatérnének, nem szüntek meg kérelmeikkel a' Pápát az iránt nyughatatlanítani, míg végre IV-dik Pius a' Lelkipásztorok házasodhatásának pontját hallgatásával mellőzvé, megengedte, hogy a' hívek az Úrnak szent testét két szín alatt vehessék. Mellynek következtében Egerben, Nagy Szombatban, Győrben, Zágrábban és másutt már Juniusban 1564-ben borral is kezdettek áldozni, 's ez által sokan az újítók közül az igaz hitre vissza is tértek.

Azomban a' Luthertől nem irtódzó Magótsi behozván az új prédikállót, 's annak Verántius intő levelei ellenére is kedvezvé, Egerben mindent elrontott. Mert az így pártfogolt újításnak hirdetője, bal magyarázatot adván a' Sz. irásnak, mindent a' maga részére hajtott. Már Turótzról Octoberben többfelé frott leveleiben panaszolkodik a' Püspök, Magótsi ellen, hogy ez a' Várnagy a' Királytól vett utasításokról megfelejtkezve, a' hitet nem oltalmazza, sőt gyengíti, a' vár kapujit reggeli időkben is tsukva tartja, hogy a' hívek az oda fent lévő Szent János templomába ájtatoskodni be ne járhassanak, 's a' t.

Igy nem tsuda, ha az igaz úra vissza lépett keresztények, az új prédikállónak hathatós szóllása is oda járulván, megint attól elbolyon-

gottak, és a' következett Pápa a' siker nélkül maradtott kehellyel való élést eltörlötte.

1565-ben azomban Magótsi a' Várnagy szokása szerint kirándúlt az Egri várból 500 lovasokkal, Hasanes Basa ellen, a' ki Zápolya Zsigmond társaságában Szathmár vidékét pusztította. — Azon időkbén a' várakból való kiszáguldozás igen divatban lévén, az Egriek is gyakran kémlelődés kedvéért, vagy préda keresés végett a' várból kitsaptak : 1567-ben nevezetesen egész Mező Turig kinyargaltak, 's ott egy Török hírmondó, vagy Csaust elfogtak, és Maximilián Királynak Bétsbe felküldötték.

1566 ban második Solimán Császár azonnal, hogy nagy seregével Magyar Országba berohant, legottan eltökéltette magában, hogy Eger várát, melly aznal, hogy Achomát Begnek, 's Ali Basának meg nem hódult, nagyon beszennyezte a' fényes portának győzödelmeit, 's a' mit annál könnyebben képzelt végbe viüni, mivel Gyuláról is, mellyet már P e r t á f f Basa birt, segítséget lehetne parantsolni, e' mellett Eger Szigetnél sokkal gyengébb is volna, új ostrommal támadja meg; hanem ebbéli feltételét azért másolta meg, mert a' Szigetvári őrzők Alapi Gáspár és Paprotovits Hadnagyok alatt ezer gyalogokkal, és 400 lovasokkal megtámadták Mehemet Bosniai Basát, a' ki hazájába szándékozott visszatérni, 's ötet Siklósnál, éjjel reá rohanván, fijával együtt megölték. Így fordította haragját, és bosszúját Sziget ellen; de el volt végezve, hogy ez a' kereszténység ijesztője is Sziget alatt szünjön meg élni. Melly ditsőségesen esett el ezen vár-vivás alatt a' méltán híres Zrinyi Miklós, régen, 's elegenden

dőképen kikürtölték a' Történetek' Iróji. — 1567-ben is volt szándékjok a' Törököknek Egret ostromolni, a' mint Bizarrus bizonyítja; de több okokra nézve nem ment teljesítésbe ez az akarat.

Solimán Császárnak Sziget alatt történt halála után kormányozó, 's következésképen fenyték nélkül maradván a' táborban volt pogányok, nevezetesen a' Tatár tsordák széljel kezdettek az Országban kovályogni, 's mint a' sebesen terülő ár víz mindent a' mi elejekbe akadott, elpusztítottak. Sokat szenvedett tőlök Eger és Kassa vidéke, sőt egész környéke a' Tiszának, mellyben mindent a' mit tsak lehetett felper'seltek, az embereket leöldösték, a' Káptalan, és Püspökség' falujit fel-dúlták, az embereket fogságba hartzolták, 's minden vagyonaiktól megfosztották.

1566-ban Verántz Antal akkori Püspök azon felírásában, mellyet 27-dik Decemberben küldött Maximilián Császárnak, lefesti könnyezésre méltó sorsát Eger városának, melly nem tsak a' pogányok kártételeitől, hanem Magótsi Vár Igazgató-nak viszsás maga viseletétől is naponkint többet többet szenved. — Hijjába panaszolja már 3 esztendő óta (így ír a' Felséghez a' Püspök) mióta tudnillik Magótsi vár Kapitányá lett, hogy ez Ferdinándnak útasító diplomáját megszegte, 's mindjárt az új prédikállót behozta: kéri tehát a' Császárt, hogy a' Magótsi által eltaposott anya egyházat felsegélteni parantsolni méltóztassék. hogy az Isteni szolgálat abban helyre állhasson; egyszer'smind pedig ötet az ilyen visszaélések gyakorlásától hathatósan tiltsa el. — Mert mind ezeket a' visszaéléseket, 's az Egri híveknek sanyargattatásait a' Káptalan bejelentette Verántz-

nak, a' ki ekkor nem Egerben, hanem, a' mint már eléadtuk, Érsek-Újváron, Turótzon, 's más helyeken tartózkodott, a' mint alább említeni fogjuk. — A' Káptalan levelének, mellyet a' Püspök maga felírásához mellékelni szükségesnek tartott, foglalatja e' vala, a' mint a' Manuscriptorum Agriensium Bibliothecae Tomo 3-o pag. 27-a találhatik: „Hogy noha a' Káptalanbéliek már gyakran ében elnyomattatásaikról általjános panaszolkoztak, de a' Tatároknak gyakori betsapásai, mászárlásai, és tulajdon holmijeknek általok tett elrablásai, 's gyűjtogatásai nem engedtek időt, 's alkalmatosságot, hogy Fő pásztorjoknak a' dolgot voltaképen eleibe terjeszthessék; de most a' Tatár tsordáknak elmenetele után már valamenynyire szabadabban piheghetvén, az Isteni tiszteletnek kioltását, 's az egyházaknak több mint pogány módon lett megszentégtelenítését keservesen siratjuk, mert csak ez áll hatalmunkban. Mint-hogy nints kinek a' melyben felgyúlasztani, és ápolgatni az Isten iránt való tiszteletet, megvesztegetődvén a' nép, szinte azt kezdi hinni, mintha nem is volna Isten, a' ki az emberektől imádatni kívánna. Az Úrnak szentelt templomai be vagynak zárva, 's erő hatalommal foglaltattak el; a' Missék, és az Isten dicséreteinek folytatása meg vagynak tiltva, eltörűltetett a' Szentségek' kiszolgáltatása a' harangok megnémúltak, és meg is vagynak tsonkítva. Kiásattak az oltárok alól a' Szenteknek teste, 's széljel daraboltattak. Az oltárok mind a' fő, vagy öreg templomban, mind a' Szent Mihály egyházában, nevezetesen a' feszületnek, Boldogságos szűznek, és Szent Jánosnak képei a' nagy oltáron vassal vagynak ált lyug-

gatva, 's disztelenül megrongyoltattak. A' templom könyvei elszaggattattak, és eldobattak. A' zászló ellopattatott, a' prédikáló-szék, keresztelő medentze, szentelt-víz-tartó öszve rontattak, 's kivágattak: a' maga püspöki széke feletti volt tzi-mere Főtisztelendő Uraságának levakartatott. A' Káptalan gyűlése helye betsukatott; rövideden: tsupán egy, de igen nyakas embernek esztelensége, 's hitelensége által úgy megrontattak, formátlanítottak, 's megzavartattak mindenk, hogy az ide való nép kereszténységét semmivel se tudja megmutatni, 's tsupa nevével ditselkedheik, az ájtatos katholikusok gyűlölségben lévén, minden tsekélységért bosszúsággal illetetnek, 's az ellenkező fél ni rajtunk kevés papokon, Fő Tiszt. Uraságodnak Káplánjain végzi a' szomorú játékját; de mivel látják, hogy az ijesztések nem használnak, és hogy az ellenségek Gyula és Tokaj alól is eltávoztak, nyugodtabbak lettek, 's a' vezérlők, tudniillik Magósi Gáspár, azt is hirdeti, hogy a' papságnak, vissza fogja borait adni, a' ki hijjábavaló italát, a' megszüretelt derék bor helyett el akarná fogadni; mert sem olyant, sem annyit, mint a' mennyit tett volna a' mi szüretelésünk, nem ajánl; keres mindazonáltal a' papoknak okozott szenvedésére módokat, de azért rongáltatik, mind az Úrnak temploma, mind a' Káptalan, mert nints hit az emberekben. — Ennyit szenvedvén, Fő Tiszt. Uraságod pártfogásától várjuk megszabadításunkat. — Egerben Octobernek 6-dik napján 1567-dik esztendőben.

Ugyan ezen évben, noha már ez előtt 5 esztendőt töltött a' követségben Verántzius, még is Maximiliántól újra a' Török udvarhoz Követ-

nek küldetett Tiefenbachchal együtt, mind a' ket-
tő Tanátsnoki ranggal ékeskedvén.

Szomorú még ezen 1567-iki évnek emlékezete arról, hogy ezen időben hívta ki Zápolya Zsigmond Erdélyi Vajda Hassánt a' Temesvári Basát öt ezer Törökkel, reá bizván, hogy a' Tiszának, és M. Országi felső városoknak környékeit pusztítsa; a' ki meg is felelt hivatalának, mert mindent falprédált 's elégetett, valami Eger, Kassa, Szendrő, Torna, és Regézt környékeiben feküdt, sőt 12 ezer embert fogságba hirtzolt el.

1570 ben a' Chronica Leibitzeriana szerint (apud Vagner Scep. par. II-a) a' Törököknek széljel kóborlásainak eléadása között azt hozza elé, hogy Augustusban az Egriek Debretzen mellett, a' Szendreiiek pedig Murány mellett megverték a' Törököket, és továbbá azt írja, hogy December hónapjában az Egri katonák verettettek meg a' Törököktől; így nem volt a' Verántz által Konstantinápolyban kötött ideig tartó békekességnek semmi nyugasztaló következése.

Ugyan ezen idő tájban, vagy inkább kevés-
sel ez előtt kezdődvén a' fekete ember, vagy Karátszonyi György' támadása, melyet bővebben le-
írtunk a' Szolnokvári viszonytagságok-
ban, a' Tudományos Gyűjteménynek 1820-dik
esztendői folyamatjában (jelesen a' 10-dik Kötet-
nek 41-dik lapján), az Egri őrizetnek nagy része
hozzá készült, 's erejét a' pártoskodóval öszve
akarta tsatolni, főképen midőn ezt az egyesülést
a' vitéz lovas Bári István a' többieknek taná-
tsolná, ha Magótsi a' fő Kapitány fenyegetései-
vel, 's keményebb bánása módjával, sokakat
megvasalván, s tömlőtökre vetvén, őket köte-

lességeknél korlátjai között tartani, 's heveskedéseket zabolázni nem tudta volna; mert még ezen 1576-ki évben Magótsi igazgatta a várat, hanem 1572-ben úgy látszik nem ő vala az Igazgató. Katona István bizonyítása szerint (ad annum 1580) Magótsi után Ungnad Kristóf lett Egri vár Igazgató, a ki után Kolonits Bertalan következett.

1575-ben Mustafa a Budai Basa elfoglaltván Dévén várát, 's meggyőzvé a Magyarokat, sokan a szerentsétlen tsata után Egerbe vették magokat, mert ezen várban legtöbb bátorságot ígértek magoknak.

Azomban az Ország Rendjei Eger várának még jobb karba való hozásáról gondolkodván, az 1578-dik évi 28-dik törvény-tzikkelynek erejével annak további erősítését Heves, Borsod, Pest, Külső Szolnok, és Zsolt Vármegyékre, 's az Egri Káptalan két mező-városaira, P o l g á r d i r a, és Szent Margitára bizták, hozzá adván még a 7-dik és 8-dik §-ban azt „hogy mivel magát „Eger városát szükségesképen erősíteni kellene, ezen évben Heves Vármegye minden munkálkodással tsupán tsak a várost, azután pedig úgy „mint máskor a várat támogassa. — Egernek „lakosai pedig hasonlóképen férjfiasan az erősítésben segedelmezni köteleztessenek.“

1579-ben Radtzi István Püspök Lelesz János Jesuitát a Catholica hitnek helyre állítására Egerbe küldötte, a kit Kállay János a maga városostskájába behívott, hogy ott az új vélekedéseket kiírta; de Lelesz az Egri Megyében, ahol mélyen begyökerezett az új vallás, a hit javát minden buzgalkodása mellett nem munkálkod-

hatván, Erdélybe utazott, 's ott több foganat-ját látta fáradozásainak.

1580-ban Sásvár a' Szolnokvári Beg kiindulván helyéből, falunkint prédálni, és Rudolf katonáit elfogdosni kezdette, hogy az által az Egri őrzőket a' várból kitsalná, kiknek lest vetni szeretett volna. — Már a' Törökség Nádudvarhoz érkezett, a' mikor meghallotta, hogy Kolonits Bertalan, az Egri őrállók Kapitánya 400 lovasal, 's szinte annyi számú gyalogsággal a' Tiszán általment; Onodból is kilovagolt 200 lovasokkal Bátori István (Ifju Györgynek a' fija) 's magát Kolonitsal öszvekapcsolni igyekezett, ugyan ezt mivelte Gesztesi Ferentz a' Diós-Győri várból, nem különben a' Szendrői várból is kiindulának a' német lovasok, kik mindnyájan Sasvárral a' Nádudvari mezőkön öszvetalálkozván, a' boaszú kívánástól égve, véle megütköztek, de Kolonits és bátori az ellenségnek nagy számától megrettenvén, lovaikat megfordították, noha eleget biztatta őket Borbély András, de ők csak váraikba visszaszaladtak. Mind e' mellett Borbély András, 's Rátz István, Raibitz Alberttel, a' vasas-németek Kapitányával helyeket megtartva, az ütközetet, noha alig volna 800 lovasok, megújították, és a' 2000-nél többre menő pogányokat megverték annyira, hogy a megsebesedett Szolnokvári Sasváresnek is el kelle szaladni, az alatta való nép pedig nyakra főre Szolnokba, Gyulára, 's ki hová lehetett szét futkosott. — Levágtak 300 Törököt az egyesült bátor vitézek, 's 400-at elfogtak. Borbély maga népével 13 zászlókat nyere. — Végre a győzedelmeseknek egy része Egerbe eljutván, visszaadták nagy váltságért, a' foglyokat, 's mind

a' pénzt mind a nyert prédákat szokás szerint magok között felosztoták.

Radetzi Püspök látván, hogy a' várban a' fegyver zörgések között Isteni szolgálat nem tartattatnék, annyival inkább, hogy fő fészke az Eretneknek itt volna, 's már Magótsi néhány esztendőkkel ez előtt betsukta az Egri, 's más szomszéd ájtatoskodni oda járni szokott hívek előtt a' várban lévő Szent János templomát; egyébaránt is a' várnak gyakori építése miatt a' szent épületek is rongálatnának, s' a' vár oltalom helyeivé változtatnának, a' miket a' Kanonokok a) se szívelhetvén a' városba költöztek le lakni: mind ezen okokra nézve mint a' kereszténység javát kebelében hordozó buzgó Pásztor a' városban fekvő Szent Mihály tiszteletére fenálló, s' Verántz által 1560-ban megtagasított templomot, melyet a' Török 1552-ben a' már eléhozott ostrom idején megrongált, 's elpusztított volt, a' Káptalannak ajándékozta, melly a' közelebbi időkben ugy is a' Szent Mihály Kápolnájában gyakorlotta ájtatosságát; 's ezen egyháznak a' Kanonokok, 's Isteni szolgálatra lehető fordítását, 's elajándékozását Rudolf Király Prágában 1580-ban Februárius 26-dik napján költ petsétes levelével megerősítette. Ezt a' Patronatusa alatt volt templomot a' nagy lelkű Püspököknek adakozása új fénybe hozta; de nem tarthatták a' Fő papok, és Catholicus hívek sokáig nyugodalmasan Isteni szolgálatjokat abban, mert a' mint a' Káptalannak a' Jászói Convent

a) Kétséget nem szenvedő dolog, hogy kezdetben a' Kanonokok szerzetesek módjára Klastromokban, vagy Monostorokban együtt laktak.

előtt 1580-ban Junius hónapjának 11-ik napján tett ellenmondásából kitetszik, az Egri Birák, 's lakosok előbb magok között öszveszövetkezvén, 's ezen tzelra Ungnad Kristóf házába seregelvén, azután pedig az Augustinusoknak Sz. Miklósról nevezett Klastromjokban öszvejövén, onnan Ur napja után való szombaton kitörtek, 's reá rohantak a városban fekvő fentebb érdeklött Szent Mihály Arkangyal templomára, és az Isteni szolgálatban foglalatoskodó Kanonokokat az imádkozásban megzavarták, úgy hogy tőlök egyszerűsmind az oltárokat elfoglalnák, táblákat, feszületet helyéből kimozdítanak, 's a' képekkel együtt kivetnék, a templomnak ékességeit leszednék, 's a' sekrestyébe vetnék. A' templom kulcsait ez uttal magokhoz vették, a' magok prédikátorokat bevitték, és prédikáziót tartattak, azt mondván, hogy végre akarják azt hajtani, a' mit magokban régen eltökéltettek; holott ezt a' templomot a' Káptalan nem tsak mint Radetzi Püspöknek, Tanácsosnak, és Kir. Helytartónak a' Király által is meg erősített adományát igazságosan birta, hanem sokáig tartott puszulásaiból Radetzi segedelmezése mellett fel is építette; mégis a' mondott fegyveres polgárok, nemesek, és katonák a' Kanonokokat halállal fenyegetvén, őket a' templomból, mikor épen a' Solósmákat ájtatosan mondanák, kiutalták. — Azért (így folytatják ellenmondásokat a' Fő papok) ők többé se az Ország lakosainak hiteles leveleket nem adhatuak ki, se az Istennek az egyház elfoglalása 's nem léte miatt illendően nem szolgálhatván, papi kötelességeknek nem tehetnek eleget.

A' Katholikusok ellent állottak ugyan az erőszakos elfoglalásnak, de meggyőzték őket Cálvinus követőji, 's azon szín alatt tulajdonították magoknak 's meg is rongálták a' templomot, hogy nékik mint polgároknak, 's nem másnak légyen ahhoz Patronátusi jussok. -- Kevéssel azután vakmerőbbek lévén, falunkint jártak templomokat foglalni, 's azokba az új tanítókat behelyhezetni. — Nevelte az inséget és sok rosszat a' Püspöknek a' maga székétől való távul léte, de leginkább az, hogy üres volt ekkor az Esztergomi Érseki szék is, melly az újításoknak gátot vehetett volna.

1582-ben Sasvár Szolnokból megint kitsapott, s sok falut elégetett, de ugyan azon vitézek, kik 1580-ban ellene kikeltek volt, újra fegyvert ragadtak, 's Onodnál a' pogányokra reá rohanván, azokból 1500-zat részint elfogtak, részint levágtak. Sasvár tsak egy köz lovag Töröknek ruhájába öltözve, 's titkolódzva szaladhatott el a). A várbeliek 18 zászlót nyertek, több aranyos, s ezüst kardokkal, 's tizfra lovakkal együtt, melly zászlókat Borbély András az Egri lovasok' vezére felvitte Bétsbe Ernestnek, Rudolf Király' testvérének; tsak ugyan nagy részét a diadalomnak Borbély András vitézkedésének lehetett tulajdonítani. — Ugyan ezen évben 9-bernek 11-dik napján a Budai Basa Ali Budáról levelet írt az Egri Vár Kapitánynak Kolonits Bertalannak,

a) Ez a' Sasvár Beg Konstantinápolyban a' szerencsétlen Kanisai tsata után 1587-ben, félvén a' sinórtól 's mintegy előre érezvén a' reá következő erőszakos halált, maga magát megétette.

hogy mivel már O s t o r o s is a' Töröknek birtoka alatt van, tehát azt K o p p i Sándornak ostromlása alól szabadítsa fel, hogy a' fényes Portával való békesség fentartódjék. Ezen levél eredeti valóságában feltaláltatik a' Pétsi Püspökségnek kézirati gyűjteményében.

1588-dik esztendőben a' Szikszónál, melly Abaújbau fekszik, történt tsatában Rákótzsi 'Sigmund Egri Kapitány jelen volt 1500 emberekkel, kiket az Egri várból hozott, véle lévén Balás (Deák) István, és Bartsi János Hadnagyok, mint segédek, kik ketten a győzödelem megnyerését nagyon eszközölték, noha maga a' Kapitány Rákótzsi hátrált a' tsatában. Olvasd ezt a szép győzödelmet Istváni Miklósnak 26-dik könyvében a 355 dik lapon.

1589-ben Leibitzer szerint (apud Vagner Scap. part. II-ae pag. 63). Egeren alól a' puskaporos malom iránt kettős viadal volt. Két Egri Hadnagyok, tudniillik Segnei magyarosabbán Sennyei Jó b, és Partzolt h András (ennek is más magyarosabb neve lehetett) lóháton megvittak két Törökkel, a' hol nagy sokasága jelent meg, mind a' Török, mind az Egri nézőknek ; mind a' két vitéz ellenkezőjít megölte, 's pogány fejét levágta. — Aztán pár szerint többen is viaskodtak, úgy hogy egy garmadát lehetett gyűjteni az eltört dárdákból és buzogányokból. — Azért kellett pedig Sennyeinek, és Pártzoltinak viaskodni, mert ezt a vár igazgató Rákótzsi 'Sigmund büntetésül, mivel ők vonták el a' Kapitányt a' Szikszói ditsőséges ütközetből, 's beszéllették reá a' visszavonulásra, mérte ki reájok.

1591-ben Árnath Kis Hássán Beg, a

Füleki várnak parantsolója, az Egri várbelieket ugyan tsak Szikszónál igen megverte, a' hol a' Törökök Deák Balást és Sennyei Miklóst elevenen elfogták, és Szigetvárra hurtzolták, a' honnan 1593-ban Balás mind magát, mind sok fő rabot kiszabadított.

1591-ben Bőjt más hava 29-dik napján felső M. Országból Zakoly Miklós, és Kelemesi Mihály több tárgyak 's nehézségek, nevezetesen az Országban fekvő német katonák' sértegetéseinek előterjesztése végett követségbe küldetve lévén Rudolphhoz, Prágából a' Király azon kérésekere, hogy Eger városának kerítését engedné az országosan oda rendelt munkások által elvégeztetni, azt adá válaszul, hogy azt megtenné, ha a' várból nem kellene, 's pedig késedelem nélkül nagyobb erősséget alkotni, mint volt eddig, annyival inkább mert az eddig a' város falaira fordítatni engedett munkások majd már tökéletességre vitték azokat, 's úgy érti, hogy nem is sok van a' kerítésből hátra, a' mit azok elvégezhetnek, kik parantsolatja szerint még munkájokat le nem töltötték, 's ezeket kész Ó Felsége sürgetni parantsolatja által; tehát a' várnak még jobban lehető megerősítésére fordítatott a' nagyobb erő.

1591-ben az Egri Vár Kapitánnya Rákótzai Sigmund (későbbben Erdélyi Fejedelem) kétszer sürgette Rudolphnál, hogy őtet ezen terhes hivatala alól szabadítsa fel; de a' Király mind annyiszor Prágából azt írta vissza, hogy mivel alkalmas voltában bizik, kívánja, hogy Kapitányságát folytassa. — Mindazonáltal 1594-ben már

(Budai Ferentz előadása szerint) Prépostvári Bálint volt az Egri várban kormányozó.

Az 1596-diki Országos végzés' 34-dik tzik-kelyének foglalatja szerint könyörögtek az Ország Rendjei Rudolfnak, hogy mivel az Egri vár rosz karban vagyon, és a' jövedelmek, mellyek a' katonák tartására fordítottak, igen megvékonyodtak, tehát méltóztassék Ó felsége ezen kétes környül-állásokban, és veszedelmekben, a' várat illető szükségéről gondoskodni. Mintha előre érezték volna, hogy Eger elveszésének közelget az órája.

1596-ban 3-dik Mahomet (Mahumedes vagy Mehemetes tertius,) kívül nem tsak Giáffár herélt Basa előljáró, harmintz ezerre menő seregével, hanem a' Szolnokvári őrizet is összviekaptsolván, erejét, 200 ezerből álló táborral elhagyván Szegedi állását, jelent meg Eger alatt, és a' várat, némelleyek szerint ez nap, mások szerint 21-dik, megint mások szerint 27-dik napján Septembernek ostromolni kezdette, s' legelőbb is a' városnak bástyájit lövette, s' döntögette. Az örök látván, hogy a' várost megtartani nem lehetne, 's a' Törökök már a' falakon általmásznának, tehát a' polgárok házait, hogy az ellenségtől ne használathassanak, felgyújtották, 's így a' várost tsak hamar porrá égették, magok pedig a' várba fel-takarodtak.

A' Török Cászár elfoglalván a' pusztá várost, az erősségnek fordította ágyújit. Az Egri vár Kapitánya Bedeghi Nyári Pál, kit Maximilián Hertzeg, Rudolfnak testvér öitse, jó előre sajdítván a veszélyt, Hatvanból, a maga táborából Egerbe előre (a' mint ezt az 1820-dik évi Tud. Gyűjteménynek 10-dik kötetjében, a' 48-dik lapon

leírtuk) beküldött, a' véle lévő Német vezérrel Thurn Jakabbal, a' ki Juriánininak is íratatik, és a' Tsehek Tábornokjával, Teretsko (Terezka) Vilhelmmel kezdetben vitézül oltalmazta magát, 's még többet tehettek volna, ha a' Maximilián Hertzegtől küldetett 800 magyar, 's német gyalog katonák, a' vár vivása előtt Egerbe érkezhettek volna. De minekutánna a' Törököknek gyakori lövései sok réseket ejtettek a' falon és a' pogányoknak azokra lett reá rohanása sok sebet ejtett volna a' védelmezőkön, kik közül 400 at már le is vagdaltak a' pogányok, a' külső Országi katonák, nevezetesen a' Belgák legelőször eltsüggedtek, és a' várnak feladásáról kezdetek tanátskozni. Azt mondja Pálma (in notit. rerum Hricarum, part. 3-a pag. 160) hogy Nyári Pál térden állva kínszerítette a' Német 's Belga örzőket, hogy kötelességek szerint a' várat oltalmazzák, 's a' fegyvert le ne rakják. Hijjába intette, 's fenyítette őket Tersko, vagy Teretsko vezér is; a' külföldieknek pártütése elkészült, sőt halállal fenyegette mind azt, a' ki a' feladást ellenzené, és a' magyar katonák közül Balog Mihály a' bástya nyílásához küldetett, hogy a' Törökökkel a' feladás iránt alkudozásba eredjen. Az Ozmán Vezérek, úgymond Decsy Sámuel (az Osmánographia 3-dik részének 558-dik lapján) kiknek kevés reménységek volt a' várnak erőszakos megvételéhez, kaptak a' jó alkalmatosságon, 's nem tsak szabad elmenetelt, hanem e mellett arany hegyeket is ígértek a' Balog Mihály mellé csoportozott Német 's Vallon katonáknak. — Ezeknek hallására nőtön nőtt a' várbau a' zendülés, végre a' pártosok kiküldötték

Paksi Jónás Márton Kanonokot, és Bessenyei György Al-vezért Mahomet Császárhoz, és Ibrahim Nagy Vezérhez, hogy azok az ígért szabadságokat írásaikkal erősítsék, kiknek a' Szultán arany betűkkel írt, 's ígéretjeit magában foglaló petsétes levelét kiadván, October 14-én, és így 18 napokig tartott ostromlása után Egret elfoglalá: de szavát a' Vezérek, és seregek szabad elmenetele iránt megszegé, és a' Törökök a' vár' vigyázóját Korlát Kristófot, a' mint berohanni akarnának a' kapuban találván, keményen megostorozták, 's ruháját a' testéről levonván, a' várból kivetették, továbbá a' mint az őrizők a' helyből kitakarodtak, azonnal körülvették a' Jantsárok által, s' vagy levagdaltattak, vagy rabságba hurtoztattak. Tersko, Kinszky, Gróf Thurn, Bártzi János, Besenyei György, 's más fő Tisztek a' Császár eleibe vitettek, a' ki őket Nándor Fejérvárra fogságba küldötte. Tsak ugyan Tersko, és Thurn szívbeli bánatjokban a' fogházban múltak ki a' világból. — Besenyei György még Eger alatt elszökött a' Jantsároknak kezeikből. Bártzi és Kinszky is találtak a' fogságból való kimenetelre módot, és hazájokba visszatérhettek. A' vár Kapitánya Bedeghi Nyári Pál Ibrahim sátorában 10 Jantsároktól őriztetett, hanem szerentséjére kevés ügyelet lévén reá, a' nevezetes Keresztesi tsata alatt kiszabadítá magát, az alatt, míg Maximilián katonáji a' Törökök drága sátorait fosztogatnák. Későbbre a' Nagy-Váradí Várkapitányságot nyerte Rudolftól a).

A' Törökök szavok meg nem tartásának azt

a) S' noha külömbféle módokon meg jutalmazta ötet Rudolf Prágában, még is ő a' Császártól elállott, 's Botskait követte 1605-dik esztendőben.

az okát adták, hogy a' keresztények is a' Hatvani Törököket a' helynek elfoglalása után kardra hányták. — Maximilián Hertzegot is ótsárolják a' Történet-Írók, hogy Hatvani ráborából Egernek szabadítására nem sietett. El volt tudai-illik végezve, hogy azon vár, mellyet 1552-ben a' tsupa Hazafiakból álló vitéz őrzők nagy erőködéssel megtartottak, most a' gyűlevész külföldi katonáknak gyáva félenkségek és pártütések által elveszsen. — Egernek elvesztét hogy az egész Ország felette sajnállotta, kitetszik az 1597-dik esztendei 29-dik törvény-tzikkelyből, mellyben az rendeltetik: „hogy Eger várának feladói megbüntettessenek.“ Könnyebben rongálhatták már ezen fészkekből a' pogányok a' Hazának több környékeit; ennyi véd fala nem volt már a' kereszténységnek. El kellett már Egerből mind a' Kanonokoknak, mind a' Szerzeteseknek, mind a' buzgó keresztényeknek bujdosni. A' Szent Mihály Arkangyalnak nem rég megújított temploma, úgy a' várbéli Szent János Evangelista tiszteletére épült régi egyház Török Moscheák ká változtattak a). — Voltak azután Egerben még más Moscheák is, ilyen volt az, a' melynek Metsetje, vagy Török tornya ma is az irgalmas Barátok vagy Misericordiánusok temploma mellett jó karban látható. — A' Pater Franciscánusok mai templomának éjszaki oldal-fala, a' valahai Török Moscheának töredékjeire rakatott. — Sőt a' mint

- a) Állítódhattak a' pogányoknak Egerben volt tartózkodások alatt több Moscheák is. Katona István Kalotsai Kanonok Ur is azt írja magáról, hogy ő gyermek korában egy még a' Törökök által épített házban lakott, és az oskolája egy valahai Török Moscheában volt.

a Historicusokból kitetszik, magok Derviseit is, a' vagy pogány szerzeteseiket behozták Eger városába, 's azoknak azon a' tájon, a' hol most az Érseki Residentia, és udvari kert fekszik, templomot, 's Klastromot építettek, a' melly hely Bolondvárnak neveztetett. Egyedül az Augustinianusok templomát hagyták meg, de a' mint Fuxhoffer Demény (in Monasteriologiae pag. 281) erősíti, azt is a' Rátzoknak adták, melly ma is az ő birtokjokban vagon; Szent Ágoston fiai pedig kénteleuitettek Egerből kiköltözni.— A' Káptalannak az 1597-ki 38-dik törvény-tzikkely értelme szerint is Kassára kellett menni, a' hol kissébbre változtatott petsétje alatt (mert a' vár elfoglalása alkalmatosságával előbbeni petsétnyomója elveszett) kiadhatja bizonyság' leveleit. — Cserődi János, a' helynek Főpásztor, a' ki 1596-ban 10-dik Juniusban neveztetett volt Egri Püspöknek, mivel 4 hónap mulva feladatott a' vár, a' maga városát nem is láthatta. Azomban a' Kanonokoknak sok versengéseik vóltak az új valláson lévőekkel Kassán, az igen diszes Szent Ersébet temploma felett, melyet az újítók a' Catholicusoktól elvettek vala, 's csak 1604-dik esztendőben adatott az egyház Rudolf parantsolatjára által a' Kanonokoknak. — Minthogy pedig a' Káptalannak jószágait is elfoglalták a' pogányok, a' fentebb előhozott törvény-tzikkelyben a' tizedeknek és negyedeknek a föld terméséből leendő beszédése megengedtetett a' Fő papoknak, hogy légyen miből élhiek. Ez a' dé'smák meghagyása tárgya 1598-ban is országosan újra felvétetvén, a' 32-dik törvény-tzikkelyben megerősítetett.

A' Törökök alatt Egerben alig maradt a'

Catholica hitnek valami nyoma, mert az ott maradt kevés keresztények is a' pogány vallásra állottak. Hasonló sorsra jutott az Egri Megye is, mellyet a' pogányokon kívül az újítók is rongáltak.

Nem sokáig pihenhetett a' hatalmába ejtett Eger Várában Mahomet Császár, mert Maximilián Hertzeg, a' ki Eger várának elvesztését nehezen szenvedte, Bátori 'Sigmund Erdélyi Fejedelemmel egyesülve, Keresztesalá indult, a' kívül szembe kelle a' Szultánnak szállani, és Egerből, egy Basára bizván a' vár' kormányját, kiindulni. A' Keresztesi, Mindszent havának 26 dik napján történt tsatának környűllállásos lefestése nem ide tartozik, annyi bizonyos, hogy abban 60 ezer pogányok élettekkel adóztak, de a' Keresztény tábor is 20 ezer emberét siratta, azokat is ide értvén, a' kik Egerben a' vivás alatt elhullottak. Azt írja Istvánffy Miklós 30-dik könyvében, hogy az ütközet után a' Császár, és Ibrahim Egerbe vették magokat, ezen szavaival „tantus in hostium castris exortus „est pavor, ut ipse Szultanus, cum Ibraimo Basa „sa effusa fuga se se Agriam receperint“. — Hogy szaladott innen a' Császár Szolnokba, 's tovább be Serviába, bővebben lerajzoltuk a' Szolnok-vári viszontagságok eladásában a' már fentebb érdeklött helyeken.

1599-ben békességet ajánlottak a' Törökök Rudolfnak, de a' Király tsak úgy akart megbékélleni, ha Egret, Sirokot, Tserepet, és Hatvant vissza adná. Rudolfnak a' békességben munkálkodó követjei ezek voltak: K u t a s i J á n o s Eszt. Érsek, Pálffi, Nádasdi, és Pétsi, kik a' Török részéről még nagyobb számmal küldetett Bizto-

sokkal egy, Buda és Esztergom között fekvő szigethen jöttek össze. — A' pogányok Nógrádot, Gyórt, és Fileket kívánták magoknak visszaadattatni. Eger iránt ugy nyilatkoztatták magokat az Ozmánnok ezen összejövételben ki, hogy maga Mehemet Császár vévén be Egret, a' szomszéd helyekkel együtt, azt ők iszonyú, és bortsáthatatlan bűnnek elkövetése nélkül vissza nem adhatják; következésképen semmi sem lett a' békességes alkudozásokból.

Örvendettek Eger birásának a' Törökök és már 1599 ben Mahomet képzelt Prophetájoknak tiszteletére Kápolnát állítottak a' várbau, valamint ezt feljebb is említettük, de Katona István (in Hist. Crit. Tomo 27-o pag. 614) még bővebben elterjeszti, midőn azt mondja, hogy a' régi templom felett egy Török felirás látszott, melly így magyarosított meg:

„A' midőn mi ebbe a' faluba jöttünk, egy „nagy roppant keresztény templom állott itt, mellyet nekünk az Isten adott, mellyért ezer hálákat „adunk. A' Jantsárok quártélyt készítettek benne. — „A' várnak Ura Abelhámit, és építő mestere „Memleketh volt. — Bolondok voltak a' Keresztények, hogy olly nagy munkával, és sok „költéssel ebben a' kis faluban oly nagy templomot építettek, a' mellyet mi most elrontottunk, és belőle kis házakat építettünk, és benne sok embereket megöltünk. Ali Basa abból „nekünk egy imádkozó házat tsináltatott 99-dik „esztendőben (1599-ben).

De volt a' várnak külső kapuja mellett még egy másik márvány kőre vésett Török irás is, mellynek e' vala magyar értelme: „Itten a' hol

„ez a kő vagyon, mu'sika ház volt ennekelőtte,
„most azomban ez egy erős bástya, melly 30
„ágyúkkal megkészítve vagyon. Azomban sok Ke-
„resztény Nemzetek idejöttek. Ezen várat laká
„Ali Basa, ki Konstantinápolyba irt a' Vezér-
„nek, és könyörgött, hogy innét elmelessen.
„Ezt ő megnyerte, és helyébe más jött, neve-
„zetesen Vernáut Basa (talán Arnáuth). Ez idővel
„egy szép földő házat építetett. — A' várat 4500
„Jantsárok megszállották, melly várban a' keres-
„kedők is építettek boltokat. Eleinten mi sok
„bajt szenvedtünk, és sokan közzülünk megö-
„lettek. — A' városban egy kis templomot imád-
„ságunk elvégzésére építettünk. Azomban a' ke-
„resztények a' várban lévő templom iránt alát-
„omban Konstantinápolyba egy levelet kül-
„döttek, mellyre a' Császártól oly felelet jött,
„hogy a' Commendáns a' Keresztények templomát
„ne bántsa, mert ottan szent testek fekszenek,
„és a' Keresztények neheztelik, hogy a' Törökök
„a' szent testekhez nyulnak, 's azon időtől, hogy
„ők a' templomhoz kaptak, napról napra sokan
„meghalnának; ezért mi innen elmentünk, és a'
„templom a' Keresztényeknél megmaradott". —
Ez a' feljül írás foglalatja újongatása szerint
későbbi az előbbinél, és arról térsen bizony-
ságot, hogy a' keresztények Sz. János templomát,
noha már Török babonák által megszentésgtele-
nitve, tsak ugyan visszakapták.

Azomban az öldökléseknek és rablásoknak
nem volt szünete; tsak ugyan 1599-ben Révai és
Leibitzer előadásai szerint, Husvét és Pünkösd
között Egertől Fülelig mindent tűzzel, vassal
megemésztettek a' pogányok, és 70 helységet,

a' városokat is ide értve, porrá tettek 's 3000 embert kinos fogságba hurtzoltak, a' mit ez 1600-dikban hozott 3-dik tzikkely is erősít, mellyben ezen pusztításokról, 's az ezen időben dühösködő nagy dög-halálról is vagyon emlékezet.

Az Egri pogányok tsatázás, és prédálás kedvéért igen meszsze eljártak, Bethlen Farkas (in hist. rer. Transyl. ad annum 1601) azt említi, hogy I s m a e l az Egri Basa, és Bectás a' Temesvári Igazgató, Erdélybe is bementek, Gyúla Fejérvárnak visszavételére, mellyet Basta elfoglalt volt. — Ugyanezen 1601-ki esztendőben Mihály, Oláh országi Vajda Bethlen Farkasnak eléadása szerint levelet irt S i n á n S o p h i s Egri Basának (gyakran változtak a' Basák) hogy Augustusnak 27 dik napjára bizonyos, a' Konstantinápolyi udvarnak bejelentendő dolgok iránt jönné ő hozzá Lippára, de minthogy az utak båtortalanok, L e v á g á lovasság vezérjét eleibe fogná küldeni. Hanem ezen levelet Basta elfogta, 's későbbben maga mentségére Rudolfnak fel is küldötte.

1604-ben a' Törökök tanátsosnak tartották Hatvant újra felépíteni, mely építésben a' többi vár őrzők között sokat fáradtak mind a' Szolnoki mind az Egervári mohamedánusok. — Ezen időben újra próbálta Achomát Császárral III-dik Mahomet fíjával Rudolf a' békességet úgy, hogy ha a' Porta Egert és Kani'sát visszaadná. De ezen feltételről hallani se akarván a' Török, az egyesség meg nem köttettetett. Azomban, ha 1605 ben Botskai István háborogni, és a' hazát seregével elönteni nem kezdette 's ezzel a' tsüggedő Törököket bátrabbakká nem tette volna, a' pogányok tsalhatatla-

núl minden kötésekre reá állottak volna, mert nem csak a' Persák nyughatatlanították, hanem a' belső zenebonák is elerőtlenítették őket. Tsakugyan el is volt végezve a' Török részről a' titkos tanátsban, hogy Egernek visszaadásával is a' békesség elfogadtassék. — De ez Botskainak támadása hírére elmaradott, sőt a' pogányság lelket kapván, új sereggel betört Magyar Országba, 's Esztergomot is elfoglalta. Sinán Egri Basáról azt jegyzi meg Bél Mátyás, hogy ez szép sereggel, és 2 ágyuval jött 1605-ben Augustusnak 31-dik napján a' Nagy Vezérnek Mehemetnek táborába, mely Esztergom Vármegyében feküdt.

Bethlen Farkas továbbá az 1604-dik esztendei történetek leírásában (Tomo 6-o pag. 197) azt jegyzte meg, hogy az említett Egri Bassa Sinán Sophis, Bectás Budai Basával a' Magyar Országi részeket foglaló Erdélyi Fejedelem Botskai Istvánnak seregestől segítségére jött, és minekutánna Basta György Edelénnél Botskait a' vele tartó Basákkal együtt megverte, Sinán a' Fejedelmet az Egri várba olly végből hívogatta, hogy ott magát kipihenhesse, 's öszveszedhesse; de minthogy kérésére nem hajlott, hanem táborának maradványait Miskolcznál gyűjtötte egybe, tehát mind az Egri, mind a' Budai Basák a' Török Császártól küldendő újabb segedelemmel biztatván őket, tőle elállottak, 's őrzések alá bizott váraikba visszatakarodtak.

Ezen zavaros időkig az Egri Káptalan Kassán telepedett meg; de az említett 1605-dik esztendőben, a' mint Smidt Miklós (Tomo 3-o pag. 157) eléadja, Lippai Balás Botskai követőjinek a' Vezére elfoglalván Kassát, az ő Katonáji a' Catho-

licusoknak, de nevezetesen az Egri Kanonokoknak házaikat kirabolták, sőt a Főpapok Eperjesen szándékozván menedék-helyeket keresni, őket a' Botskai követőji utjokban körülvették 's minden bűntörzsaikat elszedték. Ugyan ezen történeiről Pálma is (a' 3 ik kötetnek 184-ik lapján) tészen említést. Még ezzel sem elégedtek meg Botskai emberei, hanem azt kívánták, hogy Rudolf Király Szuhai Istvánakkori Püspököt küldje számkivetésbe, a' kit már magok ki se hallgatván őtet, számkivetettek, de erre a' szelid és igazságos Király reá nem állott; az még is elvégeztetett, hogy míg az ő ügye el nem láttatik, Magyarországba be ne jöhessen, — Azomban Rudolf azzal vigasztalta Szuhai Istvánt, hogy nékie adta a Nyitrai Püspöki széket, sőt 1607-ben a' Kalocsai Érsekséget is, pedig előbbeni méltóságának megtartása mellett. — Az Egri Kanonokokra nézve azomban a' Bétsi béke-kötésbe (in pacificatione Viennensi A-o 1606) ez a' kitétel iktatódott be: „De Capituli „Agriensis intertentione Sua Caes. Regia Mattas „et Regnicolae in futura R. dieta, de securo, et „oppertuno loco providebunt, si Cassoviae non „poterit esse.“ De hogy Kassán többet nyugodalmasan meg nem maradhattak, kinyilvánosodik az 1613-ki 3-ik törvény tikkelyből; mellynek értelmében, a' Jászói Prépostságnak következhető kár-szenvedése nélkül Jászó rendeltetett a' Fő papoknak lakhelyül, pedig ugy, hogy onnan is teshessenek törvényes végre hajtásokat a' megyében; Ó Felsege pedig a Káptalannak élelméről gondoskodják. Mi történt későbbre a' Káptalannal, alább elé fogjuk adni; most tsak azt teszszük hozzá, hogy a' fent érdeklött tikkelynek következésében

a' Káptalan 1614-ben Martius hónapjának 2-dik napján valósággal le is tette magát Jászóban.

Az 1606-dik esztendei béke-kötésben azt is megengedte Rudolf Botskaynak, hogy az Egri Megyéhez tartozó, de túl a' Tiszán fekvő falukból ő szedhesse a' Királyi dé'smát.

Azt is feljegyezték a' történeti írók, hogy Rákótzý 'Sigmond Erdélyi Fejedelemnek segítségére küldettek Egerből Begles Basa egy csoport Tatárral, annak bebizonyításául, hogy az Egri várban Tatárok is feküdtek.

1613-dik esztendőben Pünkösöd havának 31-dik napján Mátyás Király (a' Káptalannak kérésére egy környékelő parantsolatot adott ki; de a melly leginkább azoknak szóllott, a' kik a' Káptalan jószágait birták, azt rendelvén abban, hogy valakik tsak a' Káptalannak jószágait elfoglalták, legyenek azok bár Botskay' követőji, vagy akár kik, haladék nélküladják vissza azokat, és az arról szólló irományokat is mutassák be a' Szepeesi Kamara igazgatásának, melly azok iránt Bétsből vett is már utasítást. — Ezen kegyelmes Királyi levélnek kiadását leginkább eszközölte az Esztergomi Érsek Forgács Ferentz, kinek a' következt 1614-ben a' Káptalanhoz írt szerentse kívánó leveléből kitetszik, hogy már ezen évben vissza is kapta volt az Egri Főpapság jószágait. — Schmidt szerint 36 esztendeig nyugodott a' Káptalan Jászó városában, tsak hogy azon mostoha, 's visszás időkhez képest kevés tagokból állott.

Bethlen Gábor előntvén hadjaival felső M. Országot, nem tsak elfoglalá Heves, Gömör, Borsod, Torna, Abaúj, 's más több Vármegyéket,

hanem a' Káptalan jószágait is, sőt azokból zálogkép el is adott, a' mint ezt Kassán 1620-ikban Aprilisnek 5-dik napján kiadott adományi levelével bizonyítja, mellynek erejével a' Borsod Vármegyében fekvő Galgótzból néhány telkeket a' Szendrei várbeli lovagok' Hadnagyának, Katona Tamásnak 400 forintoktan elzálogosít. — Ez magában sérelmes, de az az előtti (1619-ki) asztendőben nagyobb tsapást állottak ki az Egri Fő papok; mert, Bethlen seregeinek vezérje Szétsi György Jászt elfoglalván, mérgét 's boszszuját a' Kanonokokon fakasztotta ki, 's azoknak lakhelyeiket feldúlta, némelyeket megölt, másokat tömlőtbe vetett (lege panegyricum Praelatorum et Magnatum Hriae edit. Tyrn. par. 2-a). Annyira is hágott Bethlen Gábornak a' papok ellen viseltető gyűlölsége, hogy az Egri, Jászói, Leleszi, és Szepesi leveles tárokat nem papokra, hanem világi személyekre bizni, magában eltökélléné; sőt 1520 ban Besztertze Bányán tanátsot tartván, azt határozatná, hogy elég lenne a' Catholikusoknak 3 Püspök, az Egri tudniillik, Nyitrai, 's Győri, kik 2000 forintokkal esztendőnkint beelégedhetnének; a' többi jövedelmeket az Ország határ széleinek megerősítésére kellett-vén fordítani.

1622-dik esztendőben Gróf Monyorókeréki Erdődi János Egri Püspök, az akkori Királynak második Ferdinándnak kegyes voltát abban érezte, hogy ez nékie az dő'smákat, mellyeket addig az ideig a' Szepesi Kamara szedett be, visszaadatta, ugy hogy ezentúl azokat a' nevezett Püspök maga emberei által szedetttesse a' föld terméséből. — Hanem új teher hárámlott Pyher

János Püspökre 1627-ben, mert ennek a' Tiszán túl lévő falukból szedendő dé'smák váltsága fejében 2000 magyar forintokat kellett az új egyeség szerint Bethlen Gábornak fizetni. Egyáltalában igen szomorú sorsban valának azon korban a' Püskökök. A' fen említett Pyber János is hol Jászóban, hol Bétsben, hol Nagy Szombatban lakott, a' hol tetemei is nyugosznak. Ugyan azért panaszolá az akkori Pápának 8-dik Urbánnak az Esztergomi Érsek Pázmán Péter, hogy az egész országban tsak két Püspök ül a' maga székében, a' többiek a' pogányok által (kik most lakhelyeikben táboroznak) mind ki vagynak meggyéjékből szoritva. — A' Királyok azomban mind ez ellen nem állhatván, tsak úgy kinevezték a' Fő Pásztorokat, mintha a' Hazában semmi ellenség nem volna. — Könnyű képzelní, hogy Pásztor nélkül igen nagy szabadságban, vagy inkább elhagyatásban élvén a hivek, sőt az istentelen Törökök által naponkint jobban jobban vesztegetődvén, erköltsiségekben szerfelett megromlottak légyenek; ugyan azért szükségesnek találta Lósi Imre Egri Püspök 1633-dik esztendőben, nagyobb részében a' pogányoktól biratott megyéjét. kíséőket vévén maga mellé, meglátogatni; a' mire azomban az arannyal megnyert Egri Basától kelle előbb engedelmet kapni, de úgy, hogy a' Püspök semmi ollyast ne rendeljen, se el ne kövessen, a' mi a Mahomet vallásának ellenére volna. Tudta azomban Lósi a' gyengélkedő Keresztényeknek sziveiket és hiteket úgy erősíteni, hogy abban a' Mahomet tanítása gyökeret ne verhessen, sőt az ő hathatós szavaira, 's jó példájára sokan a'

Luther és Kalvinus tanítását elhagyván, a' Catholica hitre tértek a).

1625 ben Achmet, vagy Amhát volt Egri Basa, ugyan az, a' ki több Begekkel együtt alá a' Porta részéről azon kötést, melly a' Zsitvatoroki békességet erősíti, és ugyan ő volt különösen Eszterházy Miklóssal kiküldve, a' Török által elfoglalt Eger környéki faluknak hogyan lehető taksáltatások' dolgában.

1649-ben a' 38-dik törvény-tzikkelynek erejével az Egri Káptalannak lakásúl Kassa városa rendeltetett, a' hová a' Fő papok 1650-dikben Jászból által is költöztek, kiknek M o s d ó s i Imre, a' Kassai Királyi pénztárnak szedője, és fő gondviselője, az oda való Barátoknak szenthelyét (Sanctuáriumát) és Sekrestyéjét, mellyek a' hit ellenségeitől visszafoglaltatván fegyver házzá változtattak vala, a' toronnyal, és udvarral, vagy inkább a' mellette lévő temetővel, Aprilisnak 29-ik napján, a' jelen volt több Királyi tisztek és papok előtt általadta, elolvastván az ez iránt költ kegyes rendelkezését a' Felségnek, és az ott lerakott ágyúkat ez uttal onnan elvitette, a' nélkül, hogy valaki ellent mondott volna; a' miket a' Káptalan az Uralkodónak az általvétel után meg is köszönt. De ugyan ezen 1650-dik esztendőben, a' mellyben Kérdi Benedek volt Egri Püspök, a' Páter Fran-

a) Ugyan ezen Lósi 1635-ben Sz. János Evangelista napján Megyebéli Zsinatot tartatott Jászóban, a' hol a' mint láttuk, laktak vala a' Kanonokok. Erről olvasd bővebben Péterfi Károlyt in Sacris Conciliis Regni Hriae (partis 2-ae pag. 336) a' hol a' Gener. Vicarius, 's egyszer'smind Kis prépost Czeglédi Albert, Custos Kálmántzi Sámuel 's a' többi Fő papok is megnevezve találtnak.

ciscanusok is visszaköltöztek Kassára, Pálffi Pál Nádor Ispánynak eszközlése által, és elpusztított lakhelyeket elfoglalták; de hogy ment az Isteni szolgálat a' Káptalan által már előre elfoglalt templomjokban; nem találom feljegyezve; annyi bizonyos, hogy 1671-ben általmentek a' Főpápok az öreg templomba, melly Sz. Er'sébet tiszteletére volt építve, 's a' mellyet a' mondott évig a' Lutheránusok birtak, — 's így ekkor az előbbeni templom sanctuariumostól, sekrestyéstől egészen a Sz. Ferentz fiai tulajdona maradt. — A' Sz. Er'sébet temploma Szegedi Lenárd Püspöksége alatt foglaltatott el. — Szegedinek közönségesen 1000 Katonája volt, és Mindszenti János vezérsége alatt az újitóktól a' templomokat a' Császár Decretuma szerint vissza foglaltatja vala.

1662-ben az Egri várbeli Törökök vad szokások szerint rabolni kijárván, Egertől Kassáig mindent felprédáltak, 's midőn martalékkal jól megterhelve mintegy 4000-ren vissza-sietnének Egerbe, Gróf Forgáts Ádám Vezekénynél. Augustusnak 22-dik napján megtámadta őket 's ezen alkalmatossággal vitézül hartzolva estek el 4 fiatal Eszterháziak, kik a lankadó magyar sereget példájokkal bátorították, Gróf László tudniillik, Eszterházi Miklós Palatinusnak 26 esztendő fia, úgy Ferentz, Gáspár, és János Eszterháziak, kikről Kazi (libro 70 Hist. Hriae. pag. 163) emlékezik. Jóllehet más részről találtatnak Irók, kik a' győzedelmet Gróf Forgátsnak tulajdonították.

1674-ben Gyöngyösre is behatván az új vallás, az oda való Jesuiták, és Szent Ferentz fiai az elszakadott atyafiaktól nagy üldözést szenvedtek. E-

gyébaránt is az Egri Basának pártfogásában bizakodván Calvinus követőji, eladták a' Catholicusokat öt forinton a' Pogányoknak ; főképen felső Magyar Országban gyakoroltatott ez a' különös neme a gyűlölségnek. A' Catholicusok üldöztetését Bársonyi György Egri Püspök, a' ki Szegedi Ferentz után következett, és Kassán 1678-ban temettetett el, meg nem gátolhatta.

Gróf Pálffy Ferdinand a' Püspöki székbe lépén a' Jesuitákat behozta, 's Leopold ezen tettét helybenhagyta. Ő volt az, a' ki egy jó bortermő falut ajándékozott a' Seminariumnak, mellynek *Heitzea* a' neve, 's melly mindég az Egri Püspöké volt, de 1580 ban azon zürzavaros időkbén elzalogosított. Pálfi váltá ki azt Tököli 'Sigmondtól, meg a' Rákótzai fámiliától. Ezt az ajándékozást is Leopold helyben hagyta.

1679-dik esztendőben a' Tököli Imre részén lévő pártosok Kassára jövéen, Jósa István Egri Kannonokból Vezért tsináltak. Ez a' Jósa Plebánus is volt, és sokáig a' maga Püspökje zászló allját, a' mint hajdan szokásban volt, 's mint több helyeken ezt eléhoztuk, vezérlette, pedig vitézül és nagy szerentsével, 's tudni való hogy illyen módon ő is a' Császáriakkal tartott; hanem Leopold Tábornokjai előtt gyanúba esett, mintha a Tököli-vel felzendültekhez inkább szítana, azért Eperjésen tömlőtzebe vettetett; de midőn Kassára kísértetnék Rozgonyban Tököli embereitől elfogatatott, 's ezentül szabaddá tétetvén a' pártosokhoz állott, kik mellett olly jelességgel és tüzzel hartzolt, mint az előtt a' Király mellett, és a' Császári seregeken nagy tsapásokat ejtett. — Ez az a' Jósa, a' ki 3000 összeesküdtekkal, kikhez Tö-

rökök 's Tatárok vegyültek, 19-ik Aprilisben (1569-ben) Selmecz Bányára ütött, 's ott négy óráig tartott tsatazás után sok házokat felégetett, a' mikor 720,874 forintokat érő ezüstöt 's aranyot foglaltak el a' pártosok, azon kívül kész vert pénzt 300,860 forintot érőnyit tettek magokévé, 's sok embert megöltek. Jó'sa azt mondá a' Selmeczieknek, hogy a' midőn seregei a' városba beléptek, a' német katonák azokra puskáztak, a' mit ha nem tettek volna, mind ezek nem történtek volna, így tulajdonítsák magoknak a' veszélyt.

Ezt a' Kanonok bajnokot Barkótzai Ferencz katonáji fogták el, 's Ksssára behurtzolták 's fogházba tették, de két strá'sájit megvesztegetvén, 's a' többiek mellett titkon elmenvén, végre a' város kapujánál lévőket is megnyervén, szürkületkor a' vásárra jövő parasztok sokasága között ki-suhant a' városhól, 's a' külső városban lóra ül-vén, mellyet a' támadók adtak alája, újra hozzájok tsatolta magát. — Szégyenlén ezt az elszökést a' Kassai Kapitány, a' vigyázatlan tisztet 's öröket mind vasra verette. — Jó'sa megint a' Király emberei ellen hartzolván, a' merre tsak fordúlt, nyomait hagyta vitézségének. — Azomban alig tölte el e' Pap Vezér esztendő a' támadók között, mert tselekedetét megbánván, egyszer'smind elkövetett gonosz-ságait szégyenlén, Kassára jöve, 's a' helybéli igaz-gatóval egyességre lépett, úgy hogy minden hibás tettei felejdékenységbe temetessenek, 's ő a' Kassai-akhoz, következésképen a' Császár részére álljon; de elkövetett tsinnyainak, állhatatlanságának, 's árulásának büntetése már ki vala fejére mérve, 's hamar el is érte, mert Tályán a' támadóktól Octobernek 21-dik napján hajnal előtt elnyomattatván,

minekutánna a' tsatát elvesztette, 30 társaival együtt megölettetett.

A' nagy pestis, melly 1679-ben a' hazát pusztította, arra birta a' Tököliánusokat, hogy a' Tiszához visszavonnák magokat, mert már Kassában is elhatalmazott volt a' dög-halál. Itt hala meg az Erdélyi Püspök Moktsai János is, de Cornelius szerint betegségben, nem pestisben, a' ki a' zendülés miatt jövedelmeitől megfosztattatva lévén, Kassára jött vala még Bőjt elő hava 5-dik napján, mivel Egri Kanonok, és Leleszi Prépost is vala.

A' Leopold Császár, és Mechmet Sultán között Konstatinápolyban 1681-ben kötött 20 esztendőös békességnek (de a' melly felbontódott) 9-dik pontja szerint a' Török azt igéri, hogy a' Catholicus papokat, és Szerzeteseket, nem tsak nem hagyja háborgatni, és üldözni, hanem inkább pártfogolja is. Ennek következésében az Egri Basa Rustáin, a' tanátsát öszvehíván bátorsági levelet adott a' Szent Ferentz rendjén lévő Gyöngyösi szerzeteseknek, hogy Egerben, 's az ahoz tartozó környékben istenes foglalatosságaikban biztosan eljárhassanak. — Az Egervári Török Tanáts által kiadott menedék levelet már Urbani Fridrik (in Hist. Provinciae) közlötte az olvasó világgal ugyan; de én azt egész kiterjedésében Gyöngyösről hiteles kézből kapván, jeles voltáért szóról szóra kiteszem:

„My az hatalmas, és győzhetetlen Tsászár-
nak Vig Eger várában lévő, és lakozó Nemze-
tes, és Nevezetes Vitézljő D i v á n y o s a) Urak

a) Diványos Urak, az az tanátsbéli Urak. — Ága Igazgatót, vagy Vezért tészen; K i á j a belső titoknokot jelent; Bégek

„és Agák, nevezet szerint Jantsár vitézek Fő Aga-
„ja] Vitézljő Mehemet Aga, Gomlia vitézek
„Fő Agája Vitézljő Mohárim Aga, Vitézljő
„Záim Ispahik Tefter Kihájája,
„Vitézljő Jussof Aga, Jántsár vitézek fő
„Kiájája Bekit, Vitézljő Haesi Ibrahim
„Aga, Vitézljő Záim Ispahik főolaj-
„Begje, Vitézljő Amhet Aga várbéli gya-
„log vitézek Fő Porkolábja, Vitézljő Hássán
„Aga, gyalog vitézek Agája, Vitézljő Mehemet
„Aga, Gomlia vitézek fő Kihája Begje, Vitézljő
„Mehemet Aga Beslia vitézek fő Agája, Vi-
„tézljő Puti Mehemet Aga és közönségesen kik va-
„gyunk. (Itt hét kis petsétek láthatók) Illendő
„és tisztességes dolgokban való jó akaratunkat
„ajáljuk kegyelmednek, mint vitéz szomszéd Ur
„jó akarónknak. Isten kívánt jókkal áldja meg ke-
„gyelmedet. Mivel hogy Méltóságos Basa Urunk
„minket megnevezett vitézljő Diványos urakat a'
„kegyelmed hozzánk küldött leveléhez képest Di-
„vánba hivatván, és velünk tanácsot tartván:
„hogy ha ez ideig volt e' szokás, hogy mind
„a' két részről a' Barátok szabadon járhassanak,
„mellyre feleletet tévén, hogy volt: azonban ő
„Nagysága tőn parantsolatot, hogy ezután is ugy
„légyen. Tsak az Barátot botsással be kegyelme-
„tek, a' melly így levén my is fogadjuk Uri Tö-
„rök hitünkre, emberségünkre és Tisztségünk-
„re, hogy az my részünkről is ezentul kegyel-

2 ló farkú Basákat tesznek, 's ezeknek is voltak titok-
nokjaik; Defter, vagy Tefter Jegyző könyvetészen;
Ispahi vagy Spahi Lovas katonát, Jantsár gyalog vi-
tétz tézen 's a' t.

„med Baráti meg nem bántatnak; hanem járhas-
„sanak kelhessenek bottal fegyver nélkül, hason-
„lóképen kegyelmetek adjanak olly hit levelet,
„hogy a' my Török Barátink is fegyver nélkül
„bottal a' hol járnak kelnek, és H o d s c h á-
„ink a) a' magyar részről meg ne bántassanak
„és így abban megálván, az jó szomszédság köz-
„tünk ditsértessék, az mellynek nagyobb bizonsá-
„gáraadtuk ez divánbéli levelünket petsétünkkel
„megerősítvén. — Ezek után Isten kegyelmedet
„éltesse jó egésségben.“ Iratott vég Eger várában
die 9-a Decembris 1681.

Ezekből látjuk, hogy a' Basának egy kis Tanátsa volt, lehetett ez ugyan hadi Tanáts is. — 2-szor hogy ekkor is voltak D e r v i s c h e k, vagy Török Szerzetesek Egerben, és másféle világi pogány Papok is; 3-szor hogy azon időben a' Papok is fegyveresen jártak, és 4-szer hogy Rustán Basa még nem régen lakhatott Egerben, mivel még a' szokást se tudta.

De elvégezte volt az Isteni Gondviselés, hogy nem csak a' soká gyötörtetett Eger Városa, hanem a' régen szenvedő egész Magyar Haza is a' Pogányság kezéből kiszabaduljon; közelgetett a' régen sohajtott idő, mellyben a' Kereszténységnek ellenségei a' méltatlanul birt várakból tsufosan kiűzettsenek, és a' fő Pásztorok, a' kik a' Törökök, és Gróf Tököly Imre támadásai által székeikből és a' Hazából kiszorítottak, és mintegy

a) Hodschá annyit tett mint most harangozó; ez ment fel a' met setbe vagy a' Török toronyba, 's kiáltásával a' népet a' templomba hívta, — innen némelly helyeken a' Hazában ma is szokták mondani n e h a d s c h á l j a n y i t, az az ne kiabálj annyit.

számkivették, a' hiveknek nagy örömökre Megyé-
jeket vissza foglalhassák.

Tudjuk Hazánk történeteinek leírásából, hogy 4-dik Mahomet Török Császár 1683-dik esztendőben a' Magyar Ország Királlyal kötött békességet, leginkább a felzendült Gróf Tököly Imre, és Nagy Vezérjének Karamustafának únszólására annál könnyebben feltörte, mert a nyúghatatlankodó Gróf Tököly Imre által ugyanezen évben, Hassán a' Török és Erdély-országí Kóvetek jelenlétekben tartatott ország' gyűlésének kimene-
telét, melly szerint ez a' pártos Gróf magát a fényes porta adózójának lenni vallotta, sőt a fizetendő adónak mennyiségét a' hatalmában volt Vármegyékre és Városokra ki is vetette volt, ideje korán meghallotta. — Sietett tehát a' Nagy Vezér, félbe szakasztván Leopold Kóvetjével Caprarával folytatott és képtelen kívánságokon épült alkudozásokat, 's a' Belgrádnál öszvegyűjtött 's két száz ezernél többre menő táborával Magyar országba előbb berohanni, mintsem 1-ső Leopold Császár Német-országban szerzett szövetséges seregeit öszvehúzhatná. Gróf Tököly is, kit Kátóna István (In epitome chronol. Tomo 3-o) ezen háború fáklyájának nevez, Karamustafa hadi népének elősegállítására pártosaival együtt nem tsak mindent elkóvetett; hanem nagy számból álló fegyvereseit az Eszékhez érkezett Törökök táborával egyesítette, és Karamustafával a' háborúnak mennél nagyobb gyorsasággal és foganattal lehető viselése eránt személyesen tanátskózott, sőt későbbben ő volt az, a ki nem sokára ezek után Posonyt elfoglalta, noha akkor tsak hamar a'

Lotharingiai Hertzeg Károly által abból kikergettetett.

K a r a m u s t a f a Vezér Győrnek elfoglalása után Bétset, mellyből Leopold Császár kimentével még 60 ezer lakos is két nap alatt kitakarodott volt, ostroma alá vette. Sokan úgy hiszik, hogy Tököly birta ötet erre a' merész lépésre, melly a' Törököknek nyakokat szegte, mert ugyan ezen 1683-dik esztendőben, nevezetesen September hónapjának 12-dik napján, a Lengyel seregek és Királynak S o b j e s z k y J á n o s n a k a' Főváros alá lett érkezése után az ostromló Pogányság elvesztvén 70 ezer emberét, a bástyák alól tsufosan elűzettetett; mely szerentsés tsata után azt a' feltételt kezdette Hertzeg Károly magában forgatni, hogy mivel az ellenség ennyire elrémtült, most vissza lehetne a' Magyar-országi Várat től foglalni. Tsak ugyan ebben megállapodván a' diadalmaskodó Hertzeg, a' Lengyeleknek segítségével a' Törököket Párkánynál October 9-dik napján újra megszalasztotta, és már October 25-dik napján az Esztergomi Várat is tőlök elvette, melly Vár másod ízben 77 esztendeig nyögött vala a' Töröknek járma alatt.

1684. Lotharingiai Károly Hertzeg Vátzot és Pestet, mellyet az ellenség abból lett kiköltözésével felgyújtott, elfoglalván, sőt Szent Endrénél a' Dunán általkelvén, alsó Buda városát is magáévá tette. Ezzel Julius 28-dik napján a' felső Várat is lövetni kezdette, hanem katonájának elbetegedések, és az essző őszi időnek mostohaasága miatt az ostromlással nem boldogúlhatott. Ezen évben mindazonáltal a' Német Tábornok Szultz, Tökölit és az ő követőit felső Magyar-

országban úgy öszvetörte, hogy a' Császáriakra nézve szerentsés viadalnak következésében 35 napoknak lefolyta alatt 17 Vármegyék, és 12 Királyi Városok a' Magyar Király hívségére visszateárnének, és Tököly oldala mellett igen kevés számú öszveesküdtek, 's inkább tsak a' Tatárok és Törökök maradnának (Katona in Epitome Chron. Tom. 3 o pag. 386) következésképen semmit sem használt Tökölinek, ezen esztendőben Aprilis 19-dik napján Mező-Túron kiadott, és a' Hazában széljelosztott környékelő írása, mellynek a' vala a' foglalatja, hogy mivel Leopold meggyőzöttetvén, elállanak tőle Szövetségesei, a' Török erő meg az ő tzélja elősegéllésére közelít; tehát véle tartsanak a' Magyarok. — Leopold azért is ígér kegyelmet, mert hadi népe Budánál megverettetvén, nem bizik magában, és azért hajtattja el a' barmokat, mert tudja, hogy meg nem tarthatja Magyarországot; ha győzne, úgy is a' Német vagy felmészárlaná a' Magyarat, vagy várba tsukná, és akkor a' Magyar magának tulajdonítsa ha nálok (tudniillik az öszveesküdteknél) se talál kegyelmet (Katona Tomulo 35 folio 141). — Ehez hasonló környékelő írást 1682. esztendőben 26-dik Juliusban is adott ki, Kassa mellett volt táborából, mellyet Vagner (in Hist. Leopoldi p. 1-a pag. 571) előnkbe terjeszt.

Az utánna következett 1685-dik esztendőben Tököly Eperjest is elvesztvén, Váradra sietett; de ott a' képmutató Törököktől elfogattatott, és mint rab úgy küldetett Adrinápolyba. — Ezen évben Érsekujvár, Szolnok, és más helyek is Leopold Császár győzödelmes hadjának megadták magokat (olvasd erről bővebben a' Tud. Gyűj-

temény' 1820-dik esztendei folyamájának 11-dik Kötetét a' 65-dik és következő lapokon). El nem lehet az ezen időkorban még mindég Kassán lakott Egri Káptalannak a' Tököly támadásának zürzavaros idejében szenvedett kárvallásait mellőzni, annyival inkább, hogy azoknak világos nyoma látszik az 1687. esztendei 19-dik törvény tikkelyben, a' mellyben a' rendeltetik, hogy azok a' Polgárok perbe idéztessenek, a' kik a' panaszolkodó Káptalannak előadása szerint, a' Kassai Sz. Ersébet' Templomából a' Monstrantiát, kelyhek, 's más drágaságokat, több templomi ruhákkal együtt, mellyek azután a' zendülteknek prédálul szolgáltak, elragadozták és letartóztatták volt. — Lett volna ugyan kedvek (hogy Eger' vissza vételének pontjához közelítsünk) a' diadalmaskodó Leopold Vezérjeinek ugyan 1685. évben még nyáron Egret is elfoglalni a' pogányoktól; de ellenkezőt határozott Károly a' Lotharingai Hertzeg, a' ki Bétsbe is megírta, hogy Eger egy lévén Magyar-országnak legerősebb Várai közzül, melly helyes formájú 5 szeglet bástyázatokkal meg van erősítve, és sok felzendültek (Tököly emberei) csoportjain kívül 4000 Janitsároktól őriztetik, azért még most, hogy az időt és munkát el ne veszejtsük (igy fejezte ki magát a' Hertzeg) álljunk el ettől, mert most jobb lészen az erőt biztosabban másfelé fordítani.

Tsak ugyan el is marada Egernek megtámadása mind addig, míg azt 1687-ben Karafa Antal Tábornok a' Császár előtt hathatósabban nem sürgette, minekutánna tudniillik Budának 1686-ban történt megnyerése után a' hadinép még nagyobb katonai tűzzel lángolt, és a' hátráló Törököket

egy erősségben se akarta megszenvedni; tehát azt írta azon télben a' Tábornok a' Karaffa első Leopoldnak, hogy Egret, mivel onnan meszsze járnak prédálni a' Törökök, meg kellene ostrommal venni, és ezen munkának végbe vitelét ő magára vállalja, mivel Rustan vagy Rustain Egri Bassa, az ő általa elfogott levelében azt írja a' Nagy Vezérnek, hogy minden eleség nélkül szükölködik, és ha ezen nehéz ügyében sietséggel nem segedelmez nékie, a' Várnak megtarthatása eránt elvesztette minden reménységét.—Hozzá tette azt is, hogy sok Törökök a' városban hagyván feleségeiket, és gyermekeiket, télen Egerből elszöktek. — Azt ígérte továbbá Karaffa, hogy a' Basának illy szorongató környüflállásai között 10 vagy 12 napoknál az ostrom tovább nem fogna tartani, 's vér'-veszteség nélkül a' város meg fogna nyeretetni; ha ezt a' helyet meg nem támadnák, valamikor a' Császáriak kezében lévő Szolonokból Budára eleséget küldenek, az Egri széljel kóborló, leselkedő Törökök azt elfognák, sőt a' jövő nyáron annyi gabonát elragadhatnának, és behordhatnának a' pogányok, hogy osztán az ostrom' kiállítására elég lenne; majd is lenne módjuk rongálni megint a környéket. Sajnálná (hozzá tette utóljára) ha valaki tőle ezt a' kis ditsőséget megírigyelné, és a Császár hasznát hátráltatná' 's a' t. — Ezt nehezen engedte megtétetni Leopold, azért, hogy seregei tavaly Munkátsot nem tudták megvenni „de ha gondolja, hogy 8 nap alatt Egret magáévé teheti (így válaszol Vezérjének a' Császár) kezdjen hozzá az ostromhoz.“

Annak következésében Karaffa embereivel Egret bekerítette, és Marchio Doriára a' ma-

ga Ezredje Fő Tisztviselőjére bizta a Várnak kivását; a' Baváriai Választó Hertzeg Gróf Koháry István alatt 2000 Magyarat küldött kikeletkor a' vár alá; és ezek a' Hatvani kapu előtt, és nevezetesen a déli oldalon fekvő bástyázatoknál vrasztottak. — A' Felnémet felől való részét a' városnak Gombos István a' Putnoki, és Vétsei Sándor a' Hajnácskői várnak Kapitányai a' Magyarsággal zaklatták. A' Német Seregek Eger vizének két partjain, a' hegyeken 's a' Maklárra és Kerecsendre menő utakon foglaltak helyet. — Karaffa legelőbb is sántzokat hányatni parantsolt a' város előtt, hogy mind a' Magyar seregnek légyen foglalatossága, mind az Egri pogány őrzők ki ne üthessenek a' városból (tehát a' város már ekkor megint be volt kerítve) és egy mértföldnyire, a' vetéseket, a' Törökök azt meg nem akadályoztathatván, körös körül meggyujtotta, és az utakat elzárta, hogy a' városnak se Kerepesről (de talán helyesebben Tserépről) se Sirokról, se Szarvas-kőről élelmet ne hordhassanak, és valamivel későbbre ezen 3 várakat is ostromolta, mellyek közzül ketteje nékie magának, harmadika Shera Al Vezérjének feladták magokat.

Azon közben a' Lotharingiai Hertzeg Erdélybe seregét békalaúzolván, néhány Századokat fegyvereseiből, hogy a' feladást siettesse, őszkor Egerbe rendelt; ez helyesen történt, mert Karaffának több helyeken és több várak alatt táborzó hadi népe őszveséggel se tett többet 10 ezer főnél, minthogy Leopold Császár népének sok pontokon kellett egyszerre az ellenség ellen tsatázni, tehát egy helyhez nagy erőt nem küldhetett. — Így még szerosabban betsukattatván a'

város, melyet az új Nagy Vezér Soleiman (mert már Karamustafa megsinórozott volt) Budánál, az innen széljel terjedő uralkodás hasznára nézve jelesebben tartott, többre is betsült. Jó előre az ostrom előtt parantsolatot adott, hogy 10 ezer lovas menjen a' város szabadítására, de ezek, nem tudatik lomhaságból-e, vszgy nyakasságból, vagy félelemből oda nem mentek, melly nyakasságból, és félékenységből, vagy inkább az elkövetett hibából támadott a' Török Udvarnál az a' zendülés, melynek végre mind Soleiman vezér, mind 4-ik Mahomet Császár áldozatai lettek.

A' bekerített Törökök is makatson Rustán jelenlétében megesküdték, hogy inkább egy láb-ig éhen elvesznek, mint a' Várat feladják, és midőn Karaffa intené, hogy az eléggé bebizonyított, de most haszon nélkül való vitézkedést, és megátalkodást félre tennék, és szép ajánlások mellett adnák fel a' helyet, a' Bassa el se akarta levelét fogadni, noha a' legutólatosabb módon igyekeznének az éhséget előlni katonáji.

Lejárt vala már a' nyár, és a' Doriai Marchio még ostromának semmi gyümölcseit sem arathatta, olly leirhatatlan fejességgel oltalmazták azt a' Mahomedánusok, és a' Mahomet vallására állott Egri Lakosok. — Egy vár-vivást se olvasunk, mellyben az ostromlottak a' Várost, melly mindenkor vagy elhagyatott vagy felgyújtatott a' védőktől, hatalmokban megtarthatták volna, tsupán tsak ezt; sőt nem tsak helyesen védleni tudták az alsó várost a' pogányok, hanem illy szorult állapotokban még a' Keresztényekre kitsapásokat próbálni és a' bástyák előtt álló Keresztény táborban károkat is tenni merészlettek; következésképen

nem olly könnyű vala Egret meghódítani, a' mint azt a' múlt télen Karaffa képzelte, és Császárajának megirta volt. Sokkal helyesebben ítelt vala Egernek visszafoglalhatásáról, és ezen tettel öszvekapsolt nehézségekről a' Lotharingiai Hertzeg, mint ezt feljebb láttuk, 's azért is akarta annak ostromát boldogabb időre halasztani. — Tsak ugyan annyira nevededett az Egrieknek vakmerőségek, hogy egy alkalmatossággal a' hies Gróf Koháry István' Magyarokból álló hadi népére, melly egy völgyben Eger-Szalók felé táborozott, és a' melly mai napiglan is Koháry völgyének, az ott lévő kút Koháry kútjának nevezetetik, reá rohanni nem rettegnének. A' Gróf derék Magyarjaival visszaverte ugyan az Egri katonákat; de midőn ezeket a' Hatvani kapuig nagy mérsárlások között kergetné, egy golyóbis által melly a' Vár bástyájáról ő reá vala arányozva, a' pogányok véréből akkor is párologó jobb karját megsebesítvén, őtet az öldökléstől való megszűnésre kínszerítette. A' seb a' Grófit azontúl jobb keze' használásától örökre megfosztotta *).

*) Gróf Kohárynak sebjét a' táborban volt Seb-orvosok veszedelmesnek találták, ugyan azért igyekeztek azt gyógyítani; de nem a' seb-orvosi regulák szerint, következésképen kevés foganattal, úgy hogy kéntelenitetett a' Gróf későbbre Bétsbe az orvoslás végett felmenni, a' hol karján második vágást tettek még szerentsétlenebbül, mert inát a' seb orvosok elmetszvé, teljes életében többet nem irhatott, hanem 1715. esztendőben, a' midőn ő már Ország Birája volna, 3-dik Károly Király, és az országosan öszvegyült Rendek, a' mint ezt a 29-ik Törvény tikkely bizonyítja, megengedték nékie, hogy nevét ezüst petsét-nyomóra vagy inkább táblátskára metszve az ok-levelek alá nyomathassa, a' mi annyit

Koháry Istvánt, a' ki most is a' Füleki Várnak Kapitánya vala, és 3-ik Károly Király alatt Ország-Birája lett első Leopold Császár a' hivség tükörének nevezte. Való, hogy ő Tökölinek és a' többi lázzadóknak nagy ellensége volt, kitől el is fogatott, és csak Ungváron szabadithatta ki magát a' rabságból. Ugyan ezen hosszas vár-vívás alatt vesztette el betses életét Semsei András Onodi, és Gombos István Putnoki Vár Kapitány, több más magyar vitézekkel együtt, elhallgatván a' foglyokat, kiket a' várba magokkal behurtzoltak az Ozmánok.

Minekutánna a' feljebb említett 3 Várok, ugymint Cserép, Sírok, és Szarvaskö, ketteje ugyan magának Karaffának, a' 3-dik pedig Vezérjeinek (a' mint feljebb is érdekeltük) feladták volna magokat, és a' Lotharingus' megérkezett fegyvereseivel az ostromlók megszámosodtak, újra írt a' hadi munkákban más helyeken is forgolódo, de most Eger ostromának siettetésére megint ide érkezett fő vezér, az eltsüggedhetetlen Egri Basának, tudtára adván nékie, hogy ditséretes ugyan az állhatatosság, és hivség, de ne nyomorítsa tovább népét, mert a' Törökök mindenütt az országban megverettetve Eszéket és Poségát a' is elvesztették, 's a' Duna és Tisza közt nints egy talpalatnyi földjök már. A' Nagy Vezér Soleiman, támadás ütvén ki Konstantinápolyban, meg-

érjen mint ha tulajdon kezével íródott volna; de ugy, hogy ez az ezüst metszés kimulta után az uralkodónak, ne hogy azzal visszaélések történjenek, Bétsbe felküldettségék. Mind e' mellett sokáig élt Koháry István, mert még az 1729. esztendei Diaetának befejezésében neve előfordúl.

ölettetett. Mahomet Császár is katonáji által le-
tétetett; tehát felszabadítást nem várhat, — látja
ő (hozzá tette Karaffa) és hallja a' szökevényektől,
hogy eleség nélkül szűkölködnek a' várban, és
nincs honnan segítséget várnia: azért inkább fo-
gadná el a' betsületes feltételeket, mint tűzzel
vassal, vagy éhséggel emészsze el népét. — Az ő
katonáji is arra vetemedhetnek, mint több várbéli
Törökök, a' kik igazgatójok ellen támadtak
's a' t."

Nincs különben; Karaffának minden kifeje-
zése igazságot foglalt magában Leopoldnak Ve-
zérjei mindenfelé ólálkodtak, hogy az Egerbe
zárt Mahomedanusoknak senki ne segedelmezhes-
sen. Veterani nevezetesen a' Tiszamelléki kör-
nyéken virasztott, és semmi gyanús tsoportot a'
vizen általkelni meg nem szenvedett; akartak
ugyan titkon 4000 Tatárok a' várba benyargalni,
és lovaik farára kötött gabonás zsákokat az éhe-
ző ostromlottaknak bevinni, de Heisler Vezér
útjokban megtámadta őket, és 600-at levágott köz-
zülök, visszavervén a' többbit.

A' várbelieknek inségeket eleven színekkel
festi le az Osmanographia kiadója a' 2-dik rész-
nek 406 lapján, azt állítván: hogy negyven ezer-
ből álló Török őrizetet és lakosokat a' huza-
mosan tartott vár-vivás 4000-re leolvasztotta,
noha mi a' 40 ezerből álló számot, a' Polgárok
oda értésével is, a' Törököknek sokfelé szakadt
hadi ereje tekintetéből is sokaljuk; hanem a' ta-
gadhatatlan, hogy a' Mahomedánusok a' falak közt
először ugyan fűvet, gyökereket, és férgeket
rágtak, utóbb nevedvén a' szükség, nem tsak
áztatott, és megfőzött szjakkal 's bőrökkel,

hanem patkány, egér, ló, matska, kutya, 's megholt emberek húsával is éltek; a' ló hus beszes eledel volt előttök, ezt Rustan maga megvallotta; sőt az undok élésmódjából származott döghalál felette sokat elfogyasztott közzülök.

Annyira elkeseredtek volt az éhség és kopálás miatt a' megmaradtak is, hogy ha módjok lett volna a' keresztény táborral beszélni, régebben feladták volna magokat. — Tsak ugyan sokan a' pogányok közzül, a' kik a' köznyomorúságot tovább nem győzték elviselni, a' Németekhez általszöktek, egy Török meg is keresztelkedett; de a' ben maradott hív ör katonák is a' kiállott sok sanyarúságoknak gyümöltstelen-ségét, és a' védlésben való erőlködéseknek hijjában valóságát végre jobban kezdték általlátni, főképen midőn az éhség miatt tsak nem egészen elgyengülnének: azért a' városiakkal együtt el-sanyarodva és elfonnyadva, mint valamelly tsontvázok, körülállják az igazgató Basát, és halkal, mert alig volt tehetségek a' beszélésre, azt súgák nékie, hogy az éhséget tovább túrni nem képesek, ha még ki akarja néhány napig az ostromot állani, üres várat fog az ellenség nyerni, mert ők az erőtelenység miatt mind elhalnak; inkább tartson meg (folytatták vala szavaikat) annyi hív lelkeket Mahomet Császárnak számára, a' kik Országát más részeken védelmezhetik. — Mások, a' kiket a' vadság egészen el nem hagyta, azt kérték, hogy mivel éhen meghalni, a' lomhaság és gyávaság' tulajdona, magát a' Haza haszna nélkül pedig elveszteni esküvések tiltja, hogy nyomorúságok semmi előmenetelére ne szolgál-

jon a' keresztényeknek, gyűjtsa fel a' Basa a' várat.

Ezen nyomos előadásokra lágyúlni kezdett Rustánnak keménysége, gondolóra vette tudniillik: hogy a' Nagy Vezértől, és a' Konstantinápolyi Fő Tanátstól többször kérvén segítséget, még is November elkövetkezésével sem kapott; Karaffa továbbá mint valódi és élemedett Vezér költeményeket nem írhatott nékie, és a' Konstantinápolyi zendülésben elfelejtkezhetnek illy kis helynek megtartásáról; még azt is megfontolván, hogy a' szolgált derék férfiaknak vitézségét a' köz jónak jövődjé hasznára tartani tanátsosabb lenne: Követet küld Karaffához, kitől azt izené, hogy a' Német Császárnak kezébe adja jó és igazságos feltételek mellett a' várat, mellyet Vágnernek bizonyítása szerint (in Hist. Leopoldi Magni parte 2-a pag. 33) a' várossal, és magával együtt puskaporról szándékozott vala felvettetni, ha az alattvaló Törökök azt előre észre nem vették, és szándékának végbevételét meg nem gátolták volna (folytatá izenétét Rustán) ugyan azért küldessenek Bétsbe Leopold Császárhoz egy Török, és egy Német éltes és érett férfiak, a' kik a' kötetendő egyességnek megtartása eránt való parantsolatot onnan meghoznák; azt katonáji, kik különben a' várat felgyűjtják, és üszögjei alá temettetik magokat, megérdemlik Ó Excellentiájától. Ezt azért látszatott Vágner vélekedése szerint tselekedni, és egyenesen Leopoldal békélni akarni a' Basa, mert félt, ne hogy 3-dik Mahomet Császár által 1596-ban Eger megvétele után a' derék várbelieken követett kegyetlenséget, mi-

kor a' keresztényeket megölette, megboszszúlja
bennek most Karaffa.

Mellyre Karaffa azt felelte, hogy a' Császár
vezérjei' szavokat meg szokták állani, ő pedig
minden hadaknak Magyar és Erdély-országok-
ban fő Tábornokjok lévén, hogyan képzelheti,
hogy szavát meg ne állaná. A' Császár nem tud-
hatja annyira, mint vezérjei, melly várak minő ál-
lapotban légyenek, és mitsoda feltételek illessék
azokat? A' hadi szokás alól az Egri Törököket
se lehetne kivenni, mindenütt csak a' vezérekkel
kötetik az egyesség, 's maga Rustán hamvaira mots-
kot vonna, ha elárulná, hogy a' hadi rendet nem
tudja. — Ezt azért is tselekedte Karaffa, hogy
inkább véle egyezzen a' Basa, mint a' Császárral,
mert illetlennek tartotta, hogy egy Basa. a' ke-
reszténységnek fejével alkudozzék, és ha hiba es-
nék, azt Ő Felsége helyre hozhatná, ha mindjárt
vezérjének egy kis motskával is, de így a' továb-
bi orvoslásnak helye nem lenne. Mellyre Rustán,
és a' vakmerőbb Törökök is megpuhulván, és a'
dolog alatt semmi álnokságot már lappangani nem
vélvén, abban megegyeztek, és feladták a' várat.
— Mások ellenben azt jegyzik meg, hogy csak
ugyan a' vár általadásának feltételeit a' Törökök
részéről Petricsorbaria Fő ember, mert Janitsá-
rok vezérje vala, a' Németek részéről Gróf Lam-
berg Jó'sef, mint ezen tárgyra az alkudozó felek
által kiküldetett követek, Leopold Császárhoz
helyben hagyás végett felvitték; ezen vélekedésben
van Schmitth Miklós is (in Eppis Agriensibus
Tom. 3 o).

A feltételek e' következendő pontokba fog-
laltattak: Először, az erősség, és a' város, min-

den tábori szerekkel, és ágyúkkal 's más fegyverekkel együtt jegyzék mellett minden tsalárdság nélkül a' Császári Fő Vezérnek Karaffának által fognak adattatni, a' harangokkal és mindennel, a' mi a' Város' közönséges használására lehet, egyetemben. — És minden rejtek-üreg, és földalatti vájatok (Minák) akár hol találtassanak, ki fognak jelentetni. Más od szor, az egri katonák mindnyájan Szeredán reggel, melly Szefer hónapjának 13-án esik (itt a' Török' hónapját és számlálását kell érteni) a' várból ki fognak költözni, 's kiki tulajdon apró és ruhájához illő fegyverét magával elviheti. Harmad szor, a' lakosoknak is szabad lészen, de fegyver nélkül, a' városból kiköltözni; a' kiknek pedig a' megmaradásra kedvek volna, minden ellenvetés nélkül a városban birt házaikat megtartatják, még azok is, kik keresztényekből mohamedánusokká lettek: az elmenők számára és holmijeknek elszállítására 250 szekerek fognak rendeltetni. Ezentúl is szabadságokban fog állani az Egrieknek, magoknak kész pénzért ökröket, lovakat, és szekereket szerezni. — 50 Török Tisztek e' mellett mint kezesek az ostromlók hatalmában maradnak, mind addig, míg mindnyájan ingóbingó jószágaikkal és szekereikkel kitakarodnának. és míg a' vár minden hozzátartozandóságokkal és hadi eszközökkel (az ágyúkkal, puska porral, golyóbisokkal, bombákkal) által fog adattatni. Negyed szor, se ajándék, se más szín alatt nem lészen szabad a' városbélieknek akár puskát, akár kardot, akár más nemű fegyvert magoknak kívánni, vagy megtartani. Ötöd szor, bátorságnak okáért 400 német lovasok fognak a'

kiköltözőknek adattatni, kik őket Tokajon keresztül, Nagy-Váradra fogják vezetni: öt Al-Vezérek azonban kezesség gyanánt Debretzenben fognak hátra hagyatni, a' kik azután (véltetőbben a' Német kíséretnek visszatérte után) szabadon bocsátatnak; adatik pedig a' Nagy-Váradra menő seregnek Tokajban 400 kenyér. **H a t o d s z o r**, minden Egerben találtató foglyok, ezen tzikkelyeknek aláírása után tüstént szabadságba helyeztetesenek. **H e t e d s z e r**, az Egri Törököknek mind itt, mind az úton az élelemre valóknak megszerzése nem tsak megengedtetik; hanem a' Német Tiszteknek, hogy ezen esetben segítségekre is legyenek, különösen meghagyatik. **N y o l t z a d s z o r**, ezen feladás pontjainak sikeresebb megtartását, minden homálynak eltávoztatására hitünkkel erősítettük, lelkünket lekötvén, és mind ezeket az egész Világot teremtő Istenre, és a' Mahometnek legszentebb lelkére fogadván, kiadtuk ezen Levelünket saját kezünkkel alá írva, és a' mi petsétünkkel erősítve, más hasonló írást Karaffa Generálistól várván. Költ Szeffer Hold szerint való Hónapjának 8 dik napján, az Aegyirának vagy Mahomet futásának 1099. esztendejében.

A' feltételeknek Karaffa által lett elfogadása után, Karátson havának 17. napján délelőtti 11 óra tájban a' Törökök a' kapukat kinyitván, kezdetek a' Maklár felől való kapun, minekutánna mind a' Magyar, mind a' Német seregek sort formáltak, kiköltözni, a' Maklári kapuban álló Karaffának, és a' számos Magyar és Német Nemességnek jelenlétében.

A' makrantzos, és hajthatatlan nyakú Basa, bal sorsán és veszteségén legkevesebbé se látta-

tott megilletődve lenni, mert felemelt fővel, és olly bátorsággal, mint egy diadalmaskodó bajnok, nem pedig úgy, mint egy meggyőzetett vár igazgató jelent meg a' keresztény tábor előtt, a' kit mind e' mellett Karaffa igen barátságosan fogadott, és őtet 's alattvalóit kívül a' táborban nem csak megvendégelte, hanem állhatatosságokért, és kimutatott vitézségekért meg is ditsérte, szívekre kötötte mindazonáltal, hogy Stambúlba leendő megérkezések után beszéljék el, millyen rosz karban légyen Magyar-országban a' Törökök dolga, és Leopold Császár, és szövetségesei minő új roppant készüléteket tesznek a' jövő esztendőben folytatandó háborúra nézve. — Végre a' Fő Tábornok Rustán Basának 3 lovat ajándékozván az utra, őtet az Iróknak egyenlő állítása szerint 4000-ból álló seregével, és a' bútorjaik alá rendelt szekerekkel együtt elbotsátotta, és Heisler Donát vezér által 400 lovassaival Váradig el is kísértette, — még Nagy Váradról Heisler által levelet írt Karaffának a' Basa, és eránta viseltett szivességét, és jó bánása módját megköszönte, és Heislernek is emberségét 's gondviselését megditsérte.

A' vár-őrző Törökök mindazonáltal nem mentek Váradra mindnyájan, hanem a' Történet-íróknak jegyzése szerint 600 an Egerbe visszatértek, és megkeresztelkedtek, 's így legelső lakossai a' városnak valóságos Törökök voltak, kiknek maradéki mai napon is találtatván Egerben, nem tagadják turbános őseiktől való származásokat. Ezeknek megtérítésében fáradhatatlan vala a' Sz. Ferentz rendjén lévő Szerzeteseknek akkori Provinciálissok Palásti, a' ki Marchio Doria ha-

di népe közt is tett az ostrom alatt szolgálatot. — Feljegyezve találjuk, hogy a' keresztényeknek bemenetelek után, az egyik Török Moscheában szolgált egyházi vagy Torony- mester, vagy- a, mint törökül nevezték — Hodscha is az igaz hitre tért, és a' megkeresztelkedéskor Pap Dávid nevet kapott, azután mint Egri lakos öregedett meg.

Az egyesült Német Magyar katonák a' Pogányoknak kimenetele után még az nap az az Dec. ber 17-dikén (1687) elfoglalák mind a' Várat, mind a' Várost, és őr-állókat rendeltek mind a' kapukhoz, mind a' bástyákra. — Az erősségben találtak és átalvettek 107 ágyút, 800 mázsa puska-port, és néhány ezer ágyú-golyókat, hogy a' több hadi eszközöket elhallgassuk; de nem lélek benne semmi eleséget.

Annál több keresztény foglyokra akadtak a' győződelmesek, kiknek az eléhezést mutató tekintetek, és hosszasan túrt nyomorúságoknak képe szivreható vala. Voltak a' foglyok közt Papok is, aszszonyok is, és világiak is; nevezetesen ezen ostrom alatt az Egri rabságba hurtzoltatott a' Gyöngyösi Biró is, azért, hogy a' város a' búzából álló adót a' Vár-őrző pogányoktól megtagadta.

Egy régi Gyöngyösi levélnek, mellyet Tisztelendő Delát Jakab (véltetően Plebános Úr) Gyöngyösre írt, és a' mellyet hiteles kézből kaptam, ez az ide illő foglalatja: „Az Egri tömlőtzből 1687 October 18-dik napján. Már az „éhség miatt járni se tudok, mert Pünkösöd óta „semmi rendes eledel nem adatik nékem. — 300 „keresztény rabok sínlődünk itt, de sokkal nagyobb azoknak száma kiket már a' sanyarúság

„és éhség elvesztett, pedig mind e' mellett a'
„meghalásra naponkint új keresztény rabok hur-
„tzoltatnak ide; azért küldődjön nékem ezen fo-
„goly asszony által, ha az ide vissza térhetne,
„alamisna kész pénzben, mivel egyebet bekülde-
„ni lehetetlen. — A' Gyöngyösi Tisztelendő Pie-
„hanos Úrnak meg fog szíve indulni rajtam, és
„a' Templom javaiból fog nekem segedelmet jut-
„tasztani, mivel szabad ez az ilyen esetben. —
„Ha a fogoly asszony levelem által adója Egerbe
„vissza nem térhetne, a' pénzt vagy Nagysá-
„gos Gombos Imre Úrnak kezébe lehetne küldeni,
„vagy a' kapus Törökkel Kundalival beszélni
„és nékie a' dolgot ajánlani 's a' t.“ Az elfog-
lalás után következett napon az az Decembernek
18 án bejött a' Városba Karaffa Fő vezér, és a'
mostani Tisztelendő Cisterciák Temploma e-
ránt volt Török moscheában, mellyben hirtelen
oltárt állítatott volt fel, Te Deum Laudamust
tartatott, melly alkalmatossággal két világi Papon
kívül, még két Jesuita, két Franciscanus,
és két Minorita is tisztelkedett. Jelen voltak a'
több Hadi Tiszteken és a' fő Tábornokon kívül
ezen örvendetes Isteni szolgálaton Marchio
Doria János, a' ki valamint a' majd egész esz-
tendeig kevés híján tartott ostromnak sullyát vi-
selte, úgy ötet illette leginkább a' győzedelemnek
ditsósége; jelen volt továbbá a' fáradhatalan Gróf
Koháry István, Koháry János, Fischer Mi-
hály a Szepességi Kamarának Igazgatója, Bá-
ró Lasanski és Svarzpach fő Kapitányok,
nem külömben az Egri Várnak most lett Kormá-
nyozója Fingermann Leopold, és mások nagy
számmal. — Eger elfoglalásának napja és emléke-

zete azután is sok évekig diszes Bútsú-jarással tartatott fel a' városi nép által (Ex Hist. Dom. Sac. Jesu. Agrien.)

Ugyan e napon Karaffa Doriával és a' többi vezérekkel megjárta a' Várat, és az abban talált fegyverek sokaságának, mellyeket a' folyvást tartó Török háborúban jól lehetne használni, igen örvendett, Fingermannt a' Várnagyi hivatalba behelyeztette, a' munkás Doriának vitézségét megdicsérte, 's az egész helyet katonákkal meg-rakván jó karban hagyta, 's Munkáts felé táborával elutazott.

Egernek visszanyerése előtt már Leopold Császár a' Csanádi fő pásztor Fenesi Györgyöt Egri Püspöknek kinevezte, sőt már 11-dik Innocentius Pápa erősítő Diplomáját is Majusnak 12-dik napján 1687. részére kiadta volt. — A' következő 1688-dik esztendőben már Egret, ez az új Pásztor meglátogatta; de mivel abban alkalmas háza nem volt, a' Vár-Kapitánynak lak-helye rendeltetett néki szállásul. Ez a' fáradhatatlan férjfiu legelőbb is arra fordította minden gond-ját, hogy a' városnak, és megyének Lelki Pásztorokat, kiknek az akkori világban nagy szüke volt, rendeljen, hogy ezek a' megtörökösödött Magyarokat az igaz hitre visszatérítenék, az itt nagy számmal lévő Török foglyokat, és ezután születendő kisdedeket megkeresztelnék, a' vad és eltompult népnek a' hit' ágázatit hirdetnék. Ezen szent tzelokra legalkalmasabbaknak ítélte a' megtérítést elrendelésekből is gyakorló Jesuitákat, kik közül hármat maga táplált és ruházott Egerben, hogy azzal se légyenek a' Lakosok terhekre. A három Papok, szorgalmatosságok, és tiszték-

nek híven lett betöltése által úgy megkedveltették magokat, hogy a Jesus Társaságának rendjét a város kebelében megörökösíteni óhajtván a polgárok, megkérték Szétsényi Györgyöt, az akkori Esztergomi Érseket, ugymint a rendnek hatalmas pártfogóját, hogy valamint az országban több helyeken eme Társaságot bevezette, úgy azt Eger Városába is állítaná fel. Így fundálta 1689. az elfelejtetlen Szétsényi Egerben maga jövedelmeiből (mert Fenesinek a jószágai még kezébe nem adtak vala, következésképen tehetsége se volt arra) a Jesuitákat, *) Leopold Császár helyet ajándékozott nekik az épületeknek felállítására, és ezt az adományt későbbre Fenesi, mint a helynek földes ura, megerősítette, sőt minden polgári telkekről szőlő adományait a Császárnak egyáltalában helyben hagyta. Hogy Leopold nagyon kedvelte Egret, és az ellenség birtoka alatt lett hanyatlásából felemelni, s virágzásra hozni akarta, kitetszik onnan, hogy ő ezt a he-

*) Mihelyt Budán elterült az a hír, hogy Eger Vára a Császáriaknak fel akarja magát adni, oda küldetett legottan Decembernek 11-dik napján Tisztelendő Pusztabonyák István Jesuita, a ki három nap múlva az Eger előtt álló sátorba érkezvén, és az Arany-Gyapjas rendű Vitéz Karaffát köszöntvén azt is említette, hogy a Jézus Társasága Rendjének engedne helyet Egerben. Hajlott kérésére a Vezér; sőt azt ígérte, hogy maga fogná ötöt a városba 17-dik Decemberben beiktatni. — A mi Templomjokat és Monostorjokat illeti, azt a Miklós-útszában (mostani Rátz útszában) noha a főbb helyektől távolabbatska esnének, azért építették, mert ezen emelkedett területig fel nem hat Eger folyójának ár-vize, melly mivel a Minoriták udvarát s telkét legközelebb éri, azért ezt a piartzon fekvő legszebb helyet, midőn azzal legelőbb is megkínáltatnának, el nem fogadták.

lyet csak hamar a visszafoglalás után szép kiváltságokkal megajándékozván, a' Királyi városok sorába tette, 's azon szerint mint más szabad helyeket új petséttel meg is ajándékozta. — Azután környékelő irást (Patenst) botsátott széljel, mellyben a' népnek tudtára adja, melly szép szabadságokkal ruházta légyen fel ő ezt a' népetlen várost, azért, a' kik ide telepednének, részt fognának azokban venni. — Volt is foganatja a' Császár hívogatásának, mert több a' Szendrői, Putnoki és Fileki várakban szolgált öreg katonák, elnyomorodott és megsebesedett hadi Tisztek, nem külömben a' valahai Polgároknak némelly maradéki, és mások is, nevezetesen több mester-emberek Egerbe költöztek, és ott a' Kamara engedelméből telkeket foglaltak, mellyeknek birtokában őket Leopold Királyi adomány levele mellett megerősítette, a' mint mind ezek az Egri közönségnek az 1812-iki Ország gyűlésére az újra nyerendő felszabadítás eránt beadott esedező leveléből kivilágosodnak. *) Királyi Város vala még Eger, midőn abba a' Serviták Szerzetes

*) A' könyörgő levélnek közepe táján az ezekről szólló szakaszok szóról szóra így valának írva: „Civitate subsequē post impetus Turcarum satis diu, ut attackum est, viriliter repulsos, anno quippe 1596. fatis ita volentibus, „multitudini potentioris hostis succumbente, dum crudele „ejusdem jugum uno fere saeculo ferre coacta fuisset, „non antiquum solum splendorem amisit, sed penitus „desolata est.

„Duobus his excidiis, diuturnoque hostis imperio „tribuendum est, quod Civitas nostra omnibus, quae „super immunitatibus, ac Libertatibus, ex munificentia „Regum obtinuit, Privilegiis orbata sit. Talia certe praesertim „exstitisse, vel ideo credi par est, quod Reges eorum

rendje (Ordo Servorum B. M. Virginis) helyet foglalt. A' Várat őrző Német Katonáknak tudniillik magok nemzetébéli Táborig papra szükségek lévén, Bétsből küldettek két Szerviták a' várbelieknek szolgálatjokra, kik a' bástyák alatt a' Káptalan részén lévő városban telkeket is vettek, azon a' helyen, a' hol most épületjeik diszlenek. Ugyan ezen helyen 1694-ben megörökösítette a' Rendet ama' határ nélkül adakozó Érseknek Szécsényi

„Regnantes in conferendis, qui in Arcibus, et Confiniis
„pro salute Patriae dimicabant, Patriae Civibus, Privi-
„legiis, ac Immunitatibus, ut Diplomata testantur, li-
„berales, in Incolas Civitatis hujus, quorum virtus bel-
„lica articulariter recognita fuit, parcos ac illiberales
„fuisse, supponi non possit. De hoc ipso sequentia quo-
„que dubitare non sinunt. Scilicet:

„Expulso victricibus Divi Leopoldi armis ex Civi-
„tate hac Turca, id pientissimo Regi imprimis curarum
„fuit: ut antiquae Civitati, quam diuturnum hostile ju-
„gum vacuum effecerat, revocatis veterum Incolarum
„successoribus, novisque, qui in vicinis Confiniariis Ar-
„cibus excubabant, sub spe obtinendorum Privilegiorum
„accersitis, amissum splendorem restitueret. Fine hoc
„eandem penes speciale Privilegium in numerum Libera-
„rum, Regiarumque Civitatum retulit. Votis optimi Prin-
„cipis spes omnino respondit, brevi enim temporis inter-
„vallo sub spe in perpetuum retinendae immunitatis
„praevio Privilegio collatae, ex Praesidiariis potissimum
„fortalitorum vicinorum Füle, Putnok, et Szendrő,
„Militibus diuturnis bellis superviventibus, non secus
„officialibus fracta aetate semet ad quietem ponentibus,
„numerus Incolarum accevit, quorum insuper non pau-
„cis prae laudatus Princeps in praemium exantlatorum
„pro Patria laborum, plures civiles fundos, ut id ex
„Fassionalibus Litteris in Archivo Civitatis nostrae ex-
„stantibus apparet, Donatione mediante specialiter con-
„tulit.“

Györgynek nagy lelkiüése, melly a' többi orszá-
gunkba behozott Szerzeteseken kívül a' Szerviták-
nak is a' megállapodásra és felépülésre módokat
nyújtott, kik mai napig is folytatják a' városban
az isteni szolgálatokat.

Éltek az Egriek a' Királyi városi szabadsá-
gokkal két esztendeig, melly alatt a' mint
könnyű elgondolni, a' Keresztények szaporodtak,
a' hajlékok épültek, és a' kézi mivek és mester-
ségek gyarapodtak, szóval: az egész hely virágoz-
ni kezdett. a' kiváltságok édességétől lelkesítve.
— Azon közben mind Fenesy György, mind az
Egri Káptalan, melly még ekkor is Kassán vala,
emlékeztették a' Császárt, hogy Egret, melly a'
régii Királyok adományja szerint az ő saajátságok
vala, újlag Földes Úri hatalmok alá visszabo-
tsátaná. Bémutatta nevezetesen Fenesy 1-ső Fer-
dinándnak a' Püspökség részére kiadott Királyi
petsétes levelét (mellyről mi is tettünk már másutt
említést) a' mi az ő tulajdonát egészen napfény-
re hozta, személyesen is volt a' Fő Pásztor 1694-
ikben Bétsben Aprilis hónapjában, és Leopold-
nál a' városnak adott szabadságok megsemmisíté-
sét személyesen sürgette. — Meghallgatta végre
Leopold a' Fő Papoknak igazságos kéréseket, és
1694-ben Aug. 14-ik napján Bétsből megparan-
tsolá az Egri Tanátsnak, hogy a' Királyi városi
petséttel szünjön meg élni, mert a' kiváltságoknak
már erejek nem lészen. — A' Polgároknak azon-
ban, és a' Lakosoknak meghagyatik az a' szabad-
ság, hogy ha tetszik Egerből kiköltözhesse-
nek, a' megmaradandók pedig úgy igazgattassanak,
mint más Püspöki városoknak lakossai. A' Királyi ha-
szon-vételek 's ezekhez hasonló más jövedelmek

eránt tétessék bizonyos határozás. — Hogy ha pedig az Egriek ezután valamely régibb kiváltsági leveleket elő tudnának mutatni, azoknak siker szerztessék, és ezen régiebb jussaikban meg is tartassanak. — Végre a' Császári fegyveres-ház, Tanács-ház, Püspöki palota, Kanonokok' és Betegek házai, és más ezekhez hasonló közönséges épületek az adózások és közterhek alól kivételnek. Az alatt hagyatnak pedig minden más házak, akár a' Kamara, akár a' Katona Tisztek, akár a' Nemesek tulajdoni legyenek. *)

*) Az egész e' tárgyról szóló Királyi Levél szóról szóra így következik. „Sacratissimae Caesacrae Regiaeque Majestatis „Domini Domini Nostri Clementissimi nomine, Magistratui Civibus, et Incolis Civitatis Agriensis in Regno Hungariae hisce significandum, Altenominatam suam „Sacratissimam Regiamque Majestatem, ad demissam „Illustrissimi, et Reverendissimi Domini Episcopi nec „non Venerabilis Capituli Agriensis in puncto Restitutionis Jurium Bonorum Possessionum, ac Proventuum „ad Ecclesiam Agriensem spectantium Instantiam, et de „super humillimam suae Majestati Sacratissimae factam „relationem, Benignissime resolvisse, ut inter caetera „Civitatis Agriensis, quam praefatus Dominus Episcopus, „et Capitulum per confirmationales Privilegiales Ferdinandi I-i gloriosissimae memoriae in originali exhibitas, ad Ecclesiam Agriensem pertinere legitime comprobavit, eidem principaliter restituenda, et consequenter Privilegium a memorato Magistratu Civico ibidem interim provisorie obtentum, comperto in contrarium Ecclesiae Jure annullandum veniat, ita tamen, „ut ejusdem Civitatis Agriensis Civibus et Incolis, quibus ita conveniret, libera sit emigrandi facultas, remanentes vero conformiter aliis civitatibus et Magistratibus Episcopalibus tractentur, ac ideo prius cum „illis ratione Educilli, Macelli, Molarum, Pascuationum, Lignationum, Proventuum ex nundinis annus, et

Ennek a' parantsolatnak következésében az Egri Tanács, és közönség maga kebeléből a' Püspökkel kötendő egyességnek végbe vitelére e

„Hebdomadariis, Teloniorum, Muletatum, Piscationis,
„ventionis, nec non censuum Episcopaliurn, et simi-
„lium utilium Jurium, et praestationum civicarum quid
„certi stabiliatur, et casu quo iidem Cives Agrienses
„majus aliquod Privilegium adinvenire et producere pos-
„sent, penes illud omnino manuteneatur, non minus ut
„quoad Domos et Fundos Civitatis ejusque Territorii ab
„Administration Camerali venditos, aut distributos
„nulla fiat innovatio, sed illis, qui eosdem a dicta Ad-
„ministratione Camerali venditionis vel quocunque alio
„titulo acceperunt, pleno Jure absque refusione ulla
„pretii maneret, demum Sacratissimae Suae Caesariae
„Regiaeque Majestatis Domus Armamentaria (in qua
„etiam Praefecto ejusdem educillum pro suis domesticis
„et operariis, tamen sine expositione Hederac sit conce-
„sum) ac etiam domus Annonaria Tricesimalis, uti Re-
„sidentia Episcopalis, et Domus pro Residentia Capitu-
„larium ordinatae, Xenodochia, Curia Magistratus Civici,
„et similes Domus publicae ab omnibus Contributionibus,
„quarteriis ac oneribus sint liberae, non autem ulla Do-
„mus privatorum, etiam Nobilium aut officialium, tam
„militarium quam Cameralium, ab his et quibuscunque
„aliis oneribus sit exempta. Cui Resolutioni Benignissi-
„mae idem Magistratus, et Cives Civitatis Agriensis de-
„bitum morem gerere, ac proinde in posterum a Prae-
„dicato Regiae Liberaeque Civitatis abstrahere, et saepe-
„fato Domino Episcopo debitum respectum et obdient-
„tiam praestare noverint. Quibus de reliquo altefata Sa-
„cratissima Sua Caesarea Regiaeque Majestas gratia sua
„Caesareo Regia benigne propensa permanet. Sig. Vien-
„nae sub plibatae Majestatis Suae Sacratissimae appres-
„so Sigillo Secreto. Sigefridus Chrisophonus Obreiner
„m. pr. Jacobus Andreas Comes de Braudis m. p. (L. S.)
„Per Imperatorem Viennae die 14 a August. Anno 1694.
„Franciscus Josephus a Khrap. m. p.
„Magistratui Civibus et Incolis Civitatis Agriensis
„consignandum.“

következendő Biztosokat választotta, és szükséges utasításokkal felruházva küldötte Kassára, úgy mint : Faragó Andrást a' Városnak akkori Fő biráját, Török Istvánt, Gundl Györgyöt, Schvartz Jakabot, és Bajay' Sigmondot, mint hites polgárokat, melléjük adván Csala Gergelyt, a' Tanátsnak Jegyzőjét, a' mi annál szükségesebb volt, mivel se a' Város Birája se a' Magyar tagok irni nem tudtak, s' nevek mellett ez a kitétel olvastatik :

Crucem manu propria traxit.

Hosszas lennék, ha Kassán a' fent nevezett kiküldöttek, és a' Fő Pásztor között 1694. Januarius 4-dik napján tökéletességre jött 12 pontokba foglalt egyességet, mellyet eredeti műoltában Egerben a' Városházánál elolvastam, környülállásosan előterjeszteném; elég legyen azt mondani, hogy annak erejével a' Fő Papok minden Földes-úri jussokba, következőképen a' Városnak, melly előbbeni szabadságairól ebből lemondott, birtokába viszszaléptek. Nevezetes ezen irományban, mivel a' lakosokra nézve némű némű kedvezéseket foglal magában, a' 10-dik pont, mellynek foglalata szerint a' közönség a' Földes Uraságnak Házak taksája, és tartozó munkák megváltása fejében tsak hat száz magyar forintokat volt köteles fizetni esztendőnkint, e' mellett a' harmadik pont szerint esztendőnkint a' város környékében fekvő rétnek lekaszállására kellett adni a' lakosoknak 50 kaszásokat, vagy inkább az 50 kaszás alá való réti fűvet le kellett vágni és behordani; de viszont az Uraság részéről a' városon kívül a' közönség számára egy malom helynek kellett kimutattatni, a' több malmokat tudniillik az Uraság magának tartotta' s a' t. — A' kötést Kas-

sán az illető feleken kívül még ezen bizonyságok is alá irták úgymint: Gróf Szentivány László Ferschner György az igazgató Kamarának Titoknokja, Zbisko György, a' Méltóságos Magyar Kamarának Fő Számvevője, Vass Sándor Abaúj Vármegyének Vice-Ispánnya, Almássy János Heves Vármegyé' Al-Ispánnya, Szörény Gábor Abaúj Vármegyének, és a' Tisztelendő Káptalannak Hites Jegyzője, Gránath János Kassai Harmintzados, Vida András Abaúj vármegyének esküdt Tábla Birája; a' Káptalan részéről is e' következő tagok neveket oda tették; Sántossy András Cathariai Püspök és Egri Nagy Prépost, Kruczay Autal Kántor és Kanonok, Csete Jó'sef Egri Káptalan Kanonokja és Dékánja; mert szokásban volt, hogy az ilyenén irományokat leginkább tsak a Columnalis Kanonokok subscribálták bajdanában.

Az előadott egyességhez képest Februarius hónapjában hejöttek a' Fő Pásztor, 's a' több Kanonokok Egerbe, hogy a' Városnak mint Földes urak teljes birtokába lépjenek; hanem a' nép a' múlt hónapban tétetett kötésekben meg nem akarván nyugodni, zúgolódni kezdett. úgy hogy a' Püspök és Fő Papok az akadálynak elhárítására nézve tanátsosnak tartották egy második, vagy inkább az előbbenit felvilágosító és pótoló béke-kötést kiadni, melly Egerben (Böjt elő havának 16. napján 1695-ben tétetett fel, és 14 főbb Egri Polgárok által (a' Jegyző lévén 15-dik) iratott alá, a' Budai Kam. igazgató Kurcz János, és Hadi biztos Beneken Fridrik Uraknak jelenlétekben.

A' Káptalannal külön tétetett új szerződés szerint az Al-Magyarban (most Maklári hóstyában) hetenkint Pénteken tartatni szokott vásárokból

bejövendő vámnak egy harmada a' Városnak engedtetik, ezen feljül még a Káptalan kortsmájának kibérelhetésében is elsőség adatik az Egrieknek. A' Kanonokok pedig fent tartják magoknak azon helyeket lakásúl, mellyeket birtak a' Pogányoknak oda jövedelekek előtt 's a' t.

A' Püspökkel tett 's feljebb említett kötés szerint megengedetett a' lakosoknak a' szabad kiköltözés. Rendeltetett az is, hogy a' városnak tsak egy fő, de két Al-Birája légyen, kiknek egyike az Eger vizén túl, Borsod Vármegyében fekvő részét a' városnak igazgassa. Megkönnyebbitetett a' nép abban is, hogy az mind a' rétnek lekaszállása, 's a' Püspök malmához tartozandó töltések megtsinálása, mind a' kertnek mivélése, mind végre a' jég-vágásnak terheitől mentté tétetett, és mind ezeket esztendőnkint fizetendő 200 magyar forintokon úgy váltotta meg, hogy az első egyeségben foglalt 600 forintok helyett már most a' Fő Pásztornak és Káptalannak, a' birtokhoz mérsékelt arány szerint 800 fkat fizessen. Végre a' Városnak a' Bormérés kiárendálásában nem tsak elsősege legyen, hanem Sz. Mihály naptól új esztendő napig ó bort is kotsmároltathasson 's a' t.

Igy minden nehézségeknek elhárítása után magához vévén a' városnak azon petsétjét, mellyet Leopoldtól mint királyi város nyert vala, 's azzal 7. esztendeig élt. és a' maga tulajdon tzimerét a' városnak adván mainapig is fenálló petsétül, végre a' helynek tsendes birtokába lépett mind a' Püspök mind a' Káptalan, és a' szabadságoknak elvesztéséért békételenkedő gazdaság is végre eltsendesedett, szóval : minden a' hajdani Földes Uraknak meghódúlt.

Még 1694-ben sürgette már Fenesi a' Császárnál, hogy a' Püspökséghez tartozó jószágokat nékie általadattatni parantsolná, de a' Püspöknek e' béli kívánságát a' Budai Camerális igazgató szék még jó darab ideig nem teljesítette.

1697-ben kiüte a' Tokai Ferentz, Szalontai, 's Kabai Márton rablók alatt támadott zendülés, és sok tsendes polgárt megemészte. Bütler János Egernek Commendánsa, a' mint Leopold 1696-ki 3 ik Octoberi Protectionalis Diplomájában is neveztetik vagy is Vár-igazgatója, ellenek küldötte (Tokaj felé, mert e' volt a' fészkek) Bassonpiere Regimentjét; Vaademont nagyobb sereggel elérkezvén, a' paraszt de kegyetlen támadókat, 1000-etejtvén el közzűlök, megverte, és 3 ágyút és 7 zászlót nyert. De Deáki Pál Generális is, szégyenlén, és neheztelén, hogy nem tsak földjei, hanem Huszár ezredéből való szökevények támasztották ezt a' vérengező háborgást, Eger alatt a' melly tsapatot útol érhetett, 400-at részint megszasztott, részint levágott közülök, a' többiek elrémülve Tokajba vették magokat, a' hol a' város Vademont által elfoglaltatván, sokan elveszének. Így Patakot is, a' paraszt Várnagy Szalontai elszökvén belöle, elfoglalta, és a' háborúnak véget vetett. — Olvasd a' Szolnokvári vizontagságokat a' Tud. Gyűjt. 1820-dik esztendei folyamatajának 11-dik Kötetjében, a' 77-dik 's 78-dik lapokon. — Ugy látszik, hogy maga Eger ezektől a' dühösködő pártosoktól semmit se szenvedett.

Támadtak azonban a' Püspöknek bejövetele után visszálkodások a' lakosok közt abból, hogy a' Kamarális, Palatinalis, és Sós Tisztek,

sőt másféle Tiszt-viselők is nem csak a' köz terhek alól kivonták magokat, hanem a' helybéli Magistratusnak törvényhatóságát sem akarván el esmerni, sokféle hatalmaskodásokat, károsításokat, és zűrzavarokat tettek, holott a' Császár csak az éléssel, fegyveres, és Harmintzad épületeit, de ezeket is minden más hozzá tartozandóságok nélkül szabadította fel a' köz terhek alól. Az említett Tiszt-viselőknek nyakaskodása annál inkább érezhető lett, mert Nagy-Váradnak ostroma ezen 1696-ki évben folyván, Eger sok kvártélyozásokkal, és a' Várad ostromhoz tartozó Táborszerek oda szállításával, és más szekerezésekkel terheltetett, mellyekben a' fent érdekelt Tisztek, noha ők is házakat, szállókat, malmokat birnának, a' Tanács parantsolatjára még se akartak részesülni, a' mi miatt a' többi polgároknak szolgálatai és szenvedései még inkább sokasodtak, mert minden tsupán ő reájok hárámlott. A' mitől elkeseredvén a' városi közönség, az eránt való panaszsát a' Császár eleibe terjesztette, mellyre adta azután Ő Felsége 1696-ban October hónapjának 3-dik napján a' már fentebb is elé hozott, s az Ország főbb Méltóságaihoz, Borsod és Heves Vármegye Tiszt-viselőjéhez, és közönségeihez, nem külömben a' városok Elöljárójához, végre a' Kamarális, és más Tisztviselőkhöz intézett védelvét, mellynek erejével az Egrieket régi szokásaikban és kiváltságaikban, fenhagyván mindazonáltal a' földes Úri just, megtartatni, és oltalmaztatni parantsolja, mind annyiszor, a' mennyiszor a' város azon méltóságokat és előljárókat arra kérni fogja. — A' véd-levélből kinyilvánosodik, hogy ekkor Egernek a' két Vármegyé-

nek befolyása nélkül 1000 Tallérokból álló adót kellett fizetnie.

Heves Vármegye mindazonáltal az Egrieket a' Vármegye Pénz-tárába lefizetendő adózásra szorította, sőt a' Heves Vármegyét illető Varaknak újítására is kiharantolta őket, úgy hogy az Egri Polgárok sorsa a' parasztkéhoz hasonlítana, megkérvén ezen feljűl még Borsod Vármegye is a' maga adóját tőlök; mellyekről a' Tanács panaszt tett a' Császár előtt, a' ki legottan egy Laxemburgban 1698-ban Junius hónapjának 3-dik napján költ és Heves Vármegyéhez intézett eltiltó parantsolatot küldött, mellyben meghagyja, hogy mivel Eger mind Heves mind Borsod Vármegyéktől már elkülönöztetett, attól se munkásokat, se adót kívánni ne merészeljen*).

*) A' parantsolat szóról szóra így következik: „Reverendi,
„Honorabiles, Spectabiles, ac Magnifici, nec non Egregii,
„Nobiles Fideles nobis dilecti! Graviter conquesti sunt
„Majestati nostrae Fideles aeque nostri Judex, et Sena-
„tus, totaque communitas Civitatis Agriensis, quod licet
„eadem Civitas Agriensis, per modum aliarum Civita-
„tum tum ab hocce vestro, tum vero Borsodiensi Co-
„mitatu in omnibus communibus oneribus Regni sol-
„vendis sequestrata, ac insuper eatenus tum Juris ne-
„oaquistici, tum continui militaris tum vero nobili-
„tatis, et in parte religiosi Status eorundem Inco-
„nitarum, et Inhabitorum intuitu, tum denique eo
„ex respectu, quod iidem Cives, et Inhabitatores
„moenia ejusdem Civitatis in defensionem illius Terrae
„propriis sumptibus reparassent; ne videlicet eadem Ci-
„vitas desoletur, quin potius copiosioribus Populis
„ditetur, taliterque pro ulteriori Servitio nostro conser-
„vetur, sub nostram Regiam Protectionem, et Tutelam
„specialem elementer recepta, et per septennium liber-
„tate quoque ab omnibus Datiis exempta, et supportata

Annyi bizonyos, hogy ezentúl az Egri lakosok, mivel külön portákkal birtak, magok városi

„haberetur, quemadmodum haec omnia ex certis Benignis Literis nostris Protectionalibus iisdem querulantibus sub dd. Viennae Austriae die 3-a Mensis Octobris Anno 1696 emanatis clarius, et uberius apparerent, nihilominus tamen hic vester Comitatus non attentis, quin imo postpositis ejusmodi Benignis Literis nostris Protectionalibus, eo etiam non curato, quod videlicet eadem Civitas per rivum, seu fluvium Eger-vize nuncupatum eandem transluentem distincta et separata, adeoque una ejusdem pars in hoc vestro Comitatu Hevesiensi, altera vero Borsodiensi situata esse dignosceretur, quaelibet onera iisdem querulantibus ex integro imponere, pactoque hoc eosdem querulantes summo premere et ad Contributionem in medium vestri trahere, ac insuper Bona, et Facultates eorumdem extra moenia quoque ejusdem Civitatis existentia a parte taxare, sed neque eo considerato, quod alias etiam insortem Portionum, et reliquarum Contributionum eadem Civitas praevio modo ab hocce Comitatu vestro sequestrata pendere, et dare teneretur; eosdem querulantes ipsissimis rusticis inferiores facere, et ad gratuitos quoslibet labores arcibus et praesidiis praestandos jam vos pro parte vestra, jam suprafactus Comitatus Borsodiensis pro sui parte attrahere non dubitaveritis, in grave tum Ecclesiastici, tum Nobilitaris, et militaris ejusdem Civitatis Incolarum Status damnum, et praedjudicium, supplicando iidem querulantes Majestati nostrae perquam humillime, quatenus eisdem circa praemissa elementer providere, vobisque, ut nimirum eousque, donec certa Commissio nostra Cameralis per nos eatenus benigne deputata eo descenderit, hancque inter vos, et alterum Borsodiensem Comitatum vigentem disceptationem, ad quemnam Comitatum eadem Civitas spectaret, deciderit, demandare dignaremur; quorum humillima Instantia, et supplicatione, tamquam justa clementer moti, tum ex praemissis rationibus,

Pénz-tárjokba tették le adójokat, mind addig, mig 1807. esztendőben a' 29 ik Törvénynek tartalma szerint 9 portájoktól megfosztattak, és Heves Vármegyével az Eger vizén túl fekvő, és eddig Borsodhoz tartozott részét is a' városnak beleértve, úgy egyesítettek, hogy már azután ezen Megyébe rovattassanak fel, és adózzanak, mivel portáji a' városnak már ide számlálódnak, következőképen a' város mellett lévő négy puszták is, noha most nagyobbodán szőlőkkel be volnának ül-

„tum etiam in antelatis Benignis Literis nostris Protectionalibus uberius contentis motivis, tum etiam ex eo:
„quod congruum sane foret, eadem Civitas propter
„Disceptationem inter vos, et alterum Borsodiensem Comitatum vigentem circa praescripta onera dupliciter
„solvere, et concurrere, et ipsis rusticis aequales esse,
„ob idque ad incitas, et desolationem devenire deberet,
„Fidelitatibus vestris harum serie Benigne praecipientes
„committimus, et mandamus, quatenus acceptis praesentibus, et rebus sic stantibus, donec videlicet antelata Caesareo Regia Commissio nostra Cameralis jam
„jam in descensu existens eo pervenerit, eandemque
„disceptationem inter vos, et toties repetitum Borsodiensem Comitatum vigentem deciderit, ad mentem etiam
„antelatarum Benignarum Literarum nostrarum Protectionalium ab omni ulteriore, uti praemissum esset,
„saepe repetitorum querulantium aggravatione, inque
„medium vestri ab exteris facultatibus eorundem Contributione, et Solutione exigenda, potissimum vero
„gratuitorum Laborum exactione supersedere, antelatasque Benignas Literas nostras Protectionales ex post exactius observare modis omnibus debeatis, ac teneamini, secus non facturi. Vobis in reliquo Gratia Nostra
„Caesareo Regia Benigne propensi manemus. Datum in
„nostro Castro Laxemburgh die 3-a Mensis Julii Anno
„Domini 1698. Leopoldus m. p. Comes Franciscus Kery
„m. p. Franciscus Somody m. p.

tetve, a' Vármegyéhez adattattak, a' puszták nevei ezek: Szöllőske, Czezléd, Tihamér, All-Magyar. — Borsod Vármegyének a' városból elvesztett része helyett pótolékkül adattattak Eger-Farmos, és Fárkány faluji Heves Vármegyének. — Minő fájdalmat okozott, és minő gondolatot támasztott ez a' törvény-tzikkely a' polgárookban, majd maga helyén ki fogjuk fejteni.

1698-dik esztendőben jött be lakni Egerbe legelőször Kondor János Egri Kanonok, és Hatvani Prépost, a' kire a' Káptalan maga jószágainak igazgatását bizta vala. A' nagy szorgalmú Egri Püspök Fenesi meggyengülvén egészségében, Jászóba ment, és ott betses életét 1699. esztendőben Bőjt más havának 4-dik napján befejezte. — Mint-hogy pedig haláláig sem kaphatta vissza jószágait, megmaradott nála állhatatosan a' Jászói Prépostság, mellyből kapta jövedelmeit. — Ez a' megbetsülhetetlen szívű férjfiú vala még is eszköz abban, hogy a' Praemonstratensisek rendje ezt a' Prépostságot az illető jószágokkal együtt vissza kapja. Tsakugyan jóltévőjének betses emlékezetét a' rend azon emlék-irással örökösítette meg, melly Jászóban a' Fenesi által helyre állított Keresztelő Sz. János templomában mai napig is fen áll. — Fenesi megfordult ugyan és tartózkodott olykor Egerben, de inkább Kassán és Jászóban lakott, mert a' Jászói birtokok táplálták őtet, mellyektől Eger távol esett, de a' maga városában azért is alkalmatlan lett volna lakása, mert ott semmi Fő Pásztorhoz illő hajlékja nem vala.

Szerentsésebb volt az ő kimulása után Püspöknek kineveztetett Telekesy István, a' ki Junius hónapjának 29-dik napján Kassán tartotta

ezen Fő Méltóságba való beiktatását, és kevés ideig még ott is lakott. Azon időben az Esztergomi Érsek és Cardinalis Hertzeg Kolonits, minden Püspököknek az Eretnekség kiirtása és a Catholica hitnek a' Pogányok kiverettetése után foganatosabban és bátrabban teljesítése eránt intő leveleket irván, azt kívánta egyszer'smind a' Fő Papoktól megtudni, hogy az egyházak minő jótéteményekben részesülnének, és nevezetesen mennyi jószágokkal bírnának; mely pásztori levélre Telekesi azt felelte: hogy nem tsak azon Jószágok, mellyeket a Törökök egyáltaljában elvettek a' Püspököktől, hanem még azon birtokok is, mellyekből a' Fő Pásztornak a' dé'smákat és kész pénzbeli taaksákat beszédni a' Törökök megengedték, mai napig is a' Budai Kamara Igazgatás kezénél vagynak, a' melly jószágoknak jövedelme esztendőnkint 15000, sőt több ftra menne. Én ezen jövedelmeket ugy is szívesen elfogadnám, (folytatá levelét Telekesi) ha abból ki fogattatnék az a' summa, mellyet nékem kellene hadi segedelem fejében a' Császárnak fizetni, melly pontra nézve alája vetem magamat Eminentiad ítéletének, 's a' t. (olvass ezekről többet Schmith Miklósnál in Epp. Agrien. Tom. 3. pag. 347).

Ugy látszik Telekesinek October 10-dik napján 1708. írott és Schmith Miklósnál (parte 3-a pagin. 350.) elé hozott igen nevezetes leveléből, hogy nem sokára vissza kapta a' Budai Kamarától a' Püspökséget illető jószágokat, sőt még olyan 10 falut is nyert per által, mellyeknek 200 esztendeig nem voltak birtokában az előtte élt Fő Pásztorok. — Ugyan azon levél tartalma szerint a' jószágokat békességben bírta a' Rákótzai

támadásának zűrzavarjai között is, kezében hagyat-
tatván mind a' Kassai mind az Egri Seminarium-
nak faluji is.

Alig tette volt által Egerbe a' maga lakását
a' 17-dik századnak elején a' nagy származású és
kies nyelvű Telekesi István, alig vitte volt be a'
Kanonokokat is, már a' Rákótzai Ferentz zenebo-
nászkodása ötet, és Pap társait nyugodalmokban meg-
háborította. Minekutánna tudniillik 1703-dik esz-
tendőben Rákótzai Ferentz, a' Német Újhelyi töm-
lőtzből lett kiszabadulása után, mindent a' Tisza
körül elfoglaltatott, ezen esztendőben már Bertsé-
nyi Miklós Rákótzai táborával Egernél állott, hogy
a' városról a' hódulás hitét, melly önként a' fel-
adast ajánlotta, kivegye. Az is meg volt Bertsé-
nyinek parantsolva, mondaná meg Telekesi István
Püspöknek, hogy ez nem a' hitért indított hábo-
rú, tehát a' Catholicusok az elnyomattatástól nem
félhetvén, el ne hagyja hiveit: sőt minden hamis
képzletekből vetkezzék ki. — Katona István
(in Hist. Crit. Reg. Hung. Tomulo 36 pag. 520)
azt jegyzi meg, hogy Eger Városa egy darabig Ber-
tsényinek ostromát kiállotta, sőt hogy a' lakosokat
a' hely oltalmazására Telekesi jobban felgyul-
laszsza, nékiek a' szőlő dé'smákat is elengedte.
Annyi igaz, hogy 9-ber elején Bertsényinek tábora
a' városnak falain kívül feküdt, és a' helyet több
napokig bekerítve tartotta; hanem minekutánna
a' Polgárok sehonnan segítséget nem kaphatának,
önként feladták magokat a' Rákótzai Seregei Fő
Vezérjének, és ötet Egerbe, mellyből a' Püspök,
és a' Fő Papok Budára szándékozván menni ki-
költöztek volt, bebotsátották, a' mi 1703. esztend-
őben 9-nek 5-dik napján történt. — Megegyezett

volt tudniillik Bertsényivel a' Püspök, hogy mind ő mind a' többi Fő Papok és Szerzetesek Budára vehessék magokat, és minden bútorjokat is oda vihessék ; de megszegte szavát a' Rákótzai Vezére, és a' Papságnak utánna eredvén mindnyájokat Gyöngyösön tartóztatta, 's Budára menni egyáltaljában nem engedte. — Telekesi ezentúl csak a' következett 1704-dik esztendőben Sz. György napkor térhetett vissza Egerbe, a' hol noha megyéje és széke a' zenebonáskodó kezében volna, még is a' legtüzesebb buzgólkodással folytatta fő-pásztori tisztjét, gyarapította a' Kereszténységet, és emelte az egyházoknak fényét, Papokat szentelt, bérmált 's a' t. Nem legszeledebben bánt a' lakosokkal is Bertsényi Miklós, a' kiket felfegyverkeztetett, és őket, a' mint Schmidth magát kifejezi, az arany termő völgyekbe levitte „in valles auriferas abduxit.“ — Igy Egernek elestével egész Heves és Külső Szolnok egyesült vármegyék, mivel Deáki Ferentz Rákótzinak egyik Vezérje már a' Szolnoki várat is magáévá tette volt, mind a' fejedelemnek hatalmába jutának, sőt az egész vidék le Ketskemétig őtet uralta.

Az Egri Vár azomban, a' mellyben Gróf Zinzendorf Ferdinánd kapitányoskodott, noha gyenge őriző sereggel birna, még sem nyitá meg kapuját a' pártosoknak ; ugyan azért ezt ostrommal kellelt Bertsényinek bekeríteni. Rendelés tétetett tehát, hogy a' nagyobb ágyúk Tokajból, a' kisebb ágyúk pedig Miskoltzról az erősségnek lövöldöztetésére ide hozattassanak. A' mint Rákótzinak tulajdon írásaiból kitetszik, a' Várnak csak a' városra néző részén voltak régi szeglet-

tornyai, a' napkeleti részen pedig, és azon az oldalon, merre most a' szállók fekiúsznek, semmi tsutsos kiszegellései nem valának, hanem tsak egyenes falak állottak; az az, a' Prényi által elválasztott külső, vagy a' Jantsárokról ugy nevezett Jantsár vár tsekély erősség vala már ekkor; hanem a' belső vár még jó védelmezhető állapotban találatott.

De halljuk mind az ostromról, mind Egernek más mellékes környűlállásairól magának Rákótzai Ferentznek, a' ki még Katona István szerint Februarius 5-dik napján Miskoltzon mulatoit, a' hol nagy részét töltötte a' télnek, és tsak Martiusban érkezett Egerbe, szavait: „a' várnak ostroma alatt 1704. Martiusban a' Rátzok, és kevés Magyarok, a' kik a' várban voltak, ugymond Rákótzai, (az ő Hist. Revolut. Hong. p. 138) kiütöttek nagy erővel az én táboromra, de mindenkor legderekkabb embereiket elvesztvén, és visszaüzettetvén, megmaradtak azután a falak között. Az én ágyúim ugyan a' régi falakban semmi különös kárt nem tettek, de minekutánna az által szököttektől megtudtam, hogy a' viz-tartó árkok a' bombák durranásától repedezéseket kapván a' vizet meg nem tarthatják, azt véltem, hogy majd a' viz fogyatkozása alkudozásra fogná őket hajtani. Martius végével az ostromot félbe szakasztván, Gyöngyösre mentem test-örzőimmal, Bertsényivel, és több fő embereimmal, hogy tanácskoznék a' Leopold Császártól megbizott Kalocsai Érsekkel Szétsényi Pállal, a' békességnek hogyan lehető megkötése eránt. Tudjuk, hogy a' Magyaroknak bizodalmaival biró Érsek, Aprilisnek 2-ik napján 1704. az öszveszövetkezettek' kívánságait

Leopoldnak megírta, de a' mellyeknek semmi sikere se következvén, a' háborgásnak véres jelenégei tsak meg nem szünhettek.

Néhány nap múlva (folytatja szavait Rákótzai Gyöngyösről lett vissza érkezésem után, Gróf Forgáts Simon *) Borsodi Fő Ispány, és a' Császár Generálissa hozzám jött, mivel ifjúságom ólta esmert, és én látván, hogy mivel a' hadi készületek fogyatkozása miatt a' vár megvételehez kevés reménységem lehetne, ajánlottam Forgátsnak, hogy a' Vár Kapitányával beszéljen, és vegye reá ötet a' vár általadására. Ez jól ütött ki, reá birta Forgáts a' várbeli Kapitányt arra, hogy a' Német őrizet maradjon 4 bónapig a' várban, a' nélkül, hogy legkissebb ellenségeskedés gyakoroltatnék, sőt még szabad lészen annak az őrizetnek a' város piatzán eleségre valóját megvásárolni; ha pedig az alatt a' német táborból segedelem nem érkeznek, adná által az üres várat. Ez a' feltétel reám nézve azért is volt kívánatos, hogy az Egri katonák mostanában Heister Sigfried Császári Tábornoknak, (a' ki Gróf Károlyi Sándornak, az ő szövetségesének seregeit megverte volt), hadait ne számosítsák. Katona István (in Egit. Chron. par. 3-a ad annum 1704) azt jegyzi meg, hogy Heister maga táborával az Egri erősségnek felszabadítására sietett, de midőn útjában meghal-

*) Ez a' Gróf Forgáts Simon is szintűgy mint tavaly Gróf Károlyi Sándor a' Szathmári Fő Istány, elállott Leopold hívségétől, és Rákótzaihoz tsatolta magát, 's már Májusban és Júliusban a' Császáriak ellen hartzolt, mivel a' Császár az Illiricum i igazgatóságot, a' mellyre ez a' Borsodi Fő Ispány ásított, Pálffy Jánosnak ajándékozta.

laná, hogy a' vár őrzőknek felzendülése által a' hely elveszett, megváltoztatván szándékát a' német Tábornok, Komáromnál által költözött a' Dunán, melly lépése által Bertsényi hadának fekvését úgy zavarta meg, hogy ez Szeredre venne magát. Pray György (In Hist. Reg. Hung. parte 3-a pag. 452) egyebet állít, azt irván: hogy Eger vára az éhség miatt volt kéntelen magát feladni. -- Akár hogy történt légyen a' dolog, a' valóság tsak az, hogy Eger vára ezen a' tavaszon Szentpéterinek, Rákótzai Vezérjének feladta magát, és Gróf Zinzendorf Ferdinánd, a' helynek igazgatója szabadon botsátatott fegyveres közembereivel együtt.

Kitetszik Rákótzai levelezéseiből, hogy ő nem tsak Aprilisben, hanem még 16-dik Augustusban is (1704) Egerben mulatott. Az is kitetszik a' történetekből, hogy Szétsényi Páltól 8-nek harmadik napjára a' békességes alkudozásoknak megpróbálása végett Selmetsz Bányára hívtattott, a' hol több külső Nemzetek Követjei is megjelentek; de midőn hallaná, hogy a' kötendő fegyver nyugvásnak pontjai közt Leopold Eger várát több helyekkel együtt visszakivánná, ő ezen kívánságot el nem fogadta; de más egyéb okokért is az alkudozások füstbe mentek; főképen azért, mert az alatt a' támadóknak hatalma Kassának és Eperjesnek elfoglalásával öregbedett, sőt az Erdélyiek ezen évben Rákótzit magok Fejedelmeknek kikiáltották volt.

1705-ben a' telet Rákótzai, a' mint a' fent nevezett Históriában maga vallja, Egerben töltötte, az Ország közepében, hogy onnan a' jövő tavaszi táborozásra készülő rendeleteit annál alkalmato-

sabban tehetné, de ezt nem úgy kell érteni, mint-ha állhatatosan Egerben lett volna, mivel sokfelé feküdtek seregei, tehát kellett néki kirándulásokat tenni. — Azt erősíti Katona István (in Hist. Crit. Reg. Hung. Tomo. 37. folio 13.) hogy a' Frantzia Királynak Követje Desalleurs Marchio 1705. télben Rákótzihoz jött Egerbe, a' hol töltötte ő a' telet, mert tudjuk, hogy a' Rákótzii nyughatatlankodásának egyik fő oka a' Leopolddal ellenkező 14-dik Lajos Frantzia Király vala, a' ki biztatta az öszveszövetkezett Magyarokat. Tagadhatatlan azonközben, hogy Leopold Császár meghagyásából ide jött Bőjt más havának 28 dik napján Szécsényi Pál, hogy még egyszer megújítsa vele a' békességes tanácskozásokat; de Egerben se mehetének ezek tökéletességre. — Ezen folyó 1705-dik esztendőben I-ső Leopold Májusnak 5-ik napján meghalálozott.

Rákótzii Ferentznek, a' ki Vág-vizénél hagyta Bertsényi és Eszterházi vezérjeit, és Károlyi Sándort, kiknek megparantsolta, hogy Béts felé kitsaponganának, igen pompás volt Februarius utólján lett Egerbe való visszajövele; mert 300 nagyobb és kisebb ágyúknak durranása közt, mint diadalmas Bajnok lépett be a' városba, és eleibe ment Telekesi a' papsággal, 's nemességgel a' Maklári kapuhoz, és minden tisztelettel, melly a' győzedelmest illeti, fogadta őtet, és a' Szentírásból a' Királyok könyvéből vevén beszédjének textusát, Pacificusne est ingressus tuus, diszesen köszöntötte a' Fejedelmet, kinek hívsége és oltalma alá ajánlotta a' Római szent hitet, és kérte, hogy helyet ne engedjen a' városban a' szakadást tsinálóknak, mert maga

feltette, hogy senkit az idegen vallásuak közül az ő birtokában lévő városba be nem bocsát, és ha meg kellene is halnia, holt testével az újtóknak a' templomába való bemeneteleket elzárná. — Mindent megigérvén a' Püspöknek, kit Attyának nevez vala a' Fejedelem, egyenesen a' templomba mentek, és mu'sika mellett Szent Ambrus énekét a'— vagy a' Te Deumot elzengedeztették. Ezen innepi vigadozások eltelése után kezdett volt ő Szétsényi Pállal alkudozni, a' mint kevéssel ez előtt említettük.

Eléhozást érdemelnek még Rákótzai Ferentz-nek (in Hist. des Revolutions a 112 és 113 lapokon) Telekesiről tett ezen jegyzései: Telekesi jó, és nemes házból való, és szent életű jámbor férjfiú, a' kiben a' Püspökhöz illő minden minémúségek feltaláltattak, a' ki igen sokat tartván nemzete szabadságáról, az Austriai kormányozást nem szerette, én öszvebarátkozván ezen derék öreggel, úgy tekintettem őtet mint atyámat, ő engem mint fiját. — Nevezetesek Históriajában még ezen kitételei: seregeim, alig vehetem ki 10-ed részét; Calvinistákból állanak, kik a' vélem tartó, és jelen lévő Ország Naggyai előtt a' mi papjainkat boszszúsággal illették, mellyből az tetszett ki, hogy Egyházainkat fel akarják forgatni. — Ugyan azon lapon Bertsényit szörnyen gyalázza.

1706-ban tavaszkor hogy Rákótzai Egerben volt, onnan írt levelei bizonyítják. — Ugyan ezen évben Érsekújváron a' Követek békesség próbálás végett öszvejövének; megjelent ott Telekesi István Egri Püspök is, kit mindnyájan az öszvegyeztetés legfőbb eszközének azért képzeltek lenni, mert

ez az ősz férjfiú az öszveesküdtek előtt legnagyobb tekintetben állott, kik eránta nem tsak tisztelettel, hanem teljes bizodalommal is viseltettek. De mind e' mellett foganatlanok voltak a' Püspöknek három hónapokig tartott fáradozásai, mellyek után minden vigasztaló következés nélkül kéntelenítetett híjjába való útazásából Egerbe visszatérni.

Nevezetes az 1707-dik esztendő arról, hogy a' Jesuiták a' szövetségesek által tavál Szécsénben hozott végzés szerint, kéntelenítettek klastromjaikat elhagyni, és számkivetésbe menni; kérte ugyan Telekesi levele által Rákóztit, hogy ne zavarná ki a' társaságnak papjait, de azt vette feleletül, hogy jól lehet ő (Rákóztí) nem volna a' rendnek ellensége, de a' Szécsényi gyűlekezetenek eránta tett határozása után nem áll már tehetségében meghagyni a' városban a' szerzetes papokat. — Elkeseredett szívvel vált el tehát szeretett Egri Jesuitájitól a' Püspök, kiket előbb megvendégelvén, kéntelenítetett őket Februáriusnak 25-dik napján (1707) a' Gyöngyösi társasággal együtt elereszteni.

1707-ben Májusban megjelent az Egri Püspök a' szövetségesek által Ónodra hirdetett igen lármás gyűlésben, és ott az előlülőnek jobb keze felől ült, és hathatós beszédet mondott. — Mint-hogy pedig egész Heves és külső Szolnok egyesült Várme gyék a' pártütők hatalmában voltak; tehát ezen Megyéknek is kellett az Ónodi gyűlésre követeket küldeni. — Ezen vérengező gyűlésben *) kik fogattattak el, és kik hozattattak az Egri

* Olvastam valamelly könyvben, hogy Zemplin Várme-

várba : olvasd Katona Istvánnál (in Hist. Crit. Reg. Tom. 36. folio 375).

1708-ban télen Rákótzai Ferentz Kassán mulatván, Sz. György havában Kassáról Szerentsen által Pünkösdi havában megint Egerbe jön, és hadakat gyűjt, úgy indul Nyitra és Trencsén Vármegyékbe (úgymond Pethő Gergely rövid Magyar Krónikájában, melly Kassán 1753. nyomtatott, pag. 84).

Telekesinek a' már másutt is említett, és Egerből 8-ber' 10-dik napján 1708. írt leveléből világos, hogy még az Egri Püspöki megyében ezen időben a' döghalál sehol máshol nem dühösködött, tsupán csak Jászberényben és Gyöngyösön.

Hanem a' következett 1709-dik esztendőben az egész Hazában elterülvén, a' pestisnek mirigye, sőt a' századok ölta nem tapasztalt hideg is gyötörvén az embereket, Rákótzinak hadi népe is, melly Trencsinnél lett megverettetése után már gyengült, kevesedni kezdett. De leginkább fogyasztotta az öszveesküdteknek erejeket a' bátor Heister, a' ki ezen esztendőben minden túl a' Dunán fekvő várakból a' szövetségeseket kivetette, és az Ipolyig vitte győzödelmes fegyvereit, melyeknek következésében a' támadók nagy számmal elfogadták I-ső Jó'sefnek kegyelem-ajánlását. — Maga 11-dik Kelemen Pápa e' folyó esztendei Augustus 14-dik napján egy brevet küldött az ekkori Esztergomi Érsekhez Kristián Augustus-

gyének Leveles-tárjában a' Rákótzai és követői által Egerben 1708-ban tartatott gyülekezetnek irományai meglennének a' 217-ik füzetben a' 214-dik szám alatt.

hoz, mellyben az egész Magyar papságot inti, hogy elhagyván a' pártosokat, törvényes Királyokhoz visszatérnének, különben minden méltóságoktól és javaiktól meg fognának fosztattatni. — Ezen brevehez ragasztotta 8-ber harmadik napján az Esztergomi Érsek maga saját levelét is, és az elpártolásról előtte bevádoltatott Telekesit, hogy ügyét védelmezhesse, Po'sonyba maga eleibe idézte. — Midőn a' Püspök a' pusztító pestistől való féltében Po'sonyi útazását halasztaná, következképen a' rendelt időre ott az Érseki szék előtt meg nem jelenne, azomban a' köz hírek őtet hová tovább, hogy a' zenebonáskodókkal tartana, és a' Haza védelmére tanácskozna, mind inkább inkább beszennyeznék, az Érsek mint meg nem jelenő és megátalkodó ellen kimondotta büntető ítéletét, melly szerint ő mind a' Püspöki széktől, mind az avval öszveköttöt hatalomtól megfosztódott. — A' Káptalanra is, és az Egri megyében található minden szolgálatban lévő Papokra hasonló ítélet hozattatott, a' mi a' Fő Pásztorinak leginkább fájt, azért, mert a' Káptalan, és megyebéli papság az ő példájára, és parantsolatjára tették szolgálatjokat, a' zendülésnek lármáji között, és semmiben sem vétkesek azért, hogy a' háborgások közt el nem hagyták nyájokat; sok áldozó Papok, kik ezen pestises időben a' megtelt keresztényekbe lelki vigasztalást öntöttek, halálnak prédáji lettek. Egyébaránt Telekesi bal sorsát erős szívvel viselte, tsak azt fájalta, hogy megítéltetése előtt se ki nem hallgatott, se hét esztendők ólta, a' miolta a' pártosok között, mind az Egri mind a' szomszéd Váradi és Vátzi fej nélkül lévő megyékben a' Pápa

engedelmével a' híveknek nagy lelki hasznokra pásztorkodott, bár egyszer meg nem intetett, hogy a' fellázadtak között még kötelességből sem mulasson, a' mint mind ezeket 1710. Aprilisnek 2-dik napján írott levelében az Esztergomi Érseknek Szarvaskőről (mert már méltóságától megfosztva ide tette volt lakását) tudtára adta. Helyesen tudván mindazonáltal az istenes és buzgó Telekesi, ügyét mind a' Római szent Szék mind a' Bétsi udvar előtt védelmezni, végre a' kárhuzató ítélet eltörültetett, és a' Püspök maga méltóságába és fényébe az őtet szerfelett kedvellő megyének köz örömére visszahelyeztetett, és élt még 1715-kig, a' mikor is a' híveknek nagy szomorúságokra, minekutánna 1710-ben Májusnak 6-kán második miséjét is elénekelte, munkás lelkét a' Teremtőnek visszaadta. Teste a' Cathedralis tsak ugyan ő általa Sz. Mihály Arkangyal tiszteletére épített egyházban eltakarítatott *). — De menjünk által az Egri történetekre.

Mindenétől megfosztotta Rákóztit a' reá nézve szerentsétlen 1710-ik esztendő, mellyben nem tsak Vadkernél a' Császáriaktól megverettetett, hanem az Érsekújvári erősséget is, a' zenebonászkodásnak legfőbb pontját kéntelenítetett Heisternek és Pálfinak feladni. — Érsekújvárnak megvétele előtt történt Otskai Lászlónak Gróf Pálfi

*) Telekesinek és az utánna következett Erdődi, Barkótzti, és Eszterházi Püspöknek ugyan utóbbi két Egri Érseknek képeik testi valóságok szerint lefestve, és díszes rámaíba foglalva Egerben Ts. Ns. Heves Vármegye Házának Gyűlése Palotájában láthatók, kik között tsak Telekesi van szakállal leábrázolva.

jó barátjának halála, a' kit Verbovánál a' támadók elfogván Érsekújvárba behurtzoltak. A' katonák a' fogolynak látására felzúdultak, 's ötet Haza-árulónak kiáltották, azért hogy a' Császáriakkal tartott. Igy Csajáginak, Rákótzai Al-vezérének, és a' mostani Érsekújvári igazgatónak rendeléséből Otskainak maga tulajdon borbélyja által Januáriusnak 3-dik napján feje vétetett; a' mit maga Rákótzai annyira sajnált, hogy Csajágit mint foglyot az Egri várba tsukatta; de innen kevés idő mulva ő még is kiszabadúlt, és Szolnokon vezér lett. — Csajági helyett Érsekújvári Kapitányoknak legottan kinevezettek Bertoldi István és Nagy-Szegi Gábor, szövetséges vitézek.

1710-ben a' legnagyobb mértékben mutatván magát a' Pestis Egerben, azt se tudta a' Hadi Tanács Bétsben, hogy kellessék azt most bevenni, noha könnyű lenne Budáról az ostromhoz való szereket oda szállítani, de az ostromlók is meghalhatnának a' pestisben. — Mindazonáltal Érsekújvárt megvévén, és a' Rákótzianusokat meggyengítvén Gróf Pálfi János, a' nélkül, hogy a' ragadó döghaláltól megrettenne, személyesen seregével Eger alá jött, és a' várat az akkori Igazgatótól Rédei Ferentztől, kit a' Császár hűségére való állásra, és a' helynek feladására levelei által előre elkészített volt, felkérte.

Alig pillantotta meg a' vívásra tett készületek Rákótzinak Vár-Nagygya, alig kezdett a' Marschal Gróf, midőn az egyik szeglet torony alá minákat ásatott, és azt felvettette, az ostromhoz valódi lépéseket tenni, legottan meghódula nékie az erősség; ez őszkor, vélhetőbben 8-ber hónap-

jában történt, a' mint a' történetek öszvevetéséből kivilágosodik. — Az 500 főből álló őrző tsoport kívánt volna ugyan a' Császár fegyveressei közé felvétettetni, de ne hogy rólok az uralkodó pestis Gróf Pálfi Marschal katonájira ragadna, meghiteltetve, hogy ezentúl a' koronás Királyhoz (Első Jó'sefhez) hívek lesznek, haza eresztettek. A' tsűrökbe elrejtett nagy mennyiségű gabona, az itt tevelő Császári hadi népnek nagy hasznára vált.

Rákótzai (a' maga Históriája' VI-dik kötetjének 37. lapján) azt vallja, hogy Eger feladásának fő oka Prényi vezérje vala, a' kit a' II-dik Kelemen Pápa Bullájától megrémült, és a' szövetségesektől idegenedő Kanonokok vesztegettek meg.

1711-ben Gróf Károlyi Sándor egyességre lépett Gróf Pálfi-val, és nékie több várakat által adott, azután felment Munkátsra Rákótzaihoz, hogy őtet sok veszteségeinek tekintetéből, sőt egész hadi erejének elenyészése után hasonlóképen az egyességnek elfogadására hajthatná, de gyümölcstelenül; mert őtet illy legszorultabb környúlállásai között is semmire reá nem birhatta, készebb volt Ungváron keresztül Lengyel-országba szaladni, és soha többé Magyar-országot nem látni, mint a' legkegyesebb ajánlásokat elfogadni.

Igy lett valahára vége a' sok vérbe került öszveszövetkezéseknek, és ebből eredett zűrzavaroknak, új bizonyosságára annak, hogy a' polgári háború és belső támadások által a' Hazának sebei elfenülnek inkább, mint gyógyúlnak.

Eltsendesede tehát a' törvényes Fejedelmé-

nek hatalmába vissza esett Eger *) is, és hamaiból fejét ezentúl felemelni, és mintegy magához jönni láttatott, annyival inkább, hogy ezentúl mind e' mái napig se nyughatatlanítatott fegyvernek zörgetésétől a' város.

e.) Egernek emelkedése az utóbbi időkben.

Nem egyszerre gyógyúlhata ki Eger a' mindent elpusztító, eltiporó háborúnak sebeiből,

*) 1713-ban újra panaszt tettek VI-dik Károly Császár előtt az Egriek az eránt, hogy Rákótzai támadásának elmúltá után Heves Vármegye a' városnak addig külön szedett adóját megint a' magáéval öszvekaptsolta. — Borsod Vármegye is a' Felsőég eleibe terjesztette, hogy maga törvényhatóságában és hatalmában megkeskenyítetik, midőn a' városnak túl a' vizen fekvő, és Borsodhoz tartozó részéből is Heves Vármegye veszi a' hadi pénzeket. Azért, hogy a' kétféle Jurisdictióknak gyakorlása áltai a' hely, mellyet a' Várnak jó karban való tartása tekintetéből is megkiméltetni kívánt a' Császár, pusztulásra ne jutna, Bétsből Novembernek 9-dik napján mind Kristián Augustus Esztergomi Érseknek, mind Gróf Pálfi Miklós Ország Birájának parantsolatok küldettek az eránt, hogy ők a' több Deputatus Urakkal öszveülvén igyekezzenek Egret azon állapotjába visszahelyeztetni, mellyben volt a' zürzavaros idők előtt, és azt, mind a' két Vármegyéknek hatalmok alól az adózásra nézve, más nemű befolyásokat meghagyván, a' szerint szabadítsák fel, mint fel van szabadítva Kanisa és Körmötz Bányának faluji, az adót is erejekhez, és tehetségekhez mérsékelt mennyiségben a' Polgárookra kivetvén. — Hozzá adatott a' rendeléshez még az, hogy a' katona tartás, kvártélyozások, és a' várak erősítéséhez adadni szokott munkásoknak tárgyai is ezen öszvejövendő kiküldöttség által kidolgoztassanak és elintéztessenek.

kezdettek ugyan azok a' békesség helyre állásával enyhílni; de húzomossabb időre vala szüksege a' Püspöki Városnak, hogy elhanyaglásából éledni kezdjen, 's virágzásra juthasson.

Legelső volt az 1715-ik évben Egri Püspöknek ki neveztetett Gróf Erdődy Gábor, a' ki Atyáskodó kezeit Egerre kiterjesztvén, új fénybe kezdi öltöztetni a' Várost. — Fő gondja volt ezen nagy Férfiúnak, hogy az előzője Telekesy István által 1713-ban Sz. Mihály Arkangyal tiszteletére építtetni kezdett Egyházat tökéletességre hozza, melly Istenes szándékát 1727-ben el is végezte a' mint a' Templom ajtaja felett való következendő irás bizonyította :

Deo optimo maximo, Honori Sancti Michaelis Archangeli Ecclesiam hanc Stephanus Telekesy Episcopus Agriensis inchoavit Anno 1713. Quam Gabriel Antonius Comes Erdődy Episcopus Agriensis terminavit 1727.

Ő volt egyszersmind a' most is meg lévő két toronynak fel állítója, és a' Templomi készületeknek is meg szerzője.

Ne tsudálkozzon azomban senki, hogy a' Templomnak nagy Oltárján nem a' Templomnak Pátronussát Sz. Mihály Arkangyalt; hanem olajban főtt Sz. Jánosnak képét szemléli, mert a' Parochialis Templom nem tsak székes, hanem egyszersmind az Egri Káptalannak is Egyháza lévén, az megyének kezdettil fogva tisztelt Pátronussának emelt Oltárt, kinek ünnepét esztendőnként Májusnak 6-dik napján nagy fényvel üli, és külön sekrestyét is tart. De mint Parochialis Templomban feltaláltatik benne Sz. Mihálynak is oltára, a' kőről az Egri Plébános, és Káplánnyai a' Pártfogó-

jokról imádságaikban emlékeznek, — egyszersmind különös sekrestyében öltözködnek.

Tsak ugyan a' Püspöki Palotát is a' fent nevezett Erdődy építette, mellyre későbbben Gróf Barkóczy Ferencz még egy emeletet rakatott, de azt későbbre Gróf Eszterházy Károly boltoztatta bé, és a' diszes felmenetelt is ő állította úgy, hogy a' most Fő Pásztori lakhely a' föld szint lévő szobákon kívül még két emeletből állana, egy diszes a' Sz. Kereszt tiszteletére készült Kápolna, mellyben a' Fő Pásztor Szent Misét mondani szokott, ékesíti a' lakhelyet, melly mellett most egy sétáló kert is találtatik. Ezen Kápolnát idővel felszentelte (consecralta) Gróf Eszterházy Károly.

A' kis Papok nevelő házának is, mellyet Telekesy első Leopold Király adományából nyert Apátfalvi jószággal meggazdagított, Erdődi volt a' bé fejezője, Turóczy László azomban, sőt mások is a' Seminariumnak felépítését is, Telekesinek tulajdonittyák. — Szerdahelyi Gábor pedig (in chorographia pag: 101) azt erősíti, hogy Telekesy elkezdette, Erdődy pedig el végezte a' kis Papok hajlékát.

Akár hogy legyen most a' Nagy Boldog Asszony (Seminarium B. V. M. in Coelos assumptae) tiszteletére épített Seminarium, hol Leopoldo Telekesianum, hol pedig rövideden Telekesianumnak neveztetik, és 1826-ban 79 kis Papoknak adott szállást) most 88-an nevednek benne, Ezen nevelő házat több Faluk, úgy mint Ostoros, Bánhorvát, Bóta, Uppony, Mertse, Királyd, és Apátfalva mező Városa jövedelmesítik.

Nevezetes Erdődinek Pásztorkodása abban, hogy ő a' Telekesy Kormányára kezdetében 70-nél

néhánynyal többre menő Plebániákat, annyira megszaporitotta, hogy midőn ő elnyugodna, azoknak száma mintegy 232. felment. *) E' mellett sok fényes familiákat résszerint predikálása, résszerint különös meggyőző beszédje által a' Catholica hitre térített.

Jól tudta az ájtatos Férfiú, hogy a' hitnek elterülését, és gyarapodását a' szerzetes Rendek elő szokták segíteni. Ezen nemes czélből vezetí bé Egerbe a' Trinitáriusokat (Ordinem SS. Trinitatis, de Redemptione Captivorum) ott mutatván nékiek helyet a' várason kívül a' Hatvani Kapu előtt, hol ma a' Sóház áll. A' szomszédságában lévő házakkal későbbre tsak ugyan a' Püspök adakozóságátúl segítette épült a' mai napon is látható pompás templom, a' mellette lévő klastrommal egygyütt, a' Trinitárius szerzeteseknek fő kötelességek a' rabságba esett kereszténységnek kivátásában állott. — Az 1776-ban tartatott

*) Ennek Pásztorkodása idejében 1723 ik Esztendőben hozatott az akkori Ország Gyűlésében a' 40-dik Törvény Czikkely, melly azt rendeli, hogy az Egri Káptalan csak az Egri Megyében és a' közelebb való helyekben hajthassa végre az akkori szokás szerint az Ítéleteket. Az 1550-ben hozott 63-dik Czikkely szerént t. i. meg engedtetett volt az Egri Káptalanak, hogy a' Jászói, és a' Leleszi Conventekhez tartozó környékekben, úgymint Abaujban, Zemplén, Ungh, Mármoros, Ugotsa, közép Szolnok, Kraszna, Vármegyékben is azért tehessen végre hajtásokat, mivel mind a' Leleszi, mind a' Jászói szerzetesek igen meg kevesedtek volt, most pedig a' békesség helyre állván, valamint a' Káptalanok úgy a' Conventek is a' magok lételét vissza kapták, tehát a' magok Munkálkodásának hajdani körébe vissza helyeztettek.

Jubileum alkalmatosságával az akkori Püspök Gróf Eszterházy Károlynak útmutatása szerint az ajtatoszkodó keresztény hiveknek a' Trinitáriusok Templomát is megkellett látogatni, mivel már akkor a' Jesuiták el múltak, annál fogva nem volt az ő Templomokban elegendő Pap, a' számtalan ajtatoszkodó népnek szolgálattýára.

Legelsők voltak ezek a' szerzetesek, a' kiket 2-dik József Császár el töröltt, most klastromjokban, Császári Királyi sütő ház és lerakodó vagyon, a' katonaság részére.

A fáradhatatlan Gróf Erdődy nagy szivüségének köszönheti lételét a mai napig is Egerben fenn álló Irgalmas Barátoknak (Misericordianusoknak) a' betegek orvoslásában forgolódó intézete, mellynek fel állíthatása végett a' Fő Pásztor 1726 Eszten. az úgy nevezett Beneken háza telkit az Egri Káptalantúl megvette, és oda ugyan azon évben October hólnapjának 8-ik napján az Irgalmasok Provincialissát F a l t e r e r M a c a r i u s t bé vezetette, sőt 4000 fból álló Capitalissal is a' szerzetet úgy vigasztalta meg, hogy ennek a' Püspök által esztendőnkint fizetendő kamattya a' klastromnak javára fordítassék; hanem idővel mivé lett? vagy hova jutott légyen ez a' summa, nem tudatik. Vélhetőképpen a' Gróf a' tőkepénzt még életében ki adta, mert Testamentomban, azon 4000 ft. álló Hagyományról nints emlékezet.

1728-ban December 27-dik napján annyira fel épült a' Klastrom, hogy a' betegeket, a' kik az előtt a' Residentiában gyógyítottak, abba lehetett már bé szállítani, mindazonáltal részenként tovább épült ez a' Szerzetes ház, és tsak 1750-

ben fejeztetett bé. — A Keresztény Pártfogók jótévősége által lassan lassan 28. beteg ágyak állítattak itt fel, hanem az 1811-diki közönséges pénz leszállítása által az ajándékozott Summák azonban annyira leolvadtak, hogy most kevesebb betegek gyámolítatnak az Intézetben: megjegyzésre méltó, hogy az első Érsek Fuchs Ferentz maga négy ágyat fundált, ismét egyre hagyott Tájer Püspök, és Prépost 3000 ftot, hogy másoknak több apróbb Legatumait, és ajándékait ne említsük. A Koldulás is gyarapítja a jó czélt, annyira: hogy már most megint 16. 18. beteget is találunk az Ispotályban, az esztendőnkint kinyomtatott lajstromok bizonyítása szerint 300-nál többben gyógyultak meg évenként az Egri Kórházban.

Valamint a' Misericordianusok Klastroma előtt maga egész épségében fenn álló, és egy vastag oszlop formára faragott kövekből öszverakott török metset nevezetes emléke a' régiségnek; úgy a' mellette lévő, és hasonlóképpen faragott kövekből épült Török Moschea boltozatjának héjjánosságát ki vévén, jó karban tartódott fel annyira, hogy azon régi ablakok, és ajtók formái, és párkányozattyaitisztán láthatók. — Ezt a' Török Templomot szenteltette fel a' Kassárúl Egerbe vissza tért Káptalan első szükségében, és ebben tartattak az Isteni szolgálatok, most ez a' Misericordianusoknak Sz. Jósefrúl neveztetett Egyházok *).

*) A Kassárúl Egerbe vissza tért Kanonokoknak lakhelyei nem lévén legelőbb is azon helyre telepedtek, hol most, a' Nagy Hambárjok, és Kasznárságjok vagyon, melly Telek a' Misericordianusok szomszédságában fekszik, és a' hol a' Káptalan Rabjai (mivel főben járó hatalommal bír, őriztetnek, kik hogy

Ugyan ezen dicséretesen említett Monyorokereki Gróf Erdődy Gábornak Pásztorkodása alatt állítá fel az akkori Generalis Vicarius, és Serbiai Püspök egyszersmind Egri Kanonok Lector Foglár György a' Törvények Tudományát, mellyet szép és az Egri Káptalan leveles Tárjában Irásba tett hagyománnyal örök üdökre, úgy állapított meg, hogy az a' helybéli Püspöknek, úgy Heves Vármegyének, és a' Nemes Káptalannak felügyelése alatt, az Ifjúság számára virágozzon, és ő Fölsége Curiájának főigazgatása alatt álljon. A' mai napiglan is a' Káptalanbéli Urak házai között diszlő úgy neveztetett Foglarianum Collegiumnak emeletes házát is ő állította fel, mellyen Nagy betűkkel ezen tanúságos két versek olvashatók:

Ne pudeat, quae nescieris te velle doceri.

Seire aliquid laus est, turpe est nil discere velle.

Most a' Foglár Collegiumában mint nevelő házban számos forma ruhába öltöztetett gyermekek tápláltnak egy Praefectusnak és vice Praefectusnak ügyelettye alatt, kik részint a' Normalis, részint a' Ciscercitáknak apróbb Iskoláikat gyakorolják. A' nevendékekre fordítandó költségek azon Tőke-pénzeknek kamattyaiból telnek ki, mellyekkel ezt az Intézetet több könyörületes szivü Pöspökök, Kanonokok, sőt világi Urak is meggazdagították. De

lelki vigasztalás nélkül ne maradgyanak, ugyan ott a' Káptalan Udvarában lévő Kápolnában azon Szent Misének halgatásában részesitetnek, mellyet a' Káptalan egyik káplánnya Praebendátusa abban ünnepi napokon mondani szokott. Így tartották a' Jesuiták, és a' Sz. Ferencz Rendin lévő Barátok is kezdetben a' fel szentelt török Moscheákban az ájtatosságot.

főképen az Érsekek kegyelméből segítettnek a' mit az érseki szék ürességében a' N. M. Kamara tellyesített, mostan Nemes Heves Vármegyének fegyverei ugyan ezen Épületnek hátulsó részében tartanak.

Foglár György nemes tette, és a' Haza hasznára tett áldozattya által, annyira megnyerte mind az akkori Királynénak Mária Theresiának, mind az Ország Rendjeinek tetszéseket, hogy ezen nagy lelkü intézetét az 1740-dik esztendőben tartatott Országos Gyűlésnek 44-dik Czikkelyében nagy magasztalással, és háláadással befoglalni, és így a' feledékenységtől megmenteni méltónak tartanak.

A' világi szép izlést sem lehet Gróf Erdődy Gábortól megtagadni, mert hogy ő azzal is birt legyen, bizonyították az általa felállított fátzányos és nagy kiterjedésű vadaskertek, halas tavak, 's több más nemesen mulattató Tárgyak. — Az örökké valóságba által költözött ez a' példás fő Pap 1744-dik Esztendőben Septembernek 26-dik napján szombaton minekutánna 30. esztendeig űlt volna az Egri Püspöki székhelyben; holt tetemei az általa elvégeztetett fő Templomnak sírbóltyában nyugosznak, tsakugyan az utánna következett Gróf Barkóczy ki vétén, a' többi fő Pásztorok is ide temetettek. Erdődynek ki múlta után még azon esztendőben Maria Theresia Királyné Szalai Gróf Barkóczy Ferentzet, Pálóczy, és Tavarnának örökös urát Szepesi Praepostot Egri Püspöknek nevezte ki, a' ki 20 dik Juniusban 1745. esztendőben nagy örömmel bé vezetettvén Püspöki székhelybe, hasonlóképpen ditsőségessen igazgatta Megyéjét az 1761 dik évig, a' mikor is Egerből Esztergomba az Érseki székhelybe által tétetett. — Ezen jeles em-

bernek magasztalására szint annyit elé hordhatunk, a' mennyit az ő előzőiről megjegyzettünk; Emlékezetessé tette magát a' Tárkány mellett, egy kies, és két hegyek közt fekvő dombon épített úgy nevezett Forcontrasti pompás mulató Kastélyja, és az abba helyezettett finom izlésü diszeztetések által, ahol ő szünnapjaiban örömet mulatott.

Némelly Kanonokok is ültettek azokon a' partokon szőlőket, mellyekben igen tsinos mulató házikókat is emeltek. — Ide a' völgybe be hozá a' munkás Püspök a' Nazarenus Remetés mezétlábas Szerzeteseket, melly olasz országai Rend lévén az oda való meleg Éghajlathoz képest saru nélkül ellehetett, állíta is nekik az ember szerető Barkótzty egy klastromot, és egy templomot, a' mellyben ők a' világtúl, mint egy elszakasztva az Istennek szolgáljanak. A' szerzeteseknek ezen magánosságban tsak abból lehetett élniek, amit nekik a' szánakodó hívek küldöttek. A' Nazarenusok szerzete azomban törvényesítve nem volt (approbálva) de a' Felső Tárkányi hidegebb levegőhöz a' Remete Papok hozzá sem szokhattak, meztláb járván, lábok újjai elfagytak, melly miatt Gróf Eszterházy ideiben alig töltvén a' Tárkányi völgyben 10. esztendőket mint egy 1767-dik táján az egész Papi intézet megszűnt, és az épületek is elpusztultak. A' Nazarenusok szerzete nem tsak felső Tárkányon, hanem mindenütt egy általjában, még a' fundátor életében alkalmatlan volta miatt egészen eloszlott, és elenyészett; némelly Historikusok a' szerzetnek végső enyészését 1770-re teszik, — Gróf Barkótzty Ferentz mint Heves és Külső Szolnok egyesült Vármegyék fő Ispánnya vala fő esz- köz abban is, hogy a' Nemes megyének két eme-

letes háza Egerben a' Hatvani úttzában fel épüljön.
Ugyan ő állítá fel ezen úttzának felső véginél az
úgy nevezett Hatvani Kaput a' mint a' bemenőknek
ezt a' következő felül irás mutatja :

D. O. M. A.
Securitati
Publicae
Franciscus
Episcopus Agriensis
Comes Barkótzii
posuit
Anno 1758.

A' Tudományok nagy pártfogókat találtak
a' Grófban ; mert nem csak a' mai napig is a' Ly-
ceumban fenn álló könyvnyomtató Műhelyt ő szer-
zette meg, hanem 1754-ben a' Böltelkedésnek, és
Isteni Tudománynak Tanító székeit is ritka adako-
zósággal felállította, és Foglár György által meg-
állapított Törvény oktató karhoz ragasztotta, hogy
úgy ama két Tanítói Kar Papi személyekből álla-
na, kiket maga a' Püspök Sz. Imre Hertzeg nap-
ján melly Nov. 5-én esik, egy személyesen mon-
dott ékes beszéde után a' Tanítói székbe békely-
heztetett. — A' Törvényt Tanuló Ifjakat nagy
számmal Udvarában táplálta, 's több ezekhez ha-
sonló nemes tettek által nevét megörökösítette.

Emlékezetes még az 1754-dik esztendő arról,
hogy ekkor készült el a' Jesuiták Collegiumának
végénél mai napiglan is fenn álló és gyakorlásban
lévő Gymnasium, a' mint azt a' rajta való követke-
zendő irás is erősíti.

G y m n a s i u m
S o c i e t a t i s J e s u
A u s p i c e

Deo opt. Maximo Formandae
Bonis Moribus Literis
Juventuti
Positum
1754.

Itt is nagy bőkezűségét mutatta Foglár Püspök, mert 1749-ben Febr. 4-dik napján az Egri Káptalan előtt tett Bévallás (Fassio) erejével a Jesuiták Collegiuma mellett helyeztetett lakó házát az említett Oskolák felépítésére ajándékozta.

Minekutánna Gróf Barkótzty Ferentzet tsopor-tos érdemei 1761. az Esztergomi Érsekségre ma-gasztalták, a' gondos királyné Mária Theresia tsak hamar még azon évben Galanthai Gróf Eszter-házy Károlyt, a' vártzi Püspököt ditsóti meg az Egri fő Papi Méltósággal.— Ennek a' valóban nagy férfúnak tettei valamint megyéiben, és az egész Papság előtt édes emlékezetben tartanak, úgy az ő fő Ispányi igazgatásának ideje Heves Vármegvé-ben áldásban marad. De ki győzné az általa fel-épített Templomok' számát elérni, ki tudná mind azon Familiákat megnevezni, kiket az ő bővkezűsége felsegített, és boldogított, ki győzné öszve számlálni mind azokat a' kiket az ő Papi buz-gósága, és hathatós reá beszéllése a' Katholika hitre térített, táplált, ápolgatott, úgy hogy méltán nagynak mondatnék mint ember, nagyobbnak mint világi Kormányzó, és legnagyobbnak mint egyházi igazgató.

Már említettük, hogy a' Püspöki lakhelyét alkalmatossabbá tette, annak Kápolnáját a' most is szemlélhető fényességbe hozta, és felszentelte, valamint az abban kitett ércz tábla a' követke-zendő feljegyzéssel bizonyítja.

Carolus Primus Episcopus Agriensis Consecra-
vi hoc Oratorium in honorem Sanctissimi Salva-
toris D N. I. C. A. MDCCLXVI.

Dominica Secunda sept. Quae incidit in Diem
Septimam Septembris.

A' Várost keresztül folyó Eger vizének igen gyakori kártékony áradásainak úgy vetett gátot, hogy a' Városnak felső szélén a' mint a' Városba, a' viz be rohan, egy vastag hosszú falat állított, melly alatt annyi nyílást hagyott a' viznek, mennyi a' maga árkában a' Helynek elöntése nélkül elfolyhatott, és ez által nagy rosztól mentette meg a' helyet, noha néhány esztendőkkel ez előtt a' rendkívül való és sebes áradás ezt a' Véd falat egy helyen ledöntötte, és a' Városban a' házakat, mellyeknek ablakjain ömlött bé a' viz, elborította. de tsak hamar helyre állítatott, és most megint a' viznek dagadása ellen oltalom bástya gyanánt szolgál, a városnak ezen falban alkalmaztatott czifra Kapuja felül ez az irás tétetett :

Posuerunt me Custodem Cantorum 4-to
Boldogságos Szűznek a' kép szobra alatt pedig ez olvastatik :

Inchoatum MDCCLXXI finitum
MDCCLXXXI.

Eger tsak ugyan emlékezetes árvizektől látogatott meg, nevezetes az 1757-dik Septemberi, melly mennyire rogálhatta meg a' házakat, meglehet a' viznek akkori magosságát mutató kő tábláról, melly Tekéntetes Csoma Zsigmond Tábla Biró Úrnak háza szegletibe van be illesztve, itél-
ni, ugyan ezen a' Kő táblán meglátszik az 1813-dikban Sept: 11-dik napján be rohant ár viznek magassága, melly az 1757-dikit mint egy három

hüvelkel felül haladva, az 1814-ikben Febr: 22-dik napján következett víz dagadás pedig hasonló volt az 1757-dikihez; hanem ugyan 1814-iki évben egy második áradás is károsította a' várost Aug. 15-én melly a' téli árviznél mint egy, egylábnyival kisebb volt, és a' megnevezett ház falára a' két táblákon alúl van be vésve.

Fentartva Gróf Eszterházy Károlynak emlékezetét Egernek úgy nevezett Károly Várossa, és annak nagy tágasságú egyenes piatza, a' mellyben tartatnak mais a' hat országos Vásárok. a' Hetfői és Pénteki héti Vásárok pedig a' belső Városban levő kisebb piatzon szoktak gyakoroltatni.

De leginkább megörökösödött az ő neve, a' Lyceumnak felállítása által, a' mellynek akár kies formáját, akár az abból ki néző finum izlést tekintsük, valóban egy Királyhoz illő alkotmány, az épület négy szeget formál, és két emeletekben tetszeskedik. A' fő felmenetel melly a' szálába vezet, a' szála előtt lévő folyosóval együtt igen pompás, a' szobák abban nagyok, magassak, világosak, és diszes bolthajtások által fedeztetnek, külső tekintete is nagyot mutat, és Eszthetikai, és Architectonica ösmérettel egyesült értelmességet árul el, éjszak felül való, de inkább napkeletre hajló részét a' Csillag vizsgáló Torony, a' nem kémellett költséggel, a' külföldről megszerzett nagy néző csövekkel diszesíti, a tetejében alkalmaztatott sötét Kamarával együtt, mellyben tiszta nap fényben az idegen útzó kellemetesen mulattya magát, azon árnyék képekkel, mellyeket egy fejr asztalon eleibe tüntetnek, és a mellyek külömbféle Egri jelenéseket, úgy mint mozgó, 's dolgozó embereket, kerteket

házakat 's a' t. amint azok a' valóságban vannak kitsinyben ábrázolnak. — A' Déliléliát vagy meridiánust a' hires Csillag vizsgáló Hell magyar hazánk fia nagy pontossággal huzta a Toronymak egyik szakaszában; tsak azt lehet sajnállani, hogy nintsen mindenkor a' Toronymak Csillag vizsgálója, vagy observatora, a' ki a' drága nagy, mesterséges néző csöveknek használhatását, és az Égi jelene- teket mind az itt tanuló Ifúságnak mind az ide érkező utazóknak szemek eleibe tüntethetné — vagyon az épületben egy Museum Physicum is, a' mellybe jöllehet a' szükségesebb eszközök, és nagyobb mozgányok (Machinae) megtaláltatnak, de a' mostani században igen megbővitett Természet Tudományának sok féle ágozatira nézve kivánni lehetne, hogy az újabb, és finomabb Készítmények is a' Physikát tanulóknak nagyobb felvilágosítá- sokra megszereztesse, — látást érdemelnek itten két nagy mesterséges órák is.

Méltó a' szemlélésre a' Lyceumban a' diszesen elrakatott Könyvtár, melly több Püspököknek és Kanonokoknak adományából állott öszve, az utól- sóknak adományait mutattják a' belől tett jegy- zések, hogy mik, mellyik Kanonoktól maradtak. — Azért most is az a' rendelés, hogy a' melly köny- vekből két példányok vagynak, egyik a' Káptalan részére jegyeztessék, hogyha valaha a' szükség úgy hozná magával, a' Káptalan a' maga Könyveit vissza vehesse. A' bólthajtáson a' Tridentinumi Egyházi gyülekezet látszik le festve, ez az Eszter- házy által Egerbe lehozott hires Képiró Krakkel Jánosnak bámulásra méltó munkája, akár a' sok arczatoknak külömbségit, és elevenségit, akár a' testek helyheztetésinek rendes voltát, és illen-

dőségét, akár az üllő, és álló személyeknek diszes-el sorozását, akár a festékek eltalált keverését tekintjük. — Igen kimutatta mesterségét itt Zach József a' Krakker társa abban, hogy a' Babiloniai stylus szerént épített boltozatot jól eltalált Architecturai rajzolása által Gothus bolthajtássá olly csalóképpen változtatta által; hogy a' ki hirtelen bé lép a' Könyv Tárba, azt véli hogy csucos Gothus boltozatok alatt járdogál, vagynak a' könyv Tárban sok ritka kötetek, és kéziratok, tsak azt lehet sajnálni, hogy azok új könyvekkel vagy legalább elegendőképpen nem gazdagítatnak; a' könyvek akár a' tanuló ifjúságnak, akár másoknak, a' kirendelt órákban olvasásra kiadatnak, sőt az érdemesebbeknek nyugtatványok mellett megengedtetik, hogy házokhoz is elvihessék.

A' Defensoria szálát Sigris Ferentz festette, a' bolthajtásokra ábrázolt négy facultásoknak színezési igen elevenek, a' legfelsőbb Törvényszéknek üllése, és a' földmérésnek munkálkodása elég természetesen festettek. — Egyáltalában ebben is minden rajzolatok, és figurák ki elégítik a' nézést. — Vagyon a' Lyceumban a' Tanulók ájtatosságának gyakorlására rendelt Kápolna is, mellynek boltozattját Maulperts Antal rajzolta, és noha a' Szenteknek, és mennyei örömeknek elő adásában nem olly tökéletes volt ecsettye, mint a' Krakkeré; de még is ez a' munka is magasztalást érdemel, nevezetes a' Sacellumban a' Sz. István képe, és a' felette lévő jól alkalmazott Mennyezet. Ritkaság még abban a' természetes zöld márványból készült Tabernaculum is.

A' Barkóczy Pöspök Úr által felállított Könyv nyomtató műhely is a' Lyceumnak alsó részében

béhelyezettett, és noha közelebbről szép új be-
tükkel megbővítettett, mégis taval ott léteben
csak két sajtón dolgoztak, éppen akkor Fő Tisz-
telendő Alber János Úrnak öt kötetekből álló
Egyházi Történeteit nyomtatták.

Ezen ékes és a' főbb tudományoknak szentelt
alkotmányának elkészítésére több Esztendők valának
szükségesek, elkezdette azt t. i. Eszterházy Püspök
Úr 1765-ik eszt. építeni, és csak 20 esztendőök
alatt vihette azt tökéletességre; többet elköltvén
arra sokaknak vélekedése szerint egy millio ezüst
forintnál (mert a' sommát a' Püspök Úr senkinek
nem akarta felfedezni) még pedig külső orszá-
gokból hozott mester emberek által vitette legin-
kább végbe az óriási munkát, kik azután az Egri
lakást megszeretvén a' Gróftól telkeket kértek,
mellyre házacskákat állíthassanak, így vetették meg
ezek a' Külföldiek első talpköveit, az azután meg-
népesedett új Városnak, melly ma is Károly Váro-
sának neve alatt virágzik. — A' Lyceumnak rop-
pant alkotmányát 2-dik József Császár is a' midőn
1784-dik Eszt: October Holnapjának 17-dik nap-
ján Egerbe érkezett volna, a' következő napon
megtekénteni méltóztatott és annak szépségén feje-
delem léteire is bámult, és az őtet meg tisztelő
Püspöknek izlésit magasztalta, csudálván egyszer-
smind hogy az arra forordított nagy költekezéseket
el viselhette. — Ugyan ez alkalmatossággal meg-
járta az uralkodó a' kis Papok nevelő házat, az
őreg Papok, és misericordiánusok épületeit, és
az Ispotályt, mellyre valamint a' városi szegény-
ségre is kiterjesztette fejedelmi irgalmasságának
jeleit; mellékes szükség megjegyezni, hogy József
Császár még mint Korona Herczeg 1770-dik eszt:

Majusnak 20-dik napján már meglátogatta Egret, és akkor különösen a' Várat vette szemügyre.

1765-dik Eszt: előttjával kezdettek a' Jesuiták épületjei emelkedni, és azok miatt a' Török mecset, melly a' Moscheával együtt azon a' telken vala építve, már régebben, 's előre elrontatott.

Valamint ezen fő Pásztor alatt eloszlanak a' Tárkányi völgyben volt nazarénusok, úgy elenyészett a' Froncontrasti Kastély is, mellynek belső készüléteivel az Egri Püspöki Palota ékesített fel *).

Eszterháznak Egyházi igazgatása alatt 1775-dik Eszt: XIV-dik Kelemen Pápa, a' Jézus Társaságának rendjét eltörölvén, a' Bulla tartalmához képpent az Egri Jesuiták is, kik ott a' kisebb Iskolákat tanították, Collngiumokat oda hagyták mellyet 1778-dikban Mária Theresia Királyné kegyességéből a' Cicertiták Rendje nyert el, kik azon évben Pásztorúl Egerbe egy Királyi Commisarius által azon teher alatt, hogy az Ifjuságot az alsóbb Tudományokra tanítsák, be szállítottak, és ekkor még a' Morva Országban fekvő Velle h-

*) Nevezetesen ezek közt a' Sz: László Király táborozását ábrázoló igen nagy képek, mellyek annak esuda tetteit mutatják, amint a' szomjuhozó katonaságnak megütvén a' kösziklát, vizet nyert az Istentől, megint midőn a' Hunok által az őket kergető magyarok eleibe ki öntött pénzek kövé változnak. A' festés, és a' dolgok fejtése elég elevenek volnának, a' Képiroznak feltalálásai helyesek, csak kívánni lehet hogy ezen jeleneteket finomabb kéz, egy kevésbé hajlékonyabban árnyékolta volna, egyébberánt a' figurák is az ebédlőhöz képest nagyocskák de még is mint régi-ségek érdemesek a' megtisztelésre.

rad nevű Apátságtól függöttek, de nem sokáig örvendettek az Egri lakásnak mert 1787-ben 2-ik József Császár által a' Birodalmában volt Ciscerciták Rendje megszüntetvén, Egerben is eltöröltettek, végre 1-ső Ferencz Királyunk ajtatos kegyessége 1802-dik eszt: Junius 25-én ismét őket vissza helyeztette, ki nevezvén ugyan azon azon Fő Tdő Schumann Theophilust Apátnak, aki is első, mástól független Magyar Apát volt, a' Pásztoi, és Pilisi Apátságokban.

1782. Eszt: volt az a' szomorú esztendő, melyben 7-ber holnapjának elein a' kártékony sáskák a' Város határát elborították, a' szőlőket, gyümölcs fákat, és mindent a' mi még zöldellet, megemésztettek.

Még mind ekkoráig az Egri erősség a' Császár birtokában volt, de 2-ik József Császár vévén által az országok kormányát, megkinálta azzal az Egri közönséget is, főképpen mivel tapasztalta hogy a' helyre hozást, és újítást meg nem érdemli, de a' melly azt magáévá tenni nem kívánta, megvette tehát a' Püspök a' pusztuló félben lévő külső, és belső, erősséget *) mindent öszve számítván 10,000 ezüst forintokon, amint némelyek gyanítják; ennek következtében a' vár Comendánsa, és az őrző sereg a' Felső parancsolat-

*) A' vár a' Rákocziánusoknak ki üzetések után a' Királyoknak hatalmában maradt, kik abban őrző sereget tartottak. Megjegyzésre méltó, hogy a' békeség helyre állásával a' Püspöki Residentzia is a' még annak a' Városban lévő lakhelye elkészült, a' Várban volt, de a' Kanonokok a' helynek szűk volta miatt nem a' várban, hanem a' városban kezdték házaikat építeni.

tyára azon várból, melyben a' Vas kapuk még akkor is fenn állottak, el költözének.

A' várnak megvétele előtt a' sánczi lakosok sem tartoztak az Egri Püspökséghez, hanem a' Kassai Camerális igazgatástól függöttek, oda is fizették a' reájok kivetett taxát; a' német Várnagyok osztottak a' Jövevényeknek a' sáncz helyen telkeket — a' Püspök Úr a' Várnak megvétele után, még több telkeket osztatott a' sánczi lakosoknak azon a' helyen, ahol a' külső vár, és annak bástyái állottak, így, de már az általvét előtt elpusztulának azok a' szép kertek is, melyeket a' Várnak hadi Tisztyei a' vár árkaiban, és bástyái körül állítottak volt régebben.

A' Német Commendánsok igazgatása alatt még fenn állott a' várbeli Gothus Templom, — Azonban a' Püspököknek sok építései miatt kövekre lévén szüksége, azokat az által vett várból hordatta, nevezetessen innen vitték a' köveket az ő általa felemelt Maklári Templomhoz, sőt a' lakosok is hordattak házaik fel építésére köveket onnan, így naponként inkább inkább elpusztultak a' Várbéli épületek, és három sorban állott bástyázatok. *)

Gróf Eszterházy Károlynak Pártorkodása alatt

*) Valamint csak nem minden várról azt hiszi a' Község hogy több mértföldre terjedő föld alatti úttya legyen, úgy az Egri várról is azt tartja a' hagyomány, hogy egy 8 lábnyi széles boltozat, némelyek állítása után ugyan az Egyed hegye oldalig, mások erősítése szerint pedig egész Diós Györig terjedett legyen, a' hagyomány szerint még 1783. járkáltak az üregben, a' melyben sok denevérek lakoztak, és már sok helyen omladozott is. —

2-dik József Császárnak élében megint felelevenedett a' szabadságra való vágyodásnak régi szikrája az Egriekben, kik a' földes Úri kormányt, a' bor dézmákat, a' legelő nem létit, amint a' megszaportott házak és szőlők megkészenyítették, elviselni megunván, és az első Leopold alatt nyert szabadságra ásítozván hathatósan esdeklettek az Uralkodó előtt hogy Egret a' körülötte lévő Pusztaikkal együtt az úri hatalom alól ki venni, és Királyi Városi szabadsággal megajándékozni méltóztasson; olly nyomossan és tüzzel forgatták ügyöket Bécsben, hogy az Uralkodó a' városnak felszabadítását 1789-ban magában eltökéllené, és ezt a' határozást az Udvari Cancellaria Eger várossának Bécsből Julius holnapjának 2-dik napján költ leírása által olly hozzá tétellel adná tudtára, hogy ha a' felszabadítást megelőző kérdések, és Tárgyak elfognak igazítatni, és intéztetni, tehát a' hely azonnal Királyi Várossá lészen, ami az alatt is hogy a' lakosok biztosok legyenek, megjelentetett. — Az e' tárgyban ki adott Császári végzésnek következésében egy Biztosság rendeltetett ki, melly Egerben összeüljön, és meghatározza, hogy minő Jézságokat kellessen kárpótolás fejében a' nagy méltóságú Püspök Úrnak, és a' nemes Káptalan-nak a' Császár akarattya szerént a' fel szabadulandó Város helyett adni, azon eltöröltt szerzetesek birtokaikból, mellyet Eger környékében tekünnének; Ugyan ezen Biztosságnak kelletvén a' puszták fel szabadíthatása kérdéseit is elintézni, sőt még azt is megállapítani hogy a' szabad lábba teendő város mennyit fizessen a' Felsőnek Uri jussa megesmérése és taxája fejében, amit a' három tagokból álló Királyi biztosságnak Elölülője Almá-

si Pál Pestről 1789-ben 29-ik Septemberben küldött levelében, mind a' Város közönséginek, mind a' kétrendbéli méltóságos Uraságoknak, előre hivatalosan megjelentett. — A' Város ezta' két hivatalos irományt az 1812 ki Ország gyűléséhez intézett esedező leveléhez ragasztotta, amiut ezek a' Városi oklevelek sorában az I. és K. betűk alatt kinyomtatódtak.

József Császárnak azomtan az 1790-ik esztendei Böjt elő havának 20-dik napján következett halála miatt Egernek annyira ohajtott ki szabaddúlása dugába dült, és a' földes Urak annak birtokát tovább is megtartották, mivel minden e' tárgyat illető munkálkodások megszűntek. II-dik Leopold Józsefnek testvér öccse vévén által magyar országnak kormányját, az Egriek felszabadítások eránt ezt a' jó fejedelmet is megkeresték, kinek igen rövid ideig tartott országlása után a' mostani Királyi felséghez ugyan azon könyörgéssel járulának, a' terheket, és a' nehézségeket, mellyeknek sullya miatt szabadságokat annyira ohajták, környül állásossan felfedezték, a' mint ezen nehézségek a' már fellyebb is említett 1812-ki esedezésekből le vannak ábrázolva. *).

*) Olvasásra méltók az esedező levélnek 4-dik lapján ezek a' kitételek. „*Liberalis haec Principum in restauratam Civitatem munificentia, singularisque, qua eandem amplexi sunt cura, immunitatibus, ac Privilegiis ejusdem perennitatem, Incolis autem felicitatem omnem appromiserat: et certe brevi sub tempore, in drustria Incolarum, quam modica praevio modo obtentorum Immunitatum, ac libertatis species unice fovit, in tantum florem Civitas nostra eluctata est, ut non tantum pristinam claritatem recuperatura, sed aliis etiam principibus Regni Urbibus propius ac-*

Az Egriek állhatatosan azt kérték a' felségtől, 's a' Királyi Biztosok előtt is azt szorgalmaztatták, hogy nem csak Eger Várossa ami a' valahai kerítéssekkel körül volt fogva, hanem a' szomszédságos *Almagyari Tihaméri Czeplédi Szöllőskei és Kócsi Puszták* is, mellyek nagy részben szőlővel vannak be ültetve, az Érseki, és Káptalan hatalmai alól ki vétessenek, és szint úgy felszabadíttassanak, mint a' város, melly amazok nélkül úgy is majd semmi határral sem birna, azomban mind Eszterházy Püspök Úr, mind a' Nemes Káptalan azt a' nyilatkozást tették, ók ezen Praediumoknak mint tulajdon birtokoknak Egerhez való kapcsolásában meg nem egyeznek. —

„cessura videretur: Cum praeter numerosos quaestores,
„liberaliumque artium peritos, viginti duo Caehalia
„Contubernia numeraret. — Accidit tamen: quod
„continuatis temporibus in Jure suo Transactionali,
„aliisque Immunitatibus suis vulnera sensim, ac sen-
„sim accipiendo, per Dominium suum Terrestre
„eo recentioribus annis se redactam cerneret, ut ip-
„sorum quoque, quae, partem Civitatis efficiunt, subur-
„biorum avulsionem, quam Dominium, in effectum
„deducere adnissum est, praemetueret, Id quidem pro-
„videntia, et protectione gloriosae Regnantis Majestatis
„praepeditum est: hoc tamen praepediri non potuit,
„ut maxima pars territorii Civitatis, quae ipsam
„in superioribus attactam fenesianam Transactionem
„subintravit, sub specie distinctorum Praediorum
„Civitati substraheretur, privatisque Domini Ter-
„stralis usibus addiceretur, ita quidem: ut populosa
„20 millium, et 3000. familiarum Civitas, nullos
„absolute agros, et prata, ut in Transactione
„praefata specificè expressa, imo ne pasuum quidem
„nisi quotannis a' Terrestri Dominio redimendum
„habeat.“

A' C z e g l é d i pusztáról nevezetesen az a kinyilatkoztatás tétetett akkor még, hogy annak egy része F e l n é m e t h e z tartozott, egy része pedig a' Baktaiaknak köz legelőül szolgált, amnyi igaz, hogy ezen Felnémet, és Eger közt volt Praediumon, mikor az adót az Egeri vár őrző Katonák szedték, még 7. gazdák laktak. — E' mellett hiteles ok levelek bizonyítják, hogy Tihamér 1574-ben még lakosokat foglalt magában, ami több az Egeri Káptalannak 1730-ban költ az eránt tett ellen mondása megvagyon, hogy A l m a g y a r T i h a m é r és K ó c s mint appertinentiák valamely birtokhoz ne kapcsoltassanak.

Volt szándékja az Isten dicsőségére minden áldozatokra kész Eszterháznak még Egerben, egy Romai, és olasz izlés szerént készíttendő roppant templomot felállítani, mellynek a' Hazában párja ne légyen, és azt annál könnyebben tökéletességre vihette volna, mivel a' gazdag Püspökség jövedelmén kívül még három különös Uradalmaikat bírt, úgymint a' Pápaít Ugodit és Deveesérit sajtáságképpen mint született Gróf Eszterházy, de valamint sajnálva említtyük, hogy közelgető halála nemes feltételét megsemmisítette. úgy valójában hisszük, hogy ez alkotmány is az ő nagy lelkének és kimivelt izlésinek szintúgy mint a' diszes Lyceum maradandó czimje lett volna. De tetszett a' mindenhatónak az egész megyének leirhatatlan szomorúságára az igen példás, és a' legritkább erkölcsökkel ragyogó férfit, a' menyői örömeinek megkostolására ez árnyék világból kihívni. Ide bagyá ő a' mulandóságot 1799-ben Bőjt más havának 15-ik napján elitének 74-ik esztendeiben : Gróf Eszterházy Károlynak valósá-

gos belső Titkos Tanácsosnak, és Heves Vármegye örökös fő Ispányának enyészétével megszűnt Egerben a' Püspöki nevezet is mingyárt; (amint alább következni fog) e' mostani századnak elein az Érsekeknek új sorok kezdődött.

f) Eger' legújabb állapotjának képezése.

Siralmas és váratlan tsapás érte Egret 1800-dik eszt. Augustus holnapjának 23-ik napján, a' mellyben a' Városnak jelesebb része a' lángok predájává lön, nem tudatik véletlenségből-e, gondatlanságból-e vagy ártani kívánásból eredett legyen a' gyúlás, ennél nagyobb tüzről se a' most élő Egri lakosok, se azoknak jegyző könyvei nem emlékeznek. A' tűz nap keletről nap nyugot felé harapódzot, el égett ekkor a' Püspöki Residentia, a' Kis Papok nevelő Seminariumja, és az elagott áldozó Papoknak háza (Institutum Emeritorum Parochorum, több sor Épületekkel *) együtt,

*) Ez az öreg Papok háza, mellybe a' szolgálatra tehetetlen Lelki Pásztorokon kívül más Papok is, ha a' lelki - pásztorságra alkalmatlanokká tették magokat, betéttetnek és próbáltatnak, megint 1825. eszt. elégyén egy emelettel fellyebb rakatott. — Ezen épület V e l e n t z e y Kanonok hajdan Gyöngyösi Plébánusé volt, a' melly azután Kiss János Ansariai Püspök és Nagy Prépost lakására adatott, ki is a' régi ház helyett újat építetvén, azt addig a' Se-

de leginkább lehetett sajnállani a' Cistercitáknak, akik akkor még Egri lakosokká a' felség által be helyheztetve ugyan nem valának, mostani Templomjokat és Conventjeket mellyeknek tetejei porrá égtek, és a' monostornak felső emeletében lévő boltozatokat a' nehéz fedél fák nagyon megrongálták, oda lettek a' képtelen gyúlladásban az egész város diszére szolgált, és igen kiessen tündöklött két bádoggal torony tetők is, a' szép hangú felette nagyra betsült harangokkal együtt; hamuvá lett ugyan azon Cisterciták templomában a' mesterségesen készült szép nagyságú, és három osztályból állott kellemetes hangu orgona; hogy a' megfüstöltödött ékes templomi festéseket elhallgassam, megkímélték a' lángok a' nagy oltárt, és ennek megmaradása az egészre nézve nagy szerentse, mert Borgia Szent Ferentz Jesuita Szentnek magasra emelt képszobra nem csak természetes térdeplő helyheztetésire nézve, hanem az eleve- nen kifejezett papi buzgóságának, és megtörődött

minariumban alkalmaztatott öreg Papoknak Testamentom szerént hagyta. — Amit egy kő táblán olvasható e következő írás bizonyít:

GLorIae

Patris, FILIIqVe, SanCtIqVe SpIrItVs.

HonorI

RegInae CoeLI EXercIt VsqVe EJUs.

SoLatIo PVrgatorII.

DefICientIbVs ParoChIs PraesVLIIs AgrIensIs.

FVtVroqVe IIs Praefecto CanonICO parIter

AgrIensI, Labore AereqVe PropRIIs

Joannes KIss PraepositVs AgrIensIs

EreXIt. (1769.) eszt: jön ki.

szivnek tekintetéből is nézést annyival inkább érdemel, mert ez olly ritka faragású remek mfv, mellyhez hasonlót keveset láthatunk.

Az égés szombaton kezdődött, hanem azután is naponként ütöttek ki kissebb gyúlladások, mellyekből azt lehetett következtetni, hogy valami gonosz kezek szánszándékkal támasztották a' tüzet, tsak ugyan sok gyanús személyek be is fogattak, és kérdőre vonattak, de minthogy semmit se lehetett nap fényre hozni, megint el kellett őket bocsájtani. —

A' kártékony tűz által okozott károk 324.360 ezüst forintra betsúltettek.

A' vár ezen idő alatt naponként inkább 's inkább pusztítatik vala, a' honnan következett az 1801-ben történt egyik déli falának leomlása, és az ez által okoztatott szerentsétlenség, minekutánna t. i. a' bástyának allyából egyik is másik is kitorögetné a' kő darabokat, és a' miatt a' viz is a' falon által szivároгна Dec.ber holnapjának 3-ik napján le rogya egy nagy rész kőkerítés, és a' német úgy nevezett Presburger Schustert, annyira öszve zúzá, hogy a' Misericordianusokhoz vitetvén ott tsak ugyan meg is hala. —

Ugyan azon szerentsétlenség ére a' Dosztály János Kortsmárosné házánál egy szolgálót, kit a' sebes omladékok elevenen eltemettenek, és a' kinek teste ki se ásatott az omladványok alól; ugyan az a' sors ért egy tót napszámost is.

Ezen vár öszve roskadása által a' várból a' városba vezető kiss ajtó út eltöltetvén úgy nyitattott azután a' sántzi lakosok kérésére a' szegle-

ten a' város bástyáján, egy második ajtó, mellyen ők le, és bejárhassanak. —

A' vár bástyájának leomlása után, melly az alatta volt hajlékokban is tetemes károkat okozott az ez után is történhető leomlás miatt félelem és rettegés közt laknak a' lakosok, azon sör házakban, mellyek a' vár falainak tövében fekiúsznek.

Midőn továbbá a' várban az úgy nevezett sötét kapu eránt balra feküdt öreg Templomnak oldalához ragasztatott Boldog Asszony Kápolnájának maradványait 1802-ben a' Püspöki Szék ürességének idejében a' Püspökség Praefectusának rendelésibül bontogatnák, egy márvány kőre akadtak a' dolgosak, mellyen egy Püspök süveg, és Pásztori páltza, egy czimer felett ki faragva valóan a' kőnek négy szegletére nagy betűkkel metszett következendő irással.

SUB HAC MOLE IACET
R^{us} DNS ACHACIVS DE
HAM, EPS NICOMEDIEN:
AC SUFFRAGAN AGRIEN:
ET PATRONVS HVIVS SA-
CELLI QVI OBYT QVARTO
DIE MARCI ANNO.

A' czimer alatt pedig olvastatik az esztendő 1522.

Ezt a' márvány követ kívántsíságból is a' munkások felvenni akarván széjjel repesztették, és az felfedezet holt tetemnél az ujjában volt gyűrőjét is megtalálták. — Az Egri Káptalan Hám Püspöknek a' ki az akkori megyétől távol lévő fő Pásztornak Esztei Hippolitusnak a' Lelki dolgokban segédje vala, hamvait egy edénybe öszve

szedte, és az öreg Templomnak Sirboltyában (Kriptájában) eltakarította a' miről a' következő emlék irás mais bizonyoságot téssen :

Haec Achatii de Hám Episcopi Nicomediens: Suffraganei Agriensis die 4-a Martii 1522. Illustri vita defuncti ossa e ruinis arcis Agriensis eruta Capituli Agriensis pietas hac Urna condidit V-a Kal: Julii ARS. 1802-o.

1804-dik esztendőben a' mostan is ditsőségesen uralkodó Fejedelem, meghatározta, hogy az Egri Püspökségnek felette messze, és az ország végeig terjedő megyéje a' Hiveknek nagyobb hasznára 3-om részekre felosztassék, és három fő Pásztorok, megannyi Káptalanok által igazgattassék, egyszersmind pedig az Egri Püspökség Érsekségre felmagasztaltassék, így állítottak fel ekkor, a' Kassai, és Szathmári Püspökségek káptalanaikkal együtt, mellyeknek Jószágaik az ez előtti Egri Püspökségnek birtokaiból rendeltettek ki, úgy hogy mind Kassán, mint Szathmárban csak hat Kononokok tartassanak; ezek felett mind az Érsekség mind az Egri Káptalan részéről a' két új Káptalannak esztendőnkint pénzben meghatározott summák adatnak; az Érsekség részéről pedig a' Kassai és Szathmári Seminariumnak felsegállítására.

Az Egri Seminarium pedig, a' más két megyék Papi nevelő házaiknak jövedelmesítésére fizetni tartozik esztendőnként, a' kikkel a' tőke pénzek is felosztattak, mind a' mellyek a' nevendek papság részére, a' Professor Urak fizetésére és a' ki öregedett lelki Pásztorok alkalmaztatására

voltak rendelve; A' megyéknek kiterjedése pedig úgy szabattott ki, hogy az Egri Érsekség alatt legyenek Ns. Heves, Borsod, és Szabolts Vármegyék, a' Jászsági és nagy Kunsági (mert a' kis Kunság soha sem tartozott Egerhez) Kerületekkel együtt: A' Kassai Püspökséghez adattak Zemplin, Sáros, és Abaúj Vármegyék, végre a' Szathmáritól függővé tétettek, Beregh, Ugotsa, Ungvár, Szathmár és Máramaros Vármegyék, kiterjesztvén ezen kívül az Egri Érseknek Egyházi hatalma, a' két új Püspökségeken kívül a' Rosnai, és Szepessy Püspökségekre is.

Az egri megyének így történt felosztását, a' Felsőnek kívánsága színt 7-dik Pius Pápa is helyben hagyta 1804-ik esztendőben Augustus 9-dik napján adott petsétes levelében.

Nem volt tehát egyéb hátra, hanem hogy az új Egri Érsek kineveztessek; a' felsőnek választatása a' Nitrai Püspökre, és belső Titkos Tanácsosra Fuchs Xavér Ferentzre esett, aki Mindszent havának 8-ik napján 1804. a' fő Ispányi Székbe jeles pompával beiktattatott. Minekutánna pedig a' Romai Levelek elérkeztek, a' következő holnapnak 15-ik ugy mint Sz. Leopold napján az Egyházi Rendtartások szerint beült érseki székébe, a' négy suffraganeus Püspökök jelenlétében, akiket követték ugyan azon Püspökök káptalanjainak küldöttei.

Ezen első Érsek October 8-dik napján itt is Ns. Heves Vármegye fő Ispányának az akkori Ország Birája Szent Iványi Ferentz Császári 's Királyi belső titkos Tanácsos által iktattatott be, a' mikor mint a' Vármegyének Kormányozója igen

nyomos Magyar beszédett tartott a' sürü gyülekezethez, mellybe a' többi közt azt is kifejezte hogy ő felsége az egri fő pásztnak Sz. Istvány I-só Királyunktól adatott azon jussa, melly szerént örök időkig a' Heves Vármegyei fő Ispánságot viseljék, most Érsekségre emelvén a' megyét, újra megerősítette, sőt ezen kiváltsága az Érsekeknek a' szerént amint a' Királyoktól adatott, hogy annál maradandóbb légyen és a' fő Papi méltóság a' világi kormányzással egyesülve fenn tartassék, be iratott a' Pápának helyben hagyó Bullájába is.

Tsak ugyan az nagy méltóságú I-só Érsek mint igazgatója a' Vármegyének a' következt 1805-ik esztendőben nevezetessen Sz. Mihály havának 23-ik napján építő-széket vagy Restauratiót tartott Heves Vármegyében jól lehet az utolsó t. i. Fay Bertalan Administrator Urnak Elölülése alatt tartatott Tiszt választás ideje oltá még a' törvényes három esztendők még egészen le nem folytak vala.

Az említett Érseknek igazgatása alatt, még a' várban felmaradott kevés épületek u. m. istállók, félszerek, strázsák házai végképen elrontattak, nevezetesen hat ilyen hajlékokat bontatott el az Érsek, a' fedél fákat kotyavetye uttyán, a' köveket pedig ölbe rakva eladatván, úgy hogy ma a' várban a' Tömlötttartónak, és Hajdúknak szállásán, avagy egy kis várta-házon, és gabonásokon kívül, mellyek mind nyúgot éjszakra feküsznek, és az Érseki főben járó hatalommal bíró tömlöttökön kívül, mellyben annak rabjai őriztetnek, semmi más épületek nem látszanak, az éjszaki grana-

riumot tsak ugyan Fuchs újította meg, sőt a' nyúgoti oldalon feküdt házakat is gabonássokká változtatta.

Az Érsekségnek napnyúgoti Granariuma régebb épület, mellyben 40 egynehány esztendőök előtt az akkori Vár-őrző katonák holmijének, és nevezetesen a' lisztnek lerakó helye volt, és az ott lakó Péknek szállást adott, a' kortsma-ház is ezen a' helyen lévén, el nem mellőzhető még azon kápolnának említése, melly ma is a' tömlőtz felett megvagyon, és a' mellybe valaha a' német Commendans is Sz. Misét hallgatott, és annak falain még némelly Gotthus árkusoknak maradványai szembetűnők. A' kápolnában itt a' Káptalannak egy arra rendelt Praebendatussa most Vasárnapokon és ünnepeken Sz. Misét szolgál, és tanítást tesz a' rabok lelki hasznára.

A' hajdúk és rabok, a' szükséges vizet a' valahai külső vagy jantsár várból vagy mostani nevezettye szerint a' sántzból a' mai meglátszó setét kapun keresztül hordják be, mert a' belső várba használható kút nintsen *), de hordanak vizet a' várba még a városból is.

*) A' sántzban is tsak két igen mély kutakat találtam 1819-ben mellynek egyike omladozott lévén Gróf Eszterházy Püspök Úr által újítatott meg, minekutánna abból sok réz edényeket, úgymint üstököt, Ibrieket kasztrolokat 's a' t. mellyek azon háborgós üdőkben rejtethettek el, kiszedtek volna. — 1812. ásatott a' sántzban egy második 14 öl mélységű kút azért, mivel az előbb leírtnak vize ihatatlan, és tsak a' mosogatásra vala alkalmas, — hanem hajdanában a' föld alatt lévő boltozatos üre-

Fuchs első Érsek a' kit a' természet minden gyenge egéssége mellett is, mélyen beható itélettel, nagy tekéntettel, és minden tárgyának serény felfogásával megáldott, bizonyosan több dítséretes emlékeket hagyott volna fel maga után, ha a kéméllést nem tudó halál őtet tsak hamar t. i. Érsekségének 3-dik esztendejében 1807-ben Junius hónapjának 27-dik napján az élők közül el nem ragadta volna. Tsak ugyan csudálkozni lehet azon, a' mellyeket rövid idő alatt végzett, ez a' fáradhatatlan Fő Pap, ugyan is azon jó téteményeket, mellyeket a' Nyitrai Megyében a' köz jó hasznára tett úgymint a' Nemes ifiak neveltetését, a' szegények Intézetének felállítását ismételte Egerben is, úgy a' leány oskolák tanítóinak fizetését, és azon oskolákban minden legkisebb szükséges dolgoknak megszerzését fundatiója által nem tsak állandóvá tette, hanem végső rendelkezésével, a' vékonyabb jövedelmű Lelki Pásztorokat és Oskola-tanítókat különös hagyományával megmaradott javainak örökössivé rendelte, a' latin nyelven írott

gekben és kázamatákban hogy lettek légyen valaha kutak, annak nyomai még ma is világosak. — Nevezetessen Szabó Ignácz házánál melly akkor Csonotos Józsefé vala, egy ilyen üregben lévő kút fedeztetvén fel, azt a lakosok önként kiásták, de ez már megint el van temetve. —

A' belső várban lévő egyik alsó kázamatában volt egy kút melly arról lett nevezetes hogy egy Misztzi mester-embernek felesége abba belé esett, tovább két hónapnál ott hevert, még végre egy a' legényit kereső sántzi asztalostól fel nem találtatott, 's kihúztatván el is temettetett. — Egy ilyen tág boltozatot, melly legiszonyatosabbnak tetszik, istál-

azon jeles munkák *), a millyenek a' Methodus Gubernandi Parochias, Ars Vitae longaevae, Sensa moralia, et Religiosa virorum Seculi 16-ti. A' statuta particularia, et Generalia nevü munkája nevezetesen az ő tulajdon esze műve volt, és a' Papi Rendnek nagy hasznára tzelozott, és a' többi, valamint tízes

ló gyanánt használta, midön azokat vizgáltam 1819-ben a' Tömlöztartó: Ezek a' két szoros kazamáták napkeletre közel a' sötét kapuhoz fektüsznek, a' melly mellett két kis ajtók is látszanak (a' déli oldalon is voltak ilyen ajtók). Az omladékokból nehéz megítélni millyenek lehettek valaha a' magok épségeken ezen óriási kő-rakotmányok, mellyeknek szelelő lyukai helyenként most is láthatók, sőt hogy a' külső vár-helyen álló sántzban is voltak ilyen kazamáták, bizonyítják Szöllösi Lórintznek Ivachim Ferentznek, és Gyulai Andrásnak pintzéi, mellyek azon régi üregeknek maradványai — megjegyzésre méltó hogy midön a' sántznak széleire a' lakosok új házat akarnak építeni, reá akadnak a' vár' kettős kerítésének alapjára, és arra bátran reá rakják az új falakat.

- *) Valóban sok ezrekbe kerültek azon számos munkák, mellyeket ő minden Parochiára köldözött, és más Megyéekbe is által adott; voltak olyanok, mellyeket magyar nyelvre fordítatott, és több tárgyakra tzelozó darabokban kiadott, hogy minden Parochián az igaz hit tanítására, a' keresztény erköltsök virágoztatására, sőt szükséges vagy legalább hasznos tudományok megszerzésére kinek kinek módja legyen, tsak az a' kár, hogy mind a' kitett végekre, mind a' 12 Gymnasiumbéli tanulók felsegállítására említett fundatiók deválváltatván, most azon ifiak közül egyre egyre nem telik ki a' rendelt 60 for. hanem tsak 40 forint.

elmjének, és bőv tanúltságának, úgy Fő pásztori buzgóságának egyformán tolmátsai.

Fuchsnak kimulása után tsak hamar Nagy Szalatnai Báró Fischer István az előtt Szathmári Püspök emeltetett az Egri Érsekségre, a' kit 1808-dik esztendőben Böjt elő havának 16-ik napján vezetett be a' Fő Ispányi székbe, mint Királyi Biztos N. M. Ürményi József Ország Birája való-ságos belső tit. Tanáts. Sz. Ist. Rend. nagy Ke-resztes vitézzé, és Fehér Vármegyének fő Ispán-nya. Ó Exja, ekkor tartatván a' fő Pásztornak érseki székébe való be helyheztetésének fényes egyházi szertartása is.

A' következet 1809-dik évben, ki ütvén a' Frantziákkal való háború, a' fejedelemnek 3 dik Hitvesse az Eszthei fő Hertzegi házból való Lu-dovica Császárné 's magyar Ország Királynéja Junius 16-án Egerbe vette magát, és az Érseki Palotában mulatott mind addig, mig azon zür-zavaros idők (mert ugyan azon tavaszon Bétset is elfoglalta volt a' Frantzia Császár) megszün-tek. —

Ide érkezett a Császárnéval a' korona örökös Ferdinand fő Hertzeg is, Ferentz Hertzeg, Ludo-vica, Leopoldina, Mária Clementina, Karolina Hertzeg asszonyokkal együtt, az Olmützi Érsek, és Cardinalis Rudolf a' mostani Uralkodó felség-nek testvér öttse, nem különben itt tartozkodott a' Császárnénak Testvére Károly Ambrus Eszter-gomi Ersek, és magyar Orzágnak Primása is, ezekkel az felséges Urunk udvarában lévő Apo-stoli követ. és későbbre a' két Korona őrzők.

Ebben az időben a' fejedelem Asszonyhoz hiv Érsek mindent elkövetetett, hogy betses vendégek Egerben való lakásokat kellemetesitse — de minthogy Bétsnek elvesztéseután a' frantziák-túl Buda várát is félteni lehetett, ide hozták Országunknak Koronáját is, az akkori két korona őrzők úgy mint Almási Pál, és Báró Splényi József, melly is az Érseki Templomnak a' Hatvani kapu felül való tornya alatt volt régi Leveles Tárban letétetett.

Károly Ambros fő Hertzegnek csak hamar történt halála után az Esztergomi Érseki szék üressen állván, felhivatott Báró Fischer Budára, a' nagy méltóságú Királyi Helytartó magyar Tanátshoz mint Primatialis kötelességet üdeig viselő, és az Egyházi dolgoknak igazgatója avagy inkább Elölülője, és így több esztendőig míg az Esztergomi Szék be nem töltetett, inkább Budán lakott mint Egerben.

Ő az, ki az Érseki Residentiát belső képpen új disszel felruházta, — fő Ispányságának ideje alatt kétszer tartotta Heves Vármegyének tisztváltató székét úgymint 1810, és 1814-ben.

Az 1811-dik eszt. Martziusban történt Bankó-czeduláknak egy ötöd részre való leszállítása által a' Lyceumi tanítói székekre hagyott tőke-pénzek is nagy tsonkúlást szenvedének annyira, hogy az így öszve olvadt summáknak kamatjaiból se a' világi, se az Egyházi oktatók fizetései ki nem telnének, de gondoskodott rólok az Érseknek kegyessége, és ember szerető szíve, a' ki adakozóságát a' Kanonokok jóltévőségével egyesítván lel-

kes áldozattal annyira felemelte a' megkevesedett tőke-pénzeket, hogy már most az oktatók, korok, és idejek szerint 900. 800. és 700. V. forintokból álló fizetést húzhatnának, sőt még a' Törvények tanítóinak mint világiaknak szállásbér is adatik, mellyre a' böltselkedés, és Isteni tudományt tanító Papoknak a' Lyceumban lévén lakások, szükségek nintsen. A' Papi tanítóknak azon felül, a' Kanonokoknak nagy lelkűsége szabad asztalt is ajánl. — 1819. Az igazságos Fejedelem ezt a' második Érseket Sz. Istvány Apostoli Királynak Nagy keresztével ékesítette fel, következőképen, ő vala az Egri Fő Pásztorok közt első, a' ki ezen rendnek díszes jeleit mellyén, de nem sokáig hordozhatta, mert mellybéli vízkórságba esvén, erejében lassan lassan fogyni kezdett, 's ezen okból a' Vármegye kormányára még életében Administratort kért a' Fölségtől. —

Az 1821-dik esztendő't I-ső Sándor Muszka Császárnak, Május 18-kán történt Egerben való bemenetele nevezetesíti, ki az Érseki udvarban estvéli 7 óra tájban megérkezvén, másnap jókor innen Lengyel Ország felé tovább utazott.

Végre 1822-dikben Julius 4-dik napján Báró Fischer Istvány Érsek Úr ide hagyá a' földi mulandóságokat, kinek kimúlása után, ugyan azon esztendei Julius holnap 29-dikén méltóságos Almásy Jósef Úr a' 7. személyes táblának assessora mint Heves Vármegyének kinevezett Fő Ispányi Helytartója fényes beiktatását tartván a' Vármegye Kormányzékét elfoglalta.

Báró Fischer Istvány életében adák be az Egriek az 1812-diki Ország-gyűlésének a' Város'

felszabadítását szorgalmaztató könyörgéseket , melly az Egri történeteknek előbbeni folytatásokban már érdekelve is volt, és a' mellyben az egész hazának javát tárgyaló indító okait, a' többi közt ezekben foglalták ; hogy t. i. Egerhez közel semmi Királyi Város nem fekvén a' természetnyenyeknek eladhatására ez igen alkalmas hely leendene, annyival inkább, minthogy 20.000 lelek a' föld gyümölséből sokat megemesztenének, a' mi a' föld művelőknek, és mezei gazdáknak szorgalmatosságát éleszténé, és ha kívánságokban nyertessek lennének, és a' népesedés öregbednék, még több pénz jönne kerengésbe, és áradna el a' vidéken, ide járulna a' Városnak a' folyó viz partyán lévő alkalmas fekvése, melly sok kézi műveknek , és fabrikáknak felállítására módot nyújt, és a' mesterségeket, és kereskedést, most is lakossainak nagyobb száma leginkább műve-sekből, és kalmárokból állván, elő segitené, és virágoztathatná a' Várostól nem messze a' mátra hegyein teremne ama igen betses, 's ritka helyen találtatható, és a' kordovány bőrnek kiszítésére elkerülhetetlenül szükséges Szemeritzefa (R h u s c o r i a r i o r u m S k u m p i a,) melly nagy alkalmatosságot nyujtana az illetén bőröknek ott helyben lehető ki készítésére, és az a' végre így felállít-ható dolgozó házakra. —

Nagy reménysége vala Eger Várossának, hogy az alatt, míg az Érseki szék néhai nagy méltóságú Báró Fischer Isván halála ólta üressen állott, felfogna szabadulni, ugyan azért ezen tárgyban új mozdulatokat is tett, annyira vitte a' dolgot, hogy a' Polgárok kérésének, és tehet-

ségének bővebb kinyomozására, és a két rendbe-
li méltóságos Uraságoknak ki hallgatására Ő fel-
sége méltóságos Meltzer László Septimvir urat Kirá-
lyi Biztos képében 1818-dik esztendőben Egerbe
ki küldené. a' ki az itt tett nyomozásokat a' maga
úttján fel is küldötte — nevedett az Egrieknek
tüze, az Érseki széknek 1822-ikben történt meg-
üresedésével, tovább sürgették t. i. a' helynek
Királyi Várossá való tételét, és 1823-ban új Ki-
rályi Biztost nyertek méltóságos Báró Malonyai
János Referendáiuat Nyitra Vármegyének fő I-
spányát; végre elérkezék a' 3-ik királyi Biztos Úr
is 1824-dik esztendőben t. i. Méltóságos Láncoz
József Septemvir Úr, a' ki Pünkösöd havában kezdette
munkálkodását, Karátson havának 14-dik napjáig
folytatta, 's ekkor befejezván Egerben iromán-
nyait, a' nagyméltóságú magyar Cancelláriához
fel is küldötte — de minekutánna a' múlt 1826-dik
esztendei 9-ber holnapjának 11-dik napján az ural-
kodó nagy méltóságú Felső Eöri Pyrker János
László urat az előtt Szepesi Püspököt, utóbb Ve-
lentei Pátriárkát Egri Érseknek kinevezte, már
most az idő fogja felderíteni millyen légyen jöven-
dőben sorsa a' szabad Királyi Városi nevezet, és
jussokért annyira esdeklő Egernek. — Mihelyt
1827-ben Septembernek 17-dik napján a' tisztelt
Érsek Úr Gróf Cziráky Antal Ország Birája által
világi Méltóságába beiktattatott, minden gond-
ját az Egriek boldogítására fordította, és a' várost
sok szép tsinálmányok által ékesíteni kezdette,
a' mi e' helyre nézve annál kívánatosabb, mivel
Augustus vége táján (1827) egy jeles része a'
városnak megint hamuvá lett. — Ez az örökös fő
Ispány Úr napján tiszt újító széket is tartott.

Ezen Város történeteinek első szakaszában tétetett már emlékezet arról, hogy 2-dik Cletus Püspök a' Tatárok pusztítása előtt (1239-ben) állított Egerben egy Sz. Jakabról nevezett Ispitályt, amint azt Schmitth Miklós feljegyezte (In Eppor. Agrien: Tomo 1-o pag. 152) kétséget nem szenved, hogy ez az első intézet az ellenség dühe által elpusztítatott, hanem az oszmánoknak a' hazából lett kiüzetések után a' keresztény hívőknek irgalmas bőkezűsége által több apró házak megvásárlása után kezdett lassankint a' mai napig is a' Rátz úttzában meglévő Kórház felállítatni, az e' végre gyűjtött tőke - pénzek a' Kanonokoknak, Püspököknek és több Polgároknak jó tevőségek által megszorítottak. Áldásban vagon ezek közt fő Tisztelendő Komáromi Jánosnak emlékezte, a' ki a' Kórház Templomát a' múlt században mintegy 1730-ban Sz. Anna Tiszteletére építette, és abban az éneklő, harangozó számára hagyományainak kamattyából veendő fizetéseket rendelt, úgy a' Seminarium Papjai, vagy ha ez meg nem történhetnék, más Papok által ott naponként elmondandó egy miséről is tett rendelt. — Nem régen a' kórházban táplálódó vakoknak, sántáknak és más a' járást meggátló nyavalyákban szenvedőknek kedvéért a' Predikatiók is be hozattak fundatio mellett ezen kis Templomba, úgy hogy most már minden ünnep, és vásárnapokon a' mise előtt a' nyavalyásoknak és más oda gyülekező keresztényeknek az Isten igéje is hirdettetik. Vagon a' betegek házának egy a' Városi Tanátsból választatni szokott gondviselője; a' ki az épületnek jó karban való tartására, a' fenyi-

téknék és belső rendnek megőrzésére, a fának és más szükséges dolgoknak öszveszerzésére, 's több egyebekre felügyel, és mind a' bevételekről, mind a' kiadásokról viszi a' számadásokat. — Van az Ispitálynak orvossa, és seborvossa, a' kiknek útastításokhoz képest a' kórház köz jövedelméből hozatnak a' szenvedőknek az orvosi szerek, sőt igen gyakran szolgák, és szolgálók gyógyítás végett ide be fogadtatnak, és tsak megegészesedve botsátatnak ki — 1826-dik esztendőben Majusnak 3-ik napján ezen Ispitályban lakó ügyefogyottak száma 115 személyekre ment.

Az 1-ső Egri Érseknek Fuchs Ferentznek hathatós rendelése által a házanként, és uttzánként a' vagy a' Templom küszöbében gyakoroltatni szokott alkalmatlan koldulás eltiltatván, az Egri szegények számára, kik részint az Ispitályba be fogadtatnak, részint más házaknál tartózkodnak, bizonyos pénzbéli segedelmek annyival könnyebben rendeltettek, mivel a' fen tisztelt Első Érsek a kéregetésnek örökös meggátolására egy több ezrekkel megvagyonosított szegények intézettyét állitá fel, mellyet Egerszeghy Imre Kanonok és a' Tisza mellett lévő kéői Prépost Úr ritka nagy lelküséggel olly hozzá tétellel gazdagított meg, hogy minden a' különös hagyományokon (legatumokon) túl fel maradandó értékinek kamattyai a' szegények érdekllett intézettyének gyámolítására, és jó karban való tartására fordítassanak mind addig, mig annak tőke pénzei az ez utánni ajánlások által annyira megtöbbsülnek, hogy ezen adomány nélkül is az intézet fenállhatna.

Azon esetben pedig vagy az Apátzák Egerbe

való behozására, vagy a' szükölködő Papok felsegéllésére kívánta fordítani hagyományát, az Egri Érseknek, és Káptalannak rendelések szerént.

Minden holnapnak utolsó napián a' fentebb leirt intézetekbe már be fogadott szegények Classis szerint veszik minden holnap végével a' pénzbéli segedelmet, most az első osztály bélieknek 4 ft. adatik fejenként, a' 2-dik Osztálybélieknek 3 ft. a' 3-ik Osztálybélieknek 2 ft. a' 4-ik Osztálybélieknek, mivel ezek ugy is a dolgozás által könnyebithetik sorsokat, tsak 1 ft. nyújtatik a' ns Érseki Káptalannak fel ügyelése mellett és a' városiakból választott fel vigyázóknak befolyásával. — Nevelik a' segedelmezést azon alamisnák is, melyek vagy fertályonként a' városban gyűjtetnek öszve, vagy a' Templomok ajtajiban a' perselekbe vettettetnek, vagy némely urak által a' szegények attyához küldetnek.

Az igy öszve szerzett adományokból tavaly az Intézethez tartozott 250. szegények részeltettek. Azon kívül tart az intézet arra a' végre két szolgálakat, hogy azok akadályoztassák a' koldulást, a' Lajstromba beirt ügye fogyottakat szemmel tartsák, és bizonyos nemű szolgálakat tegyenek; tsak ugyan Eger ezen jól elrendelt tárgyban több városoknak mellyekben az embereknek, főképpen az idegeneknek nints nyugtok az alamisnáért esenkedő szegényektől, követésre méltó példája lehet.

Minden hólnapnak első napja van arra ki szabva, hogy a' ki a' szegények intézetibe felvétetni óhajt, kérésit az Intézet biztosságának (a' melly akkor tartya üllésit, és egy Kanonokból

mint előlőbből, a' szegények attyából, a' ki Egernek Plébánussa, a' Városi gondviselőkből, pénzosztogatókból, és a' Jegyzőből áll) benyújtja, a' mikor is ha könyörületességre méltó a' kérő, és a' hely engedi, felvétetik a' táplálándók közé, vagy ellenkező esetben elútasítatik. Ugyan ezen alkalmatossággal ha van mód benne, a' kárvallottaknak, megégetteknek vagy testi nyavalyákba esetteknek felsegállésekre némelly adományok nyújthatnak *).

Az Ispitálynak sorában ugyan tsak a' Rátz úttzában feljebb napnyúgot felé diszlik egy emelkedett parton, a' Rátzoknak czifra Templomjok azon az helyen tudniillik, a' mellyen Egernek

*) Az 1825-ben kiadott Egri Papságnak Schematismusában az intézetnek Biztossága illy rendel adatik elé, előlülő Fő Tisztelendő Pálffy József Kanonok Úr. — Szegények attya nagyon Tisztelendő Ruttner Ferentz Egri Plébánus Úr. — Világi Tagok: Neimaier János Biró Úr, Csécsey Ignátz Tanátsbéli, Királyi József Tanátsbéli, Jegyző Csépany János, osztogatók Sipos Gergely és Királyi József.

A' fundusra való felvigyázók Sipos Gergely, Martin János, az intézetnek tőke-pénzei többre mennek 160 ezer forintoknál. — Az idei 1827-diki biztosság pedig ezen Tagokból áll: F. Tisztelendő Pálffy József Kanonok Úrból, mint előlülőből, nagyon T. Ruttner Ferentz Egri Plébánus Úrból mint szegények attyából, a' többi Tagok nevei így következnek, Csépany János Úr Egri Biró, Tanátsbéliek Király József, és Martin János Urak, — Jegyző Pelkovits András Eger várossának Fő Jegyzője. Osztogatók Király József és Sipos Gergely, a' fundusra felvigyázók Martin János és Sipos Gergely.

pogány kézre lett jutása előtt a' Sz. Ágoston rendin lévő Szerzetesek ditsérték az Istent. — Tsak ugyan ezen Templomról és a' Rátzokról az egész úttza Rátz úttzának, és a' végin lévő kapu Rátz kapunak neveztetik (a' mint az 1-ső szakaszban is meg van jegyezve).

A' harmadik vagy úgy nevezett Hatvani kapuról már tettünk említést; az a' jegyzés járulhatván még ide, hogy midőn a' városnak régi falai fenállottak, akkoriban tsak ezen 3-om nyílásokon lehetett a' városba bejutni.

A' kerítéseknek némelly maradványai láttzanak a' déli oldalokon, mellyeket a' lakosok udvar és kert kerítések gyanánt használnak, és a' mellyeknek magassága a' puskázó lyukakat is belé értve mint egy három ölet mutat, a' vastagságok pedig három lábnyi volt. — Különös az hogy a' mint ezekből a' helyenként fenálló dülledekekből kimérni lehet, a' ketretzes fal nem mindenütt egy forma távolságra feküdt egymástól, hanem hol 5, hol 8, hol több ölekre ment az egymástól való távolság. A' Rátz, és Maklári kapuk a' mint azt a' vizsgálódó szemek most is könnyen észre vehetik, a' külső falba voltak illesztve a' mai Hatvani kapu pedig a' belső bástya helyén állt. A' 4-dik úgy nevezett czifra kaput, mellynek helyén ez előtt úgymint a' Jesuiták arányába gyalog ajtó volt, Gróf Eszterházy Károly nyitatta 1781. a' mint ezt a' reá tett esztendő szám mutattya *).

*) A' városnak régi külső bástyája a' Maklári kapunál kezdve a' Barátok telkének, és a' Kis Praepostság kertjének hátuljánál nyult el, és úgy fordúlt meg délnek, a' Hatvani kapun kívül pedig a' Jesuiták

A városnak leírt nevezetes épületein kívül figyelmet érdemel a P. P. Minoritáknak a víz-parton, és piatzon álló roppant klastromjok, és 2 tornyú templomjok, mellynek nem csak külső tekintete fényes, hanem belső alkotása is pompás, a Templomon ez a felül irás olvasható :

D. O. M.

In honorem Divi Antonii

Paduani Thaumaturgi Dicata

MDCCLXXI.

A nagy, és Kis Praepostságnak a Hatvani úttzában különös épületei vannak *). — Szépíti az úttzát még a Pater Franciscanusoknak klast-

épületeinek szélei felé terült, úgy ment tovább az Ispitály, és Rátzok temploma déli részein el, és egyesítette magát a Rátz kapuval, azontúl pedig merre nyúlt légyen el a napnyugoti részen a bástyának, most is meglátszik, mert a Galantai Gróf Eszterházy Püspök által felállított kőfal a régi bástyákkal egyesítetett.

A cifra kapuról az alsó fal felkanyarodott a városnak azon a részén keresztül, melly Curgónak nevezetik, és a várnak napnyugoti oldalához kaptsoltatott. A külső fal a mint az omladékokból itélni lehet, éjszak felé az egész várat, és várnak árkolatjait körül futotta, azután napkeletnek fordúlt, és az erősség egyik most már dülledezett szeglet tornyához ragadott, azt nem szükség említeni, hogy ezen bástyázatok mind termés kövekből rakattak.

*) A nagy Praepostságnak nintsenek külön falui, úgy mint a Kis Praepostságnak, hanem bővítik annak jóvedelmét a némelly jószágokból beszedetni szokott negyedek. A többi Egri Praepostságoknak, mellyek-

roma, és ilyen felirással diszló két tornyú Temploma :

*Filiae Patris Aeterni, Matris Filii Dei,
Sponsae Spiritus Sancti,
Virginis sine Labe Honori Assurexit Ope,
aere piorum, Cura fratrum minorum 1793.*

az öreg ajtó felett pedig nagy betűkkel van írva :
A' Te Házadat Szentség illeti Uram, Zsolt. 92.

Már a' negyedik szakaszban megjegyeztetett az, hogy Karaffa Egernek vissza foglalása napján 1687-ben magával hozott be némelly Gyöngyösi Pater Franciscanusokat, és Minoritákat is, és a'

nek Templómai hajdanában a várban feküdtek, és a mellyekről vették a' Praepostok nevezettyeket, emlékezete mai napig is a' Kanonokok czimjében fentartatik; mert elhallgatván a' többször említett Kis Praepostnak czimjét a' ki: Praepositus Beat. M. Virg. de castro Agriensi írja magát, és most annak személyét Fő Tisztelendő Szlatinai Durtsák János Kanonok Úr viseli, fenn áll még a' Sz. Istvány Eger Vári Praepostságának neve is, mellyel az ez előtti Generalis Vicarius Lector és Kanonok Fő Tisztelendő Nováky József Úr volt, míg élt, felékesítve, de a' ki e' folyó eszt. Julius holnapjának elein kimúlt a' világból; a' ki olly nagy szeretettel viseltetett Hazánknak Litteraturája eránt, hogy számos Papi foglalatossági között, és éltessége mellett is az Eger várossa történeteinek ezen szakasszát szép kifestésekkel megvilágositaná. Az Eger várában feküdt Sz. Péter templomáról nevezett harmadik Praepostságnak czimjét Fő T. Tóth Imre Kanonok, és Custos Úr viseli, és így írja magát Praepositus Sz. Petri de castro Agriensi.

szorosabb rendtartású Szent Ferentz Szerzetének azt a' helyet mutatá ki, mellyet az birta' Töröknek bejövetele előtt; Karaffának adományát Fenesi György Püspök is 1688. Martius 21-én Egerbe bevezettetvén megerősítette, és a' szerzetnek régi Templomát, vagy inkább a' Török Moschéát egynehány napok múlva, úgymint azon esztendő Martius 27-én fel is szentelte.

A' Városnak mintegy $\frac{2}{3}$ részit az Érsekség, és mintegy $\frac{1}{3}$ részit pedig nevezetesen az Eger vizén túl, és a' vár alatt elterülő részit az úgy nevezett Csurgót, Maklári úttzát 's a' t. a' Káptalan birja *), az Eger vizin két kö-hidak állnak,

*) A' városnak tavali ritka szorgalmu, és tiszta értelmű Birája Neumaier János Úr, a' városnak beiső elosztását következőképen festette le :

„A' belső város négy részre felosztott fertályokból áll, ezekből az első második, és negyedik fertályokat a' Nagy Méltóságú Érseki Uradalom birja, „a' harmadik fertályt pedig a' melly másképen Csurgónak is neveztetik, a' Tettes Nemes Káptalan „tartja olly kifogással, hogy ezen fertályban is az „Angyalosi György nevezetű Egri lakosnak házától „fogva, egész a' néhai Farkas Pál Successoroknak „házokig, onnan pedig a' régi sántz fölött lévő egy „sor ház rendét az Méltóságos Érsekség birja.

„Ezen Eger várossának továbbá vannak hóstyái „is, rendessen fertályokra felosztva: Az hóstyák neveztetnek következő módon, Hatvani, Felnémeti, Czifra, és Maklári Hóstyáknak; ezen négy „megnevezett hóstyák nyoltz fertályokra vannak elosztva, u. m. a' Hatvani hóstyá négy fertályokra, „a' Felnémeti tsak egyedül magában, a' Czifra hóstyá a' sántzal öszve vagyon kaptsolva, és ezen fer-

az egyik a' Hatvani úttzának belső részénél a' Gróf Keglevich házánál, a' másik pedig a' belső piatzon, melly a' városnak mostani kiterjedésihez és népességihez képeest nagyon szoros. Erre a kis négy szeglet formájú piartzra néz a' város háza. Sokszor elé hozott sántz már voltaképpen le iratott. A' mi a' belső várost illeti: annak a' már megnevezett Rátz, és Hatvani uttzákon kívül, a' többi uttzák, és közök régi szabásokat megtartván igen szűkek.

A' városnak tsak némelly útzái és helyei vannak kövel kirakva; a' házaknak *) száma többre

„tály magába egybe véve, a' Maklári hóstyá pedig
„két fertályokra.

„Ezokból a' Hatvani, Felnémeti, és Czifra hóstyái fertályokat a' Méltóságos Érseki Uradalom olly móddal birja, hogy a' T. Ns. Káptalan az Czifra hóstyán az úgy nevezett sántz partokon lévő házakat, a' Hatvani hóstyán pedig ugyan azt a' részt, melly Farkas völgynek neveztetik, földes úri jussal tartsa.

„A' Maklári hóstyának 2 fertályait a' Ts. Ns. Káptalan, és ezeket is úgy birja, hogy a' meleg víz mellett lévő egynehány házak ezen nevezett Maklári hóstyai fertályban a' Méltóságos Érseki Uradalomnak tulajdoni legyenek.

*) Az itt ott elszórt régi török házaknak az ajtai kőből vannak, a' felső része pedig fából átsoltatott, találtnak Egerben még török pintzék is. Az Egrick ma is emlegetik azon férfiakat, kiknek török származása világos, ilyen volt a' meghalálozott Topa Városi Tanátsbéli Úr, az öreg Ali Senator, kiknek attyai még valóságos környülmételt Mohamedanusok voltak, Posta Aronnak külső Tanátsbélinek az attya hasonlóképen Ozmány volt, és Egerben keresztelkedt meg, ide tartozik a' czimjében félholdot viselő

megy 3000-nél. 1825-ben lakták Egret a' Papi Schematismus szerint 17603, a' Biróság feladása szerint pedig 18000 lelkek, ide értvén a' 180 főre menő óhitűeket is.

Az 1821-ki Papság Schematismussa szerint laktak Egerben 17242 személyek. Kik mesterségekből (mert már 1812-ben 22 Czéhek valának Egerben) a' köz kereskedésből, szálló mivélésből élnek.

A' lakosok között a' rátzokon kívül németek is találatnak, tsak ugyan az nagy Templomban némelly ünnepeken, a' P. Minoritáknál pedig közönségesen német Predikatio is, úgy szinte nyárban a' Misericordianusok Templomában tanítás német nyelven tartatnak. Birnak itt némelly Magnások, és nemes Urak is házakat, vagyon az városnak egy vadász forma ruháju német és huszáros ruhában tisztelkedő magyar polgári serege is, sőt nagy számmal lévő kapások is fegyverrel, valamelly jeles ünneplés alkalmatosságával egy tanátsbélinek vezérlése alatt diszeskednek.

Eger 1825. esztendőben adóképen fizetett a' hadi Cassába 16818 fl. 10 xr. a' Heves Vármegyei házi pénz tárba pedig 7872 ft. és 20 xr. verbung pénz fejében pedig 330 ft 51 $\frac{6}{8}$ xr. öszvesen 25021 ft és 21 $\frac{6}{8}$ xr. váltóban.

Korabynszkynak Magyar Országról irt Lexi-

Török familia is nevezetessen Fő Tisztelendő Török József Apaturnak, és hajdan Rima-Szombati Plébános Úrnak a' nagy atya született Musulmau volt, hogy a' többi török ivadékokat elhallgassuk.

conja szerint fizetett ez a' Város 1786 eszt. 6543 ft és 33 xr.

A városon kívül napkeletre találtnak a' Törökök előtt olly igen nagy kedvességben volt meleg fürdők, mellyeknek vize mind azon által koránt sem olyan forró mint a' Budai hegyeknek forrásai, a' fürdő háznak némelly falai és ajtaji régi Gothus izlésre mutatnak, úgy hogy nem ok nélkül lehet következtetni, hogy azok jóval a' törökök bejövetele előtt már használtattak, vala mint a' Budaiak is a' Romaiak idejében már meg voltak és fen állottak, sőt némelly írók Heves Vármegyének nevezetét is ezen forrásoktól származtatták *) A meleg viznek alkotó részeit Dombi Sámuel orvos fejtegette, a ki abban meszes, és kevés álkálú földet talált. Használ a' tagoknak sok féle nyavalyáiban; és a' bőr betegségekben; a' fürdő hely két osztályból áll: az egyik Török vagy helyesebben Rátz, a másik Püspöki fürdőnek hivattatik.

A' fürdő tövében van az Érsekségnek egy több kerekekből álló felül csapó malma, mellyet ezen meleg viz tesz forgásba, megjegyzésre méltó hogy a meleg folyó még Andornaknál, melly ide három negyed mértföld, légyen bár a' lig csikorgósabb hideg, meg nem jegesedik, sőt egy kis csatorna az Eger vizébe lévén be botsájtva még ezt sem engedi jó darabon be fagyni. — Egyébb eránt a' közönséges folyónál könnyebb lévén ez a'

*) A' köz hagyomány tartalma szerint Payer Ignátz Péknek a' házánál a' hosszú Pintzének által ellenében volt valaha meleg fürdő.

meleg viz, lassabban forgattya a' malomköveket mint az Egri patak.

Mingyárt a' fürdőház mellett fekvő tágas és jó izléssel készült érseki kert, és annak virág házai, méltók a' nézésre, nagy díszére van a' kertnek a' magos jegenyéknek két pompás sora közt keresztül folydogáló viz, melly a' kertet két felé hasítja, a' bal oldala gyümölcstücsnek és veteményesnek, a' jobb oldala pedig mulató kertnek lévén szánva, melly utolsóban az ősze nőtt vad gesztenye fák mint valami boltozatok, nem tsak a' gyalog hanem a' szekér utakat is be árnyékolják. — Hogy a' Püspöki kert némi nemü formájában még a' mult század elején fenn állott légyen, azt minden kétségen kívül teszi az Egri polgárságnak az akkori Püspökkel Fenesy Györgyel tett béke kötése.—Díszesítette azt a' tsinosodást kedvellő Barkótzty; mostani fényét pedig a' hallhatatlan Eszterháznak köszönheti leginkább.

Bővebben esméretes a' hazában, és külföldön az Egri boroknak kellemetes íze, és tápláló ereje mint sem hogy arról itt hosszabb említést szükséges volna tenni, a' boroknak ez előtti nagy ára a' szőlős gazdáknak szorgalmát annyira felélevenítette és a' tőkétet annyira megszaportotta, hogy ritka Városnak hegyein szüreteltetik annyi bor, mint Egerben, igen kellemetes italú borok teremnek az úgy nevezett Sík hegyen, de tartósságokra nézve első helyet az Egyed hegyén termettek érdemelnek; a' többi szőlő-hegyek is Neumaier János volt Fő Biró Úr bővebb előadása szerint így következnek:

„A Hajdú-hegyi Promontorium, alsó felső „Cziglédi, Kis-Egedi, Nagy-Egedi, Szőlőskei,

„Eged-oldali, Város oldali, Nagy és Kis Bajúszai, „Barkótzai, Donáti, Rátz-Hegyi, Szarkási, Kets- „kedéllési, Tót-hegyi, Afrikai, Mész-hegyi, „Nyergesi, —Sík-hegyi, Galagonyási, Hajdú-hegyi, „Rósa-hegyi, 's Kőporosi hegyeknek, mind eze- „ket az Érsekség birja. — Eger várossának Ts. Ns. Káptalannya pedig ezen rendre következő hegyeket földes úri jussal dézsmállya úgymint: Tihaméri, Almagyari, Galagonyási alsó, és felső Texas Szalóki, Eger Szalóki, Malkányi, Kotsi, és nyúró Bértzi nevezetű Promontoriumokat.

Eger Várossának nagy része kősziklától nagyon körül véve, a' pintzék is azokba vannak bevájva, és ezen kőporos mély, és híves pintzéknek lehet tulajdonítani, hogy az Egri leginkább veres-borokat seprein számos esztendőig eltarhatták a' gazdák. — Az Egri kertekben és hegyek allyaikban nagy bővségben termő mindenféle nemesített nyári, és teelő gyümölcsökkel rakva nagyon a' piartz. E' mellett az Egri völgyekben sok hasznos füvek és gyökerek találtatnak, mellyek az Orvosok részeire nevezetes, és messzebb lévő helyekre széjjel hordatnak, és nagy betsületben tartatnak.

Az Egyed szőlő hegyének elő hozása vissza hítja az annak felső csutsán sokáig fen állott Sz. Egyed Templomotskájának emlékezetét, mellyben három oltár állott, és a' mellyhez Sz. Egyed napján az Egri hívek zászlókkal a' Papok által vezetettve ájtatoskodni fel jártak, azt állítják, hogy valaha ezen Kápolna mellett egy Remete lakott. A' Kápolnának pedig már Eszterházy Püspök idejében tsak valami pusztai falai állottak, de azok is Fuchs első Érsek alatt egészen eltörültet-

tek, az Egyed hegyi Remete hol áldozó Pap, hol csak Laicus volt.

Egernek, ha az nem mély völgyben, hanem valamely tér helyén feküdnék, számos tornyai, és diszes épületei bájos tekintet adnának, de mivel hegyek közé szorúlt, akár a' Keretsendi, akár a' Miskoltzi útonn jövőnek, csak a' legközelebbi ereszkedőnél tűnik szemeikbe, de Bakta és Felnémet felül jövőknek szép tekintettel szolgál.

Egret nem csak a' tanuló Ifúságnak nagy száma, hanem Tettes Ns. Heves és Külső Szolnok törvényesen egyesült vármegyék székeinek itt léte is boldogittya, mert nem csak sokan a' Vármegye Urai közül házakat vettek itten, hanem a' gyakor ízben tartatni szokott igen népes gyűlések gazdagittya a' várost, hogy ide a' törvény székekre bejáró perlekedő feleket, az ügyészeket, a' vármegye' rabjainak tartását és a' többit, a' mellyek mind a' pénznek folyását bővítik, elhalgassam. *)

Ámbátor Eger a' Mátrának hegyei közt fek-

*) Heves vármegyének arany bányái is voltak valaha olvasni lehet Marsilius Könyvében in Prodomo „ad opus Danubiale lib. 6. Cap. 6. ahol ezen ki „fejezések találtnak. „In provincia Hevesiensi Au- „rum Natura sua praestantissimum et Colore maxi- „me flavo, sive rutilo conspicuum, olim effodieba- „tur, verum temporis lapsu venae aut penitus exha- „stae sunt, aut certe per hostium injuriam penitus „destructae. Nam aetate nostra nusquam quod qui- „dem norim aerariae fodinae coluntur. — A' régi „hagyományok szerént bizonyosnak tartják, hogy „ilyen nemü bányák a' kis Oroszin felül fekvő má- „tra hegyeiben találtattak legyenek, mellyek még a' „mult századnak elején munkálásban voltak.

szik, még is nem a' mátrai hanem a' tarnai Járársban esik, hogy az igazság ki szolgáltatásának, és köz bátorságnak foganattya annál gyorsabban eszközöltethessék, egy Al szolgál Biró Ur állandóúl Egerben lakik.

Egernek Budától való távolsága tészen 9. Posta Statiókat, fekszik pedig Geographia tekén-
tetiben a' szélesség lineájának majd 37-dik és 38 gradusa alatt, és a' hosszúságnak 47 gradusa és 45-dik minutuma alatt térül el, Vályi Andrásnak föld abrosza szerint. Posta hivatal is találtatik Egerben, melly nagy elevenséget önt a' városba és a' kereskedést is éleszti.

Gorove László.

